

oikos

LIETUVIŲ IŠEIVIJOS INSTITUTAS

oikos

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

2012 Nr. 1 (13)

VERSUS AUREUS

Numeris išleistas vykdamas Lietuvos mokslo tarybos remiamą projektą
„Lietuviai pasaulyje: tautinio identiteto išsaugojimas emigracijoje“

REDAKCIJOS KOLEGIJA

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS vyriausiasis redaktorius
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Dalia KUIZINIENĖ redaktoriaus pavaduotoja
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Vida BAGDONAVIČIENĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Tomas BALKELIS
(Mančesterio universitetas, Didžioji Britanija)

Daiva DAPKUTĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Mykolas DRUNGA
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Alfonsas EIDINTAS
(Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Lietuva)

Violeta KELERTIENĖ
(Vašingtono universitetas, Siatlas, JAV)

Kaja KUMER-HAUKANÖMM
(Tartu universitetas, Estija)

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Vėjas Gabriel LIULEVIČIUS
(Tenesio universitetas, JAV)

Saulius PIVORAS
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Linas SALDUKAS
(Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva)

Juozas SKIRIUS
(Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuva)

Giedrius SUBAČIUS
(Ilinojaus universitetas, Čikaga, JAV)

Romas VAŠTOKAS
(Trento universitetas, Kanada)

Lietuvių išeivijos institutas
S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas, Lietuva

© Lietuvių išeivijos institutas, 2012
© „Versus aureus“ leidykla, 2012

TURINYS

ŠIUOLAIKINIAI MIGRACIJOS PROCESAI TRENDS OF CONTEMPORARY MIGRATION

Ingrida CELEŠIŪTĖ	Darbo migracijos, kvalifikacijos ir lietuviškosios tapatybės sankirtos: išsaugoti, palaikyti ar kurti?	
Daiva Kristina KUZMICKAITĖ	At the intersection of labor migration, qualifications, and Lithuanian identity: to preserve, support or renounce?	9
Ieva KRIPIENĖ	Lietuviškojo tapatumo daryba transmigracinėse patirtyse: šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos Niujorke The Creation of Lithuanian Identity While Experiencing Transmigration: Contemporary Lithuanian Migrants in New York	26
Vija PLATAČIŪTĖ	Lietuvos pilietybės politika: etninės pilietybės tvarumo aspektai The politics of Lithuanian citizenship: aspects of the persistence of ethnic identity	37

DIASPOROS ISTORIJA IR KULTŪRA
HISTORY AND CULTURE OF DIASPORA

Saulius PIVORAS	Teritorinės tapatybės konstravimas formuojantis moderniam Pabaltijo vokiečių ir Suomijos švedų tautiniam sąmoningumui Construing territorial identity in the process of forming a modern national consciousness among Baltic German and Finnish Swedes.	59
Ilona STRUMICKIENĖ	Darbas ranka rankon – Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos Šiaurės Amerikoje rėmėjai The supporters of the Sisters of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary	60
Linas SALDUKAS	Lietuvių ir latvių tautinės tapatybės išsaugojimo siekiai DP stovyklose Vokietijoje The aspirations of Lithuanians and Latvians to preserve their national identity in the DP camps of Germany	68
Kristina ŪSAITĖ	Tarp bendruomeninės tradicijos ir savarankiškumo: Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjunga XX a. 8 dešimtmečio pabaigoje – 9 dešimtmetyje Between community tradition and independence: the Great Britain Lithuanian Youth Association from the late 1970s to the 1980s	82
Ingrida ŽINDŽIUVIENĖ	Amerikietiškos svajonės lietuviška versija: emigranto portretas Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ The Lithuanian Version of The American Dream: the Lithuanian Immigrant's Portrait in Alė Rūta's Novels „Pirmieji svetur“ and „Daigynas“	99
Rūta ŠLAPKAUSKAITĖ	Kūno apylankos Rohinto Mistry apsakyme „Plaukimo pamokos“ Narrating the Body in Rohinto Mistry's „Swimming Lessons“	115

Darius JUODIS	Lietuvių išeivijos įvaizdis sovietinio saugumo dokumentuose 1945–1991 m. The image of Lithuanian exiles in Soviet state security documents from 1945 to 1991 124
IŠ ARCHYVŲ FROM ARCHIVES	
Sigita ŽEMAITYTĖ	Tai yra mano žmonės, [...] tai yra kartu ir mano stiprybė: diasporinės tautos tapatybės formavimasis. Teresės Vekteris atvejis Those are my people, . . . and that is my strength: How Terese Vekteris formed her Diaspora Identity 135
RECENZIJOS BOOK REVIEWS	
Juozas SKIRIUS	Priverstinis lenkų grįžimas į tėvynę The forcible return of Poles to heir homeland 145
Asta PETRAITYTĖ- BRIEDIENĖ	Dvikovų labirintai Duel labyrinths 149
Ieva BIRMANTAITĖ	„Kad kultūrų įvairovę priimtum kaip vertybę, nuo jos gyventi reikia atokiai“ “To accept cultural variety as a value, you have to live further away from it” 153
Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ	Lietuvos atstovavimas Švedijoje pagal R. Motuzą Lithuanian Representation in Sweden, according to Remigijus Motuzas. 156

KRONIKA

EVENTS

Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentė ir lietuvių išeivija President of Lithuania and Lithuanian Emigration	173
---	-----

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir institucijų prie LRV santykiai su išeivija Review of Relations between Lithuanian Government and its Subsidiary Institutions and the Lithuanian Emigrant Community	175
--	-----

Visuomenėje Society	181
----------------------------------	-----

Lietuvių išeivijos institute Lithuanian Emigration Institute	185
---	-----

MŪSŲ AUTORIAI

AUTHORS	187
-------------------	-----

REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS

REQUIREMENTS FOR CONTRIBUTORS	189
---	-----

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Ingrida CELEŠIŪTĖ

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ

Darbo migracijos, kvalifikacijos ir lietuviškosios tapatybės sankirtos: išsaugoti, palaikyti ar kurti?

Tarptautinė migracija – visuomenėje vykstančių giluminių procesų atspindys. Pastarojo meto migracijos teorijos teigia (pvz., Francis Fukuyama), jog šiuolaikinėms liberalioms visuomenėms būdinga silpna kolektyvinė-bendruomeninė tapatybė, o šiose visuomenėse susiformavusiems individams nebūtinai įtakos turi kolektyvinės lokalių nacijų vertybės¹. Panašiai ir Lietuvoje gajį visuomenės nuomonė apie sėslų lietuvių būdą tikrovėje nepasiteisina, nes emigruojančiųjų skaičiai kasmet išlieka gausūs. Migracija iš Lietuvos lietuviškajame moksliniame ir demografiniame diskursuose, taip pat ir žiniasklaidoje įprastai teikiama kaip problema, kurią reikia išspręsti. Valstybės kuriamos programos, vykdomos studijos ne ką padeda. Individo apsisprendimas gyvenimo pokyčių ir prasmės ieškoti svetur stipresnis už viešinamus politinio lygmens pareiškimus ir siūlomas programas.

Šį probleminį požiūrį į migracijos procesus aštriai kritikuoja vienas žymiausių migracijos studijų atstovų Stephen Castles², tvirtindamas, kad migracija yra natūralus vyksmas, kuris neigiamą atspalvį įgyja dėl valstybių vyriausybių siekio kontroliuoti ir

reguluoti migracijos srautus. Anot mokslininko, probleminis požiūris būdingesnis vertinant nekvalifikuotus migrantus, kurie dažnai sutapatinami su blogiu ir grėsme gerovės valstybių ekonominiam ir socialiniam stabilumui. Castles teigimu, toks požiūris yra neteisingas iš esmės, nes prieštarauja vienai pagrindinių žmogaus teisių į laisvą judėjimą. Kita vertus, nekvalifikuota darbo migracija mokslinėje literatūroje, anot autoriaus, yra priešpriešinama kvalifikuotai, kuri atlieka teigiamo, gerovės valstybių vertinamo ir trokštamo personažo vaidmenį.

Šiame straipsnyje aptariamos šiuolaikinės lietuvių migracijos ir joje besiformuojančios tapatybės prasmės, susipinančios su namų (tėvynės) samprata. Anot migrantologų, istorinis ir patyriminis atotrūkis tarp gyvenamosios vietos ir vietos, kuriai priklausai, kviečia permąstyti migrantų namų ir tėviškės supratimą ir vertinimą: kaip šios prasmės vertinamos ir pergalvojamos³. Migracijos procese neišvengiamai keičiasi teritorinė vieta, nunyksta, persiformuoja ir kuriasi naujos bendruomenės, puoselėjami kiti ir kitokios kokybės socialiniai ryšiai, studijuojama, susirandamas darbas. Migruojantieji atpažis-

ta ir lygina „čia“ ir „ten“ kurto ir kuriamo gyvenimo skirtumus ir įtampas. Todėl šis sunkiai apčiuopiamas ir ne lengviau nuskaidomas migruojančiųjų gyvenimo patirčių laikotarpis yra svarbus fiksuoti ir analizuoti, ieškant aiškesnių įžvalgų apie tai, kas yra šių žmonių tapatumas, ant kokių pamatų jis kuriamas, kaip kinta ir kur išsišaknija. Kas persikeliančiam laikinai ar nuolatinai kitur gyventi žmogui yra darbas, santykiai, statusas, namai. Kur yra namai, kaip jie kuriami, atrandami, vertinami migracijoje; kaip juose gyvenama ir jaučiamasi. Koks santykis išlieka su Lietuva: su gimtaisiais namais, kokie ryšiai palaikomi ir vertinami. Šiuos ir kitus, su namų samprata, profesija, darbu, socialiniais ryšiais susijusius, su migruojančiojo asmens, jo tapatumo kaitos ir migracijos metu svarstomus bei išgyvenamus gyvenimo prasmų klausimus gvildinsime straipsnyje.

Pirmiausia aptarsime kvalifikuotos darbo migracijos studijų būklės vertinimą, apžvelgdamos atliktus tyrimus Lietuvoje ir pasaulyje, kvalifikuotų darbo migrantų iš Lietuvos tautinio tapatumo kūrimo ir išsaugojimo strategijų analizę bei įdirbį tautinio tapatumo tyrimų srityje.

(Ne)Kvalifikuotos darbo migracijos ribos socialinių tyrimų lauke

Koks darbo migracijos įvaizdis ir išpūdis formuojamas Lietuvos viešajame diskurse? Ar tai būtų nekvalifikuotų statybininkų, ar kvalifikuotų specialistų migracija – paprastai šie procesai vertinami kaip nuostolis Lietuvos ekonomikai, demografijai ir socialinei tvarkai. Mokslinėje literatūroje migracijos tyrimų spektras platesnis, jis apima tapatumą⁴, savos erdvės konstravimą⁵, lituanistinio ugdymo⁶, bendruomenių, diasporos, namų sampratos⁷, migracijos tinklų⁸ ir kitas sritis, kuriose daugiau aktualizuojamas ne migracijos priežasčių ir pasekmių analizės aspek-

tas, o kultūrinis, antropologinis požiūris, atskleidžiamas per etnografinę plotmę.

Migracijos procesų problematizavimu Lietuvoje užsiima daugiau kiekybiniais tyrimais grindžiamų studijų autoriai. Šiuose tyrimuose paprastai pateikiami tiek statistinės analizės būdu surinkti duomenys apie šių dienų migracijos iš Lietuvos situaciją⁹, tiek ir migracijos prognozės – ketinimai išvykti¹⁰. Abu šiuos tyrimų laukus – dabartinės situacijos konstatavimą ir migracijos prognozes – sieja viena: dėl kiekybinio šių tyrimų pobūdžio (trumpalaikiai, mažai laiko sąnaudų reikalaujantys tyrimai) jie yra labiau „matomi“ viešajame diskurse ir užpildo didžiąją dalį migracijos studijų „rinkos“. Kai tuo tarpu minėti mažos apimties (palyginti su kiekybinio pobūdžio apklausomis), kokybine metodologija grindžiami tyrimai reprezentuoja tik nedidelę dalį Lietuvos migracijos procesų analizės aruodo, kuri ne tiek prognozuoja ir įvardija priežastis bei pasekmes, bet užsiima migrantų patirčių analize.

Lietuva, būdama daugiau siunčianti migrantus šalis, dar nespėjo išplėtoti plataus migracijos problematizavimo diskurso, nes stebint žmonių išvykimą dalis problemų persikelia anapus sienų, o Lietuvoje paliekama tik (ne)būties problema – tai iš esmės yra demografijos sritis. Dėl šios priežasties migracijos kaip problemos samprata nusistovėjo demografiniuose tyrimuose, kurie, kaip minėta, santykinai yra nužymėję daugiau teritorijos.

Kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo migracijos procesai šiame vyraujančiame diskurse suprantami vienodai – kaip problema, kurią reikia išspręsti arba kuriai reikia užkirsti kelią. Jokiu būdu negalima tvirtinti, kad minima migracijos tyrimų tendencija nereikalinga arba klaidinga savo esme. Ji reikalinga tiems, kurie nustato politiką, prognozuoja, vertina ir siekia greitų rezultatų. Galbūt dėl to griaunamas ilgametis įdirbis (pvz.: TMID perorganizavimas¹¹), paliekant

erdvę daugiau kiekybei, strategijai ir greičiui, negu kokybei ir stipresniam sąlyčiui su žmogiškaisiais potyriais.

Minėtos kokybine metodologija grindžiamos studijos, būdamos pavienės, neorganizuotos ir savo prigimtimi *netinkamos* viešojo diskurso ir valstybinių programų poreikiams tenkinti, atsiduria migracijos tyrimų pakraščiuose. Lietuvos kontekste šie tyrimai nedaro reikšmingos įtakos viešajam migracijos procesų suvokimui, bet jau įgauna pagreitį. Bene kiekvienas Lietuvoje vykdomas tyrimas (turima omenyje kiekybinio pobūdžio tyrimas), kurio objektas yra kvalifikuotų darbuotojų migracija, lipdomas prie jau aptartos priežasčių, pasekmių ir prognozių ašies ir mažai dėmesio skiriama arba visai neskiriama migracinių patirčių ir prasmų analizei, o kokybine metodologija grindžiamuose tyrimuose dažnai nėra daroma perskyra tarp kvalifikuotų ir nekvalifikuotų migrantų patirčių. Tad peržvelgus lietuviškąją mokslinę literatūrą šia tema, sunku susikurti kvalifikuotos darbo jėgos migracijos procesų, kaip skirtingų nuo tradiciškai tiriamos nekvalifikuotos darbo jėgos migracijos, vaizdinį. Drauge, peržvelgus studijas, kurios sudaro didžiausią dalį šioje srityje – demografinės apklausas, protų nutekėjimo prognozes – beveik neįmanoma į kvalifikuotų darbuotojų migraciją žvelgti kaip į procesą, o ne kaip į problemą.

Atsiribojus nuo priežasčių, pasekmių ir prognozių kaip pagrindinio tyrimo objekto analizės fokuso, kvalifikuotos darbo migracijos procesus galima vertinti iš skirtingų ir kartu aktualių perspektyvų. Klausimo *kodėl* migracijos tyrimuose, matyt, neišvengsime niekada, nes išvykimo iš kilmės šalies priežastys žymi bet kurio migracijos veiksmo pradžią, apima motyvus ir kontekstą, svarbų tolesniems veiksams suvokti. Klausimas *kaip*, pagalbėjantis ne tik formuluojant tyrimo metodus¹², bet ir pagrindinius klausimus, atveria ištisą migracijos proceso spalvų, drauge ir tyrinėtinių sričių gamą.

Kokybine metodologija grindžiami moksliniai darbai užčiuopė svarbias ir kartais tik migracijos procese išryškėjančias temas, tokias kaip jau minėta bendruomenių veikla, migrantų tinklai ir tautinis tapatumas. Paradoksalu, tačiau analizuodami migrantų patirtis ir tiesiogiai nekalbėdami apie migracijos priežastis ir pasekmes, šių studijų autoriai apie priežastis pasako daugiau, nei kiekybine metodologija grindžiami užsakomojo ir/ar statistinio pobūdžio darbai. Mažos apimties, kiekybine metodologija grindžiami tyrimai, nors neturintys plačiai išplėtos mokslinės bazės, kvalifikuotų darbo migrantų patirtis atskleidžia objektyviau. Viena iš sričių, gana artimai apžvelgianti ir atskleidžianti migrantiškųjų patirčių įvairovę, yra tautinio tapatumo studijos. Lietuvoje tautinio tapatumo tyrimų sričiai skiriama nemažai dėmesio, tačiau, kaip minėta, darbuose neišryškinamas skirtumas tarp nekvalifikuotos ir kvalifikuotos darbo migracijos procesų, kurių atskyrimas leistų įvertinti tarptautinio mobilumo ES kontekste sąsajas su transnacionalinėje erdvėje dirbančių, gyvenančių ir veikiančių migrantų iš Lietuvos tautinio tapatumo palaikymo, išsaugojimo, o galbūt ir kūrimo strategijomis.

Tautinio tapatumo variacijos migracijos tyrimuose

Tapatumo tyrimai laikytini viena iš tų sričių, kurias galima lengvai priskirti tiek politikos, tiek psichologijos mokslams. Neapčiuopiama, subjektyvu ir nepatikima – galėtų būti vienas kritiškiausių tapatumo tyrimų apibūdinimų, tai pabrėžia ir Stevenas Vertovecas¹³. Kita vertus, tapatumo analizė, apimanti įvairių mokslo krypčių problematiką, yra viena aktualiausių žmogaus egzistencijos sričių. Anot Leonido Donskio, „tapatybė yra visų pirma sąmoninga veikla, o ne vien jau sena. Ji yra minties ir veiksmo konjunkcija. <...> Galiausiai tapatybė yra pasiekiamą, o

ne nustatoma ar pripažįstama. <...> Ji yra <...> ir identifikavimasis su tuo, kas mums egzistenciškai svarbiausia. Nėra ir negali būti nei normatyvinės tapatybės teorijos, nei tapatybės ekspertų, kurie pagal objektyvius kriterijus nustatytų, kas yra kas¹⁴.

Lietuvių migracijos studijose tautinis tapatumas dažnai vertinamas transnacionalinių migracijos procesų kontekste¹⁵: atkreipiamas dėmesys į migrantų tinklus, gyvenimą tarp *čia* ir *ten* bei nuolatinių ryšių su dviem ar daugiau šalių palaikymą¹⁶. Šiame straipsnyje tautinio tapatumo analizė apima tris socialinio gyvenimo veiksnus: kvalifikaciją/įgūdžius, įgytus Lietuvoje arba užsienio šalyje, bei socialinį mobilumą užsienio šalies darbo rinkoje; socialinius tinklus, plėtojamus darbo aplinkoje, su draugais, kaimynais, lietuvių bendruomene; taip pat ryšį su Lietuva, šeima. Straipsnyje tapatumo išsaugojimas suprantamas kaip įvairių praktikų, susijusių su Lietuvos kultūriniu, politiniu, ekonominiu, socialiniu gyvenimu, transnacionaliniais ryšiais bei socialinių tinklų palaikymu ir nuostatomis dėl jų palaikymo.

Pradiniam tyrimo etape surinkti duomenys perša darbinę hipotezę, kad asmens tapatumas glaudžiai sietinas su asmens vidiniu laimingumu, kuris atsiveria laimės paieškomis už „paveldėtosios“ visuomenės ribų. Atotrūkis tarp išorinio savęs, pasireiškiančio visuomenėje išugdytais socialiniais papročiais, ir tikrojo vidinio autentiškumo stumia individą už savos valstybės sienų ir įprastų kultūros bei visuomenės normų ieškoti savęs tokio, koks iš tiesų savo viduje esąs¹⁷. Lietuvoje tarptautinės migracijos reiškinio pastiprinta individualiosios individo tapatybės raiška griaua grupinio – valstybinio ar tautinio – tapatumo mitą. Socialinė moderniosios rinkos demokratija ne tik ardo tradicines socialinio mobilumo užtvaras, bet ir imigravusiam asmeniui atveria galimybes savo talentais, darbu ir pastangomis įgyti trokštamą socialinį statusą priimančios ša-

lies visuomenėje. Imigravusio asmens gyvenimo istorija liudija, kad migracija yra labiau siekis individo vidinių planų ir troškimų išsipildymo, nei tėvų, šeimos ar netgi didesnio visuomeninio darinio (pvz., valstybės) lūkesčių pateisinimo¹⁸.

Modernioji tapatybė prisiimama politiškai, nes reikalauja pripažinimo. Visuotiniam pripažinimui, anot Fukuyamos, individualaus humaniškumo nepakanka, yra didesnis poreikis pažeistų, atmetų paribių grupių pripažinimo, iš kurio kyla daugiakultūriškumas su poreikiu tolerancijos kultūrinei įvairovei¹⁹. Todėl migrantai pirmiausia atpažįsta ir susipažįsta su tais, kurie yra priimančioje šalyje kitokie, tačiau ilgai tokių santykių linkę nutolti, homogenizuotis, įgauti naujo viškus individo, drauge ir grupės tapatumo savitumus.

Nacionalinis tapatumas socialiai konstruojamas ir pasireiškia istorijoje per simbolius, krašto didvyrius ir pasakojimus, kuriuos lokali bendruomenė apie save kuria²⁰. Toks prisirišimo prie vietos ir istorijos jausmas negali būti nuneigiamas, kai kalbama apie nacionalinį tapatumą; jis turėtų vesti į gilesnį reflektavimą to, kokia prasmė yra būti platesnės, nei, pavyzdžiui, Lietuva, visuomenės nariu, atpažinti, kam ir kaip priklausau, kokie yra naujos „užkariautos erdvės“ žemėlapių kontūrai.

Kvalifikuotos darbo migracijos problematika

Kvalifikuotos darbo migracijos studijos nėra nauja tyrimų sritis, tačiau mokslinėje migracijos literatūroje jai skiriama santykinai mažai dėmesio. Didžiausias migracijos studijų masyvas, kaip žinoma, buvo sukurtas tiriant imigracijos ir nuolatinio įsikūrimo procesus²¹, kuriuose vyravo nekvalifikuotų darbuotojų migracijos analizė. Europos migracijos studijoms ilgą laiką įtaką darė priimančių šalių poziciją reprezentuojantys

moksliniai darbai. Juose įprastai analizuojami JAV ir Meksikos migracijos procesai²², kur trumpalaikės migracijos arba tarptautinio mobilumo, o drauge ir kvalifikuotos darbo migracijos charakteristikos nėra išryškinamos.

Susidomėjimas kvalifikuotos darbo jėgos migracija, anot Koserio ir Salto²³, prasidėjo maždaug 1960 metais, kada buvo susirūpinta protų nutekėjimo problema. Lietuvos moksliniame (o labai dažnai ir viešajame²⁴) bei politiniame diskursuose²⁵ kvalifikuotų darbuotojų migracija taip pat traktuojama kaip protų nutekėjimo problema. Įvardijant šią problemą neretai atsižvelgiama į medikų migracijos tendencijas²⁶.

Kvalifikuotų darbuotojų migraciją kaip reiškinių arba procesą, o ne vien kaip problemą imta vertinti prasidėjus ryškesniems pokyčiams darbo rinkose bei politinėse sistemose²⁷. Atkreiptas dėmesys į dėl ES plėtros atsivėrusias laisvo judėjimo galimybes, suaktyvinusias darbo migracijos procesus, kuriems gali būti taikoma tarptautinio mobilumo sąvoka. Galima tvirtinti, kad taip susiformavo palanki terpė kvalifikuotiems specialistams išnaudoti turimą kultūrinį kapitalą²⁸ arba, paprastai tariant, užsienio šalyje dirbti kvalifikaciją arba įgūdžius atitinkantį darbą.

Kvalifikuotų darbuotojų judėjimas paprastai būna su pertrūkiais ir trumpalaikis, nes kvalifikuoti darbuotojai, skirtingai nei nekvalifikuoti, migracijos procese labiau pasikliauja kolegų ir organizacijų tinklais, nei šeimos ir draugų ryšiais²⁹. Peršasi išvada, kad imigrantų įsidarbinimas ir pats darbas, paremtas tik silpnaisiais ryšiais, įgauna nepastovumą³⁰.

Transnacionalinių procesų verpetuose, kurie, kaip minėta, apima nuolatinį ryšio tarp kilmės ir užsienio šalies palaikymą per kultūriškai ir socialiai kuriamas praktikas (pinigų perlaidos, dažnos kelionės namo, telefoniniai skambučiai) ir besiformuojančią

lanksčią darbo rinką, atveria palankias sąlygas plėtotis kvalifikuotos darbo jėgos tarptautiniam mobilumui.

Kvalifikacija kaip tautinį tapatumą išsaugoti padedantis veiksnys: tyrimo metodika

2011 m. Lietuvių išeivijos instituto atlikto Lietuvos mokslo tarybos remiamo kokybinio tyrimo „Kvalifikuotos darbo jėgos migracija ir lietuviškojo tapatumo išsaugojimo strategijos“ tikslas buvo ištirti kvalifikuotų darbuotojų emigracijos iš Lietuvos priežastis, įsidarbinimo, darbo ir gyvenimo užsienio šalyje ypatumus bei lietuviškojo tapatumo išsaugojimo būdus. Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip turima kvalifikacija ir mobilumas užsienio šalies darbo rinkoje daro įtaką darbo migrantų lietuviškojo tapatumo palaikymo ir išsaugojimo tendencijoms ir nuostatoms bei kokios įsitvirtinimo darbo rinkoje, užsienio šalies socialinėje aplinkoje patirtys reikšmingos informantų nacionaliniam tapatumui.

Pagal parengtą klausimyną buvo atlikti 24 pusiau struktūruoti giluminiai interviu su informantais, gyvenančiais ir dirbančiais įvairiose ES šalyse ir JAV. Daugiausia interviu (18) buvo atlikta su Jungtinėje Karalystėje gyvenančiais migrantais. Tyrimo klausimyną sudarančios trys dalys buvo orientuotos į išvykimo priežastis ir migranto poziciją užsienio šalies darbo rinkoje; socialinius tinklus ir tai, kaip jie daro įtaką lietuviškojo tapatumo išsaugojimo arba kitimo strategijoms, ir migrantų santykį su šeima, gyvenančia Lietuvoje ir/arba užsienio šalyje.

Pagrindine tiriamąja grupe buvo pasirinkti kvalifikuoti darbo migrantai³¹, išsimokslinimą įgiję Lietuvoje arba užsienio šalyje ir dirbantys kvalifikuotą arba pusiau kvalifikuotą darbą³² užsienio šalyje. Šiame tyrime neapsiribota kvalifikaciją Lietuvoje įgijusiais ir kvalifikuotą darbą užsienio šalyje

dirbančiais migrantais, nes taip būtų ignoruojama dauguma tų, kurie į užsienio šalies darbo rinką įsitraukia ir kvalifikuoto darbo pozicijas randa kitais būdais.

Kvalifikuoto darbo migranto, kaip ir legalaus bei nelegalaus migranto, samprata kinta priklausomai nuo išorinių aplinkybių. Pavyzdžiui, legalus migranto statusas gali kisti dėl atitinkamų legalaus buvimo šalyje įstatymų pasikeitimų, o migrantai, neturintys reikalingų įgūdžių aukštesnei pozicijai darbo rinkoje užimti, gali juos įgyti užsienio šalyje. Kaip vadinti migrantę, kuri sieną kirta legaliai, tačiau užsienio šalyje tapo šešėlinės ekonomikos dalimi? Tokį patį klausimą galima iškelti svarstant ir kvalifikuoto darbo migranto sampratą: kaip vadinti migrantą, kuris yra įgijęs išsimokslinimą Lietuvoje, tačiau užsienio šalyje dirba valytoju? Arba atvirkščiai – ar migrantas ne Lietuvoje, bet užsienio šalyje įgijęs kvalifikaciją telpa į kvalifikuoto migranto apibrėžtį. Nereikėtų pamiršti ir proceso, t. y. laikotarpio, kurio metu, kaip rodo empiriniai šio tyrimo duomenys, yra kaupiamos žinios, įgūdžiai ir laiptelis po laiptelio kopiama tikslo – kvalifikuoto/kvalifikaciją atitinkančio darbo – link. Violetos Parutis tyrimų Jungtinėje Karalystėje duomenimis, darbo migrantams būdingas mobilumas darbo rinkoje, pereinant nuo nedarbo prie geresnio darbo ir siekiant svajonių darbo³³.

Kita vertus, ar tiems, kurie dirba kvalifikaciją atitinkantį darbą, labiau taikytinas kvalifikuoto migranto apibrėžtis nei tiems, kurie dirba tiesiog kvalifikuotą darbą?³⁴ Šio tyrimo apimtyse kvalifikuoto darbo migranto samprata gana plati, eliminuojanti tik tuos, kurie nėra įgiję jokio išsimokslinimo nei Lietuvoje, nei užsienio šalyje ir dirba kvalifikacijos (studijų, kvalifikacinių kursų, mokymų) nereikalaujančius darbus, tad dėl sąvokos įvairialypiškumo visus minėtus darbo migrantų tipus galima vadinti pusiau kvalifikuotais. Taip apibrėžus kvalifikuoto darbo sąvoką

suteikiama reikšmė mobilumo darbo rinkoje procesui, kuris leidžia kvalifikuoto darbo migranto sampratą vertinti plačiau.

Gerovės ir laimės paieškos svetur

Tyrimo respondentai viena dažniausiai pasikartojančių apsisprendimo išvykti priežasčių įvardija pokyčių, naujovių gyvenime troškimą ir siekį pasinaudoti esama situacija, kuri ateityje gali nepasitaikyti. Respondentų įvardyti troškiami gyvenimo iššūkiai, prasingo gyvenimo kūrimas ir su tuo susiję neišvengiami pokyčiai, vedantys į augimą, atsiplėšimą nuo to, kas sena, įprasta, atspindi tarptautinės migracijos kaip judėjimo laimės ir vidinio išsipildymo kryptimi siekį:

Išvažiuau pirmiausia dėl to, kad jaučiau, jog reikia išvažiuoti... Tiesiog jau buvo praėjęs kažkuris gyvenimo etapas ir jaučiau, kad reikia kažką pakeisti. Tai buvo vienintelis toksai..., nežinau kaip pavadinti. Tiesiog buvo jausmas, kad reikia išvažiuoti ir ieškoti kažkokių kitokių gyvenimo iššūkių. (Laura, 26 metų, statistikos analitikė, JAV)

Ir tas noras toks ..., nes tu jauti, kad metai bėga. <...> Užsisėdi žmogus. Apsipranti. Apsipratimas jau labai prastai yra. Ir tada jau gal nori pamuilinti, nebenori tobulėti ir tokio gal naujo spyrio, vadinkim, į užpakalį norėjosi, kad pradėtum gyvent. (Tomas, 33 metų, JK, IT specialistas)

Sakyčiau, pasijutau prasmės ieškomas. Darbe išsėmiau galimybes. Dabar neseniai išsiaiškinau naują priežastį: kadangi esu vilnietis ir studijavau Vilniuje, tai niekada nebuvo progos iš tėvų namų išeiti. Tai vat irgi buvo tokia proga, nes kažkaip išeiti Vilniuje nebuvo labai prasminga. Tai Londonas buvo tam tinkamas reikalas. (Rimas, 31 metų, JK, architektas)

Šio tyrimo respondentai sunkias darbo paieškas Lietuvoje, mažą atlyginimą ar ilgas darbo valandas neįvardija pagrindinėmis iš-

vykimo iš Lietuvos priežastimis, tačiau, kai svarsto apie grįžimo į Lietuvą galimybes, iššūkiu laiko darbo paieškas sugrįžus. Daliai informantų (daugiausia moterims) darbas užsienyje buvo pirmas, nes iš Lietuvos jie išvyko neturėdami jokios darbo patirties: *nežinau kokia Lietuva dabar yra. Aš grįžčiau ir man būtų įdomu pabandyti ir įdomu, kaip man sektųsi, kadangi nedirbau Lietuvoje, neturėjau nė vieno darbo. Baigiau mokyklą, iš karto išvažiavau. Tai būtų įdomu pažiūrėti ir išbandyti save, vertėtų pažiūrėti, kokios galimybės atsivertų.* (Laura, 26 metų, statistikos analitikė, JAV)

Kai kurie respondentai, kaip antai Milda, Lietuvoje net nebandė ieškoti geresnių įsidarbinimo galimybių: *nebandžiau siekti [aukštesnių pareigų Lietuvoje], nes po pusės metų išvažiavau į Londoną. Visada galimybių yra, bet pasirinkau emigruoti, net nebandžiau ir net neplanavau kada nors bandyti.* (Milda, 28 metų, JK, IT specialistė)

Kvalifikuotą darbą užsienio šalyse dirbantys Lietuvos piliečiai tik patvirtina naujausias migracijos ir tapatybės teorijas, kad emigracijai iš šių dienų liberalios visuomenės būdinga silpna kolektyvinė bendruomeninė tapatybė, kuri paveldima, kai visuomenės nariams svarbesnis iššūkiuose, nežinioje ir atviroje svetimiems visuomenėje kuriamos tapatybės siekis.

Pozicija darbo rinkoje ir ryšiai darbe

Išvykus į kitą šalį norimo statuso siekiama pamažu, susiradus mėgstamą darbą. Sėkmės kopėčios, kuriomis kopti įvažiavę į kitą šalį imigrantai pradeda nuo apatinio laiptelio, paprastai žada didesnes galimybes nei Lietuvoje. Tyrimo metu visi informantai patvirtino, jog mobilumas darbo rinkoje esti tada, kai per kelerius pirmuosius imigracijos metus dėl geresnių sąlygų pakeičiamos 3–4 ir daugiau darbo vietų. Paradoksalu, tačiau

dauguma emigravusiųjų pirmaisiais gyvenimo metais darbovietėje patiria pažeminimą ar darbdavių nesiskaitymą. Atsidūrus mažai pažįstamoje aplinkoje polinkis rizikuoti tampa varomąja jėga, siekiant susikurti geras darbo ir gyvenimo sąlygas:

Pusę metų pradirbau toj vienoj kavinėj, paskui mes buvom nebepatenkinti bosu, nes jis mus už vergus laikė, mažai mokėjo, neskaitė su mūsų kaip darbuotojų teisėm, tai aš išėjau iš to darbo po 6 mėnesių ir ieškojau kito. Išėjau į niekur ir gavau du pasiūlymus. Vienas buvo restorane, kitas įdarbinimo agentūroj. Ir man buvo didžiausia dilema gyvenime, ką daryti. Aš pabijojau eiti į tą recruitment agency todėl, kad jau turėjau mintį magistrą mokytis Anglijoj ir bijojau, kad nepakelsiu to darbo ir mokslų. Tai išėjau į restoraną. Gavau darbą po mėnesio pertraukos. Tam restorane dirbau 3,5 metų iš viso, per du metus buvau du kartus pakelta pareigose, po metų su biškiu pakėlė mane į supervizores, o dar po kokių 3–4 mėnesių – į vadybininkes. Ir aš dar ten likau metus. Iš to restorano išėjau galų gale 2008 lapkritį, bet jau buvau metus atbuvus kaip vadybininkė. <...> Ir paskui po pusės metų pertraukos, per kurią atlikinėjau nemokamą darbo praktiką ir panašiai, gavau savo pirmą darbą teisinėj firmelėj, kur irgi buvau tik pusę metų, nes irgi labai žiauriai mažai mokėjo, bet ten dirbdama susiradau kitą darbą, savo dabartinį. Bet mano dabartinis darbas yra du darbai po pusę etato. Aš juose jau po 2,5 metų. (Monika, 29 metų, JK, teisininkė)

Kiekvienas informantas buvo suinteresuotas igūdžių tobulinimu, siekdamas išlaikyti turimą poziciją užsienio šalies darbo rinkoje. Kelti kvalifikaciją, regis, svarbu ne tikintis gauti didesnę atlyginimą, o bijant netekti darbo, kurį pasiekti prireikė kelerių metų pamažu kopiant darbo rinkos laipteliais:

Visi [kvalifikacijos kėlimo] kursai kyla iš manęs. Aš negaliu pasilikti tos dienos... Va šiai dienai aš esu jiems reikalingas, bet

negaliu sulaukti tos dienos, kada jiems nebebūsiu reikalingas ir nebeturėsiu kur eit. Tu arba eini žingsniu į priekį, arba jau esi paskutinėse vietose. (Tomas, 33 metų, JK, IT specialistas)

Paklausti apie santykius su kolegomis darbe, visi informantai buvo linkę juos įvardyti kaip gerus, draugiškus, tačiau jokių būdų neartimus. Apibūdinti kolegiškai, tačiau neartimo bičiulio santykiai aiškiai brėžia takoskyrą tarp darbo, kuris gali teikti pasitenkinimą, ir privataus gyvenimo, kuris yra tapatumą stiprinantis ir pamatinis veiksnys:

A.: Aišku, jie tau kolegos, ne draugai. Olandai labai atskiria šitą dalyką.

K.: Kolegos ne draugai?

A.: Mhm. Nu, aišku, gali labai draugiška su jais būti, bet visada gale dienos tu esi tiktai kolega. (Agnė, 25 metų, Olandija, tarptautinė ekonomika, socialinė antropologija)

Visur, kiekvienam darbe susirasdavau po draugę. Dabartiniuose darbuose iš tikrųjų nelabai draugų turiu, labai visi draugiški ir gan artimi, kol darbe, bet už darbo ribų mes turime atskirus gyvenimus. (Monika, 29 metų teisininkė, JK)

Nepriklausomai, kiek darbo kolektyve yra imigrantų, vienas ar dauguma, informantai teigė, jog dažniausiai bendrauja su pastaraisiais. Tarpusavio ryšiai, kuriuos imigrantai paprastai puoselėja, siejami su panašių praeities patirčių ir panašaus likimo žmonėmis:

Nežinau, gana lengvai sekėsi pritapti ir susibendrauti, kadangi labai daug atvažiavusių žmonių irgi toje kompanijoje dirba, tai visi turi panašių praeitį ir visi kažkaip labai lengvai bendrauja, visi priima tave tokį, koks esi. (Laura, 26 metų statistikos analitikė, JAV)

Vienas yra ukrainietis, tai mentalitetas truputį panašus. Mes tikrai daug ir rusų kalba bendraujam, tai yra lengviau, ir bajorikai tie patys, juokeliai. (Tomas, 33 metų, JK, IT specialistas)

Pas mus kolektyvas didelis – du šimtai žmonių beveik. Tendenciją pastebėjau, kad visi, su kuriais bendrauju ir su kuriais dirbu viršvalandžius, yra imigrantai. Bet tai pas mus 50%, jei ne daugiau, yra imigrantai. Ir padariau išvadą, kad tai natūrali būseną, viena iš pagrindinių turbūt, nes anglai vis tiek turi savo draugų ratą, imigrantai atvažiavę vieni ir jie taip sakant yra daug atviresni bendravimui, nes daugiau jo reikia. Tai visi mano kolegos yra imigrantai, pradedant Pietų Afrika, baigiant Amerika, Naująja Zelandija, Hong Kongu. (Rimas, 31 metų, JK, architektas)

Naujakurius svečioje šalyje vienija ne tik panaši praeitis, bet ir migranto darbininko kasdienybės patirtys, kurioms būdingi skurdūs tarpusavio ryšiai ir menkas kultūrinis gyvenimas po darbo. Kol suleidžiamos šašnys naujoje aplinkoje, surandamos veiklos poilsio dienomis ir artimų bičiulių ratas, kurį laiką išlieka atvirumas daugiakultūriškumui.

Socialiniai tinklai

Socialinių santykių tinklas mezgasi priklausomai nuo buvimo naujoje šalyje trukmės. Štai Agnės draugų ir pažįstamų ratas įvairus, įpinantis tiek olandų, tiek lietuvių ir kitų tautybių žmonių santykius. Kaip ji pati sako: *Tiesiog international people*. Tam įtakos daugiausia turėjo tarptautinės ekonomikos studijos anglų kalba, kurias Agnė baigė atvykusi į Olandiją. Tik baigusi vidurinę mokyklą Lietuvoje ji kartu su šeima persikėlė gyventi į Olandiją, tad įsilieti į socialinius olandų visuomenės sluoksnius turėjo daugiau laiko ir galimybių nei tie, kurie iš Lietuvos išvyko jau įgiję išsimokslinimą ir kuriems darbo paieškos buvo pirmas ir svarbiausias uždavinys. Pastarųjų, turinčių didesnę amžiaus, studijų ir darbo patirties stažą, socialiniuose tinkluose vyrauja lietuviai – gyvenantys užsienio šalyje ir Lietuvoje, nes, anot in-

formantų, užsienio šalyje artimus ryšius užmegzti ypač sunku:

Čia draugystės mezgasi kitaip, žmonės nėra linkę vieni kitais pasitikėti. Didesnė aplinka, didesnė bendruomenė, žmonės neprisileidžia taip lengvai. <...> Aš praeitą savaitęėjau gatve per pietų pertrauką ir galvojau: Dieve, duok man, leisk man sutikti pažįstamą veidą, nes šitam mieste niekada antrą kartą žmogaus nepamatai. Supranti? O Vilniuje. Penki metai. Aš grįžtu ir mane žmonės apkabina gatvėj, supranti? Tai vat, to aš pasiilgau labai. (Vilma, 28 metų, JK)

JAV gyvenanti Laura iš Lietuvos išvyko 2005 metais, susiklosčius palankioms sąlygoms studijuoti viename Niujorko universitete. Baigusi universitetą ji persikėlė į Čikagą, nes ten jau gyveno mama su broliu, tad pažintys ir ryšiai su lietuviais ėmė plėtotis tik tada. Skirtingai nei Europos šalyse gyvenančių informantų, Lauros draugų ir ryšių ratas tankesnis ir intensyvesnis dėl to, kad Čikagos naujųjų migrantų bendruomenė kuriamą bendruomeninių ryšių įdirbį turinčioje ir įvairialypiškai susiformavusioje šimtametėje bendruomenėje:

Na aš gyvenu su lietuviais. Palaikau ryšį su draugais, kaimynų lietuvių neturiu. Na, tiksliau yra kaimynų, per kelis kvartalus gyvena, bet jie mano draugai. Tai sviestas sviestuotas. Yra aplink mane artimų žmonių iš Lietuvos, su kuriais tikrai dažnai bendrauju. <...> O su draugais lietuviais matausi irgi labai dažnai, dažnai kažką gero sugalvojam. Tai verdam cepelinus pas vieną, tai kugelį pas kitą, tai pas trečią dar ką nors verdam. <...> Šiuo metu Čikagoje aš turiu daugiau draugų lietuvių, praktiškai laisvalaikį leidžiu vien su lietuviais. Neturiu draugų amerikonų, tik pažįstami čia. Kai gyvenau Niujorke, mano laisvalaikis buvo studijų draugų kompanijoje, lietuvių ten visai nebuvo. (Laura, 26 metų statistikos analitikė, JAV)

Lauros atveju pažįstami lietuviai sudaro pagrindinį draugų būrį. Skirtingai nei Laura, Europos šalyse dirbantys ir gyvenantys

informantai lietuvius skirstė į dvi grupes: į siaurą būrį draugų ir visų kitų lietuvių:

Lietuviai, su kuriais susipažinau pirmais metais, ... ir liko draugais. Visi kiti lietuviai, kurių vėliau pilna pasidarė, atvažiavo labai daug... Jie kažkaip... nežinau. Kažkodėl nebuvo tokio ryšio daugiau. (Agnė, 25 metų, tarptautinė ekonomika, Olandija)

Dažnai su lietuviais, kuriuos čia sutinki, neini į jokių personalinių kontaktų. „Labas, kaip sekasi, kaip kas?“, tu net dažnai nežinai, ką jis dirba, tu niekada neklausi, ką jis dirba! Aš nežinau, gal čia yra tokia taisyklė, kad ne visada žmogus yra patenkintas tuo, ką jis dirba ir gal jam smagu tuo dalintis. Jeigu jis norės, tau pasakys, bet šiaip tu jo neklausi: „nu, ką darai?“. Na, kartais išeina iš kalbos. (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Dauguma informantų yra susipažinę su lietuvių bendruomenės veikla, tačiau patys joje dalyvauja fragmentiškai. Pavyzdžiui, Agnė atvirai reiškia neigiamą nusiteikimą Olandijos lietuvių bendruomenės atžvilgiu, nes tai, jos nuomone, esą sustabarėjusi ir savo veiklos būdais ar renginių turiniu atstumianti organizacija: *aš nelabai mėgstu tos bendruomenės. <...> Na, jie organizuoja visai normaliai, kokį nors sausio 13 d. minėjimą su koncertu padaro. Bet žinai, ten jie kažkokie labai keisti žmonės, nežinau... Lietuviai, bet irgi tokie.. <...> gal būtų geras žodis apibūdinti, kad jie labai įkyrūs. Tiesiog žmogus... Nueini ten ir jie pradeda tavęs klausinėti, „tai ką tu gali lietuviams padaryti? Ką tu gali mūsų bendruomenei padaryti?“ Tai kažkaip toks spaudimas labai atstumia. (Agnė, 25 metų, tarptautinė ekonomika, Olandija)*

Tomas, nors ir aktyviau dalyvauja lietuviškos parapijos veiklose, nesusieškina to kaip išskirtinės lietuviškos veiklos. Anot Tomo, jis renkasi šią aplinką, nes tai reikalauja mažiau vidinių pastangų, pasitempimo. Jam dalyvavimas lietuvių veikloje yra ir poilsis: *mentalitetas čia yra panašus į tokį, kokį aš turėjau Lietuvoj. Tu gyveni tam pačiam*

kolektyve, tu gal kažką pasakysi – tave visi supras, o prie anglų gal labiau reikėtų vaidinti, gal reikėtų prisitaikyti. Aš nemanau, kad nenoriu prisitaikyti, bet čia...<...>

Jeigu aš galiu pasirinkti, kad galiu daryti tai savo tautinėje bendruomenėje, renkuosi tautinę bendruomenę. Na, todėl, kad man tai yra labiau priimtina ir paprasčiau. (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Aktyvesnį įsitraukimą į lietuvių veiklas (bendruomenės veiklos, palaikyti ryšius su lietuviais draugais ir pažįstamais) apsunkina dideli atstumai, kuriems įveikti reikia nemažai laiko, bei gyvenimas tarp užsienio šalies ir Lietuvos. Šiuolaikiniai migrantai nėra nuo Lietuvos atitrūkę tiek, kad visą savo laisvalaikį skirtų lietuviybės praktikų ir santykių pakaitams – įvairioms veikloms lietuvių bendruomenėje.

Yra tas lietuviško meno kolektyvas „Saduto“. Tai aš irgi su jais kokius gal metus laiko bendravau, tai Užgavėnės dažnai būna lietuvių „Sodyboje“, jie dažnai važiuoja su programa tenais ir kviečia žmones prisijungti į Užgavėnių šventimą. Tai vat irgi ten <...> Bet aš niekada nedalyvavau su jais jokiuose pasirodymuose, nes pasirodymai dažniausiai būdavo savaitgaliais, o savaitgaliai mano yra Lietuva. (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Tą dalį lietuviškojo tapatumo (ryšių su šeima, draugais, buvimo Lietuvoje), kurio netenkama išvykus, informantai paprastai kompensuoja pigiais skrydžiais ir pigiais skambučiais. Veiklos lietuvių bendruomenėse tampa sunkiau įgyvendinamos ir prieinamos, nes tam reikia skirti dalį laisvalaikio ir energijos. Paskambinti namiškiams turint pigių skambučių planą galima ir pakeliui į darbą arba grįžtant iš jo, o parvažiavus bent savaitgaliui į Lietuvą nušaujami keli zuikiai vienu metu:

Tai vėlgi, jeigu savaitgalinis [grįžimas į LT], tai kartais tiesiog vat grįžti, parvažiavai ir išsidrėbei į sofikę, televizorių žiūri. Kokį šeštadienį atvažiuoja pabūti sūnėnai, ten futbolą

kokį pažaidi, bet toks be jokių įsipareigojimų – su šeima. Kitą kartą vat pas draugus nueini, su jais kažkur išeini, pabūni, pasišneki, kitą kartą kokį spektaklį pažiūri. (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Santykiai su šeima ir draugais, gyvenančiais Lietuvoje, galima sakyti, atstoja ne itin vaisingus socialinius santykius su kolegomis darbe bei lietuviais, gyvenančiais užsienio šalyje. O pokalbiai su tėvais (dažniausiai mama) kai kuriems išvykusiems yra pagrindinis žinių apie Lietuvą šaltinis: *mamai skambinu dažnai. Vienintelis mano žinių šaltinis iš Lietuvos, kadangi delfi neskaitau.* (Rimas, 31 metų architektas, JK)

Tapatumo raiška migracijoje

Tautinis tapatumas, kaip santykis su Lietuva (kaip šalimi), lietuviškumu ir lietuviais (gyvenančiais Lietuvoje ir užsienio šalyje), yra kuriamas, perkuriamas, išsaugomas ir atmetamas tuo pačiu metu. Informantai, užsienio šalyse dirbantys kvalifikuotus darbus, tautinį tapatumą suvokia kaip pasirenkamą dalyką ir geba jį reflektuoti. Dalyvavimas lietuvių bendruomenės veikloje ar lietuviškų atributų kaupimas nėra sureikšminamas kaip būtinas veiksnys lietuviškajam tapatumui išsaugoti: *lyginant tuos senuosius emigrantus, kada tu išvažiuoji ir negrįžti į tą Lietuvą metai, du, trys, penki, dešimt... Gal tu kažkokias tenais savo ikonas tada ir pasištatai, o čia aš turiu Lietuvą, tai tie ženklai man... Gal man ženklas yra tas, kad tais telefonais pakalbi su Lietuva... Kažkokių materialių tokių aš net negalėčiau nieko įvardinti. Ne, ne, visas tas ryšys su Lietuva yra labai betarpiškas, artimas.* (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Grįžtamasis migracijos pobūdis, kada į Lietuvą parvykstama kelis kartus per metus, o Tomo atveju net 23 kartus, nesudaro poreikio saugoti savosios tapatybės izoliuotai, tarsi bijant ją prarasti, todėl tautinių ben-

druomenių veikla šiems migrantams gali turėti neigiamą atspalvį. Šių lietuvių migracijos patirtis tik patvirtina Fukuyamos ir Jeremy Rifkino³⁵ įvardytas šių dienų migranto tapatybės savybes: dėl modernių technologijų tapo įmanoma atitolti nuo namų, o drauge atsivėrė galimybės išsaugoti intensyvius ryšius su kilmės šalimi ir artimaisiais, dėl to kuriama nauja migranto tapatybė ir kitokių kultūrų raiška:

Jie užsikonservavę, fanatiški. Aš labai pastebėjau šitą ne tik toj bendruomenėj, bet kaip aš minėjau yra tokia facebook'o olandų lietuvių grupė, neseniai susikūrė, gal prieš metus. Paskaitau aš tuos post ir nežinau, jie taip įsikibę to lietuviškumo, visiškai nenori pamatyti, kas pasauly dedasi, kas aplink, Olandijoje, pavyzdžiui. Kodėl neišbandyti kitų galimybių? Nes yra labai didelis community jausmas, lietuvių bendrumo. Aš manau, kad tada jiems tik trukdo įsiintegruoti į tą visuomenę (Agnė, 25 metų, tarptautinė ekonomika, socialinė antropologija, Olandija)

Aš kartais negaliu suprasti tų žmonių, kurie čia atvažiuavę bando kurti savo tas kultūrines bendruomenes, dar kažką. OK, tai jeigu tu čia atvažiuvai, jeigu tau kažkas nepatinka, tai tu susirenki savo manatkes ir važiuoji, arba tu integruokis. (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Migrantams, pradėjusiems formuoti kompleksinį tapatumą, vienus tautinio tapatumo bruožus išsaugant, kitus atmetant ir juos pakeičiant naujais, lietuviškajam tapatumui nusakyti svarbesnė tampa Lietuva kaip jaukumo ir artimiausių socialinių ryšių su šeima teritorija, bet ne Lietuva kaip vertybė ar idėja. Asmens tapatumo raiškai būdingas susitaikymas su „duotybe“ – kolektyviniu tapatumu, kuris priimamas labiau kaip dovana nei įkalinantis individualumą veiksnys. Tai signalizuoja integruotos ir brandžios tapatybės bruožus: *man tapatumą nusako ta fizinė erdvė, kurioje tu užaugai, kas aplinkui tave yra, aplinka tavo ir ką tu prisimeni, ką tu*

nori vėl išgyventi. <...> Tai, aišku, į tą įeina ir šeima, ir tada kitas klausimas apie tai, kuo tu nori išlikti. Jeigu tu nori vėl į tą Lietuvą sugrįžti, tai gal aš tada, vadinasi, save tapatinu su tuo lietuviu, o gal aš tiesiog tada renkuosi tai, ką jau pažįstu, ir tiesiog grįžtu į tą aplinką. Ir jeigu jau man teko tada būti lietuviu, tai aš tą galbūt natūraliai priimu. Bet aš neaukštinu lietuviybės kaip kažkokio man labai svarbaus dalyko. Aš priimu tai, ką turiu. Man labai sunku pasakyti iš tikrųjų. Aš negaliu idealizuoti Lietuvos kaip tokios, nes jinai man yra duota. Jinai man yra duota! (Tomas, 33 metų IT specialistas, JK)

Paskutinį kartą buvau vasaros metu, tai, kol aplankai visus gimines, kol su visais pakalbi, susitinki, pabendrauji. Tai dar kur nors nuvažiuoji į kaimus pas visus. Na, žodžiu, dažniausiai vis kažką reikia aplankyti arba nuvažiuoti sutvarkyti kažkokius reikalus. Aišku, aplankyti ir kapus, ir nuvažiuoji dar atostogauti, truputį pakeliauti. Ir tiesiog pabūti su savais, pabūti namie. <...> Likę senos tetulytės labai mielos, tai aplankau jas su malonumu visada. (Rūta, 27 metų psichologė, dirba labdaros organizacijoje, JK)

Lietuviškojo tapatumo puoselėjimas per bendruomenių veiklas matomas kaip izoliuojantis veiksnys, tad patys migrantai linkę atmesti tas sąsajas su Lietuva ir lietuviškuumu, kurios gali trukdyti įsitraukti į užsienio šalies visuomenę, arba tas, kurios pernelyg skaudžios ir potencialiai nesėkmingos, pavyzdžiui, darbo paieškos Lietuvoje. Paklausti, ar domintų galimybė grįžti į Lietuvą, informantai atsakydavo: *O ką siūlo? (Agnė), arba susidomėčiau, o jūs siūlot man darbą? (Laura)*. O tada pasipildavo visa gausybė sąlygų, kurias įvykdžius būtų galima sugrįžti:

K.: O ką turėtų siūlyti, kad apie tai pasvarsytum? Kas tai galėtų būti?

A.: Visų pirma, politinė sistema. Aš negaliu gerbti tos tvarkos, nes tiesiog ten yra absurdas. Tai man atrodo viena iš svarbiausių priežasčių. Ir saugumas irgi.

K.: Kokia politinė sistema turėtų būti?

A.: Na, tiesiog ne Valinskaiai Seime gal? Tai man neatrodo rimta. Turėtų būti žmonės, kurie supranta, ką jie daro ir visokių faktų, kad jie važinėja į atostogas po dešimt dienų per tris savaites. Tokių dalykų neturėtų būti. Ir iš viso žmonės, nežinau, kažkokie labai pikti Lietuvoj. Kažkaip nesinori grįžti į tokią šalį. Tai va. (Agnė, 25 metų, tarptautinė ekonomika, Olandija)

Kad galėčiau nusipirkt savo būstą, tikrai negrįščiau tam, kad išsinuomoti kokiam Vilniaus mikrorajone, tikrai ne, čia pilnai tą galėčiau daryti, ir to pilnai užtenka. Pabandyčiau susirast darbą, norėčiau matyt kokias nors galimybes, gal iš pradžių reikėtų pabandyt trumpam. (Aušra, 27 metų istorikė, dirba klientų aptarnavimo srityje, JK)

Turėčiau gauti darbą, atitinkantį mano piniginius ir asmeninius karjeros reikalavimus. (Jonas)

Į kitą šalį mane nuvarytų tik darbas ir netgi į Lietuvą dabar aš grįščiau tikrai žinodama, kad čia bus mano darbo vieta. Jeigu aš daugiau stulbinantį pasiūlymą, tada grįščiau į Lietuvą. Bet žinau, kad toks neegzistuoja. (Vilma, 28 metų statybų analitikė, pastatų būklės vertintoja, JK)

Paradoksalu, tačiau nemaža dalis informantų per daug nesistengė surasti norimą darbą Lietuvoje, o išvykę į užsienį dėjo visas pastangas norimai pozicijai darbo rinkoje užimti. Galima manyti, jog visos iniciatyvos susirasti darbą, įsigyti būstą ir įsitvirtinti Lietuvoje yra labiau siejamos su kliūtimis nei sėkme. O naujas ir nepažįstamas gyvenimas, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, matomas kaip vartai į galimybių pasaulį. Šiuo atveju Lietuva tampa užsienio šalimi, kurioje gyvenimas ir darbas neprognozuojamas ir nepatikimas kaip menkai pažįstamas gyvenimo draugas, kurį pirmiausia reikia išbandyti:

Aš jau kurį laiką negyvenau Lietuvoje, tai reikėtų iš pradžių nuvažiuot ir pasižiūrėt, kaip man ten sektųsi gyvent. Kokios darbo

galimybės, studijų galimybės. Manau, turėčiau įsitikint, kad galėčiau rast darbą, kokio norėčiau už atlyginimą, kuris mane tenkintų. Nes, kai yra darbas, atsiras namai ir visa kita. (Rūta, 27 metų psichologė, dirba labdaros organizacijoje, JK)

Politinės ir ekonominės situacijos Lietuvoje pojūtis ir realus jos suvokimas proporcingas domėjimuisi įvykiais Lietuvoje. Lietuvos politinė situacija, išsidarbinimo galimybės ir pragyvenimas apskritai yra tarsi aptrauktas abejingumo, kartu ir neišmanymo migla. Vieni informantai situacija Lietuvoje nesidomi ir informaciją gauna daugiausia iš tėvų, nes būtent su jais palaikomi glaudžiausi ryšiai:

K.: Ar sekate įvykius Lietuvoje? Kokie įvykiai jus domina?

A.: Ne, neseku. Kiek mama pasako, kas naujo, pvz.: Brazauskas mirė, tiek ir sužinau. Na, aš apolitiškas, ir gal net ir taip sėkmingai neseku, kas čia Anglijoj vyksta. Kai kas bando mane sugėdint, 'tu net nežinai, kas yra premjeras Anglijos'. Aš nesu tikras, kad tokios žinios yra vertybė. (Rimas, 31 metų architektas, JK)

Tai šeimos paklausiu, kas vyksta. Kad būtų pačiam kažkoks susidomėjimas, tai nėra. Seku įvykius architektūroje, kas vyksta architektūroje, skaitau kiekvieną dieną straipsnius, bet kas susiję su politika tai visiškai esu atsiribojęs ir nenoriu žinoti, kiek iš šeimos papasakoja, tai ten nelabai kas gero, neįdomu. Ir čia neįdomu, man politika apskritai neįdomu. Toks požiūris, kad ne mano sritis ir man teršiasi smegenys. <...> Aš nežinau, kas ten [Lietuvoj] vyksta, bet, sako, kad nieko gero. (Rytis, 26 metų architektas, JK)

Tai sudaro kiek iškreiptą vaizdą, vedantį prie didesnio neišmanymo ir vadovavimosi gandais grįstomis žiniomis:

Aišku, negali tikėt vien tik savo tėvų nuomone, kad Lietuvoj labai blogai, nes, aišku, girdėjau, kad žmonės gauna ir gerus darbus. (Gabrielė, 27 metų istorikė, dirba edukacine veikla užsiimančioje organizacijoje, JK)

Kiti informantai pabrėžė, jog seka įvykius Lietuvoje, tačiau domimasi daugiau bulvarinėmis naujienomis:

Lietuvos rytą skaitau vos ne kasdieną. <...> aš šiaip skaitau. Gal skaitau savo malonumui, kad lietuviškai skaityt. Šiaip, gal įdomu, kas dedas. Aš apolitiška šiaip jau, politika nesi-domiu, o daugiau, ką ten rašo, na, garsenybes visokias irgi skaitau. Ir nusikaltimus, aišku. (Monika, 27 metų teisininkė, JK)

Kasdien skaitau spaudą lietuvišką. Tiesiog, kas užkliūva už akies, paskaitau. Tikrai ne-seku politikos, neįsivaizduoju, kas vyksta toj srity. Bet šiaip kriminalus kokius, jau topiniai įvykiai. (Aušra, 27 metų istorikė, dirba klien-tų aptarnavimo srityje, JK)

Tie, kurių interesų sritis apima daugiau, nei kriminalai ir bulvarinės naujienos, linkę sistemingai domėtis įvykiais tiek Lietuvoje, tiek ir pasaulyje. Tai iš dalies lemia migrantų ateities planus ar bent jau vizijas dėl Lietuvos. Menkai išmanydami politinę ir ekonominę situaciją Lietuvoje, jausdamiesi atitrūkę nuo šių dienų Lietuvos aktualijų pulso (ne tik dėl žinių, bet ir dėl darbo patirties Lietuvoje stokos, prabėgusio laiko sukurto atstumo), informantai nepuoselėja didelių vilčių grįžti dirbti ir gyventi į Lietuvą, nors tokią viltį išsako:

K.: Kokios turėtų būti palankios sąlygos grį-žimui į Lietuvą? O gal Lietuva tokia, kokia ji yra dabar, puikiausiai jus tenkintų?

A.: Iš tikrųjų grįžčiau. Seniai buvau, neži-nau, kokia Lietuva dabar yra. Aš grįžčiau ir man būtų įdomu pabandyti ir įdomu, kaip man sektųsi, kadangi aš nedirbau Lietuvoj, neturėjau nė vieno darbo. Baigiau mokyklą, iš karto išvažiavau. Tai būtų įdomu pažiūrėti ir pabandyti save, kartu pažiūrėti, kokios galimy-bės atsivertų. Iš kitos pusės, vis dar jaučiu, kad čia reikia būti ir čia dar yra neužbaigtų kažko-kių darbų, reikalų. Tai dar kaip ir neplanuoju. (Laura, 26 metų statistikos analitikė, JAV)

Atsijojus tai, kas galvojant apie Lietuvą yra nemalonu, galbūt skausminga, atsiribojus

nuo politikos ir prisipildžius užsienio šalies galimybių suvokimo ir patirčių, išlieka lietu-viškasis „aš“ – slapta kertelė, kurios nepriva-lu atsakyti: *vėlgi, aš nebėgau iš Lietuvos tam, kad pabėgčiau. Kad va, Lietuva, peržegnojai ir išvažiavai tenais ir „Angliją labiausiai my-liu, ateikit čia“.* Ne. Išvažiavau, nu OK, viskas tvarkoj, bet aš nelaidoju to, kas aš esu. (To-mas, 33 metų IT specialistas, JK)

Aš niekada nesipurčiau to lietuviško vardo, bet, kita vertus aš nesu... Identitetas man yra aš. Tai esu aš, manęs niekas nepakeis, kadan-gi tai esu aš. (Vilma, 28 metų statybų analiti-kė, pastatų būklės įvertintoja, JK)

Lietuviškasis „aš“ tampa viena iš sudeda-mųjų migrantiškojo tapatumo dalių, pinda-masis su naujai įgytos „pasaulio piliečio“ ta-patybės bruožais: *aš nebesu jau tikra lietuvė, galiu pasakyt. Aš net nežinau, kas mane daro lietuvę. Viena dalis mano jaučiasi, kad aš... nu... vis tiek kažką turiu tokio, ko olandai neturi. Vadinasi, aš kažką turiu tokio lietuviško, manyčiau. (Agnė, 25 metų, Olandija, tarptautinė ekonomika, socialinė antropologija)*

Žmogus, kuris nori būti lietuvis – jisai pats apsisprendžia, kad jisai, tarkim, yra lietuvis, ir man nėra suteikta teisė daryti išvadas ar kažkokias generalizacijas, kas yra lietuvis. Aš šitoj vietoj susilaikau. Jeigu jisai nori būti lietuvis – jisai yra lietuvis. Jeigu jisai man pa-sakys, kad aš esu lietuvis, bet jisai lietuviškai nekalba, OK, aš jį priimu kaip lietuvi. (To-mas, 33 metų IT specialistas, JK)

Kita vertus, besiplečianti pasaulio piliečio tapatybė, atitolinanti Lietuvos realybės pojū-tį, pakeičia patį gimtosios šalies matymą ir vertinimą, taip darydama įtaką sprendimui sugrįžti:

A.: kol kas tai nelabai traukia į Lietuvą.

K.: Kas turėtų pasikeist Lietuvoj, kad no-rėtum grįžt?

A.: Lietuva turėtų tapt pasaulio centru, Londone tu jauties kaip pasaulio centre, <...> nors ir nedalyvauji. Lietuvoj, tu esi... sužinai

tas žinias po trijų dienų. Kaip Lietuvoj, jeigu atvažiuoji iš mažo miestelio, tai nieks nebenori grįžti į mažą miestelį ir lieka studentai Vilniuje. Tai čia lygiai tas pats, važiuoji į Lietuvą kaip atostogų į kaimą. <...> kultūrinis šokas būtų grįžti į Lietuvą. (Kastytis, 40 metų fizikas, dirba vartotojų tyrimo konsultacinėje įmonėje)

Niekada nesakyk niekada, nors dabar sakčiau, kad ne, nenoriu kol kas, vis dar noriu pasiekti tai, ko noriu čionai. Kažkaip man nesinori grįžti į mažesnę vietą. Londonas toks didelis, čia daug renginių, ir darbo. (Gabrielė, 27 metų istorikė, dirba edukacine veikla užsiimančioje organizacijoje, JK)

Įvardijama į Lietuvą grįžimo priežastis, bene vienintelė, kuri būtų pakankamai svarbi ir reali, yra senstantys tėvai ir rūpinimasis jais: Grįžimas į Lietuvą domina ne dabar ir ne po pusės metų, bet kažkada ateity, gal už kelių metų, gal penkių. Domina dėl to, kad tėvai neina jaunyn ir norėtųsi arčiau būti, ne tik pačioj senatvėj. (Rūta, 27 metų psichologė, dirba labdaros organizacijoje, JK)

Išvados

Šiandien, kai pasaulis tapo nuolat migruojančių asmenų besipinančių kelių teritorija, Lietuvos migrantologų posūkis į migracijos kaip natūralaus reiškinio studijavimą atveria daugiau perspektyvų ateities tyrimams. Trečiojo tūkstantmečio išvakarėse Umberto Eco³⁶ įvardijo takoskyrą tarp imigracijos kaip kontroliuojamo reiškinio ir migracijos – kaip šio amžiaus negalimo sukontroliuoti proceso, kuris globaliai paveikia žmoniją. Asmens laisvė judėti teikia galimybių individualumo atotrūkiui nuo kolektyvinės bendrystės, tačiau, kaip šiame straipsnyje teikiami ir analizuoti duomenys rodo, per sąmoningą pasirinkimą migruoti. Ieškant laimingesnio būvio svetur,

Vienintelė priežastis, kad tėvai sensta, ir gerai būtų šalia jų, kai jiems bus sunkiau, ne tik tada, kai jiems bus sunkiau, bet dėl tos priežasties. Senstantys tėvai. (Jonas, 28 metų ekonomistas, finansinių paslaugų įmonės analitikas)

Ryšys su Lietuva per nuolatinis sugrįžimus iš užsienio šalies tarsi pateisina gyvenimą svetur:

A.: Lietuvoj pernai metais buvau du kartus, ko gyvenime taip nebuvo.

K.: Čia per mažai ar per daug?

A.: Per mažai. Kiekvienais metais važiuodavau keturis penkis kartu į Lietuvą, netgi jei ir trumpai.

K.: Kokiu intervalu?

A.: Aš važiuodavau trim dienom ir važiuodavau dviem savaitėm. Važiuodavau dviem naktim. Mano šeima yra iš Kauno, mano draugai yra iš Vilniaus. Aš kartais važiuodavau draugės aplankyti. Mane užknisdavo, aš važiuodavau pas ją praleisti dvi naktis ir skrisdavau atgal, net nepamatydavau savo tėčio, sesers, sūnėno. (Vilma, 28 metų JK, statybų analitikė, pastatų būklės vertintoja)

bet išsaugant šeimos ir kitus giluminius (stipriuosius) ryšius, kurie šio tyrimo respondentams yra akivaizdžiai egzistenciškai svarbiausi, vyksta nuolatinė tapatumo kaita. Šios lietuviškojo tapatumo metamorfozės, kylančios iš kolektyviai paveldėtos tapatybės ir besirutuliojančios per migracijos ir kitoje šalyje kuriamos gėrovės (o drauge ir vidinio pasitenkinimo ar laimingumo) procesus: per surastą darbą ir naujai besimezgančius ryšius – įsitvirtina, tačiau kol kas nesuteikia aiškos formos nei turinio. Todėl kūrimosi kitoje šalyje laikotarpiu pasireiškia ir kitos kokybės individualumo raiška, kai per artimiausių ir svarbiausių žmonių ryšį daugeliu atvejų sugrįžtama į bendruomeniškos, kartu ir lietuviškosios tapatybės atradimą, pagilinimą ir prisiėmimą.

Nuorodos

1. Fukuyama Fr. Identity and migration, *Prospect Magazine*, 2007, nr. 131 <http://www.prospectmagazine.co.uk/2007/02/identityandmigration/>
2. Castles S. Twenty-First-Century Migration as a Challenge to Sociology, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2007, nr. 33 (3), p. 351–371.
3. Ahmed S., Castaneda C et al. Introduction: Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration, *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*, 2003, Oxford, p. 3–8; Sorensen N. N., Olwig K. F. *Work and Migration: Life and Livelihoods in a Globalizing World*, 2002, Routledge, London.
4. Čiubrinskas V. Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2005, nr. 2, p. 41–54; Kuznecovienė J. Šiuolaikinės lietuvių tautinės tapatybės kontūrai, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2006, nr. 2, p. 84–107; Akstinavičiūtė I., Antropologinė „namų“ idėjos perspektyva: lietuvių diasporos žmonių tikslas ar saugi vieta „judant“? *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, nr. 2, p. 30–42; Daušas D. Transnacionalizmo iššūkiai pilietybei ir etniškumui šiuolaikinėje Lietuvoje: Lietuvos tautinių mažumų ir lietuviškos migracijos atvejai, 2010, *daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
5. Liubinienė N. Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: „savos erdvės“ konstravimas, 2009, *daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
6. Kuzmickaitė D. K. Lietuvių vaikų švietimas užsienio šalyse, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2008, nr. 2(6), p. 23–51; Celešiuotė I. Lituanistinio vaikų ugdymo užsienio šalyse ypatumai, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2008, 2(6), p. 52–72; Ruškus J. Į Lietuvą atvykusių lietuvių kilmės moksleivių patirtis: „Lietuvių namų“ mokyklos atvejis, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2008, nr. 2(6), p. 81–96; Šutinienė I. Lietuvių imigrantų požiūriai į lituanistinį vaikų ugdymą, *Filosofija. Sociologija*, 2009, nr. 4 (20), p. 310–317.
7. Parutis V. „At home“ in migration: Construction of home by polish and Lithuanian migrants in UK, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, nr. 2, p. 9–29.
8. Kuzmickaitė K. D. Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000), 2004, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
9. Sipavičienė A. Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė, 2006, Tarptautinė migracijos organizacija, Vilnius; Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, Migracija Lietuvoje: faktai ir skaičiai, 2011, http://www.iom.lt/documents/Migration_profile_R1.pdf; Barcevičius E., Žvalionytė D., Repečkaitė D., Martinaitis Ž., Nakrošis V. Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos efektyvumo įvertinimas, 2008, Viešosios politikos ir vadybos institutas, <http://www.vpvi.lt/assets/Uploads/I-EMRS-efektyvumo-vertinimas-VPVI-2.pdf>
10. Aidis R., Krupickaitė D. Jaunimo emigracijos tyrimas: Lietuvos universitetinių aukštųjų mokyklų studentų nuostatos emigruoti, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2007, nr. 3, p. 36–50; Skačkauskaitė A. Tarptautinė lietuvių migracija: studentų nuostatos, požiūris ir emigracinių galimybių vertinimas, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2007, nr. 3, p. 51–60; Stankūnas M., Lovkytė L., Padaiga Ž. Lietuvos gydytojų ir rezidentų ketinimų dirbti Europos Sąjungos šalyse tyrimas, *Medicina*, 2004, nr. 40(1), p. 68–74.
11. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės, veikęs nuo 1999 iki 2010 m., perrorganizuotas į Užsienio lietuvių departamentą.
12. Becker H. Tricks of the Trade. How to think about your research while you're doing it, 2008, The University of Chicago Press, p. 58–60.

13. Vertovec S. Transnationalism and identity, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2001, nr. 27(4), p. 573–582.
14. Donskis L. Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2006, nr. 2, p. 71.
15. Čiubrinskas V. Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2005, nr. 2, p. 41–54; Akstinavičiūtė I. Lietuvių transmigrantų identitetų konstravimo modeliai: lūkesčiai ir realybė, Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis, (sud.) Andrijauskas A., Rubavičius V., 2008, Vilnius; Maslauskaitė A., Stankūnienė V. Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, 2007, Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, Vilnius.
16. Liubiniene N. Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: „savos erdvės“ konstravimas, 2009, *daktaro disertacija*, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
17. Kanadietis filosofas Ch. Tayloras padėjo pamatus liberaliajai migracijos ir tapatumo teorijai (žr. 2012. <http://plato.stanford.edu/entries/identity-politics/>), vėliau plėtotą F. Fukuyamos.
18. Fukuyama Fr. Identity and Migration, *Prospect Magazine*, 2007, nr. 131. <http://www.prospectmagazine.co.uk/2007/02/identity-and-migration/>
19. *Ten pat.*
20. *Ten pat.*
21. Koser K., Salt J. The Geography of High Skilled International Migration, *International journal of population geography*, 1997, nr. 3, p. 285–303.
22. Portes A., Rumbaut R. G. Immigrant America: A Portrait, Berkeley: University of California Press, 2006, p. 496; Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouchi A., Pellegrino A., Taylor E. J. Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the millennium, Clarendon Press, Oxford, 2005; Castles S., Miller J. M. The age of migration. International population movements in the modern world, The Guilford Press, New York, London, 2003; Massey D. S., Goldring L., Durand J. Continuities in Transnational Migration: An Analysis of Nineteen Mexican Communities, *American Journal of Sociology*, 1994, nr. 99 (6), p. 1492–1533.
23. Koser K., Salt J. The Geography of High Skilled International Migration, *International journal of population geography*, 1997, nr. 3, 1997, p. 287.
24. žr. <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=14403294>; <http://www.delfi.lt/news/daily/Health/gydytojai-privalomas-idarbinimas-po-studiju-pristabdytu-jaunu-mediku-emigracija-is-lietuvos.d?id=48041365>
25. Lietuvos gydytojų skaičiaus raida ir planavimas 1990–2015 metais. Analizė ir rekomendacijos, Atviros Lietuvos fondas, viešosios politikos projektai, http://politika.osf.lt/visuomenes_sveikata/santraukos/LietuvosGydytojuSkaiciausRaida.htm
26. Pukas M. Lietuvos sveikatos priežiūros specialistų migracijos tyrimas, Magistro darbas, Kauno medicinos universitetas, 2008; Labanauskas L. „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje Europos Sąjungos laisvo asmenų judėjimo kontekste (profesinis aspektas), Magistro darbas, 2005, Mykolo Romerio universitetas; Labanauskas L. „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija, *Filosofija. Sociologija*, 2006, nr. 2, p. 27–34.
27. Favell A., Smith P. M. (sud.) *The human face of global mobility. International highly skilled migration in Europe, North America and the Asia – Pasific, Comparative Urban and community research*, 2008, nr. 8.
28. Bourdieu P. Forms of capital, Richardson J. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Westport, CT: Greenwood, 1986, p. 241–258.
29. Vertovec S. *Transnational Networks and Skilled Labour Migration*, 2002, WPTC-02-02,

- <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-02-02%20Vertovec.pdf>; Koser K., Salt J. The Geography of High Skilled International Migration, *International journal of population geography*, 1997, nr. 3, 1997.
30. Granovetter M. S. The Strength of Weak Ties, *The American Journal of Sociology*, 1973, nr. 78(6). p. 1360–1380; Granovetter M. S. The Strength Of Weak Ties: A Network Theory Revisited, *Sociological Theory*, 1983, nr. 1, p. 201–233.
 31. Anot Iredale, kvalifikuotais darbuotojais paprastai laikomi turintys universitetinį išsilavinimą arba atitinkamos darbo patirties. Iredale R. The Migration of Professionals: Theories and Typologies, *International Migration*, 2001, nr. 39(5), p. 8.
 32. Darbas, reikalaujantis bent minimalių įgūdžių žr. Low and semi-skilled workers abroad, *World migration report*, 2008, p. 77–104, http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/studies_and_reports/WMR2008/Ch3_WMR08.pdf
 33. Parutis V. „Economic Migrants“ or „Middling Transnationals“? East European Migrants’ Experiences of Work in the UK, *International migration*, 2011, DOI: 10.1111/j.1468-2435.2010.00677.x
 34. Parutis kvalifikaciją kilmės šalyje įgijusius ir nekvalifikuotus darbus užsienio šalyse dirbančius migrantus siūlo vadinti pusiau kvalifikuotais (angl. *middling transnationals*). Parutis V., 2011.
 35. Fukuyama Fr. Identity and Migration, *Prospect Magazine*, 2007, nr. 131. <http://www.prospectmagazine.co.uk/2007/02/identityandmigration/>; Rifkin J. The Empathic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis, Penguin: New York, 2009.
 36. Eco U. Migration, Tolerance, and the Intolerable, *Five Moral Pieces*, Vintage: London, 2002, p. 89–111.

Ingrida CELEŠIŪTĖ

Daiva Kristina KUZMICKAITĖ

AT THE INTERSECTION OF LABOR MIGRATION, QUALIFICATIONS, AND LITHUANIAN IDENTITY: TO PRESERVE, SUPPORT OR RENOUNCE?

The article discusses the relationship between national identity and skilled labor migration: how present-day emigrants working in skilled labor jobs create and maintain their national identity and seek either to preserve it or to renounce it. How do the position of emigrants in foreign labor markets, their social networks in Lithuania and the foreign country they work in, and their plans for the future reflect the strategies and concepts of construing national identity?

An analysis of data collected in research done in 2011 showed that skilled labor mi-

grants practiced their Lithuanianess largely through ties with their relatives and friends living in Lithuania. Seeking to preserve the employment position they have secured abroad and improve their qualifications, emigrants have limited opportunities to join official and non-official networks of Lithuanians living abroad; and while working mainly in an international labor pool they experience a lack of Lithuanian social relations.

Ieva KRIPIENĖ

Lietuviškojo tapatumo daryba transmigracinėse patirtyse: šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos Niujorke

Globalizacijos procesai lemia tautinės valstybės, jos teritorijos, tautinio tapatumo, politinės bendruomenės atsiskyrimą ir leidžia kalbėti apie migracijos procesų suformuotas transnacionalias bendruomenes, kai tapatumų daryba, politinis gyvenimas vyksta peržengiant valstybių sienas, tarp kelių valstybių, arba, kitais žodžiais tariant, deteritorizavus tautinę valstybę. Intensyvėjant migraciniams procesams, naujai apibrėžiant vietą ir erdvę, suintensyvėjo tapatumo darybos problema. Transmigracines patirtis išgyvenančių narių tapatumas yra naujai perkonstruojamas, o jo kompleksiskumas byloja migrantų poreikį suprasti, kas jie yra ir kur yra jų „namai“.

Antropologinės diskusijos apie tarptautinę migraciją dažniausiai fokusuojasi į individų poreikį keisti gyvenamąją vietą, įsitvirtinimą tikslo šalyje, nevengiant migravimo tiek tarp žemynų, tiek tarp skirtingų valstybių. Kai kuriais atvejais gyvenamoji vieta keičiama vieną kartą, stabiliai įsitvirtinant, net asimiliuojantis, kai kuriais keičiama daugybę kartų, taip pat grįžtama į anksčiau gyventas vietas ar gimtinę. Nieko nebestebina žmonių prisirišimas prie kelių gyvenamųjų vietų ar

neprisirišimas nė prie vienos. Naujoje vietoje „išjudėję“ asmenys linkę socializuotis su panašių etninių šaknų asmenimis, tačiau neretai vengiama bendratautiečių kaimynystės.

Transnacionalūs migracijos procesai, regioninė integracija ir globalizėjančios kultūros sklaida suteikia žmonėms potencialo kurti naujus transnacionalius tapatumus, kurie peržengia lokalių tapatumų ribas, pasižymi lankstumu, prisitaikomumu, kintamumu laike ir erdvėje. Dažnai transnacionalūs tapatumai savyje inkorporuoja patirtis, vertybes iš gimtosios ir naujosios šalies, todėl neišvengiamai kyla klausimai, kaip antai: kas aš esu, kas nepriklauso „mums“, kaip tinkamai elgtis naujoje aplinkoje?

Migracijos tyrimai šiomis dienomis neabejotinai aktualūs ne vien dėl kiekybiškai gausių emigracinių srautų iš Lietuvos, bet ir dėl nesibaigiančių diskusijų apie emigracijos poveikį Lietuvos ekonomikai, socialiniam, demografiniam klimatui, kontrargumentuojant emigrantų, siunčiamų į Lietuvą, finansinių srautų indėliu vartotojiškumo skatinimui, perspektyvių ryšių svetimose šalyse mezgimu. Tokiame kontekste atsiran-

da poreikis suprasti, kokia yra tautinė tapatybė transmigracinėse šiuolaikinių migrantų iš Lietuvos patirtyse, kaip ją išsaugoti ir ar reikia/ įmanoma ją saugoti. Kokios yra masiškai iš Lietuvos emigruojančiųjų pozicijos ir nuostatos Lietuvos atžvilgiu?

Taigi straipsnyje bandysime aptarti ir paieškoti atsakymų į probleminį klausimą: kaip, kokiuose kontekstuose ir kokiomis formomis transmigraciniai procesai, į kuriuos įsitraukia šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos, produkuoja lietuviškąjį tapatumą?

Antropologinio lauko tyrimo metodologiniai ypatumai

Kokybiniuose socialiniuose tyrimuose yra galimybė kvestionuoti tyrėjo subjektyvumą, kompetenciją, pasirengimo tyrimų atlikimui lygmenį, taip pat viso tyrimo objektyvumą. Vis dėlto antropologiniai tyrimai leidžia pateikti naujų detalių ir gilių išvalgų, originalių pastebėjimų apie nagrinėjamus reiškinius, socialines problemas, atskleisti niekur anksčiau nefiksuotų imigrantų iš Lietuvos Amerikoje ir Amerikos lietuvių gyvenimo detalių. Lauko tyrimas, taikant „sniego gniūžtės“ ir informantų paieškos internetiniuose portaluose metodus, buvo atliekamas² 2008 m. balandžio–birželio mėnesiais JAV, Rytų Pakrantėje: Niujorke³ (NY), epizodiškai apsilankant Pitsfilde (MA), Džersi Sityje (NJ), Filadelfijoje (PA, Philadelphia), Bratlebore (VT) bei Vidurio Amerikoje: Čikagoje (IL).

Bene populiariausi antropologiniuose lauko tyrimuose naudojami metodai yra stebėjimas, dalyvaujamas stebėjimas bei aprašomasis stebėjimas. Mūsų lauko tyrimo metu stebėjimai iš šono, niekam nekrinant į akis ir būnant aktyviai įsitraukus į informantų būrį dalyvaujantieji stebėjimai, buvo intensyviai taikomi kiekvieną dieną tiek formaliose, tiek neformaliose aplinkose, kur rinkosi praleisti laisvalaikį, gyveno ar dirbo šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos bei Amerikos lietuviai.

Intensyvus ir nuolatinis tyrėjos lankymasis informantų būrimosi vietose, gyvenimas tarp informantų, dažnai leido tyrėjai tapti „sava“, įgyti pasitikėjimą ir kritiškai stebėti individų elgesį, veiksmus neformaliose, natūraliose situacijose, – tai leidžia kalbėti apie surinktų duomenų patikimumą. Žinoma, visuomet išlieka galimybė prieštaravimui tarp to, ką sako ir ką žmonės daro, todėl tikėtina, kad bus požiūrių skirtumas tarp to, ką informantai pasakoja apie savo visuomenę, ir to, ką mato antropologas toje pačioje visuomenėje. Thomas H. Eriksenas pasakoja: „Sutikau daug krikščionių, kurie prisiekinėjo, kad jie niekada nebendrautų su musulmonais, o vėliau paaiškėjo, kad jie intensyviai bendrauja su musulmonais. Iš tikrųjų, tokie prieštaravimai yra gana dažni ir vedantys link antropologinių išvalgų.“⁴ Taip pat informantai ne visada linkę atskleisti tiesą tiek sąmoningai, tiek nesąmoningai. Jamesas Cliffordas teigia, kad „kiekvienas informantas pristatydamas save vaidina, sureikšmindamas tam tikras tiesas ir nutylėdamas kitas. Kiekvienas informantas, netgi nuoširdžiausias, jaučia instinktyvų poreikį nuslėpti ypač opius dalykus. Siekdamas nuplėšti šias sąmoningai ar nesąmoningai užsidedamas kaukes lauko tyrėjas turi išnaudoti kiekvieną pranašumą, kiekvieną galios šaltinį, kiekvieną progą pažinti ne per pokalbį.“⁵

Stebėjimų metodus papildantis, tačiau suteikiantis ne ką mažiau vertingos informacijos, yra nestruktūruotas, atvirų gairių ir pusiau struktūruotas atvirų klausimų kokybinis interviu. Buvo atlikti 29 interviu su 16 vyrų ir 13 moterų, kurių amžius svyravo nuo 25 iki 67 metų.

Teorinės „transmigracijos“ ir „identiteto“ sąvokų paradigos

Šių dienų migraciniai, tiek emigraciniai, imigraciniai, tiek repatriaciniai srautai, įgavę pagreitį, įtraukia vis daugiau asmenų

tiesiogiai dalyvauti migraciniuose procesuose, būti kitų asmenų tokio gyvenimo būdo liudytojais. Arjunas Appadurai daugiau nei prieš dešimtmetį užtikrintai teigė, kad „šiandien tik keletas asmenų pasaulyje neturi draugo, giminaičio, bendradarbio, kuris nėra pakeliui kur nors ar iš kur nors pakeliui namo, kuris nepasakoja istorijų apie įvairias galimybes.“⁶

Migracijos studijos, intensyviau plėtoti pradėtos XIX a. pabaigoje, pirmiausia asocijuojasi su kaita, judėjimu, tiek savanorišku, tiek priverstiniu, kvestionuojančiu nusistovėjusias visuomenės ir kultūros sampratas. Amerikos antropologas Robertas Redfieldas teigė, kad migrantai yra progresuojantys visuomenės nariai, nes iš kaimiškųjų, o tai reiškia, kad iš neišsivysčiusių, tradicinių teritorijų juda miesto arba išsivysčiusių, modernių teritorijų link⁷. XX a. pabaigoje migracijos procesai buvo suprantami kaip kapitalizmo sąlygotas individų judėjimas iš vienos šalies į kitą, o pastaraisiais dešimtmečiais „didžiausias dėmesys kreipiamas į kultūrinius migracijos kontekstus, analizuojant idėjas ir vertybes, kurių dėka žmonės migruoja, bei šių idėjų ir vertybių pokyčius, kuriuos sąlygoja migracija“⁸. Taigi migracijos studijose galima gilintis į įvairius aspektus, analizuoti stūmos–traukos veiksnius, giminių ir draugų tinklų įtaką apsisprendimui migruoti, migrantų darbo, įsitvirtinimo svetimoje šalyje būdus, socialinius ryšius, santykių su vietos gyventojais kūrimą, namų ūkio formavimą.

Transmigracinės patirtys paprastai formuojamos iš svetimos šalies kontaktuojant su artimaisiais gimtojoje šalyje, transnacionalaus važinėjimo metu, taip pat kuriant vienokius ar kitokius santykius su Lietuva. Taigi tokių migracinių procesų metu svarbus ne tik asmenų persikėlimas iš vienos šalies į kitą, įsitvirtinimas, bet pabrėžiama ir nuolatinė dinamika, važinėjimas, bendravimas šiuolaikinėmis technologijomis, keitimasis žiniomis, simboliais, finansais.

Transmigracinių patirčių kaupimo metu peržengiamos vienos ar kelių valstybių sienos, būnama nuolatinėje transmigracinėje situacijoje arba, kaip teigia Stevenas Vertovecas, tai yra įsisąmoninimas, kad „nebūtina priklausyti konkrečiam lokalumui, o galima mėgautis galimybe kurti įvairius ir įvairiakrypčius identitetus“⁹.

Teoriniame tapatumo darybos transmigracinėse patirtyse konceptualizavime svarbus tapatumo konceptas ne tik kaip reprezentuojantis migrantų saviidentifikavimosi subtilybes, bet ir kaip atskleidžiantis migrantų tarpusavio, su bendrakilmiais ir su aplinkiniais (ne)sukibimą svetimoje visuomenėje, jų saistymosi formas, nesisaistymo priežastis. Ne veltui Gerdas Baumannas pabrėžė, kad „identitetas – tai modernybės charakteristika. Jis tampa laisvai pasirenkamu žaidimu, teatrališku savęs reprezentavimu santykiuose su kitais žmonėmis. Identiteto problemiskumas modernume yra identiteto konstravimas ir jo išlaikymas stabilium, o postmoderniame pasaulyje – kaip išvengti jo fiksacijos ir nelikti neapsisprendusiam“¹⁰.

Akhilas Gupta ir Jamesas Fergusonas¹¹, A. Appadurai¹² ir kiti teigia, kad tapatumas šių denų globaliame pasaulyje nebėra „natūrali ir statiška duotybė“. „Tai tąsos elementas ir kiekvienas pastebime, kad tapatumas yra kintantis bėgant laikui.“¹³ Žmonių prisirišimas prie tam tikros vietos yra kintantis, sąlyginis, o „įsivietinimas“ (angl. *locatedness*) reiškia turėjamą veiklos vietoje, kuriai suteikiamas tam tikras „buvimo kažkur“ statusas¹⁴. Kintant asmenų gyvenamajai vietai, socialinėms sąlygoms, etnis tapatumas gali keistis, transformuotis, įvairiuose kontekstuose įgauti skirtingas prasmes. Taigi tapatumas yra sukonstruotas, daugialypis, daugiakryptis, paslankus, gebantis adaptuotis skirtingomis formomis ir tikslais, procesualus darinys, o esminiai klausimai tyrinėjant tapatumus yra kokiais tikslais, kas, kaip, iš ko ir kokiame kontekste juos konstruoja.

Šiuolaikinių migrantų transnacionalūs ryšiai su Lietuva

Tiek tiesioginių, tiek emocinių kuriamų, palaikomų transnacionalių ryšių su Lietuva analizė yra vienas svarbiausių aspektų, norint suprasti, kokios migruojančiųjų tautinės tapatybės formos ryškėja, kokios nuotaikos vyrauja suvokiant, bandant apibrėžti lietuviškąjį tapatumą. Šiame straipsnyje išryškinsime tris šiuolaikinių migrantų iš Lietuvos Niujorke transnacionalių ryšių su Lietuva aspektus. Pirmiausia apžvelgsime informantų požiūrį į Lietuvos valdžios vykdomą politiką emigrantų atžvilgiu, kuriame išsiskiria dvi gubos pilietybės klausimo jautrumas, paanalizuosime tiesioginių vizitų į Lietuvą formas, niuansus ir pereisime prie apibendrinančių, lietuviškojo tapatumo transmigracinėse patirtyse formas išduodančių ateities vizijų dėl grįžimo nuolat gyventi į Lietuvą.

1. „Lietuva daro viską, kad jos neapkęstume“

Bene jautriausia tyrimo metu išryškėjusi šiuolaikinių migrantų iš Lietuvos pokalbių ir emocijų tematika yra susijusi su Lietuvos, valdžios sprendimų vertinimu. Faktas, kad imigrantai iš Lietuvos Niujorke pasirinko emigranto vaidmenį, leistų preziumuoti, kad jie nėra patenkinti tuo, kas vyksta Lietuvoje, susiklosčiusiais asmeniniais gyvenimais, tačiau tyrimo metu siekta išgirsti jų pačių nuotaikas, argumentus.

Nusivylimas... nusivylimas Lietuva, jo, visiškai... kitaip sakant, laukiama dugno prieėjimas, kad tada galbūt vėl viskas iš naujo. Grįždavau iki Europos Sąjungos, po Europos Sąjungos, tai man vaiduoklių miestas taip... kažkaip... Visi, kas... sakau, smegenys visi išvažiavo. Tai tas protų nutekėjimas juk nebevyksta, nes protai jau seniai iš Lietuvos nu-

tekėjo. (36 metų vyras, Amerikoje gyvenantis 17 metų)

Šalis Lietuva daro viską, kad jos neapkęstume, nors nenori, kad neapkęstume. Juk siunčiam pinigų namo. Ten juk pinigai plaukia pensininkams. Blogai, labai durnai, kad Lietuva smerkia emigrantus. (dalyvaujančio stebėjimo „Neringos“ stovykloje duomenys)

Lietuviai Niujorke nusivylę skandalų Lietuvoje gausa ir politikų nenorėjimu bei nesugebėjimu, nekompetentingumu dirbti Lietuvos labui, *lindimu į valdžią vien savaudiško pasipelnymo tikslais.*

Man nepatinka tie visokie, tos pjautynės tam Seime ir panašiai ir aš jų tiesiog neturiu jokio noro skaityti, man tasai neįdomu. (37 metų vyras, magistro laipsnį įgijęs viename Niujorko universitetų)

Nu kažkas ten yra, aš nežinau, pavyzdžiui, skaitai tuos įstatymus priimtus, nu kažkaip nu nežinau, vot kartais taip pasigendi tokios, tokio lyg tai proto, nu galvoji, kodėl taip neprotingai priimtas toks įstatymas, šioks ar anoks. (67 metų moteris)

Nu, gal ne visą Seimą ten reikia keist, bet ten daug tokių žmonių sėdi, kurie išvis ten, aš nežinau, man atrodo, kad jiems ne Seime reikia, o kažkur tai... kaip čia švelniau išsireiškus (juokiasi). (40 metų vyras, statybininkas).

Informantai džiaugiasi išvykę iš Lietuvos, nes ten laukė vieni *nepritekliai*, neturėjimas galimybių dirbti išsilavinimą atitinkantį darbą:

Nespjaunu į Lietuvos veidą, bet negalėjau ten pagal specialybę dirbti, o kadangi aš Lietuvoje mokiausi, dirbau, todėl ten negaliu dirbti valytoja. (dalyvaujančio stebėjimo „Neringos“ stovykloje duomenys)

Reiškiamas nusivylimas, kad likę Lietuvoje lietuviai smerkia emigrantus, nesistengia suprasti, kokiomis sudėtingomis sąlygomis jie gyvena: *Lietuvoje žmonės arba neinformuoti, arba dezinformuoti, jie nesuvokia, kaip mes čia gyvenam (dalyvaujančio stebėjimo imigrantų iš Lietuvos šeimoje Riverhede duomenys).* Vis dėlto užsakomųjų straipsnių, kaip

teigia informantai, kviečiančių emigrantus grįžti į Lietuvą dėl jų įgytų kompetencijų ir svarbos Lietuvai, pagrįstumas kvestionuojamas, o dažnas jų periodiškumas žiniasklaidos priemonėse sukuria atvirkštinį poveikį. Pakanka paskaityti komentarus, kuriuose ir informantai teigia rimtai suabejojantys, ar Lietuvoje jie laukiami.

Vis dėlto gyvenant Niujorke stengiamasi per daug nesigilinti į tai, kas neigiama, informantų suvokimu, vyksta Lietuvoje. Aktyvi Riverhedo lietuvių bendruomenės narė *trečiabangė* sako, kad: *čia net nebesuki galvos dėl nesąmonių, ką daro Lietuva, ir orientuojiesi į bendruomenę, vaikus ir stengiesi dėl vaikų*. Taigi praktiniu lygmeniu yra nusivilta Lietuva, galimybėmis joje gyventi, nors emociniu – Lietuva mylima ir idealizuojama.

*„Mes gimstam su pilietybe,
tai kaip ją atimti?“*

Retas informantas kategoriškai užveria duris grįžimui gyventi į Lietuvą, todėl dvigubos pilietybės klausimas ne tik jautrus, bet ir aktualus, glaudžiai susijęs su šiuolaikinių migrantų mintimis apie ateitį. Tačiau tyrimo metu aiškiai išsiskyrė dvi pozicijos. Pirmiesiems dviguba pilietybė suvokiama ne kaip formalumas, ne kaip dokumentas, bet labai aiškiai įvardijama kaip prigimtinė duotybė.

Kaip ta prasme tu gali atsisakyti tai, kas tau įgimta yra? Irgi kažkaip taip keistas dalykas, nes vis tiek, neatsisakau, gal kada į Lietuvą grįšiu, ką aš galiu pasakyti, aš nesu šimtą procentų tikra, kad jo, aš Amerikoje čia visą laiką gyvensiu. Nežinau... tuo labiau kad tėvai, gal jiems reiks pagalbos kokios, ką aš žinau, nu žinai... (26 metų moteris, dirbanti banke)

Neturėti teisės į pilietybę, tai tas pats, kaip gimiau baltas ir turi įrodinėti, kad esi baltas. Nesiginčiju, nes jei neprotingi nusprendė kažką, tai gal kada ateis protingi. Surinkom apie 120 parašų, pridavėm ambasada. Tikiuosi, kad lietuviai neįsijaus į gripavimą, nes po-

litikieriai tiesiog kaip gripu serga – gal greit pasveiks. (trečiabangė iš Riverhedo)

Pastarąja metafora reiškia viltis, kad lietuviai, kurie nepriklauso laikinai valdžioje esančiam sluoksniui, palaikys dvigubos pilietybės projektą.

Kita kategorija informantų yra skeptiški dvigubos pilietybės klausimu. Jie mano, kad žmogus turėtų būti ištikimas vienai valstybei, atiduoti mokesčius vienai valstybei, taigi ir naudotis vienos valstybės teikiamomis privilegijomis, o ne „laikui bėgant, stengtis iš abiejų ar daugiau pasaulių gauti viską, kas geriausia“¹⁵, žinoma, kai tai susiję su jais, nepažeidžia jų pragmatinių interesų:

*Aš turiu dvigubą pilietybę, nes man tai svarbu – dėl sentimentų ir žemės atgavimo. Vat trečiabangiams tai bus sunkus sprendimas, ar imti kitą pilietybę. Nors šiaip aš visad maniau, kad žmogus turi turėti vieną pilietybę (neformalus pokalbis su *dipuke*).*

Dar kiti šiuolaikiniai imigrantai iš Lietuvos, nors turi teisę kreiptis dėl Amerikos pilietybės suteikimo, to nedaro, nes įsitikinę, kad Amerikos pilietybė jiems nesuteiks daugiau privilegijų, nei kad „žalios kortos“ turėjimas, o Lietuvos pilietybės *nežinai kam, kada ir kaip prireiks* (vyras, išsilavinimą daugiau nei prieš 10 metų įgijęs Amerikoje). Tiesa, informantų, praktiškai naudingesne pilietybe įvardijančių Lietuvos, o ne Amerikos, yra mažuma.

Teoriniuose diskursuose pabrėžiama, kad vienas iš transnacionalizmo aspektų yra lojalumas tiek gimtajai, tiek priimančiajai šaliai, reiškiamas pilietybės pasirinkimu. S. Vertovecas¹⁶, Kim. C. Matthews¹⁷ ir kai kurių informantų nuomone, dviguba pilietybė yra *patogi, racionali*, bet reikėtų rinktis, kuriai pilietybei arba kuriai valstybei skirti prioritetus, nes *negali gi būti dviejų šeimų vaikas* (37 metų moteris). Imigrantai iš Lietuvos jaučiasi lojalūs Lietuvos Respublikai, Lietuvos pilietybę įvardija kaip prigimtinę duotybę, vadina emociniais saitais su gimtąja šalimi, kuriuos

Lietuva stengiasi nutraukti ir kartu atriboti nuo likusių vietinių Lietuvos gyventojų, politiškai ignoruoti, todėl, atsiradus galimybėms įgyti, nedvejodami pasirenka ne emociškai, bet pragmatiškai svarbią Amerikos pilietybę.

2. Atostogos – Lietuvoje

Vizitų į Lietuvą dažnumą paprastai lemia ryšių su giminėmis, draugais Lietuvoje palaikymas, taip pat legalaus statuso, finansinių galimybių turėjimas. „Galimybė lankyti gimtąją šalį ir namus rodo aukštesnį statusą, nei tik atvykus į svetimą šalį, gyvenimo kokybės indikatorius, taip pat potencialą gauti emocinės naudos, palaikant glaudžius ryšius su šeima ir draugais gimtojoje šalyje.“¹⁸ Vienas informantas, nors būdamas legalus Amerikos gyventojas, pirmus ketverius metus negrįžo į Lietuvą dėl finansinių sumetimų, o dabar visos jo atostogos Lietuvoje arba pas jį atvažiuoja giminės į Ameriką. Dalies šiuolaikinių migrantų iš Lietuvos Niujorke vaikai, anūakai, esant šeimos finansinėms galimybėms, vasaros atostogas leidžia Lietuvoje.

Taip, taip, kiekvienais metais jisai su manim išvažiuoja į Lietuvą. Ir Lietuvoj, kai buvo mažesnis, tai praleisdavo po pusmetį ir net ilgiau. O dabar jau negali taip ilgai, tai po du mėnesius. (67 metų moteris)

Dalis informantų tikino, kad tik Lietuvoje gali pailsėti nuo įtempto gyvenimo tempo Amerikoje.

Atsigauti nuo Amerikos (juokiasi), nu rimtai nu, nejuokauju, kaip kiti sako, kiti va būtent irgi manęs klausia, tai ko tu ten į tą Lietuvą, tai važiuok geriau va į kokią ten Dominiką, ten Floridą, ten Havajus, dar kur nors... (40 metų vyras, statybininkas)

Vieno vakarėlio su šiuolaikiniais migrantais iš Lietuvos Niujorke metu taip pat paaiškėjo, kad mėnesio trukmės atostogos Lietuvoje skirtos *atsigauti nuo Amerikos*. Pabrėžiama, kad finansiškai patogiau gyventi Amerikoje, nors dvasiškai jaučiamasi geriau Lietuvoje.

Saugiau Amerikoje, dūšiai geriau Lietuvoje. (51 metų vyras, architektas)

Lankydami Lietuvoje dalis informantų jaučiasi labai skirtingi vietinių atžvilgiu, siekia išskirtinio dėmesio, organizuoja vakarėlius draugams, veža lauktuves.

Aš kai grįžtu, visada susitinkam, laiko per maža būna, grafiką (juokiasi) sustatinėju, kai grįžtu į Lietuvą, kad su visais susitikti. (37 metų moteris, siuvėja)

Nuvežiau dovanų, tai aš nežinau, čia pripirkau naikų (aut. – Nike firmos marškinėlių), žinai, ką kažkur čia po penkis dolerius, dvylika litų, visiems dovanoju, o Lietuvoj nueini, 200 litų stovi, nu taip žinai, faina vaikui. Nežinau, tiesiog, taip viskas paprasčiau čia. (39 metų vyras, prižiūrintis senelius)

Vis dėlto atostogos Lietuvoje labai „išbalansuoja“, ir informantai teigia, kad jie pradeda jaustis nestabiliai, neužtikrintai abiejuose šalyse, nes Lietuvoje išgyvenamas stiprus emocinis sukrėtimas, o grįžus į Niujorką sunku vėl adaptuotis, įsitraukti į prieš atostogas turėtas veiklas. Per kiekvienas atostogas Lietuvoje išgyvenamas baimės vėl grįžti į Ameriką jausmas.

Ir tas šokinėjima mane labai išerzina, tai aš jau nebuvo Lietuvoj du metus“. (25 metų vyras, studentas)

Dipukų kartos asmenys Lietuvoje nesijaučia laukiami, vertinami, priešingai – išnauojami, jų apsilankymas sumaterialinamas. Informantė dipukė teigia:

Mes Lietuvoj nepageidaujami, jaučiamės, kad ten mūsų nereikia. Tik mūsų pinigų ten reikia. Juokiasi ten iš mūsų ir kaltina, kad išvažiuom, kad gerai įsikūrėm čia, turbūt pavydi. (neformalus pokalbis su dipuke)

Siekiantys padėti artimiesiems Lietuvoje, tiek dipukai, tiek trečiabangiai, „net ir palai kantys glaudžius ryšius su gimtojoje šalyje likusiais giminaičiais, reguliariai juos lankantys, neturi pakankamai informacijos apie jų kasdienį gyvenimą, nežino, kaip iš tiesų išleisti pinigai, ar jie palengvina jų gyvenimus“¹⁹.

Dalis informantų teigia, kad laikas vis tiek *daro savo*: prarandi draugus, miršta artimieji, ypač, jei parduodi nekilnojamąjį turtą, tai nebelieka motyvacijos grįžinėti į Lietuvą švesti švenčių, praleisti atostogų.

O paskui taip žiūriu, kuo toliau atvažiuoji, tuo kažkaip galvoji „Dieve, ką man čia veikti?“ (juokiasi). (26 metų moteris, Amerikoje gyvenanti 6 metus)

Taigi šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos Niujorke ilgus metus išlaiko transnacionalius ryšius su Lietuva, gyvena tarsi dvejoję gyvenimą, tai yra turi nekilnojamojo turto, verslą Lietuvoje ir Amerikoje, kalba lietuviškai ir angliškai, kai kurie turi dvigubą pilietybę. Kiti siunčia pinigines perlaidas likusiems artimiesiems Lietuvoje, nuolat grįžta į Lietuvą per atostogas, šventes, nors per trumpą laiką nesijaučia pajuntantys tikrojo gyvenimo Lietuvoje, pradeda jaustis dviprasmiškai neapsispręsdami, kur jų „tikrieji namai“. Dar kiti imigrantai, ypač sėkmingai adaptavęsi, susikūrę tvirtus naujus socialinius ryšius Amerikoje, ypač jei parduotas Lietuvoje turėtas nekilnojamasis turtas, nebetenka motyvacijos važinėti į Lietuvą. Vis dėlto galimybės virtualiai bendrauti su artimaisiais, giminėmis Lietuvoje ar vizitai į Lietuvą šiuolaikiniams migrantams iš Lietuvos „padeda iš naujo perkurti identitetą ir greičiau stabilizuotis naujoje aplinkoje“²⁰.

3. „Visi grįžtume į Lietuvą, bet būkim realistai“

Šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos Amerikoje dažnai gimtąją šalį ir lietuvius Lietuvoje vertina ypač neigiamai, o tai tiesiogiai lemia *trečiabangių* vizitų į Lietuvą retėjimą, turi įtakos grįžimo gyventi į Lietuvą perspektyvoms. Internetiniuose forumuose populiaria fraze būtų galima apibendrinti, kokiomis nuotakomis šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos gyvena Niujorke: *Kas paskutinis išvažiuos iš Lietuvos, prašau išjungti oro uoste šviesas*.

Dipukų kartos asmenys turi savo nuomonę apie imigrantų iš Lietuvos grįžimo į Lietuvą perspektyvas, kuri tiesiogiai atitinka Violetos Parutis²¹, Gabriel Sheffer²², Ninos Glick Schiller²³ požiūrius, esą kuo daugiau metų praleidžiama svetimose šalyse, tuo yra mažesnė tikimybė emigravusiems grįžti gyventi į gimtąją šalį, taip pat pabrėžiama baimė būti sukritikuotiems dėl apsisprendimo grįžti:

Trečiabangiai jau negali grįžti į Lietuvą, jau gėda jiems būtų. Man rodos, kad kiti yra tas, tas graužia jiems sąžinę, tą žinau, jie užsispyrę, padarę, išvažiavo ir dabar graužia sąžinę ir jie nemoka kaip, kaip su tuo susiderint, tai kuo geriau eit kuo toliau, kad tau neprimintų. (54 metų vyras, Amerikos lietuvis)

Objektyviai mąstantiems informantams sunku atsakyti į klausimą, kur geriau gyventi – Lietuvoje ar Niujorke, jei nepasiduodama nostalgijai ir atminties fragmentacijai laiko tėkmėje:

Norint pasakyti, atsakyti į šitą klausimą, dabar reikėtų grįžti ir pagyventi Lietuvoj. Nes man atrodo, kad visada atmintyje lieka geri įspūdžiai. (37 metų moteris, siuvėja)

Dalies šiuolaikinių imigrantų iš Lietuvos ateities planų siejimas su Lietuva priklauso nuo to, kokią statusą turėdamas informantas išvažiavo iš Lietuvos. Išvažiavus būnant studentu, bedarbiu ar tiesiog sunkiai besiverčiančiu Lietuva neasocijuojasi su gerovės kraštu, į kurį norima sugrįžti, jaučiama *nuospauda ant širdies, kad dėl Lietuvos ekonomikos pakilimo buvom priversti išvykti, kai po perversmų buvau per sena dirbti prekybininke ir tapau bedarbe*. (52 metų moteris)

Kiti teigia, jog gyvenimo Amerikoje ar Lietuvoje kokybę lemia asmenybės šiuolaikiškumas, atvirumas naujovėms, bendras nusiteikimas.

Man visur gerai. Man visur gerai, kur aš esu. Aš taip pasidarau, kad man visur gerai būtų. Draugai sako, kad esu labai kosmopolitiška, sako, tau labai ten (aut. – Amerikoje) *patiks turbūt. Nu jo, labai norėjau, kad vat į*

tokių miestų, Niujorką. Tai man čia, pavyzdžiui, labai patinka. (28 metų moteris, prieš metus į Ameriką atvykusi su mažamete dukra)

Ta pati informantė, tik jau kito susitikimo metu, dar atviriau išsakė savo planų grįžti į Lietuvą nerealumą:

Žinai, neįsivaizduoju, kaip jausčiausi Lietuvoje dabar, bijau, kad nepritapčiau. Ten gi viskas skirtinga, net ir rūbų dauguma, kuriuos iš Lietuvos atsivežiau – netinkami ir išmesti čia turėjau.

Po kelių savačių trečio susitikimo metu ji teigė:

Žinai, aš jau tikrai nebegrįšiu į Lietuvą, ir gyventi ten per sunku jau būtų, ir šiaip ten nebe-traukia, tas paniurėlių ir depresuotų kraštas.

Dar viena informantė išvyko iš Lietuvos, nes darbdavio paklausus, kodėl už tą patį darbą ji ir vyrai gauna skirtingą atlygį, jai buvo pasiūlyta susirasti turtingą vyrą. *Tai ar galima tokioj Lietuvoj gyventi?* – klausė ji retoriškai. Tyrimo metu išklaudyta ne viena istorija apie diskriminaciją Lietuvoje ne tik lyties, bet ir seksualinės orientacijos pagrindu.

Esminė priežastis grįžti gyventi į Lietuvą, kuri minima informantų, tai yra darbo susiradimas, jų turimos specialybės paklausumo padidėjimas, bendras darbo rinkos susibalsavimas, kai kvalifikuotus darbus dirbantiems mokamas didesnis atlyginimas nei nekvalifikuotiems darbininkams. Dalis informantų dėsė atsakyti į klausimą, koku atveju jie grįžtų gyventi į Lietuvą, bet neformaliuose pokalbiuose paatviraudavo, kad surasta lietuvaite ar lietuvis bei sukurta šeima paspartintų grįžimą. Didelė dalis informantų teigia, kad kada nors grįš į Lietuvą, nors į konkrečias detales nesileidžia. Taip pat prasitaria, kad kiekvieną kartą, kai nori grįžti į Lietuvą, tai įsijungia lietuviška televizija ir tas noras praeina.

Neatsisakau minties, kad kada nors grįšiu į Lietuvą, bet kol kas reikalai į tą pusę nesidėlioja. Kas metai taip sakau, bet nieko neišeina. (26 metų moteris, studentė)

Pokalbiuose su daugiau nei dešimt metų JAV išgyvenusiais imigrantais iš Lietuvos

išryškėja, kokių svarų vaidmenį tėvų apsisprendimui negrįžti į Lietuvą turi sėkmingas vaikų adaptavimasis Amerikoje. Nurodomas dėmesys vaikams, susirūpinimas jų ateitimi:

Vaikui reikia stabilios aplinkos, o Lietuvoje nedaug kas laukia, mes čia jau 10 metų, tai biškį atitrūkę nuo Lietuvos. Čia apie buitį negalvoji. Ir čia nėra nusikalstamumo. Lietuvoje neįmanoma būtų, nes ten labai brangūs butai. (šeima iš Riverhedo)

Informantai, kurie nesijaučia adaptavęsi, pritapę Amerikoje, nori grįžti į Lietuvą:

Ir nu aišku, Lietuva ir lieka Lietuva, tai yra mano, tai yra mano. O čia aš svetimas žmogus, į svečius atvažiuau. Atvažiuau ir užsilikau ilgesniui laikui. (42 metų vyras, Amerikoje gyvenantis 5 metus, į Lietuvą negrįžtantis dėl sėkmingos žmonos karjeros Amerikoje)

Dalis imigrantų iš Lietuvos grįžtų į Lietuvą, jei gimtojoje šalyje būtų nors kiek daugiau tvarkos, atsinaujinimų, pralinksėtų žmonės. Nevengiama ir tokių neapibrėžtų šūkių:

Pakils Lietuvos ekonomika – grįšiu į Lietuvą! Ir kad aplinka šiek tiek būtų malonesnė akiai. (26 metų moteris, dirbanti banke)

Norėtysi, kad Lietuvoj viskas būtų daug gražiau, aišku, kad nebūtų tos korupcijos, nebūtų tokio bardako, kad nebūtų vienvaldė kažkokia monopolistinė tenai, pavadinkime, kompanija, kuri valdytų vos ne visą Lietuvą, pradedant visais, žinai, tais visais tinklais, visa elektrifikacija mūsų bla bla bla, kas be ko, norėtysi tvarkos, bet, aišku, nori nenori, jina bus, ir žinai, mes jos nepagaminsim, čia turbūt nori nenori reiks kokių dviejų kartų, bet supranti šiaip ar taip, Lietuvėlė atsistotų ant savo kojų, mes pasijustume, žinai, visaverčiai Europos gyventojai. (46 metų vyras, statybininkas)

Dar kiti išsako radikalią apsisprendimo negrįžti į Lietuvą poziciją:

Kas turėtų atsistoti? Atominė bomba čia nukristi, tada turėčiau važiuoti. (30 metų vyras, Amerikoje gyvenantis 8 metus)

Dėl to, kad Niujorke brangu gyventi, brangios privačios mokyklos, taip pat dėl

kai kurių specialybių, pavyzdžiui, menininkų, didelio konkurencingumo, Niujorkas yra matomas kaip *tarpinė stotelė* renkantis tolimesnę gyvenamąją vietą.

Čia aš grįžus iš Kostarikos, galvoju, blemba, kaip faina, gal čia (aut. – Niujorke) *reikia kažkiek padirbėti, užsidirbti ir važiuoti kažkur į Pietų Ameriką ir gyvent sau.* (33 metų moteris, studijuojanti apskaitą)

Informantai pabrėžė, kad grįžtamoji migracija į Lietuvą prasidėjus, vis dėlto kelia nerimą grįžusiųjų pasakojamos istorijos, kad Lietuvoje labai sunku naujai pritapti, todėl tenka vėl išvykti iš Lietuvos. Tai atitinka Caroline B. Brettell požiūrį, kuri, pefrazuodama M. Margolis (1995), teigia, kad repatrijavę asmenys dažnai vėl emigruoja, sukurdami „yo – yo migracijos efektą“²⁴, o tai glaudžiai koreliuoja su S. Vertoveco pasiūlyta „cirkuliarios migracijos“²⁵ termino reikšme. Tiesa, C. B. Brettell pažymi, kad čia svarbios migruojančių intencijos įsitvirtinti vienoje ar kitoje šalyje ilgesniui laikui, o ne tiesiog uždarbiauti, siekti kultūrinio pažinimo.

Labai daug lietuvių važiuoja atgal, iš Čika-

gos va labai daug kas nuvažiuoja, bet paskui pabūna ir jau nebeprisitaiko. Ir kiek aš supratau, šnekantis su čikagiečiais, tai daug išvažiavo, tai tas, anas, trečias, dešimtas, tenais nusiperka namus ir sako, ką aš dabar toliau veiksiu? Ir jau nebesutampa kažkaip, gyvenimo stilius ar... (33 metų moteris)

Imigrantai iš Lietuvos Amerikoje, kaip minėjome, nesiekia besąlygiškai asimiliuotis, o dažnas, kad ir manipuliudamas, siekia išlikti „lietuvis“, dėl tos priežasties norėtų turėti galimybę pilietine prasme būti lojalus ir Amerikai, ir Lietuvai. Nors Lietuvos ekonominė situacija, darbo rinkos nestabilumas, menkos socialinės išmokos, patirta seksualinės orientacijos, lyties pagrindu diskriminacija neleistų net pagalvoti apie nuolatinį „namų“ kūrimą Lietuvoje, retas kategoriškai teigia niekada negrįšiantis gyventi į Lietuvą, tačiau realių veiksmų neketina imtis ir pasitenkina transnacionalių santykių su Lietuva kūrimu arba oponuoja C. B. Brettell, kuri teigia, kad „dažniausiai grįžimą į gimtąją šalį lemia išlaikyti rimti šeiminiai ryšiai, o ne ekonominė nesėkmė, nepasiekus finansinės sėkmės“²⁶.

Išvados

Šiuolaikiniai migracijos procesai europėizacijos, globalizacijos kontekste teikia galimybių žmonėms perkurti, konfiguruoti tautinius tapatumus, savyje inkorporuojančius patirtis, vertybes iš gimtosios šalies, taip pat kurti naujus, transnacionalius tapatumus, pasižyminčius lankstumu, prisitaikomumu, kintamumu laike ir erdvėje.

Informantai, palaikantys tvirtus ryšius su giminėmis Lietuvoje, taip pat turintys finansines galimybes, kiekvienais metais stengiasi susitikti su artimaisiais, dažnai pasinaudoti medikų, grožio verslo paslaugomis, vis dėlto toks „blaškymasis“, taip pat kategoriškai neigiamas Lietuvos valdžios sprendimų vertinimas lemia vizitų į Lietuvą retėjimą. Nepai-

sant to, šiuolaikiniai migrantai iš Lietuvos nesiekia besąlygiškai asimiliuotis Amerikoje, o dažnas, kad ir manipuliudamas, kontekstualiai, bet siekia išlikti „lietuvis“, dėl tos priežasties norėtų turėti galimybę pilietine prasme būti lojalus ir Amerikai, ir Lietuvai.

Taigi, tiek pristatytos „identiteto“ ir „transmigracijos“ sąvokų teorinės perspektyvos, tiek antropologinio lauko tyrimo Niujorke empiriniai duomenys leidžia apibendrinti, kad transmigraciniai procesai nesukuria universalių, vienareikšmių tapatumų, o išryškina imigrantų iš Lietuvos Amerikoje kompleksiskų, daugialypių, įvairiaspalvių, daugiasluoksnių tapatumų kontūrus, leidžia kalbėti apie imigrantų „brikoliažinius, tai yra įvairius, fragmentuotus, supainiotus ir sunkiai suprantamus postmodernius identitetus“²⁷.

Nuorodos

1. Šiuolaikinių migrantų iš Lietuvos Niujorke kategorijai priskiriami Lietuvai atkūrus nepriklausomybę iš jos emigravę asmenys, dar kitaip vadinami ekonominiais migrantais arba *trečiabangiais, naujaisiais migrantais, naujaisiais ateiviais, naujabangiais, šiandieniniais migrantais*. Amerikos lietuvių kategorijai priskiriami Antrojo pasaulinio karo pabaigoje nuo komunistinio režimo iš Lietuvos pasitraukę politiniai migrantai, *dipukai* ir jų vaikai.
2. Lauko tyrimas buvo atliekamas dalyvaujant Vytauto Didžiojo universiteto Socialinės antropologijos centro ir Socialinių tyrimų instituto vykdytame projekte „Lietuvių tautinės tapatybės išsaugojimas europeizacijos bei globalizacijos sąlygomis: lietuviškumo raiška ir nacionalinės Airijos, Anglijos, Ispanijos, JAV ir Norvegijos tapatybių politikos“, kurį finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas.
3. Konkrečiai Manhatane, Bruklino, Kvinse, Staten Ailande, Long Ailande ir pastarojo miestelyje Riverhede.
4. Eriksen Thomas Hylland, *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*, London: Pluto Press, 1993, p. 17.
5. Clifford James. *Kultūros problema. XX amžiaus etnografija, literatūra ir menas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 106.
6. Appadurai Arjun. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, p. 4.
7. Barnard Alan, Spencer Jonathan (eds.). *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2006, p. 370.
8. Barnard Alan, Spencer Jonathan (eds.). *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2006, p. 371.
9. Vertovec Steven. *Transnationalism*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2009.
10. Baumann Gerd. *Contesting Culture. Discourses of Identity in Multi-ethnic London*, UK: Cambridge University Press, 2002, p. 18.
11. Gupta Akhil, Ferguson James. Beyond culture: space, identity and the politics of difference, *Cultural Anthropology*, 1992, 7(1).
12. Appadurai Arjun. Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy, *Theory, Culture, and Society*, 1990, 7.
13. Hall Stuart. Ethnicity: Identity and Difference, Eley Geoff, Suny Grigor (eds.). *Becoming National. A Reader*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 340.
14. Gupta A., Ferguson J. Beyond culture: space, identity and the politics of difference, *Cultural Anthropology*, 1992, 7(1).
15. Matthews C. Kim. Boundaries of diaspora identity. The case of Central and East African-Asians in Canada, Kennedy Paul, Roudometof Victor (eds.). *Communities across Borders. New immigrants and transnational cultures*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2003, p. 82.
16. Vertovec Steven. *Transnationalism*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2009.
17. Matthews C. Kim. Boundaries of diaspora identity. The case of Central and East African-Asians in Canada, Kennedy Paul, Roudometof Victor (eds.). *Communities across Borders. New immigrants and transnational cultures*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2003, p. 82.
18. O'Flaherty Martin, Skrbis, Zlatko, Tranter Bruce. Home visits: Transnationalism among Australian migrants, *Ethnic and Racial Studies*, 2007, 30(5), p. 819.
19. Carling Jørgen. The human dynamics of migrant Transnationalism, *Ethnic and Racial Studies*, 2008, 31(8), p. 1463.
20. Kuzmickaitė D. Kristina. *Tarp Dviejų Pasaulių: Naujieji Imigrantai Lietuviai Čikagoje (1988–2000)*, Kaunas: VDU leidykla, 2004, p. 83.

21. Parutis Violetta. *Construction of Home by Polish and Lithuanian Migrants in the UK*, Centre for the Study of Economic and Social Change in Europe: Working Papers, 2006.
22. Sheffer Gabriel. From diasporas to migrants – from migrants to diasporas, Münz R., Ohliger R. (eds.) *Diasporas and ethnic migrants*, Frank Cass: London, Portland, OR, 2003.
23. Glick Schiller, Nina. *Blood and Belonging: Long – Distance Nationalism and the World Beyond*, McKinnon, Susan; Silverman, Sydel (eds.). *Complexities: Beyond Nature and Nurture*, Chicago: The University of Chicago Press, 2005.
24. Brettell B. Caroline. Theorizing Migration in Anthropology. The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes, Brettell, B. Caroline; Hollifield, F. James (eds.). *Migration Theory: talking across disciplines*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2008, p. 117.
25. „Cirkuliari“ migracija reiškia nuolatinį asmenų judėjimą „pirmyn ir atgal“ tarp kelių valstybių. S. Vertovecas (2009, p. 120) tokią migracijos formą apibūdina „laimėjimu – laimėjimu – laimėjimu“, kai naudos gauna visos trys procese dalyvaujančios šalys. Migrantas užsitikrina pajamų šaltinį, šalis, kurioje dirba „cirkuliarūs“ migrantai, užsitikrina, kad darbo rinkoje visas darbuotojų poreikis bus patenkintas, ypač sezoninių žemės ūkio darbų metu, o gimtojoje šalyje bus panaudojami migranto uždirbti pinigai.
26. Brettell B. Caroline Theorizing Migration in Anthropology. The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes, Brettell, B. Caroline; Hollifield, F. James (eds.). *Migration Theory: talking across disciplines*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2008, p. 116.
27. Hall Derek. From 'Bricklaying' to 'Bricolage': Transition and Tourism Development in Central and Eastern Europe, *Tourism Geographies*, 2008, 10(4), p. 411.

Ieva KRIPIENĖ

THE CREATION OF LITHUANIAN IDENTITY WHILE EXPERIENCING TRANSMIGRATION: CONTEMPORARY LITHUANIAN MIGRANTS IN NEW YORK

In the processes of Europeanization and globalization the analyses of Lithuanian identity are in great demand and are involved in scholarly and popular discourses as well. Debates about the definition of Lithuanian identity and looking for possible ways of arguing for the need of its preservation are significant in the contemporary dynamic, with the shifting borders of a world where new forms of various identities are being created.

This article is based on anthropological field work conducted from April to June 2008 in New York. The data were collected using social qualitative methods, such as open-ended question interviews, observati-

ons, and participant observations. Theoretical paradigms of the concepts of identity and transmigration are meaningful and create a wider context for the empirical data in analyzing and trying to focus on the problematic question: In what situations and forms is contemporary Lithuanian migrants' ethnic identity created while experiencing transmigration? Cross-border or transnational relations, including direct physical and emotional connections with Lithuania, relatives, and friends in a homeland, empower contemporary Lithuanian migrants to create, recreate and manipulate their ethnic identity in various situations and contexts.

Vija PLATAČIŪTĖ

Lietuvos pilietybės politika: etninės pilietybės tvarumo aspektai

Migracija nėra naujas fenomenas žmonijos istorijoje, tačiau XXI a. globalizacija ir technologijų plėtra suponavo šio proceso kaitą. Praėjusį šimtmetį buvo migruojama siekiant nuolat apsigyventi ir įsikurti kitoje valstybėje, o šiandien migracijos procesas daug mobilusis ir įvairiapusiškesnis. Dinamiškas žmonių judėjimas neabejotinai skatina peržiūrėti valstybių vykdomos migracijos politikos nuostatas ir pilietybės koncepciją, prisitariant prie šiuolaikinių aktualijų. Formuojant pilietybės politiką, ypač XXI a., iš vienos pusės yra imigracijos, iš kitos – emigracijos faktai, daugiausia lemiantys pilietybės instituto konceptą ir raidą. Straipsnio tikslas yra pagrįsti etninės pilietybės sampratos tvarumą Lietuvoje ir identifikuoti šių nuostatų reglamentavimą teisės aktuose. Straipsnio tikslinė grupė yra emigravę lietuviai. Tikslui pasiekti pirmiausia pateikiama pilietybės instituto apibrėžtis ir analizės perspektyvos bei pristatomi teoriniai pilietybės (politikos) modeliai, šią politikos sritį lemiantys veiksniai. Antrasis uždavinys – remiantis teorinėmis prielaidomis išskirti indikatorius, kuriais atliekama Lietuvos įstatymuose reglamentuotų nuostatų analizė. Ši sisteminga analizė

atskleidžia įstatymuose kodifikuotas etninio pilietybės suvokimo nuostatas ir leidžia identifikuoti formuojamos etninės pilietybės politikos tikslą – emigracijos kontekste išlaikyti ryšius su etniniais (buvusiais) piliečiais.

Pilietybės apibrėžtis

Kaip teigia Rogeris Brubakeris¹, „modernią nacionalinę pilietybę išrado Prancūzų revoliucija“². Vėliau pilietybės instituto apibrėžtis nebuvo probleminė du šimtmečius, nes buvo siejama su tautine valstybe. Tačiau jos raidoje atsiradus politiniams ir socialiniams veiksniams, politinis legitimumas ir nauji solidarumo principai turėjo įtakos ir pilietybės sampratai. Šiandien pilietybės apibrėžtis apima platų požiūrį nuo „legalaus statuso“ iki „gero piliečio“, prisidedančio prie bendruomenės. Šiame straipsnyje analizuojant pilietybės institutą remiamasi dviem priegiomis – teisine ir politologine, – kurios toliau yra pristatomos³.

Pirmiausia pilietybė apibrėžiama kaip narystė valstybėje, t. y. kaip (legalus) statusas, o ne teisių ar tapatybės „rinkinys“⁴. Formaliai pilietybė apibrėžiama kaip teisinis ryšys tarp

asmens ir valstybės, kuri išimtinai formuoja nacionaliniai įstatymai. Valstybė, naudodama savo suverenią galią, konstatuoja, kas yra piliečiai, naudodama *įtraukimo* ir *išskyrimo* praktiką. Todėl šiuo teisiniu (siauru) požiūriu pilietybės nustatytos aiškos taisyklės reglamentuoja, kas įgyja ir kas netenka piliečio statuso bei kokiomis sąlygomis⁵.

Antruoju atveju pilietybės institutas suvokiamas kaip nusistovėjęs, įprastas ir visuotinai priimtas individų įsipareigojimas⁶. Pilietybė tarnauja kaip pamatas individo įsivaizdavimui apie save, kaip politinės bendruomenės narį. Šiuo atveju pilietybė dažniausiai persidengia su tautybės sąvoka. Todėl tradicinėje pilietybės conceptualizacijoje idealas yra, kai narystė valstybėje grindžiama tautiniu pagrindu. Galima daryti prielaidą, jog tie, kurie nori tapti valstybės nariais ir kaip „oficialūs“ piliečiai gauti teikiamą naudą, pirmiausia turi tapti tautos nariais, t. y. priimti vyraujančios kultūros normas ir vertybes⁷. Tai viena pirminių nacionalizmo prielaidų, cituojant Ernestą Gellnerį: „Nacionalizmas pirmiausia yra politinis principas, kuriuo remiantis politinis ir tautinis vienetą turi sutapti.“⁸ Tačiau visose imigracijos šalyse naujų etninių mažumų atsiradimas iškėlė klausimą ne tik apie pilietybės suteikimo nuostatas, bet ir apie pačios pilietybės esmę kaip kultūrinio, socialinio ir politinio tapatumo dalį.

Šiame straipsnyje remiamasi teisiniu (siauru) požiūriu į pilietybės politiką: reglamentuotos nuostatos ir taisyklės pilietybei įgyti; tačiau nagrinėjant pilietybės institutą nepakanka vien funkcinės analizės, reikia suvokti ir jos politinį/kultūrinį kontekstą. Pilietybė, kaip narystės priskyrimo forma, yra esminė tapatybės dalis, ir ilgą laiką individo savivojoje buvo kaip didesnės grupės dalies, kuri dalijasi bendra istorija, kilme, teritorija, politinė ideologinė vizija. Pilietybė kodifikuoja ir institucionalizuoja tapatybę, įtvirtindama ją įstatymuose⁹.

Pilietybės (politikos) teoriniai modeliai

Pilietybės modeliai dažniausiai išskiriami kaip kompleksinė visuma, gebanti ar bent siekianti paaiškinti pilietybės koncepto suvokimo prigimtį, pilietybės politiką, jos formavimo priežastis ir tendencijas. Vieną iš galimų skirstymų pateikia Dave Russellas ir Markas Mitchellas¹⁰: 1. *Etninis* pilietybės modelis arba pilietybės kaip atskirties modelis; 2. *Respublikinis* arba pilietinis pilietybės modelis¹¹; 3. *Multikultūrinis* pilietybės modelis¹². Pastebima, ypač Europoje, šių modelių konvergencija, ir esti vis sunkiau nustatyti „gryną“ modelį, tačiau klasifikacija išlieka nubrėžiant pilietybės koncepcijų skirtumus. Iš esmės visuose šiuose modeliuose nurodomas asmens priklausymas valstybei, tik remiantis skirtingais principais. Šiame straipsnyje bus išplėtotas pirmasis modelis.

Etninis pilietybės modelis identifikuojamas valstybėse, kuriose *nation-building* procesas vyko XIX a., nacionalizmo klestėjimo laikotarpiu, ir yra išsiskiriantis etniniu nacionalinio tapatumo suvokimu (Kohn, 1944; Gellner, 1993; Brubaker, 1996)¹³, joms būdingas etninis nacionalizmas. Šis modelis aptinkamas daugumoje Rytų ir Vidurio Europos valstybių. Etninis modelis tautą aprašo etninėmis sąvokomis, glaudžiai sieja su kalba ir kultūra. Tautos nariai, arba piliečiai, turi turėti šiuos bendrus bruožus: kilmę, kultūrą ir religiją¹⁴. Pilietybė, kaip bendros kilmės individų bendruomenė, kuri atskiriama nuo gyvenamosios teritorijos, apibrėžta Wilhelmo epochos Vokietijoje¹⁵. Etninė pilietybės samprata dichotomiškai atskirta nuo pilietinės. Kaip susistemina Redie Bereketeabas, etninė pilietybės samprata yra ir primordialistinė, tikra/esminga ir kolektyvistinė, o pilietinė – moderni, konstruktyvistinė ir individualistinė¹⁶.

Minėtieji pilietybės modeliai išsikristalizuoja analizei pasitelkus *jus soli* ir *jus sanguis*

*nis*¹⁷ pilietybės teikimo principus. *Jus soli* ar *jus sanguinis*, griežtai kalbant, yra principai, lemiantys vienpusišką valstybės pilietybės paskyrimą ar priskyrimą, o ne individo sava-norišką pilietybės įgijimą per natūralizaciją¹⁸. Šie pilietybės teikimo principai brėžia takos-kyrą tarp nacionalvalstybinės ir etnonacio-nalinės¹⁹ savivokos būdų²⁰. Etnonacionaliniu požiūriu *jus sanguinis* išlaiko, o *jus soli* gali paneigti tautos tapatumą ir esmę.

Kita vertus, griežtai teigti, kad *jus sangui-nis* būdingas išimtinai etnonacionalinei vals-tybei, nebūtų teisinga (tačiau kaip vienas iš analizės kriterijų jis priimtinas), nes šis prin-cipas įtvirtintas visose Europos valstybėse, išskyrus Didžiąją Britaniją, pirmojoje XIX a. pusėje ir tuo laikotarpiu buvo traktuojamas kaip modernus bei susijęs su feodalinės vals-tybės ar imperijų, taikančių *jus soli* principą, žlugimu²¹.

Pilietybės politikos tipologiją pateikia Jop-pke²²: „deetnizuojanti pilietybė“ ir „reetnizuo-janti pilietybė“. Ji persidengia su minėtais pi-lietybės modeliais: opozicija tarp „de-“, ir „re-“ remiasi *pilietine* ir *etnine* tautos savivokos ir nacionalizmo takoskyra. Pirmuoju atveju pi-lietybė suteikiama imigrantams, asmenims, neturintiems jokių kultūrinių ar etninių ryšių su tikslo šalimi (daugiausia natūralizacijos būdu)²³. Atsižvelgiant į šio straipsnio tikslinę grupę, aktualus tipologizacijos variantas yra antrasis: „reetnizuojanti pilietybė“ – piliety-bės suteikimas lengvinančiomis sąlygomis buvusiems piliečiams ar/ir tikslinėms imi-grantų grupėms (kultūriškai, istoriškai, lin-gvistiškai, etniškai panašios grupės).

Ši Joppke pateikta tipologija identifikuoja-ma vertinant ne tik minėtuosius bruožus, bet ir kitus veiksnus: valstybės pilietybės politi-ka ir jos reetnizacija ar deetnizacija smarkiai priklauso nuo to, ar valstybė yra siunčianti, ar priimanti imigrantus; kokia politinė jėga tuo metu yra valdžioje (tradiciškai ideologinio spektro kairėje esančios partijos vykdo deet-nizacijos politiką)²⁴. Tačiau ir šis skirstymas

nebūtinai ir ne visada apima visus galimus veiksnus, o minėti kintamieji, nelygu kon-kreti valstybė ir politinis, socialinis, kultūri-nis kontekstas, gali veikti atvirkščiai.

Etninio pilietybės modelio ir reetnizacijos kontekste Barry pristato specialią pilietybės formą: *išorinė pilietybė* (angl. *External citi-zenship*) apibrėžiama kaip besitęsiantis ryšys tarp kilmės valstybės ir jos piliečių, kurie laikinai ar nuolatos yra persikėlę gyventi į kitą valstybę. Ji apima emigrantų ir kilmės valstybės pastangas išlaikyti ryšius, taip pat emigrantų siekį puoselėti „įsipareigojimą“ nacionalinei/ tautinei bendruomenei²⁵. Jop-pke šią politiką įvardija kaip „reetnizacuo-jančią pilietybę“ ir išplėtoja šį modelį kaip siekį teisiškai išlaikyti emigrantus pirmiau-sia reglamentuojant pilietybės išlaikymo ir atkūrimo nuostatas²⁶.

Pilietybės politiką lemiantys veiksniai

Remiantis pilietybės politikos modelių identifikacija konkrečioje valstybėje siekia-ma paaiškinti ir pilietybės politikos formavi-mui įtakos turinčias priežastis. Bendriausia prasme pilietybės politiką paaiškinančius argumentus galima skirti į dvi grupes²⁷: 1. Artimas ryšys tarp pilietybės politikos ir valstybingumo sampratos (Brubaker); 2. Pa-grindiniai pilietybės įstatymo pakitimai li-beraliose demokratijose paprastai priimami atsižvelgiant į konkrečias to laikotarpio mi-gracijos tendencijas²⁸ (Randall Hansen and Patrick Weil (2001)²⁹).

Pirmasis atvejis apima etninio piliety-bės modelio koncepciją, bet ši Brubakerio teorija, esą pilietybė yra smarkiai veikiamą ir priklauso nuo tautos kūrimo koncepci-jos, dažnai kritikuojama. Pagrindinis kon-trargumentas tas, kad pilietybės politika šiandien labai priklauso nuo imigracijos ir emigrantų, diasporų. Galima sutikti, kad pi-lietybės politiką veikia platesnės istorinės pa-

tirtys (pavyzdžiui, ar valstybė yra tradicinė imigracijos šalis) bei tautos kūrimo procesas, bet nebūtinai taip, kaip tai aprašė Brubakeris. Šiandien pilietybės politikos formavimas sudėtingesnis, t. y. pilietybės politikai įtakos turi bendrai priimamos žmogaus teisių normos, Europos Sąjungos integracijos procesai, tendencijos lyčių lygybės klausimais, galiausiai išaugęs žmonių mobilumas. Taip pat vienas svarbesnių argumentų, jog Vakarų valstybės desaugumizavo savo pilietybės ir imigracijos politiką³⁰ (tačiau naujosiose ES valstybėse narėse šis saugumas vis dar labai svarbus daugiausia dėl istorinių konjunktūrų). Pagal Joppke, pilietybės įstatymo forma ir turinys, kaip ir jo ilgalaikis išlikimas, gali būti daugiau atsitiktinis (konkretus priimtas įstatymas vėliau nebuvo keičiamas dėl politinės valios nebuvimo ar viešo intereso, politinių debatų šioje srityje trūkumo).

Tačiau bendrą prielaidą, kad pilietybės institutas tapo labiau atskirtas nuo etninio tapatumo Europoje, paneigia faktas, kad dauguma ES valstybių narių suteikia lengvesnes sąlygas įgyti pilietybę asmenims, kurie dalijasi specifiniais ryšiais, pavyzdžiui, yra iš buvusių kolonijų, kalba ta pačia kalba ar turi tą pačią tautinę tapatybę³¹.

Nors dauguma pilietybės politikos analizės literatūros pateikia imigracijos perspektyvą, vis dėlto pastebima tendencija, jog naujajame tūkstantmetyje dauguma atvejų įstatymų liberalėjimą lėmė ne imigracijos tendencijos, o emigrantų populiacija, t. y. siekiama išlaikyti emigravusius etninius piliečius. Todėl naudojant pilietybės reetnizacijos prieigą, šios politikos srities formavimą lemiančių veiksnių grupę galima įvardyti kaip antrąją argumentų grupę, tai yra (e)migracijos tendencijos. Daugelis Europos valstybių keičia pilietybės politiką siekdamas skatinti ir lengvinti pilietybės atkūrimą ir išlaikymą bei perdavimą užsienyje gyvenantiems piliečiams.

Dėl užsienyje esančių emigrantų bendruomenių spaudimo, etninių diasporų (su

kuriomis valstybė nori išlaikyti ryšius ar juos repatrijuoti) egzistavimo ir, svarbiausia, dėl stipraus etninio pilietybės suvokimo įstatymuose reglamentuojami kilmė pagrįsti pilietybės teikimo modeliai. Praktinis šios politikos vykdymas apima politinius sprendimus³², suteikiančius piliečiams balsavimo teisę gyvenant užsienyje bei numatant vietų skaičių parlamentuose užsienyje gyvenantiems piliečiams (pvz.: Prancūzijoje³³, Portugalijoje). Pilietybės perdavimas pagal kilmę, nepaisant asmens gimimo vietos, yra vienas svarbiausių etninio pilietybės modelio bruožų. Tačiau viena ar kita forma tai leidžia dauguma valstybių, ir tik nedaugelis numato palengvintomis sąlygomis įgyti pilietybę taip pat ir asmenims, gimusiems ir gyvenantiems užsienyje, kurių tėvai buvo konkrečios šalies piliečiai pagal kilmę (Ispanija, Italija). O palengvintas pilietybės įgijimas panašios etninės kilmės asmenims yra ryškiausias būtent etninio pilietybės modelio bruožas, tačiau jo praktinis įgyvendinimas stipriai varijuoja³⁴. Galiausiai dvigubos pilietybės pripažinimas – svariausias praktinis pilietybės politikos instrumentas, siekiant valstybei išlaikyti tiek teisinius, tiek emocinius ryšius su piliečiais (etninio pilietybės modelio atveju dviguba pilietybė leidžiama šalies piliečiams, įgijusiems kitos valstybės pilietybę, bet draudžiama imigrantams).

Aptarta teorinė prieiga suteikia instrumentus ir pagrindą Lietuvos pilietybės politikos analizei, kuri atliekama keliais lygmenimis, naudojantis teisinių nuostatų analize. Pirmiausia verifikuojamas etninis pilietybės modelis, kurio nuostatos kodifikuotos teisės aktuose (*jus sanguinis* pilietybės teikimo modelis, pilietybės instituto tęstinumas ir griežtas pilietybės įgijimas imigrantams); remiantis išskirtais teoriniais analizės kriterijais (1 lentelė) atliekant Lietuvos pilietybės įstatymų analizę rodoma reetnizuojančios pilietybės politikos kryptis.

Lietuvos pilietybės politikos analizė

Nuo pirmojo laikinojo Pilietybės įstatymo 1919 m. Lietuvoje įteisintas *jus sanguinis* pilietybės įgijimo modelis³⁵ vienareikšmiškai yra vyraujantis pilietybės teikimo principas ir šiandien. Nors 1939 m. priėmus Pilietybės įstatymą pristatytas *jus soli* principas, tačiau jis taikytas tik pamestinukams vaikams (su tam tikru išplėtimu galioja ir šiandien³⁶), bet tai nėra *jus soli* tikrąja savo reikšme, o paveiktas bepilietiškumo atsiradimo prevencijos bei tarptautinių susitarimų.

Toks aiškiai įtvirtintas *jus sanguinis* pilietybės teikimo modelis remia etninę pilietybės sampratą Lietuvoje, kodifikuotą teisės aktuose. Per visą šalies pilietybės politikos raidos laikotarpį šios nuostatos buvo stiprinamos. Tačiau *jus sanguinis*, kai pilietybė perduodama kilmės pagrindu, net jei asmuo niekada negyveno šalyje, yra probleminis, kai pilietybė tampa per daug įtraukianti (angl. *over-inclusive*), o Lietuvoje dėl istorinių konjunktyrų šis aspektas buvo aktualus, nes dar prieš atkuriant nepriklausomybę 1989 m. priimtas Lietuvos TSR pilietybės įstatymas įtvirtino pilietybės instituto tęstinumą³⁷. Nors 1989 m. Pilietybės įstatyme nustatyta pilietybė nebuvo pilietybė tikrąja to žodžio reikšme, ji neturėjo teisinės reikšmės užsienio valstybėse, tačiau buvo svarbi teisinė priemonė siekiant Lietuvos valstybingumo atkūrimo, leidusi konstatuoti, kurie gyventojai yra atkuriamos šalies piliečiai – t. y. prieškario Lietuvos Respublikos piliečiai ir jų vaikai bei vaikaičiai, taip pat asmenys, ilgą laiką su Lietuva susiję faktiniais ryšiais³⁸. Šis pilietybės instituto tęstinumas, apibrėžtas pirmajame atkurtos valstybės Pilietybės įstatyme 1991 m., piliečiais *ex lege* laikė asmenis, iki 1940 m. birželio 15 d. turėjusius Lietuvos pilietybę, jų vaikus ir vaikaičius³⁹.

Pagrįsti teiginį, kad Lietuvai būdingas etninis pilietybės suvokimas, ir šios politi-

kos srities formavimą vis dėlto lėmė/ lemia valstybingumo (tautinė) samprata, galima ir atvirkštiniu variantu, t. y. konstatuojant, jog Lietuvoje pilietybės suvokimais nėra piliėtinis ar daugiakultūris ir šios politikos neformavo imigracijos tendencijos, dėl to ji nėra (ir negali būti) deetnizuojanti.

Vertinant Lietuvos pilietybės politikos nuostatas pagal pilietybės politikos deetnizavimo kintamuosius: 1) jokio palengvinto pilietybės įgijimo antros kartos imigrantams (t. y. *jus soli* kaip principas netaikomas, išskyrus tarptautinių normų nuostatas⁴⁰); 2) natūralizacijos procesas nelietuvių kilmės asmenims yra itin griežtai reglamentuotas (10 metų pragyvenimo laikotarpis, kalbos, LR Konstitucijos ir istorijos egzaminai, turėtos pilietybės atsisakymas⁴¹); 3) dviguba pilietybė vienareikšmiškai negalima imigrantams, išskyrus labai išimtinus atvejus⁴².

Lietuva tradiciškai buvo/ yra emigracijos valstybė ir vykdo griežtą tiek imigracijos, tiek pilietybės politiką. Todėl neatsitiktinai, remiantis Marco M. Howardo pilietybės politikos vertinimus, pagal Pilietybės politikos indeksą (Citizenship Policy Indicator) Lietuva vykdo griežčiausią pilietybės politiką visoje ES ir surenka o taškų⁴³. Pagal MIPEX (Migrant Integration Policy Index⁴⁴) Lietuva yra viena nesvetingiausių šalių imigrantams (27 vieta iš 31), o vertinant imigrantų priėmimą prie pilietybės „lenkia“ tik Latviją ir Estiją – 29 vieta⁴⁵. Tai rodo, kad imigrantų integracija Lietuvoje nėra išplėta ir kryptingai nevykdoma⁴⁶.

1. Balsavimo suteikimas šalyje nuolat negyvenantiems piliečiams. Balsavimo teisė Parlamento⁴⁷ ir Prezidento⁴⁸ rinkimuose bei Referendumuose⁴⁹ pagal Lietuvos Respublikos įstatymus suteikiama visiems piliečiams nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos ir gyvenimo užsienyje trukmės. Ši teisė ribojama tik savivaldybių tarybų rinkimuose⁵⁰ nuolat negyvenant šalyje (tačiau balsavimo teisė vietos valdžios rinkimuose suteikiama nuolat Lietuvoje gyvenantiems užsieniečiams).

1 lentelė. „Reetnizuojančios“ pilietybės politikos bruožai Lietuvoje

1.	Balsavimo suteikimas šalyje nuolat negyvenantiems piliečiams	Taip
2.	Užsienyje gyvenančių piliečių reprezentavimas parlamente	Ne
3.	Pilietybės suteikimas užsienyje gimusiems piliečių vaikams	Taip
4.	Pilietybės suteikimas užsienyje gimusiems buvusiems piliečių (pagal kilmę) vaikams	Taip
5.	Palengvintas pilietybės įgijimas panašios etninės kilmės asmenims	Taip
6.	Dvigubos pilietybės pripažinimas	Ne (išlygos)

Sudaryta autorės remiantis Joppke Ch. Citizenship Between De- and Re-Ethnicization. Working Paper # 204, Russell Sage Foundation, 2003

2. Užsienyje gyvenančių piliečių reprezentavimas parlamente. Per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį nebuvo numatytas tam tikras vietų skaičius parlamente užsienyje gyvenantiems piliečiams, t. y. siekis, jog būtų atstovaujami užsienyje gyvenančių piliečių interesai pačių emigravusių piliečių. Lietuvos Respublikos įstatymas netgi numato, kad, siekiant būti išrinktam Prezidentu, būtina trejus paskutinius metus nuolat gyventi šalyje, ir tik pilietis pagal kilmę gali pretenduoti į valstybės vadovo postą⁵¹.

3. Pilietybės suteikimas užsienyje gimusiems piliečių vaikams. Pagal 1991 m. įstatymą Lietuvos Respublikos pilietybė suteikiama užsienyje gimusiems piliečių vaikams (nepaisant vaikas gimęs santuokoje ar ne). Tačiau jei vaikas gimė užsienyje ir tik vienas iš tėvų buvo Lietuvos Respublikos pilietis, vaikui pilietybė suteikiama, jei tėvų ar vieno iš jų nuolatinė gyvenamoji vieta tuo metu buvo Lietuvos Respublikos teritorijoje⁵². Ši nuostata buvo pakeista kartu su nauju 2002 m. Pilietybės įstatymu ir pagal dabar galiojantį teisės aktą vaikas, gimęs užsienyje, jei bent vienas iš jo tėvų yra Lietuvos Respublikos pilietis, nepriklausomai nuo jokių kitų aplinkybių yra Lietuvos Respublikos pilietis⁵³. Ši nuostata rodo, kad pilietybės perdavimui pagal kilmę neliko jokių teisinių apribojimų.

4. Pilietybės suteikimas užsienyje gimusiems buvusiems piliečių (pagal kilmę) vaikams Lietuvos pilietybės įstatymuose nuo 1991 m. reglamentuojamas labai liberaliai: į

Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimą supaprastinta tvarka gali pretenduoti *buvusių* piliečių iki 1940 m. birželio 15 d. ne tik vaikai, tačiau ir tolimesni palikuonys: nuo 1991 m. ir vaikaičiai (su nedidelėmis išlygomis 1995–1997 m.), nuo 2006 m. ir provaikaičiai; 2011 m. Pilietybės įstatyme ši tikslinė grupė įvardijama kaip *palikuonys*⁵⁴. Verta pažymėti, kad Lietuvos Respublikos pilietybė gali būti suteikiama buvusių piliečių palikuonims, t. y. iki ketvirtos emigrantų kartos supaprastinta tvarka. Ši nuostata aiškiai atspindi etninę pilietybės modelį, kai pilietybė siejama su bendros kilmės bendruomene ir atskiriama nuo teritorijos. Kita vertus, galima svarstyti, kiek Lietuvos piliečio, turėjusio tarpukario Lietuvos pilietybę, provaikaitis susijęs faktiniais ryšiais su Lietuva. Joppke teigia, kad optimaliausiu atveju antros kartos emigrantų vaikai, gimę užsienyje, turėtų galimybę įgyti pilietybę remiantis kilmę⁵⁵.

5. Palengvintas pilietybės įgijimas panašios etninės kilmės asmenims. Dėl istorinės situacijos atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje buvo numatytos specialios asmenų grupės, kurios gali palengvinta tvarka įgyti šalies pilietybę (arba ją atkurti). Iki 2002 m. įstatyme teisė į pilietybės išsaugojimą numatyta dviem grupėms: 1) asmenims, kurie iki 1940 m. turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę, jų palikuonims (turi pareikšti norą tapti Lietuvos piliečiais įgydami Lietuvos Respublikos pasą. Jokių kitų papildomų sąlygų nėra); 2) lietuvių kilmės asmenims, gyvenantiems kitose

valstybėse⁵⁶. Teisiškai pastaroji asmenų grupė persidengia su Lietuvos piliečių kategorija (t. y. turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę remiantis įstatymų tęstinumu), tačiau teisiškai sukurtas *teisės į pilietybės išsaugojimą* institutas leido užsienyje gyvenantiems asmenims išsaugoti teisę į pilietybę ir bet kada ją įgyti – persikeliant nuolat gyventi į Lietuvą ir atsisakant turėtos pilietybės.

Šis teisinis dviprasmiškumas buvo panaikintas 2010 metais, kai naujame Pilietybės įstatyme aiškiai apibrėžtas lietuvių kilmės asmuo, o turėję Lietuvos Respublikos pilietybę iki 1940 metų į šią kategoriją neįtraukiami. Įstatyme numatyta, kad tikslinis asmuo turi įrodyti savo lietuvišką kilmę ir deklaruoti raštu, kad yra lietuvis⁵⁷, bei atsisakyti turimos pilietybės⁵⁸. Pilietybė įgyjama supaprastinta tvarka, t. y. nereikalaujama atitikti jokių papildomų sąlygų.

Šis patikslinta apibrėžtis išplečia asmenų, kurie gali pretenduoti į Lietuvos Respublikos pilietybę remiantis kilmę, grupę.

6. Dviguba pilietybė. Dvigubos pilietybės klausimas buvo daugiausia politinių ir emocinių debatų kėlęs iššūkis formuojant šalies pilietybės politiką. Dviguba pilietybė yra ribojama Konstitucijos, kita vertus, tik atkūrus nepriklausomybę pagrindinis lietuvių išeivių argumentas buvo tas, jog *de jure* jie niekada Lietuvos pilietybės nebuvo praradę. Lietuvos pilietybės institutas buvo atkurtas ir aiškiai turėjo tęstinumą, o pagal tarpukario įstatymus pilietybės netekimas, įgijus kitos valstybės pilietybę, nebuvo *ex lege*, jį turėdavo patvirtinti (arba sukurti išimtį ir pilietybę leisti išlaikyti) Ministrų taryba. Taigi teisiškai po 1940 m. emigravę asmenys ir įgiję kitos valstybės pilietybę ir toliau buvo laikomi Lietuvos

2 lentelė. Dvigubos pilietybės reglamentavimas Lietuvoje 1991–2011 m.

LR pilietybės įstatymai	Galima dviguba pilietybė	Negalima dviguba pilietybė
1991 m. Pilietybės įstatymo 1 str. 1 d.		1) asmenys, iki 1940 m. birželio 15 d. turėję LR pilietybę, jų vaikai ir vaikaičiai, jeigu jie neįgijo kitos valstybės pilietybės
1995 m. Pilietybės įstatymo 1 str. 1 d.	1) asmenys, iki 1940 m. birželio 15 d. turėję LR pilietybę, ir jų vaikai (jeigu šie asmenys ar jų vaikai nerepatrijavo iš Lietuvos)	
1997 m. Pilietybės įstatymo 1 str. 1 d.	1) asmenys, iki 1940 m. birželio 15 d. turėję LR pilietybę, ir jų vaikai ir vaikaičiai (jeigu šie asmenys ar jų vaikai ir vaikaičiai nerepatrijavo iš Lietuvos)	
2006 m. Pilietybės įstatymo 1 str. 1 d.		1) asmenys, iki 1940 m. birželio 15 d. turėję LR pilietybę, jų vaikai, vaikaičiai ir provaikaičiai, jeigu šie asmenys nėra kitos valstybės piliečiai
2010 m. Pilietybės įstatymo 7 str. 2, 3, 4 d.	2) yra asmuo, išstremtas iš okupuotos LR iki 1990 m. kovo 11 d. ir įgijęs kitos valstybės pilietybę; 3) yra asmuo, pasitraukęs iš Lietuvos iki 1990 m. kovo 11 d. ir įgijęs kitos valstybės pilietybę; 4) yra šio straipsnio 2 ar 3 punkte nurodyto asmens palikuonis	1) įgyja LR pilietybę supaprastinta tvarka remiantis lietuviška kilmę

piliečiais, kol jų pilietybės klausimas bus išspręstas (tęstinumas įtvirtintas tik iš dalies)⁵⁹.

Per visą nepriklausomybės atkūrimo laikotarpį šie debatai atsispindi Pilietybės įstatymų nuostatų kaitoje: tai leidžiama, tai draudžiama dviguba pilietybė asmenims, iki Lietuvos aneksijos buvusiems piliečiais ir emigravusiems (2 lentelė).

Sudaryta autorės

Iki 1995 metų dviguba pilietybė buvo negalima vienareikšmiškai. Tačiau siekis išlaikyti (taip pat ir teisinius) ryšius su lietuvių išeiviais paskatino 1995 m. Pilietybės įstatymo redakciją, numatančią dvigubos pilietybės galimybę. Įstatymo projektą parengė Prezidento dekretu suformuota Pilietybės įstatymo komisija, kurioje iš 17 as-

menų 11 buvo lietuvių išeiviai⁶⁰. Įstatyme išbraukiama nuostata *neįgijo kitos valstybės pilietybės*, bet įrašyta *nerepatrijavo iš Lietuvos*, t. y. neemigravo į savo kilmės valstybę. Tokia įstatymo formuluočių sukėlė daug diskusijų ir nepasitenkinimo; ją galima vertinti kaip diskriminacinę buvusių piliečių iki 1940 metų atžvilgiu, mat jie skirstomi pagal etninę kilmę ir taip teisiškai ribojama galimybė atkurti Lietuvos Respublikos pilietybę.

Pastaroji nuostata, kaip ir dvigubos pilietybės įteisinimas, buvo panaikinta 2006 metais remiantis Konstitucinio Teismo išaiškinimu⁶¹, esą dviguba pilietybė pagal pagrindinį šalies įstatymą galima tik *išimtiniais* atvejais. Pagal naujausią Pilietybės įstatymą dviguba pilietybė leidžiama asmenims, kurie yra emigravę iš šalies iki nepriklausomybės, taip pat jų palikuonims.

Išvados

Šiame straipsnyje remtasi siauru požiūriu į pilietybę, kai ji suvokiama pirmiausia kaip formalus teisinis statusas, ir analizuojamos reglamentuotos pilietybei įgyti nuostatos. Ši funkcinė analizė papildyta įvedant pilietybės, kaip bendros kilmės individų bendruomenės, besidalijančios bendru tapatumu, požiūrį. Pastaroji pozicija leidžia atskleisti formalių nuostatų „prigimtį“, nes pilietybė kodifikuoja ir institucionalizuoja tapatumą, įtvirtindama jį įstatymuose.

Lietuva, pilietybės institutą siejanti su etnine, bendros kilmės, kultūros bendruomene, kuriai būdingas etninis nacionalizmas, atitinka etninį pilietybės modelį. Šios nuostatos yra kodifikuotos ir institucionalizuotos Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymuose per visą nepriklausomybės laikotarpį, taip pat ir tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje: 1) vienareikšmis *jus sanguinis* pilietybės teikimo principas; 2) po sovietinės okupacijos įteisintas pilietybės instituto tęstinumas; 3)

griežtas imigracijos reglamentavimas ir pilietybės įgijimas nelietuvių kilmės asmenims.

Pilietybės politiką siekiantys paaiškinti, bet vienas kitam oponuojantys argumentai susipina Lietuvos atveju. Pirmiausia svarus argumentas formuojant pilietybės politiką yra valstybingumo raida, etnonacionalinės valstybės savivoka, kita vertus, ryški emigracijos istorija.

Lietuvos pilietybės politiką galima įvardyti kaip reetnizuojančią, t. y. supaprastintą pilietybės išlaikymas/ įgijimas/ atkūrimas lietuvių kilmės asmenims. Teisiškai nėra ribojamas Lietuvos pilietybės perdavimas pagal kilmę nepriklausomai nuo jokių aplinkybių (jei bent vienas iš vaiko tėvų savo gimimo metu yra Lietuvos Respublikos pilietis, jis visomis aplinkybėmis gimdamas įgyja Lietuvos Respublikos pilietybę). Tai yra liberaliausias pilietybės perdavimo pagal kilmę variantas. Dėl istorinės situacijos Lietuvos Respublikos pilietybė gali būti atkurta asmenims, turėjusiems Lietuvos Respublikos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., ir jų pa-

likuonims paprasta deklaracija. Pažymėtina, kad pareiškę norą Lietuvos Respublikos piliečiu gali tapti ketvirtos kartos emigrantas (*buvusio* iki 1940 m. Lietuvos Respublikos piliečio vaikas, vaikaitis ar provaikaitis) nepriklausomai nuo jokių kitų sąlygų. Ši nuostata aiškiai patvirtina pilietybės siejimą su bendros kilmės etnine bendruomene, atskirta nuo gyvenamosios teritorijos. Pilietybę supaprastinta tvarka gali įgyti lietuvių kilmės asmenys, niekada neturėję Lietuvos Respublikos pilietybės, jei deklaruoja esantys lietuviai ir vienas iš jų tėvų ar senelių yra buvęs lietuvis (bet nebūtinai turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę).

Lietuvoje dvigubos pilietybės reglamentavimas aiškiai palaiko etninę pilietybės

sampratą ir šios politikos reetninizaciją, kita vertus, ją iš dalies limituoja. Diferenciacija reglamentuojant dvigubą pilietybę matoma dviem lygmenimis: pirma, dviguba pilietybė leidžiama etniniams lietuviams, bet ne imigrantams; antra, skirstymas egzistuoja ir etninių lietuvių grupėje, kadangi Lietuvos Respublikos pilietybės išlaikymas negalimas piliečiams, emigravę jau iš nepriklausomos Lietuvos ir įgiję kitos šalies pilietybę. Pilietybės atkūrimo atveju (t. y. emigravusiems asmenims, kurie turėjo Lietuvos Respublikos pilietybę iki 1940 m., ir jų palikuonims) dviguba pilietybė leidžiama, tačiau lietuvių kilmės asmenims, įgyjantiems pilietybę supaprastinta tvarka, dviguba pilietybė draudžiama.

Nuorodos

1. Brubaker R. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius: Pradai, 1998, p. 64.
2. Iki tol pilietybė nebuvo nuosekliai apibrėžta ar sistemiškai kodifikuota; ji buvo nustatoma *ad hoc* būdu konkrečiais atvejais. Tačiau revoliucija, išrasdama tautinės valstybės pilietį ir teisiškai homogenišką tautos narių grupę, tuo pat metu išrado užsieniečių.
3. Pilietybė taip pat gali būti nagrinėjama plačiai kaip teisių rinkinys (Thomas H. Marshall, 1949). Pilietybės suteikiamos teisės: *piliietinės* (atsirado XVIII a. ir įteisino individo laisvės (kalbos, religijos, nuosavybės ir teisines)), *politinės* (įteisino Prancūzijos revoliucija: lygios galimybės dalyvauti politinėje praktikoje), *socialinės* (pristatyta XX a. ir siejama su gerovės valstybės pasirodymu).
4. Joppke Ch. *Citizenship Between De- and Re-Ethnicization, Working Paper # 204*, Russell Sage Foundation, 2003, p. 5.
5. Maatsch A. *Ethnic Citizenship Regimes: Europeanization, Post-war Migration and Redressing Past Wrong*, Palgrave, 2011, p. 4.

6. Barry K. 'Home and Away: The Construction of Citizenship in an Emigrant Context', *New York University Law Review*, 2006, vol. 81 (1), p. 17–18.
7. McLaren M. L. Conceptions of citizenship among EU citizens, Andren M. (ed.) *Whither Europe? Migration, citizenship and identity*, Goteborg University, 2003, p. 41.
8. Gellner E. *Nations and Nationalism*, Blackwell Publishing, 2006, p. 1.
9. Barry K. Home and Away: The Construction of Citizenship in an Emigrant Context, *New York University Law Review*, 2006, vol. 81 (1), p. 14.
10. Rasta: Taljūnaitė M. Sociologinė pilietybės samprata ir modeliai, *Filosofija, Sociologija*, 2004, nr. 2. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, p. 3.
11. *Respublikinio* modeliu atveju reflektuojamas pilietinis nacionalizmas. Pilietybė teikiama visiems gyventojams nepriklausomai nuo jų kilmės (tautybės), svarbu tapatumas ir aktyvus dalyvavimas nacionalinėje kultūroje. „Prancūzų tradicijoje tauta buvo suvokiama siejant ją su valstybės institucijomis ir teritorija.<...> Politinė vienybė ir sudaro prancūzų

- tautiškumą, svarbiausia jo išraiška yra kultūrinės vienybės siekimas.“ Tokios istoriškai nulėmtos ir visuomenėje įsišaknijusios tradicijos lemia, jog Prancūzija siekia imigrantų asimiliacijos, sukuriant kultūrinį vientisumą.
12. Kymlicka W. *Immigration, citizenship, multiculturalism: Exploring the links*, The Political Quarterly Publishing Co, 2008; Kymlicka W. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Oxford University Press, 1995; Taylor C. *Multiculturalism and “The Politics of Recognition”*, Princeton University Press, 1992; Joppke Ch. *Multiculturalism and immigration: A comparison of the United States, Germany and Great Britain*. *Theory and Society*, vol. 25, No. 4, 1996.
 13. Maatsch A. *Ethnic Citizenship Regimes: Europeanization, Post-war Migration and Redressing Past Wrongs*, Palgrave, 2011, p. 10.
 14. Odmalm P. *Migration policies and political participation: inclusion or intrusion in Western Europe*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005, p. 139.
 15. Brubaker R. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius: Pradai, 1998, p. 183.
 16. Bereketeab R. *The Ethnic and Civic Foundations of Citizenship and Identity in the Horn of Africa*, *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 2011, vol. 11, No. 1, p. 67.
 17. *Jus soli* apibrėžia pilietybę kaip teritorinę bendruomenę, o *jus sanguinis* – kaip bendros kilmės individų bendruomenę.
 18. Brubaker R. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius: Pradai, 1998, p. 184.
 19. Nacionalvalstybinė savivoka yra tokia, kurioje tauta yra įsitvirtinusi neatskiriama nuo institucinių ir teritorinių valstybės rėmų. Etnonacionalinė – kai tauta suvokiama kaip etninė ar etnokultūrinė bendruomenė nepriklausomai nuo institucinių ir teritorinių valstybės rėmų.
 20. Brubaker R. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius: Pradai, 1998, p. 188–189.
 21. Joppke Ch. *Citizenship Between De- and Re-Ethnicization*, *Working Paper # 204*, Russell Sage Foundation, 2003, p. 7.
 22. *Ten pat*.
 23. Pagrindiniai trys instrumentai naudojami šiai politikai įgyvendinti: 1) pilietybės įgijimo palengvinimas antros kartos imigrantams pristatant *jus soli* principą; 2) liberalizuojant natūralizacijos reikalavimus pirmos kartos imigrantams; 3) dvigubos pilietybės pripažinimas. (Joppke 2003).
 24. *Ten pat*, p. 4–5.
 25. Barry K. *Home and Away: The Construction of Citizenship in an Emigrant Context*, *New York University Law Review*, 2006, vol. 81 (1), p. 26.
 26. Šią politiką aktyviai vykdo Portugalija, Ispanija, Italija, Suomija, Švedija ir Nyderlandai bei dauguma naujųjų ES valstybių.
 27. *Migration and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*, Bauböck, R. (ed.). Kraler A. *The Legal Status Of Immigrants And Their Access To Nationality*, p. 32–34.
 28. 1) masinės migracijos laikotarpiu pilietybės įgijimas yra sugriežtinamas; 2) liberalios valstybės liberalizuoja natūralizacijos reikalavimus, kai imigrantų populiacija šalyje tampa stabili ir egzistuoja šalyje kurį laiką; 3) sugriežtinimai vėl pasirodo, kai pilietybės politika tampa politizuota, t. y. tampa politinių partijų konkuravimo įrankiu, kurios ją naudoja kaip iššūkį nacionaliniam tapatumui.
 29. Hansen R., Weil P. *Introduction: Citizenship, Immigration and Nationality: Towards a Convergence in Europe?*, Hansen R. Weil P. (eds.) *Towards a European Nationality. Citizenship, Immigration and Nationality Law in the EU*, 1 – 24, Basingstoke: Palgrave, 2001.
 30. Desaugumizavo po Antrojo pasaulinio karo dėl demokratijos konsolidacijos bei Europos integracijos. Septintą dešimtmetį Europoje prasidėjus masinei (darbo) imigracijai, valstybingumas nebegalėjo vyrauti, nes susiformavo didžiulė imigrantų bendruomenė ir juos reikėjo integruoti.

31. Septynios senosios ES narės (Austrija, Prancūzija, Graikija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai ir Ispanija) ir visos naujosios narės leidžia savo emigrantams perduoti pilietybę pagal kilmę nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos. Vis daugiau valstybių suteikia balsavimo teisę nuolat šalyje negyvenantiems piliečiams.
32. Joppke Ch. Citizenship Between De- and Re-Ethnicization, *Working Paper # 204*, Russell Sage Foundation, 2003, p. 11–17.
33. Prancūzijos parlamente skirta 12 vietų.
34. Graikijoje pilietybės politika paremta etniškumo principais, o pilietybės įgijimas yra daug lengvesnis ir paprastesnis asmenims, kurie yra etniškai panašios kilmės (*homogenis*), nei tie, kurie su šalimi neturi jokių ryšių (*allogenis*). Didžiausia grupė palikuonių, kurie įgijo pilietybę pagal etninę kilmę, yra Vokietijos *Aussiedler*. 1991–2001 m. beveik 2 mln. *Aussiedler* ir jų šeimos narių, daugiausia iš buvusios SSRS, buvo priimti į šalį dėl savo vokiškos kilmės. Praktika rodė, kad ši politinė iniciatyva nesulaukė nei rimtos opozicijos, nei didelių debatų visuomenėje.
35. 1919 m. LR piliečiais laikomi: „1) asmenys, kurių tėvai ir seneliai nuo seno gyveno Lietuvoje ir kurie patys visuomet Lietuvoje gyvena; a) nurodyti ir pirmame punkte asmenų vaikai, kurie, kad ir negyveno visą laiką Lietuvoje, bet grįžo į ją gyventi; 2) asmenys, kurie iki 1914 m. ne mažiau kaip 10 metų Lietuvoje gyveno ir turėjo: a) arba nuosavą nekilnojamą turtą, b) arba nuolatinį darbą; 3) Lietuvos piliečio vaikai; 4) jo paties arba našlės; 5) Lietuvos netekėjusios pilietės vaikai, jei jie nepriimti svetimšalio jo vaikais. Rasta: Sinkevičius V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 26.
36. LR pilietybės įstatymas, 2011 12 02, Nr. XI-1196, str. 15, 16.
37. Lietuvos TSR piliečiai yra: 1) asmenys, kurie buvo Lietuvos Respublikos piliečiai, jų vaikai ir vaikaičiai, taip pat kiti iki 1940 metų birželio 15 dienos buvusieji nuolatiniai dabartinės Lietuvos TSR teritorijos gyventojai, jų vaikai ir vaikaičiai, nuolat gyvenantys Lietuvos TSR teritorijoje; Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos pilietybės įstatymas, 1989 11 03, Nr. XI-3329, str. 1.
38. Sinkevičius V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 45.
39. Lietuvos Respublikos piliečiai yra: 1) asmenys, iki 1940 m. birželio 15 d. turėję Lietuvos Respublikos pilietybę, jų vaikai ir vaikaičiai, jeigu jie neįgijo kitos valstybės pilietybės; LR pilietybės įstatymas, 1991 12 05, Nr. I-2072, str. 1.
40. *Jus soli* principas taikomas, jei vaikas gimė LR teritorijoje ir a) jo tėvai nežinomi, b) nepiliečiams tėvams, jei jų nuolatinė gyvenamoji vieta yra LR; LR pilietybės įstatymas, 2011 12 02, Nr. XI-1196, str. 16, 17.
41. LR pilietybės įstatymas, 2011 12 02, Nr. XI-1196, str. 19.
42. Dviguba pilietybė imigrantams leidžiama, kai: LR pilietybę įgijo išimties tvarka, būdamas kitos valstybės pilietis arba turėdamas pabėgėlio statusą LR. LR pilietybės įstatymas, 2011, str. 7.
43. Howard M. M. *Variation in Dual Citizenship Policies -in the Countries of the EU*, IMR, 2005, Volume 39, Number 3. Howard M. M. *The Impact of the Far Right on Citizenship Policy in Europe: Explaining Continuity and Change*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2010, Vol. 36, No. 5.
44. Plačiau žr: <http://www.mipex.eu/>
45. Huddleston T., Niessen J., Chaoimh E., White E. *Migrant Integration Policy Index III*. Published in Brussels by the British Council and Migration Policy Group, 2011, p. 122–128.
46. Plačiau žr.: Žibas K., Platačiūtė V. Lietuvos imigracijos politika ir trečiųjų šalių piliečių integracijos prielaidos, *Etniškumo studijos*, Socialinių tyrimų institutas, 2009.
47. LR Seimo rinkimų įstatymas, 2010 12 14, Nr. I-2721.
48. LR Prezidento rinkimų įstatymas, 2010 12 14, Nr. I-28.

49. LR referendumo įstatymas, 2010 12 14, Nr. IX-929.
50. LR savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, 2011 11 17, Nr. I-532.
51. LR Prezidento rinkimų įstatymas, 2010 12 14, Nr. I-28, str. 2.
52. LR pilietybės įstatymas, 1991 12 05, Nr. I-2072, str. 9.
53. LR pilietybės įstatymas, 2011 12 02, Nr. XI-1196, str. 14.
54. LR piliečio palikuonis – iki 1940 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos pilietybę turėjusio asmens vaikas, vaikaišis ar provaikaišis. LR pilietybės įstatymas, 2011 12 02, Nr. XI-1196, str. 2.
55. Joppke Ch. Citizenship Between De- and Re-Ethnicization, *Working Paper # 204*, Russell Sage Foundation, 2003, p. 19.
56. LR pilietybės įstatymas, 1991 12 05, Nr. I-2072, str. 17, 18.
57. LR pilietybės įstatymas, 2011 12 02, Nr. XI-1196, str. 37.
58. *Ten pat*, str. 10.
59. Sinkevičius V. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 52.
60. *Ten pat*, p. 63.
61. *LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl teisės akty, reguliuojančių Lietuvos Respublikos pilietybės santykius, nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*, 2006 12 13, Vilnius, b. 45/03-36/04.

Vija PLATAČIŪTĖ

THE POLITICS OF LITHUANIAN CITIZENSHIP: ASPECTS OF THE PERSISTENCE OF ETHNIC IDENTITY

Changes in the migration process and the dynamic movement of people doubtless encourage states to review their principles of migration policy and their conception of citizenship in adjusting to current realities. With respect to citizenship policy, particularly in the 21st century, there are facts of immigration, on the one hand, and facts of emigration, on the other, which together largely determine the concept and development of the citizenship institute. The goal of this paper is to bring to light the influence the concept of ethnic citizenship and the factor of emigration exert on the formation of citizenship policy and to identify their regulation in legal acts. The article describes the theoretical conception of ethnic citizenship and the factors that determine citizenship policy, and it brings out the indicators used for the analysis of principles regulated by the laws. Because it associates its citizenship

institute with an ethnic cultural community of common origin, Lithuania fits the ethnic model of citizenship. The following relevant principles are codified and institutionalized in the Republic of Lithuania's citizenship laws: (1) an unequivocal principle of *jus sanguinis* for citizenship and an unrestricted transfer of citizenship according to origin under all circumstances; (2) the legalization after the occupation of the continuity of the citizenship institute; and (3) a simplified retention or acquisition or reestablishment of citizenship for persons of Lithuanian origin. This systematic analysis permits the goal of the citizenship policy being formed to be identified: to preserve ties, in the context of emigration, with ethnic (former) citizens, subject to a hugely qualified prohibition of dual citizenship for Lithuanians who have emigrated after the restoration of independence and have acquired another state's citizenship.

Diasporos istorija ir kultūra

Saulius PIVORAS

Teritorinės tapatybės konstravimas formuojantis moderniam Pabaltijo vokiečių ir Suomijos švedų tautiniam sąmoningumui

Šio straipsnio tikslas yra palyginti teritorinės tapatybės ir jos kūrimo vaidmenį dviejų tautinių grupių (etnosocialinių ir etnopolitinių vienetų) istorijoje. Pabaltijo vokiečių ir Suomijos švedų grupės pasirinktos neatsitiktinai, kadangi teritorinė politinė tapatybė abiem grupėms buvo reikšminga išlikimo sąlyga. Tačiau viena grupė išliko ir sėkmingai gyvuoja, o kitos grupės mūsų dienomis nebėra. Pabaltijo vokiečiai (arba baltvokiečiai – toliau bus vartojamas šis terminas) kaip atskiras etnosocialinis teritorinis darinys mūsų dienomis neegzistuoja, Suomijos švedai pagal gyventojų skaičių yra nors mažėjanti, tačiau išsitvirtinusi išskirtinė Suomijos gyventojų grupė. Teisinio reglamentavimo požiūriu jie netgi ne tautinė mažuma *de jure*, o lygiateisė su suomiais Suomijos tautos dalis. Tą lygiateisiškumą pirmiausia lemia konstituciškai įtvirtinta oficiali dvikalbystė Suomijoje. Teritorinė tapatybė labai svarbi šiandienos Suomijos švedams. XIX a. formavosi neutralus, nuo etnolingvistinės tapatybės atribotas Suomijos gyventojas (ir piliečio) įvardijimas – finlenderis (*finländare*). Finlenderis – tai ir suomis, ir Suomijos švedas. Kada norima nurodyti vien

Suomijos švedą, sakoma – švediškai kalbantis finlenderis (*svensk talande finländare*). Kodėl toks skirtingas šių dviejų grupių likimas, kas jį nulėmė?

Išsamaus ir neginčijamo atsakymo šiame straipsnyje pateikti neįmanoma, tačiau bus siekiama nustatyti pagrindinius veiksnius ir sąlygas, lėmusias skirtingą baltvokiečių ir Suomijos švedų likimą. Pirmiausia, žinoma, bus telkiamasi į teritorinės tapatybės konstravimo specifikos analizę. Lyginti pasitelkiamoje įvairiakalbėje Pabaltijo ir Suomijos istorijos istoriografijoje nėra specialių abiejų teritorijų raidą lyginančių darbų, bet fragmentiškai kalbama apie su teritorine tapatybe susijusius klausimus. Taip pat šiame straipsnyje naudojami vadinamieji „subjektyvūs šaltiniai“ (atsiminimai, kelionių aprašymai, publicistiniai tekstai ir pan.) geriausiai atskleidžia tapatybės bruožus.

Bandymai sukurti baltišką teritorinę tapatybę

Iki XIX a. vidurio baltvokiečių apgyvendintos Rusijos imperijos provincijos nebu-

vo vadinamos Pabaltiju, nebuvo paplitusi ir bendra tapatybė, nepaisant vadinamosios šių teritorijų autonomijos, kuri iš tiesų turėjo labiau luominį, o ne teritorinį pobūdį. Oficialus teisinėje ir administracinėje kalboje žinomas pavadinimas buvo *ostžėjinės gubernijos*. XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais baltvokiečių tapatybė dar labai aiškiai turi lokalinį pobūdį. Literatas T. H. Panthenius savo atsiminimuose rašo, kad jo jaunystėje buvo didžiuojamasi esant kurliandiečiais ir laikomasi priešiška svetimųjų atžvilgiu. O tokiais laikyti, be kita ko, kaimyninių Livonijos ir Estijos gubernijų gyventojai¹. Tik nuo XIX a. vidurio atsiranda ir išpopuliarėja „Pabaltijo“ terminas. Jis atrandamas visuomenėje pradėjus plačiau diskutuoti apie krašto gyvenimo specifiką ir ypatumus, drauge ir bendrybes. 1841 m. išeina Taline gyvenusios anglės knyga „Letters from the shores of the Baltic“, kuri 1846 m. išleidžiama išversta į vokiečių kalbą kaip „Baltische Briefe“. 1847 m. A. Budeuso kelionių po kraštą knygoje nuosekliai vartojami tokie terminai, kaip *Baltische Provinzen* ar *Baltischer Adel*². Prie naujo termino išpopuliarėjimo labai prisideda 5 dešimtmetį prasidėjusi ir 7 dešimtmetį ypač paastrėjusi polemika dėl šio krašto gilesnės integracijos su Rusija tarp slavofilų ir ostžėjinių gubernijų vokiečių. Ypač išgarsėja J. Samarino publicistiniai rašiniai, kuriame jis vartojo terminus „Pabaltijys“, „Pabaltijo gubernijos“, „Rusijos Baltijos pajūris“³. Taigi maždaug tuo pat metu (XIX a. vidurys) atsiranda ir pradeda sklisti rusiškas „Pribaltikos“ terminas. Pabaltijo sąvokos vietos vokiečių dvarininkija ir intelektualai neatmetė, o siekė išnaudoti savais sumetimais, t. y. sukurti bendrą krašto gyventojų tapatybę ir konsoliduotą visuomenę, paremtą, aišku, ne rusiškos, o vokiškos kultūros prioritetu. Atsiranda ne tik „Pabaltijo“, o ir „baltvokiečio“ įvardijimas, kuris apima ne tik dvarininkus, bet ir visus kitus vokiečių gyventojus. Mėgstama įsivardyti ir tiesiog „baltais“. Sakykim,

publicistas A. Bienemanas viešai pareiškia: „Balticus sum, Baltici nil a me alienum puto“ („Esu baltas ir niekas baltiška man nesvetima“)⁴. 1862 m. išsakomas noras, kad carinės Rusijos valdžia pritartų jungtinio visų trijų gubernijų (Kuršo, Livonijos ir Estijos) savi valdos organo – landtago atidarymui. Buvo žengti žingsniai bent į vokiečių gyventojų integravimą. Liberalieji dvarininkai pradėjo diskusijas dėl latvių bei estų atstovavimo galimybių. Bendram, krašto bendra istorija ir specifinėmis visuomenės ypatybėmis grįstos tapatybės kūrimui pritarė baltvokiečių inteligentija, arba „baltvokiečių literatai“ – taip ji čia buvo vadinama. Nuo 1859 m. Rygoje pradėdamas leisti žurnalas „Baltijos mėnraštis“ („Baltische Monatsschrift“) prisideda prie Pabaltijo krašto termino sklaidos. Latvių inteligentija kurį laiką jos yra veikiamą. Rygos latvių draugijos Rygoje nuo 1868 metų pradėdamas leisti laikraštis vokiško leidinio pavyzdžiu pavadinamas „Baltijos žinianešys“ („Baltijas Vēstnesis“)⁵. „Baltijos mėnraštis“ („Baltische Monatsschrift“) pradėdamas leisti Rygos pirklių lėšomis, jame daugiausia darbuojasi Kuršo literatai, šis iš pradžių kritišką poziciją dvarininkijos atžvilgiu užimantis leidinys skelbiasi „visų Pabaltijo miestiečių luomo advokatu“, t. y. pasisako už miestiečių statuso suliginimą su baltvokiečių dvarininkijos statusu, landtagų reformas ir pan. Tačiau priėmus sprendimus dėl miestiečių lygių teisių su dvarininkais perkant ir parduodant nekilnojamąjį turtą, greitai šiame leidinyje išsivyrąja konservatyvios nuotaikos, jo autoriai ir redaktoriai reiškia baimes dėl rusinimo, o ypač dėl jaunlatvių ir slavofilų bendradarbiavimo⁶.

Baltvokiškos tapatybės formavimasis ryškėja XIX a. pradžioje. Nors vokiečių valstybės XIX a. pradžioje laikomos svetimomis šalimis, kultūrinis bendrumas su kitais vokiečiais jau žinomas. Iš Pabaltijo kilęs ir laikinai iš jo išvykęs Woldemaras von Ditmaras savo 1815 m. spalio 18 d. laiške tėvams iš

Berlyno rašo: *Matote, gerieji brangieji tėvai, kaip laimingai man einasi svetimose šalyje*⁷, bet kitame jo laiške: *šiandien iš ryto aš susipažinau su vienu iš mūsų genialiausių vokiečių rašytojų, visuotinai pripažintu baronu de la Motte-Fouque*⁸ [paryškinta mano – S. P.]. Taigi matomas ir artimumas, ir svetimumas tuo pat metu. Atskirumas yra grindžiamas, kaip matyti, pirmiausia teritoriniu kultūriniu tapatumu. Grynai etniniu artimumu baltvokiečių aplinkoje pradėta kažkiek daugiau domėtis pasklidus Vokietijos suvienijimo procesų atgarsiams. 1864 m. birželio 8 d. raporte Livonijos žandarų korpuso karininkas pulkininkas Andrejanovas, truputį tirštin-damas spalvas, rašė: „Pastaruoju metu, ypač kada iškilo Šlezvigo–Holšteino klausimas, sujaudinęs visą Vokietiją, Livonijos vokiečių išsilavinusiuose sluoksniuose pastebimas siekimas išsaugoti, sustiprinti ir netgi išplėsti vokiečių tautybę.“⁹

Į teritoriją grįstos bendros tapatybės kūrimą nuo XIX a. vidurio bandyta įtraukti ir didžiosios gyventojų dalies, t. y. latvių ir estų, atstovus. Pastarieji tikrai iš pradžių buvo veikiami „baltiškiosios ideologijos“ tendencijų. 1859 m. išleidžiama vieno iš jaunalatvių lyderių K. Barono knygelė latvių kalba „Mūsų tėvynės aprašymas“. Tėvynė šioje knygelėje yra Baltijos (Pabaltijo) kraštas. Kuršo gubernijai skirta 12 puslapių, Livonijos – 8, Estijos – 3. Pridėtas Pabaltijo gubernijų žemėlapis¹⁰. Tad nors K. Baronas vadinamas latvių nacionalinės geografijos pradininku, tėvynė jam XIX a. 6 dešimtmetį dar nebuvo įgavusi vienareikšmiškai latviškai etninių orientyrų. Jaunalatvių pagrindinio spaudos organo, pradėto leisti 1868 m., pavadinimas – „Baltijos žinianešis“. Žinomoj giesmėj, kuri vėliau tapo Latvijos himnu ir pirmąkart viešai buvo atlikta pirmojoje visuotinėje latvių dainų šventėje 1873 m., taip pat buvo giedama „Dieve, laimink Pabaltiją“, o ne „Dieve, laimink Latviją“¹¹, kaip keleriais metais vėliau ir kaip dabartiniame Latvijos himne.

Tačiau baltiškiosios tėvynės vaizdiniai tapo tik laikinu epizodu latvių tautinio judėjimo evoliucijoje. Greitai baltvokiečių ir latvių, kaip ir estų, pozicijos bendros teritorinės tapatybės požiūriu išsiskyrė ir nebesuartėjo. Pabaltijo viziją latvių ir estų judėjimai atmetė ir nuo maždaug 1870 m. ėmė konstruoti etniniais daugumos gyventojų požymiais grįstą Latvijos bei Estijos vizijas. Apie 1860 m. atsiranda „Latvijos“, kaip visų latvių gyvenamas teritorijas apimančios etnokultūrinės bei etnosocialinės teritorijos, sąvoka¹². Tiesa, XIX a. į „Latvijos“ sąvoką dažniausiai nebūdavo įtraukiama Latgalos teritorija. Be to, apskritai latvių tautinėje tapatybėje teritorinis tapatinimasis gana ilgai nebuvo ryškus. Ta pati „Latvijos“ sąvoka kartais buvo suprantama daugiau etnokultūriškai nei teritoriškai – geografiškai, pavyzdžiui, kalbant apie „Baltijos Latviją“ ir apie „Vitebsko Latviją“¹³. Buvo pabrėžiama tiesiog visų latvių visuma kaip etnokultūrinis darinys, apimantis visus pasaulio latvius, bet neturintis aiškių teritorinių ribų. Sakykim, latvių etnografas ir folkloristas jaunalatvis F. Brivzemniekas šia reikšme vartojo „latišijos“ (latvietijos) sąvoką skaitomame pranešime Peterburgo Geografijos draugijos Etnografijos skyriuje apie latvių folklorą ir latvių istoriją. Tiesa, pasak jo, kiti latvių veikėjai, būsimos Rygos latvių draugijos kūrėjai, tuo buvo nepatenkinti, teigė, kad reikėtų vartoti mažiau platesnei publikai suprantamą „Latvijos“ sąvoką¹⁴.

Kaimyninių valstybių akiratyje ar tarptautinėje viešojoje nuomonėje „Latvija“ iš esmės neegzistavo iki susikuriant nepriklausomai valstybei. Pirmąkart pristatydamas šį vietovardį vokiečių spaudoje jaunalatvių judėjimui simpatizavęs baltvokiečių literatas V. von Andrejanovas paskelbtą straipsnių ciklą „Latvijos vaizdai“ pradėjo taip: *iš Latvijos? Kur ši nežinoma sala? Taip galbūt nustebę paklaus skaitytojai. Iš tikrųjų geografijos pamokose apie Latviją nekalbama, o ir gyvenime mažai kas apie ją girdėjo*¹⁵.

Bendrai teritorinei politinei tapatybei Pabaltijyje, aišku, pagrindinė kliūtis buvo bendros socialinių reformų programos nebuvimas. Ir baltvokiečiai, ir latviai (bei estai) ieškojo sąjungininkų Rusijoje. Vieni gerinosi oficialiajam Peterburgui, o kiti – slavofilams ir rusų nacionalistams ar socialistams. Vieni norėjo apginti vadinamąją Pabaltijo autonomiją (labiau luominio pobūdžio iki pat XX a. pradžios), kiti siekė greičiau šią autonomiją išardyti – sugriauti.

XIX a. 8 dešimtmetyje, tiksliau 1877–1880 m., atsirado tam tikrų baltvokiečių liberalų reformatorių ir jaunalatvių judėjimo lyderių suartėjimo galimybių. Jaunalatvių judėjime prasidėjo diskusijos, kurių Pabaltijo valdymo reformų alternatyvą pasirinkti: landtagų reformą ar zemstvių įvedimą. „Baltijos žinianešio“ grupė palaikė landtagų reformos idėją, nes landtagai, kitaip nei zemstvos, turėjo ir tam tikras politines teises, bet prašė suteikti rinkimų į juos teises ne tik žemės savininkams, o ir bežemiams¹⁶. Vienas pirmųjų jaunalatvių judėjimo tyrinėtojų E. Blankas netgi teigia, kad dalis jaunalatvių veikėjų zemstvių reformą tuo metu rėmė tik taktiniais sumetimais, juolab kad baltvokiečių reformatoriai numatė remti latvių ir estų kalbų teises, jei latvių ir estų judėjimų lyderiai bus lojalūs bendriems Pabaltijo interesams¹⁷. Tačiau landtagų reformos idėjos 9 dešimtmečio pradžioje patyrė fiasko. Teritorinės politinės tapatybės išsiskyrimas, „baltiškiosios tėvynės“ atsižadėjimas tapo politiniu faktu 1882 m., kai Rygos latvių draugijos senatoriui Manaseinui įteiktame memorandume buvo pareikalauta naujo administracinio Pabaltijo gubernijų perdalijimo, grynai pagal etninį kriterijų vietoj egzistavusių trijų sukuriant dvi gubernijas, iš kurių viena apimtų latvių gyvenamas teritorijas, kita – estų. Šis memorandumas ne tik išreiškė latvių etninių teritorijų suvienijimo norą, o ir liudijo nacionalinės autonomijos siekio užuomazgas¹⁸.

Tačiau netgi grynai baltvokiečių tautybės pagrindu siekta konsolidacija nebuvo

sėkminga. Baltvokiečių miestiečiai Rygoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje pelnėsi iš carinės Rusijos valstybės vykdomos industrializacijos ir pernelyg nesipriešino rusinimui, – tai XX a. pradžioje jau darė baltvokiečių dvarininkija¹⁹. Nuo XIX a. vidurio, plėtojantis moderniai ekonomikai, į Pabaltijį (ypač į Rygą) atvykdavo gana daug vokiečių tautybės žmonių – meistrų ir pameistrių, techninių darbuotojų, inžinierių, fabrikantų ir pan. Tik dalis iš jų įsiliejo į baltvokiečių terpę, kiti išlaikė savo atskirą tapatybę ir krašte laikėsi kaip užsieniečiai²⁰. Pati baltvokiečių kaip atskiros tautybės samprata pradėta aktyviai svarstyti tik XIX a. pabaigoje. Tada vokiškoje Pabaltijo spaudoje pradėta rašyti, kad vietos vokiečiai turi savo tautinę individualybę, privalo gerbti savo kalbą ir tautybę. XX a. pradžioje „Rigasche Rundschau“ matė didelius teritorine istorine tradicija grįstus baltvokiečių skirtumus nuo kitų vokiečių: *kaip būrai jaučiasi svetimšaliais Olandijoje ir kenčia iš ilgesio Afrikos žemei, taip ir baltvokiečiai sunkiai apsipranta Vokietijoje*²¹. Tačiau vadinamoji „Baltijos autonomija“ (ostzėjinė autonomija), kuri galiojo iki tol, kol rusinimo politika XIX a. pabaigoje ją sugriovė, buvo paremta luominių privilegijų ir luominių istorinių tradicijų kompleksu, tad buvo sunkiai pertvarkoma į modernią liberaliais konstituciniais principais grįstą savivaldą, o tai buvo trukdys vienyti net ir vien visus baltvokiečius.

Po bolševikų perversmo Rusijoje dalies baltvokiečių politikų, inspiruojamų Vokietijos, aplinkoje pradėti kelti planai kurti Baltijos valstybę, kuri apimtų visas ar didesnę dalį buvusių Rusijos Pabaltijo gubernijų, ir kartu plėtoti bendrą teritorinę tapatybę. 1918 m. balandžio mėnesį surengtame Estijos, Livonijos, Rygos ir Saremos jungtinio landrato susirinkime dalyvavo ir keletas latvių bei estų atstovų. Šis susirinkimas išreiškė norą, kad visos buvusios Pabaltijo gubernijų žemės būtų su-

jungtos į vieną valstybę ir personaline unija susietos su Prūsija²². 1918 m. lapkričio mėnesį Pirmajame pasauliniame kare kapituliavusi Vokietija nebegalėjo rimčiau remti Baltijos valstybės kūrimo planų. Bet juos toliau puoselėjo kai kurie baltvokiečių politikai. 1919 m. pradžioje Baltijos valstybės kūrimuisi karinę paramą Švedijoje bandė gauti landmaršalas H. Von Strykas. Jo vizijoje Baltijos valstybė apimtų visas Pabaltijo gubernijų teritorijas ir būtų padalyta į 6 kantonus (kantonų ribos bene turėjo sutapti su viduramžių Livonijos konfederacinės valstybės vienetų ribomis). Tačiau 1917–1919 metų planai subyrėjo, ir tas subyrėjimas parodė, kad nėra realaus socialinio bei kultūrinio pagrindo, kuris palaikytų bendrą teritorinę tapatybę, o tuo būdu ir potencialų politinį darinį. Baltijos valstybės, kuri apimtų tik dalies latvių gyvenamas teritorijas (neįskaitant Latgalos), planus iš latvių politinių jėgų palaikė tik mažytė ir neįtakinga kraštutinių dešiniųjų „Tautos partija“, vadovaujama F. Veinbergo²³.

Suomijos nacionalinė tapatybė ir Suomijos švedai

Suomijos švedų teritorinė tapatybė yra vienas iš ryškiausių jų nacionalinės tapatybės bruožų nuo pat XIX a. pradžios – nuo Suomijos didžiosios kunigaikštystės, t. y. pirmosios Suomijos valstybės, įkūrimo. Jis, pavyzdžiui, atsiskleidžia švediškai rašiusio Suomijos poeto Johano Ludviko Runebergo kūryboje. Runebergo vienas žinomiausių kūrinių yra 1848 (1 dalis) ir 1860 (2 dalis) metais išleistas eilių rinkinys „Puskarininkio Stolio pasakojimai“, kuriame rašoma apie 1808–1809 m. Švedijos ir Rusijos karo įvykius, Suomijos žmonių jauseną šio karo metu. Vienas iš eilėraščių, pavadintas „Mūsų kraštas“, tapo Suomijos Respublikos himnu. Čia aukštinamas krašto patriotizmas, iškeliama meilė gimtajai žemei, kuri vadinama skurdžia šalimi, tūkstančio ežerų kraštu, patyrusiu daug nelaimių Šve-

dijos ir Rusijos karo metais, tačiau brangiu, nes sava teritorija („tėvų žemė“):

O mūsų žeme, mūsų tėvyne,
Tas brangus žodis garsiai teskamba!
Nėra kalvos, kylančios į padanges,
Nėra slėnio, nėra bangų skalaujamo kranto,
Brangesnio už šią šiaurinę teritoriją,
Mūsų tėvų žemę²⁴.

Būtent Runebergas sukūrė Suomijos kaip „tūkstančio ežerų šalies“ įvaizdį. Runebergas „Puskarininkio Stolio pasakojimuose“ rašo apie Suomijos teritorijoje nuo Švedijos ir Rusijos 1808–1809 metų karo kenčiančią liaudį, įvardija ją pirmiausia kaip Suomijos teritorijoje gyvenančią liaudį (gyventojus), kalbėdamas apie „šį kraštą“ ir „jo liaudį“. „Puskarininkio Stolio pasakojimuose“ vartojamos sąvokos „Suomijos liaudis“ ir „suomių liaudis“, tačiau pastaroji yra tik pirmosios sinonimas²⁵. Būtent J. L. Runebergo ir kito vėlesnio švedų kalba rašiusio Suomijos rašytojo Z. Topelijaus kūriniai sukūrė Suomijos kraštovaizdžio įvaizdį kaip tautinės tapatybės dalį. Tame įvaizdyje Suomija – ežerų kraštovaizdis²⁶. Taip pat, aišku, šiaurinė šalis su šiaurės gamtos ypatybėmis:

*Mes Europos forpostas gamtoje
Tarp ledynų nugludintas mūsų elgesys
Ir mūsų duona išplėsta iš ledo ir sniego*²⁷.

XIX a. pradžioje iškeliama ir pamažu vis labiau įtvirtinama Suomijos gyventojų ir piliečio sąvoka švedų kalba, apimanti visas tautines grupes – finlenderis (*finländare*). Pavyzdžiui, 1829 m. E. G. Ehrström'as rašo: „Visi Suomijos gyventojai yra finlenderiai (finländare), nors ne visi jie yra suomiai (finne). Aukštieji sluoksniai apskritai, miestų gyventojai ir suomiškai nekalbantys kaimų gyventojai yra <...>finlenderiai.“²⁸ 1831 m. susikūrusi Suomijos literatūrinė draugija skatino suomių kalbos tyrimus, jos mokymą ir vartojimą viešajame gyvenime. Draugijos pastangomis buvo išplėtoti folkloro tyrinėjimai, surinktas ir išleistas Kalevalos epas. Ši draugija laikoma fenomenijos judėjimo pra-

džia. Fenomanų judėjimui, ypač jo pradžioje, būdingas domėjimasis pirmiausia suomių kalba ir folkloru. Tačiau iki XIX a. 6 dešimtmčio Suomių literatūrinės draugijos posėdžiai buvo rengiami švedų kalba, posėdžių protokolai rašomi švedų kalba iki 1858 m.²⁹ Suomijos intelektualai bandė iš naujo įvertinti švedų kalbos reikšmę Suomijoje, buvo pabrėžta jos istorinė ir kultūrinė reikšmė Suomijai. J. L. Runebergo įsteigtame „Helsinki rytu laikraštyje“ (*„Helsingfors Morgonblad“*) 1841 metais rašoma: *Mes mylime ir gerbiame šalies ir tautos nuosavą kalbą, kuri yra suomių kalba. Bet nors švedų kalba mūsų šalyje pirmiausia yra išsilavinusių klasių išsilavinimo kalba, tai nėra kliūtis ją pripažinti „mūsų gimtąją kalbą“ (vårt modersmål) nacionaline prasme, čia reikėtų pridurti, kad ji turėtų būti ne tik palyginti negausių aukštosios klasės atstovų kalba, bet tautos kalba*³⁰.

XIX a. viduryje Suomijoje susiformavo fenomenų ir svekomanų srovės. Tarp jų užvirė diskusijos Suomijos kultūrinio ir istorinio paveldo, kalbų ir ateities perspektyvų klausimais. Visi pirmieji fenomenai kalbėjo ir rašė švedų kalba. Švedų kalbos atsisakymą ir perėjimą prie vienos suomių kalbos ateityje propagavo žymus suomių tautinio judėjimo lyderis ir radikalus fenomenas J. Snellmanas, pats beveik nemokėjęs suomių kalbos. Kita vertus, net ir tarp pačių fenomenų nebuvo visiškos vienybės ir įsitikinimo savų siekių pagrįstumu, jų įgyvendinimo realumu. Tai rodo, sakykim, vienas iš fenomano J. Nervandero laiškų J. Snelmanui, kuriame jis rašo, jog suomiai, žinoma, yra atskira tautybė, kadangi kalba savo kalba, bet jie nėra nacija, kadangi neturi istorijos. Žąsys irgi kalba viena kalba, bet nesudaro nacijos, net jei imsime laukines žąsis, kurios vis dėlto yra savarankiškos³¹. Bet ypač vadinamieji svekomanai palaikė švedų kalbos kaip krašto istorinės kalbos teises, neneigdami suomių kalbos vystymo būtinybės ir taip pasisakydami už kalbinį lygiateisiškumą.

Teritorinės Suomijos tapatybės kaip bene svarbiausio nacionalinės tapatybės veiksnio atsiradimui didžiulę įtaką turėjo švedų kalba rašęs Suomijos rašytojas ir Helsinkio universiteto istorijos profesorius Zacharijas Topelijus. Paskirtas pirmuoju Suomijos istorijos profesoriumi Helsinkio universitete Z. Topelijus savo darbais suformavo vėliau gana smarkiai Suomijos politinėje mintyje prigusį supratimą, kad geografija nulemia istoriją, istorija yra visiškai neatskiriama nuo geografijos³². Z. Topelijus priskiriamas veikiau prie nuosaiikiųjų fenomenų nei svekomanų, bet jis teigė, kad nors Švedijos politinė misija suomių tautos evoliucijoje yra baigta, tačiau kultūrinis ir intelektualinis suomių pasaulis negali apsieiti be švedų kalbos, nors jos įtaka turėtų mažėti³³. Senatvėje Z. Topelijus dar ryškiau atsiribojo nuo vizijos apie vientisos suomiškai kalbančiųjų kultūros suformavimą Suomijoje, kuria tikėjo J. Snellmanas ir kiti radikalieji fenomenai, ir pasisakė už dvi kalbas ir dvi gyventojų grupes vienoje ir suvienytoje tėvynėje³⁴. Pasak Z. Topelijaus, *Suomių tauta etnografinė prasme yra ta, kuri kalba ir kilme priklauso tikrųjų finų atšakai, kaip ir karelai ar tavastiečiai, bei kaip lapiai, kvenai ar estai. Suomių tauta istorine, nacionaline ir politine prasme yra Suomijos tauta, kuriai, be jau minėtų [etninių] grupių, priklauso nuo neatmenamų laikų šalyje apsigyvenę švedų kolonistai, taip pat natūralizuoti kitų tautų, pirmiausia vokiečių ir rusų, atstovai*.³⁵ Topelijus tvirtino, kad Suomijoje tauta yra ne kalbos ir kilmės, o istorinės tradicijos produktas. Bendras tikėjimas, valdžia, įstatymai bei visuomenė kartu su pirmosios politinės sienos atsiradimu 1323 m. suteikė įvairiems tautinių grupių elementams vienybę ir solidarumą <...> Papročių, būdo ir kalbiniai skirtumai iki pat šiandien kelia bereikalingus ginčus, ar Suomijoje gyvena dvi tautos, ar tik viena. Dėmesio vertas dalykas tai, kad suomių ir švedų gyventojų grupės Suomijoje, nors ir kintančios, bet nesusiliejančios, kaip

dvi atskiros gretimai tekančios upės, niekada nekariavo vieni su kitais, o tvirtai stovėjo vieni šalia kitų bendroje kovoje, kai kardai buvo ištraukiami šalies viduje ar už jos ribų. Lygiateisiškumas buvo įstatymų pagrindas. Socialinis, o ne politinis nepilnavertiškumas atskyrė tautos suomiškai kalbančiąją daugumą nuo tos tautos švediškai kalbančiosios mažumos³⁶. Kaip matyti iš šios citatos, teigiama, kad Suomijoje yra viena tauta, kuri kalbos požiūriu susideda iš suomiškai kalbančiosios daugumos ir švediškai kalbančiosios mažumos. Panašios pažiūros buvo plačiai diegiamos Z. Topelijaus 1875 m. parašytame, į suomių kalbą išverstame ir didžiuliais tiražais leidžiamame mokykliniame vadovėlyje „Knyga apie mūsų šalį“ (*Boken om vårt land*). Buvo išleista ne mažiau kaip 20 šio vadovėlio leidimų švedų kalba ir 53 leidimai suomių kalba³⁷. Šiame vadovėlyje, visiškai nepaliekant abejonių dėl dvikalbės tėvynės, tvirtinta, kad ši šalis yra mano tėvynė, nesvarbu, ar aš suomiškai ją vadinu „Suomi“, ar švediškai „Finland“, tai yra ta pati šalis³⁸. 1876 metais Helsinkio universitete pasakytoje kalboje Z. Topelijus pasisakė prieš studentų pasidalijimą į dvi priešiškas stovyklas tautinės raidos klausimais ir tvirtino, kad kalbų klausimą Suomijoje reikia traktuoti kaip bendrą kultūros, o ne kaip tautybių klausimą. Nes griežtai siejant kalbų ir tautybių klausimus reikštų suskaldyti vieną Suomijos tautą, paneigti istorinę tradiciją, netgi eventualiai ekspatrijuoti istoriškai ir teisiškai lygiaverčius tautos narius. Tuo atveju „neliktų nei bendro tikslo, nei bendro pagrindo, nei bendros tėvynės – dvi tautos iki mirties kovotų dėl savo tautinio išlikimo“³⁹.

Prieš radikaliųjų fenomenų pasisakymus visiškai atsisakyti švedų kalbos pasisakė kai kurie kiti nuosaikūs senieji fenomenai. Žymus fino-ugrų kalbų ir kultūrų (ypač Uralo fino-ugrų) tyrėjas, etnologas ir fenomenas M. A. Castrén'as XIX a. 5 dešimtmetį sakė, kad švedų kalbos prievartinis išnaikinimas

oficialiame gyvenime atvertų kelią trečiai kalbai, ir tai tuo metu, kai suomių kalba dar nepasiekė tos išsivystymo pakopos, kad galėtų tapti oficialia kalba⁴⁰. Svekomanų srovės pradininku laikomas A. Freudentalis 1860 metais rašė: Sąvoka „populus“ reiškia tuos, kurie paklūsta tiems patiems įstatymams ir tai pačiai valdžiai, o „natio“ – tai kalbantieji ta pačia bendra kalba. Tokiu būdu galima kalbėti apie suomių „natio“, gyvenančią Suomijoje. Bet ji, kaip ir daugelio kitų „natio“ atveju, nesudaro atskiros „populus“, daugelį „populus“ sudaro skirtingi „natio“ elementai. Antai šveicarų „populus“ sudaro vokiečiai, prancūzai ir italai, austrų „populus“ – slavai, madjarai, vokiečiai ir italai bei t. t.⁴¹ Taigi suomijos „populus“ sudaro suomių ir švedų „natio“, kalbant Freudentalio terminais. Nors šis teiginys labiau pabrėžia atskirų Suomijos tautybių atskirumą, jis nėra toks jau tolimas Z. Topelijaus pažiūroms, kaip gali pasirodyti iš pirmo įspūdžio.

XIX a. pabaigoje susiformavo liberaliųjų svekomanų ir liberaliųjų fenomenų srovės, jų pozicijos labai suartėjo. Abi jos nekėlė kalbos klausimų kaip pirminių. 1880 m. liberalų programoje, paskelbtoje tų metų gruodžio 5 dieną „Helsingfors Dagblad“ laikraštyje, buvo rašoma, kad abi kalbos (švedų ir suomių) turi būti lygiateisės ne tik mokyklose, bet ir valstybiniame gyvenime. Bendra istorijos eiga pavertė visus Suomijos gyventojus viena tauta, sukūrė bendrą politinį tautiškumą. <...>tėvynė ir suomių tauta yra nedaloma vienybė, nepaisant skirtingų kalbų. Politinėje ar literatūrinėje veikloje galima naudotis tuo ar kitu išraiškos būdu, bet veiklos objektas ir tikslas yra visos šalies, visos tautos gerovė ir klestėjimas. Kiekvienas išsilavinęs žmogus ar netgi kiekvienas pilietis, kurio veikla išeina už suomiškos ar švediškos gimtinės ribų, privalo mokėti abi šalies kalbas. Švedų ir suomių kalbos turi būti lygiagrečiai vartojamos šalyje. Norintys pasirinkti viešąją tarnybą Suomijoje turi, be savo gimtosios, išmokti ir

kitą vietinę (čionykštę) kalbą. Dviejų kalbų lygiavertiškumas gali būti įgyvendintas, jei švediškai ir suomiškai kalbantieji *ne tik toleruos vienas kitą, o ir jausmais bei veiksmais save laikys tos pačios motinos vaikais, tos pačios tautos sūnariais*⁴². Šią programą pasirašė daugelis žmonių, iš jų teisės profesorius L. Mechelinas, laikomas pagrindiniu programos kūrėju. Liberalai neilgai išliko savarakiška partija, jie greitai susiliejo su svekomanais. Nuosaikieji svekomanai, kitaip tariant, rėmė suomių kalbos įvedimą į teismų ir kitų valstybinių įstaigų sritį, suomių ir švedų kalbų teisių sulyginimą viešajame gyvenime. Ir palaikė realią dvikalbystę. Tai, jų manymu, galima padaryti laikantis teisinės valstybės ir konstitucinės santvarkos principų, teisiniu keliu tobulinant valstybinę santvarką ir laikantis visuomeninio konsensuso principo praktiškai vartojant vieną ar kitą kalbą oficialiajame gyvenime.

Liberalieji fenomenai buvo įtakingi universitetinėje aplinkoje. Jie neneigė kalbinių problemų, bet pirmiausia siekė visuomeninių politinių permainų Suomijoje. Jų vienas žymiausių atstovų K. Kvistas nelaikė kalbos vieninteliu lemiančiu modernios tautos (na-

cijos) atributu. Tautos savimone, pasak jo, gali formuotis ne tik suomių, o ir švedų kalba parašyta literatūra⁴³.

Rusiškoje to meto politinėje analitinėje literatūroje taip pat buvo konstatuoti palyginti ne tokie reikšmingi skirtumai tarp fenomeniškos ir svekomaniškos srovės: „Perėjimą iš svekomanų į fenomenų stovyklą lengvina ta aplinkybė, kad čia nėra dviejų rasių. Tai ne vokiečiai ir latviai.“⁴⁴ Fenomaniškų ir svekomaniškų pozicijų suartėjimas buvo įmanomas turint bendrus pagrindinius tikslus. Vienas jų – visuomenės demokratizacija. Kitas – Suomijos autonomijos gynimas nuo Rusijos imperijos centrinės valdžios pretenzijų, kurios XIX a. pabaigoje virto aiškia rusinimo politika. Būtent siekiant gintis nuo rusinimo politikos susiformavo konstitucionalistų stovykla. Konstitucionalistai teigė, kad valstybė ir tauta neatskiriami, sunaikinus Suomijos autonomiją atsiras reali kultūrinės rusinimo grėsmė. Svarbiausia tai, kad konstitucionalistų stovyklai priklausė abiejų kalbinių grupių interesų atstovai – konkrečiai jaunieji fenomenai ir didžioji Švedų liaudies partijos (liberaliųjų svekomanų) dalis⁴⁵.

Apibendrinimas

Suomijos tauta ir valstybė susideda iš suomiškai ir švediškai kalbančių piliečių, pagal šalies konstituciją abi kalbos turi valstybinės kalbos statusą. Tai XIX a. tautinio suomių judėjimo, svariai paremto teritorinės tapatybės prioritetu etnolingvistinės tapatybės, atžvilgiu padarinys. Baltvokiečių pastangos suformuoti bendrą teritorinę baltišką tapatybę XIX a. – XX a. pradžioje baigėsi nesėkme. Tai lėmė nemažai aplinkybių, bet iš jų veiksnių, kurie stiprina ar silpnina grynai teritorinę tapatybę, galima išskirti kelis pagrindinius. Svarbus veiksnys buvo Suomijos autonomijos reali kokybė ir jos teritorinis valstybinis

pobūdis, palyginti su „Baltijos autonomija“ (ostzėjine autonomija), kuri buvo luominio feodalinio pobūdžio, neturėjo svarbių ir įtakingų visoje teritorijoje valdymo institucijų. Taip pat svarbus santykis su istoriškai ar etniškai artimomis valstybėmis. Vokietija buvo pernelyg tolimesnė baltvokiečiams, su ja siejo daugiausia kalbinis bendrumas. XIX a. Suomijoje Švedija traktuota kaip istoriškai bendra buvusi valstybė, padariusi didelę politinę ir kultūrinę įtaką, tačiau potencialios raidos požiūriu iš esmės lygiavertė Suomijai ir jai nei politiškai, nei kultūriškai nepavojinga. Žinoma, itin reikšmingas buvo pats visuomenių pobūdis. Sutarimą tapatybės klausimais Suomijoje lengvino egalitarinė

visuomenės struktūra, palyginti labai negausus elito sluoksnius ir santykinai nedideli socialiniai prieštaravimai. Tuo metu Pabaltijyje visuomenės struktūra buvo itin hierarchinė, socialiniai prieštaravimai kone absoliučiai persidengė ir sutapo su kultūriniais, vienas kitą stiprino. Konfrontacinė įtampa tarp atskirų socialinių ir tautinių grupių visą laiką išliko didelė iki pat susikuriant nepriklausomai Latvijos valstybei. Suomijos politinei, kultūrinei ir socialinei raidai XIX a. apskritai bū-

dingas nuosaikumas, nors kartais neišvengta gana aštrių viešų diskusijų ir taktinių nesutarimų. Todėl buvo įmanomas fundamentalus susitarimas dėl kompromisinės nacionalinės vizijos (strategijos), kurioje esminiu tautinio tapatumo elementu buvo teritorinis politinis atskirumas, jo išlaikymas ir modernizavimas. Žinoma, svarbus buvo ir skirtingų krašto etninių tradicijų, pirmiausia kalbų, pripažinimas bendra savastimi.

Nuorodos

1. Pantenius Th. H. *Aus meinen Jugendjahren*, Leipzig, 1908, p. 53.
2. Švābe A. *Latvijas vēsture 1800–1914*. D. 1. Trešais izdevums, Rīga: Avots, 1991, p. 15–16.
3. Самарин Ю. Сочинения, т. 8, *Русское Балтийское Поморье*, М., 1890.
4. Plačiau ir kiek kitu aspektu pateiktą interpretaciją žr.: Pivoras S. Baltų moderniųjų tautų genezė ir bajorija XVIII a. pab. – XIX a. pirmojoje pusėje lyginamosios analizės aspektu, *Lietuvos istorijos studijos*, 1997, t. 5, p. 63.
5. Švābe A. *Latvijas vēsture 1800–1914*, p. 15.
6. *Ten pat*, p. 283–284.
7. Clemen O. (Hrsg.) *Aus Kurländischen Reise-tagebüchern*, Berlin, 1919, p. 50.
8. *Ten pat*, p. 48.
9. Духанов М. Бисмарк и балтийский вопрос в 60-х годах XIX века, *Ученые записки Латвийского государственного университета*, Рига, 1957, т. 6, выпуск 1, p. 189.
10. [Barons K.] *Mūsu tēvzemes aprakstīšana un daži pielikumi īsumā saņemti. Grāmatiņa skolām un mājām*, Jelgavā, 1859.
11. *Baltijas skolotāju seminārs. 1870–1919*, Rīga, 1940, p. 40.
12. Plačiau žr.: Pivoras S. *Lietuvių ir latvių pilietinės savimonės raida. XVIII a. pabaiga – XIX a. pirmoji pusė (Lyginamasis aspektas)*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000, p. 87–89.
13. Brīvzemnieks F. *Autobiogrāfiskas skices*. Publicēšanai sagatavojusi Elza Knope, Rīga: Liesma, 1991, p. 93.
14. *Ten pat*, p. 98.
15. Pivoras S. *Lietuvių ir latvių pilietinės savimonės raida. XVIII a. pabaiga – XIX a. pirmoji pusė (Lyginamasis aspektas)*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000, p. 89.
16. Latvija 19. gadsimtā. *Vēstures apceres*, Rīga: Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2000, p. 451–452.
17. Blanks E. *Latviešu tautiska kustība*, Rīga, 1921, p. 42–45.
18. Latvija 19. gadsimtā. *Vēstures apceres*, p. 449.
19. Haltzel M. The Baltic Germans, Thaden E. C. (ed.) *Russification in the Baltic Provinces and Finland, 1855–1914*. Princeton, 1981, p. 180.
20. Dribins L. Vācieši, *Mazākumtautību vēsture Latvijā* Rīga: Zvaigzne, 1998, p. 140.
21. Henriksson A. *The Tsar's Loyal Germans (The Riga German Community: Social Change and Nationality Question, 1855–1905)*, New York, 1983, p. 62.
22. Balodis A. *Latvijas un latviešu tautas vēsture*, Rīga, 1991, p. 175.
23. Puisāns T. *The Emerging Nation. The path of Agonizing Development from Baltic Tribalism to Latvian Nationhood*, Rīga, 1995, p. 208–209.
24. Runeberg J. L. Fänrik Ståls sägner, Runeberg J. L. *Samlade Skrifter. Fjerde Bandet*, Stockholm, 1870, p. 3, ir kt.

25. *Ten pat.*
26. Paasi A. Geographical perspectives on Finnish national identity, *GeoJournal*, 1997, vol. 43, no. 1, p. 45; Raivo P. J. The Finnish landscape and its meanings, *Fennia*, 2002, vol. 180, no. 1–2, p. 91–93.
27. Cituojama Goss D. D. Sibelius. *A Composer's Life and the Awakening of Finland*, University of Chicago Press, 2009, p. 11.
28. Wassholm J. *Svenskt, finskt och ryskt. Nationens, språkets och historiens dimensioner hos E.G. Ehrström 1808–1835*, Åbo, 2008, p. 105.
29. Бородкин М. *История Финляндии. Время императора Александра II*, Спб.: Государственная типография, 1908, p. 409; Lavery J. *The History of Finland*, Westport: Greenwood Press, 2006, p. 60.
30. Ytterligare om svenska språkets renhet, och om åtskilligt annat, *Helsingfors Morgonblad*, 1841, gruodžio 6.
31. Рейн Т. И. В. *Снельман*. Пер. со шведск. Т. 1, 1806–1855, Спб., 1903, p. 166.
32. Zilliacus C. Inledning, Topelius Z. *Ljungblommor. Zacharias Topelius skrifter I*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2010, p. XXXIII.
33. Topelius Z. Finland framställd i teckningar, *Zacharias Topelius Skrifter XII*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 2011, p. 60.
34. Forsgård Nils Erik. En nationell strategi?, *Historisk tidskrift*, 2002, vol. 122:2, p. 215.
35. Topelius Z. *En resa i Finland. Finska originalteckningar*, Helsingfors, 1873, p. 23.
36. Topelius Z. Det finska folket, Finland i 19de seklet – framställdt i ord och bild af finska skriftställare och konstnärer, Helsingfors: Leo Mechelin, 1893, p. 52.
37. Goss D. D. Sibelius. *A Composer's Life and the Awakening of Finland*, University of Chicago Press, 2009, p. 32.
38. Topelius Z. *Maamme kirja. Lukukirja suomen alimmille oppilaitoksille*, Helsinki, 1876, p. 13.
39. Topelius Z. Samldade skrifter. Band 23, Smärre skrifter, Helsingfors, 1904, p. 124–125.
40. Рейн Т. И. В. *Снельман*. Пер. со шведск. Т. 1, 1806–1855, Спб., 1903, p. 153.
41. *Finland and Russia 1808–1920. From Autonomy to Independence. A Selection of Documents*, London: Macmillan, 1975, p. 46.
42. Det liberala partiets program, *Helsingfors Dagblad*, 1880, gruodžio 5.
43. Суни Л. В. *Очерк общественно-политического развития Финляндии. 50–70 годы XIX в.*, Ленинград, 1979, p. 144.
44. Андреев И. Национальные движения. Партии, Финляндия. Под ред. Д. Протопопова, Спб., 1898, p. 286.
45. Lavery J. *The History of Finland*, Westport: Greenwood Press, 2006, p. 75.

CONSTRUING TERRITORIAL IDENTITY IN THE PROCESS OF FORMING A MODERN NATIONAL CONSCIOUSNESS AMONG BALTIC GERMAN AND FINNISH SWEDES

The purpose of this article is to compare the role that territorial identity and its formation played in the history of two national groups; in effect, two ethnosocial and ethnopolitical collectivities: Baltic Germans and Finnish Swedes. These national groups were picked not at random, since for both, their territorial and political identity was a significant condition of their survival. As it turns out, one group did indeed survive and still enjoys a full-fledged existence today; the other is now defunct. The nation and state of Finland consists of Finnish-speaking and Swedish-speaking citizens; according to Finland's constitution, both languages have the status of a state language. This is a result of the 19th century Finnish national movement, based in large part on the prior-

ity of territorial identity over ethnolinguistic identity.

From the middle of the 19th century onwards, Baltic German reformers and writers strove to fashion a territorial Baltic identity, to be shared by all inhabitants of that land. For a time these efforts did influence the Latvian intelligentsia and members of the Latvian national movement. But then differences over social and economic reforms and questions of culture and language caused leaders of the Latvian national movement to accord a clear priority to ethnolinguistic identity and to derive territorial identity from ethnolinguistic identity rather than vice versa. Efforts to create a common territorial Baltic identity in the 19th century and the beginning of the 20th ended in failure.

Ilona STRUMICKIENĖ

Darbas *ranka rankon* – Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos Šiaurės Amerikoje rėmėjai

Įvairialypėje socialinių reiškinių mazaikoje šiuolaikinio sekuliaraus pasaulio atstovams vienuolinis gyvenimas regisi egzotiškas ir paslaptingas. Vis dėlto atidžiau pasidomėjus paaiškėja, kad įvairūs vienuoliniai institutai yra integrali visuomenės dalis. Vienuoliai ir vienuolijos neatsiejama ir Lietuvos religinio ir kultūrinio gyvenimo dalis, būdami bendrų politinių, socialinių ir kultūrinių įvykių bei procesų dalininkai. Vienas modernių laikų Lietuvos istorijos bruožų – emigracija. Emigracijos iš Lietuvos reiškinys masines formas įgijo XIX a. antroje pusėje, kai dėl nepalankių ekonominių ir politinių sąlygų šalį paliko daugiau nei pusė milijono gyventojų. Nors emigracijos vektoriai buvo nukreipti įvairiomis kryptimis, tačiau daugelį lietuvių jie atvedė į JAV. Čia jie dirbo sunkų alinantį fizinį darbą, tačiau kartu buvo ieškoma socialinio bendravimo (tautiniu pagrindu) formų. Lietuviška bažnyčia ir parapija tapo viena svarbiausių lietuvių socialinio susiorganizavimo formų išeivijoje. Tai buvo struktūra, atliekanti ne tik dvasinių tikinčiųjų poreikių tenkinimo ir ugdymo funkciją, bet ir priemonę, prisidėjusi prie

socialinių ryšių ir lietuviškumo išlaikymo išeivijoje. Dvasiniams poreikiams tenkinti buvo reikalingi lietuviai dvasininkai. Tautiečių „sieloms gelbėti“ į JAV kartu su ekonominiais emigrantais vyko ir dvasininkai. Jie ėmėsi tautiečių telkimo, centralizacijos, atliko dvasinių poreikių tenkinimo funkciją. Lietuviai dvasininkai matė emigrantams iškilusias problemas. Sunkumų būta daug ir įvairių, tačiau lietuviai dvasininkai atkreipė dėmesį į XX a. pradžioje ypač aktualiomis tapusias tautinės tapatybės išlaikymo ir ugdymo problemas, taip pat į pagyvenusių žmonių globos svarbą. Atsivėrus platiems dvasinio patarnavimo, lietuviybės išsaugojimo ir globos darbų plotams, iškilo lietuvių vienuolių talkos reikalas. Tuo metu carinės Rusijos valdžia ribojė vienuolių veiklą Lietuvoje, todėl emigracijoje kilusiems poreikiams tenkinti nebuvo galimybių pasikviesti vienuolių iš Lietuvos. Teko vienuolijas steigti emigracijoje: 1907 m. įsteigtas pirmasis seserų kazimieriečių vienuolynas; 1922 m. įsisteigė pranciškiečių vienuolynas; 1925 m. veiklą pradėjo Jėzaus Nukryžiuotojo seserų kongregacija. Į moterų vienuolių veiklą išeiv-

vijoje 1913 m. įsitraukė tėvai marijonai, kurie aktyviai ėmėsi švietimo, spaudos ir apaštalinimo darbų. 1936 m. jie į talką iš Lietuvos pasikvietė Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seseris. Šios vienuolijos narės, dirbdamos jaunimo ugdymo, apaštalinimo ir globos darbus, lietuvių išeivijoje paliko gilią žymę. Tačiau šiuose plačiuose veiklos baruose Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserys nebuvo vienos – joms į talką atėjo rėmėjai.

Visuomenėje (ypač tarp tikinčiųjų) religinėms organizacijoms suteikiamas pasitikėjimo kreditas. Lietuvių išeivijoje ėmusios veikti Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserys – ne išimtis. Lietuvių išeivijos pasitikėjimą minėta kongregacija didino tai, kad tai buvo lietuviška vienuolija, savo veiklą orientavusi į lietuvių išeivijai svarbias darbo sritis – lietuviybės išlaikymą, jaunosios kartos ugdymą ir rūpinimąsi vyresnio amžiaus žmonėmis.

Šio straipsnio tikslas – pristatyti Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos Šiaurės Amerikoje rėmėjus, jų atsiradimo istoriją, pagrindinės veiklos sritis ir formas.

Lietuvos istoriografijoje Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos Šiaurės Amerikoje istorija nėra sulaukusi išsamių tyrimų. Informacijos apie šios vienuolijos rėmėjų veiklą – dar mažiau. Išsamią Vienuolijos Šiaurės Amerikoje istorinę apžvalgą nuo 1936 iki 1959 m. galima rasti „Lietuvių enciklopedijos“ XX tome¹, tačiau apie Vienuolijos rėmėjus čia teuzsiminta vos keliais sakiniais. 1945 m. Vienuolijos rėmėjų išleistoje 56 puslapių gausiai iliustruotoje knygelėje „Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Panos Marijos Seserų Kongregacija“² pateikiama duomenų apie organizuotos rėmėjų veiklos pradžią, o 1968 m. išleistoje knygelėje „Matulaičio namų šventinimas“³ pristatomas rėmėjų indėlis įgyvendinant šį Vienuolijai svarbų projektą. Platesnį Švč. Mergelės

Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos Šiaurės Amerikoje rėmėjų istorijos vaizdą atskleidžia archyvinė medžiaga. Rašant šį straipsnį daugiausia remtasi Vienuolijos archyvo Putname (JAV) medžiaga. Archyvinė medžiaga papildyta informacija iš periodinių leidinių – „Nekaltai Pradėtosios Švč. M. Marijos seserų Bendradarbis“ ir „Draugas“.

Chronologinės ribos: 1936–2006 m. Pirmoji data (1936 m.) liudija Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų istorijos Šiaurės Amerikoje pradžią. Tais metais penkios seserys pionierės, lydimos Vienuolijos vyriausios vadovės, atvyko į JAV ir čia pradėjo savo darbą. Antroji data (2006 m.) orientuoja į septynių dešimtmečių veiklos Šiaurės Amerikoje jubiliejų.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos Vienuolijos narėms įvardyti kaip sinonimai vartojami žodžiai „seserys“, „vargdienių seserys“, „seselės“. Tekste vartojama sutrumpinta ilgo Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos pavadinimo forma –Vienuolija.

Seserų gyvenimas ir veikla neatsiejami nuo ryšio su Vienuolijos rėmėjais. Jų padėdama Vienuolijai pavyko įgyvendinti daugumą projektų. Visiems Vienuolijos rėmėjams ir geradariams suminėti neužtektų nė storiausios knygos. Tačiau jie maža ar didele auka, apčiuopiama ar neapčiuopiama pagalba prisidėjo prie sėkmingo Vienuolijos darbo įvairiose veiklos srityse.

Galima teigti, kad pirmieji ir ilgą laiką svarbūs seserų rėmėjai buvo tėvai marijonai. Jie pakvietė ir padėjo seserims įsikurti Amerikoje. Gyvendamos ir dirbdamos tėvų marijonų įstaigose (Marianapolyje ir Hinsdale), seserys pradėjo susipažinti su žmonėmis, tarp kurių atsirado geradarių, savo aukomis padėjusių Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserims žengti pirmuosius žingsnius Amerikos žemyne⁴. Rėmėjai padėjo seserims nusipirkti

pirmąjį namą (Tomsono miestelyje, Konektikuto valstijoje), pavadintą „Villa Maria“, ir jį suremontuoti⁵. Antrąjį namą 1942 m. Vienuolija Šiaurės Amerikoje taip pat įsigijo dosnaus rėmėjo Jurgio Rudoko dėka. Šį šalia „Villa Maria“ buvusį namą seserys pavadino „Šv. Juozapo namu“. Seserys jį paskyrė vyresnio amžiaus asmenims, norintiems apsigyventi pas seseles⁶. Pastebėtina, kad pono Rudoko dosnumas padėjo seserims pradėti savo savarankišką veiklą.

Paminėtina tai, kad kurdamosi „Villa Maria“ name seserys sulaukė paramos iš kaimynystėje veikiančių kitų vienuolių. Tėvai marijonai paskolino seserims baldų namo šventinimo iškilmėms, o Šventosios Dvasios seserys padovanojo kryžių ir Švč. Jėzaus Širdies paveikslą kiekvienam naujųjų namų kambariui. Taip pat „piano ir vargonėlius“⁷.

Seseris rėmė ne tik lietuviai. Štai 1940 m. amerikietė Alice Mullen paaukojo 700 dolerių naujam koplyčios altoriui įrengti⁸.

Vienuolijos veiklos Šiaurės Amerikoje pradžioje parama seserims teikta daugiausia spontaniškai, tik vėliau paramos rinkimas ir teikimas įgavo organizuoto veikimo formas. Prielaidos organizuotam Vienuolijos rėmėjų veikimui susidarė seserims pradėjus dirbti tėvų marijonų įstaigoje Hilsdaile netoli Čikagos. Seserys pamažu užmezgė ryšius su Čikagos apylinkių lietuviais, kurie, geriau pažindami vargdienių seseris, jų veiklos tikslus, prisidėjo prie vargdienių seserų Šiaurės Amerikoje plėtros.

Čikagos apylinkių lietuvių organizuota pagalba seserims buvo formalizuota 1942 metais, kai Čikagoje įsisteigė „Vargdienių seserų gilda“ (šaltiniuose vartotas sutrumpintas pavadinimas „gilda“), kurios tikslas buvo finansiškai padėti seserims. Tuo laikotarpiu Vienuolijai itin aktualu buvo suorganizuoti seserų Augustos ir Vincentos atvykimą į JAV⁹. Porą metų užsitęsusi šių seserų kelionė iš Amerikoje tik besikuriančios Vienuolijos pareikalavo didelių finansinių išteklių. Nenuos-

tabu, kad pirmuoju gildos uždaviniu tapo su-
telkti finansinius išteklius, reikalingus seserų Augustos ir Vincentos kelionei. Kad surinktų kelionei reikalingą pinigų sumą, gilda organizavo įvairius renginius, jų metu telkė aukas. Minėtoms seserims sėkmingai atvykus į JAV buvo surengtas jų priėmimas su „bankietu“. Pirmaisiais veiklos metais gilda savo skyrius įsteigė įvairiose Čikagos parapijose¹⁰. Prie „Vargdienių seserų gildos“ įsikūrimo ir sėkmingo veikimo daug prisidėjo tėvai marijonai. Čikagos Aušros Vartų parapijos klebonas ir pirmasis gildos dvasios vadas buvo kun. Juozas Dambrauskas MIC. Paminėtinas ir kun. P. Malinausko MIC indėlis. Marijonų pagalbą seserims liudija 1944 m. sesers M. Augustos laiškas, kuriame ji ne tik džiaugėsi gražiai pavykusi (materialine ir dvasine prasme) rėmėjų suvažiavimu (vadinamuoju „seimu“), bet ir pabrėžė tėvų marijonų indėlį organizuojant šį labdaringą renginį: „Kun. Dambrauskas stačiai nėrėsi iš kailio, kad tik daugiau aukų gauti. Seime jam pradėjo net kraujas bėgti per nosį. Dirbo ir visi kiti. Vieni ragino aukoti, kiti pinigus rinko. Kun. Malinauskas irgi viską darė ir viskuo rūpinosi, bet su kun. Dambrausku niekas susilyginti negali. Moterys vadina jį mūsų Tėvu. [...] [Seime dalyvavęs kun. Rėklaitis – įrašyta mano, I. S.] Tiesiog pasakė: tai mūsų Kongregacija, marijoniška. Todėl džiaugėsi parama, kurią žmonės jai teikia, nes seserys labiau nei kunigai reikalingos pagalbos [...]“¹¹

Gildos aktyvistų, seserų ir tėvų marijonų pastangomis Vienuolijos rėmėjų skyrių pamažu gausėjo. Prie Vienuolijos rėmėjų rato išplėtimo visoje Amerikoje itin prisidėjo seserų Augustos ir Vincentos kelionės 1943 m. po įvairias lietuvių kolonijas ir pasakojimai apie Lietuvą ir Vienuoliją. Sesers M. Aloyzos nuomone, „labai gražiai supažindino visuomenę su Kongregacija ir, galima sakyti, padėjo pamatus jos veiklai tęstis ir plėtotis Amerikoje“¹². Be Čikagos, kita ženkli rėmėjų dalis telkėsi JAV rytinėse valstijose (vadinamojoje Naujo-

joje Anglijoje). Dauguma šio regiono rėmėjų priklausė Gildos centrai¹³. Pažymėtina, kad 1946 m. įvykęs pirmasis Naujosios Anglijos rėmėjų suvažiavimas-seimas tapo kasmet seserų organizuojamų piknikų¹⁴ pradžia.

XX a. 5 dešimtmetyje, atvykus dviem seserims iš Lietuvos (1943 m.), buvo planuojama Vienuolijos ateitis Amerikoje ir svarstomos galimos veiklos sritys. Vienuolija nusprendė tęsti Lietuvoje pradėtą darbą: eiti į pagalbą seneliams ir jaunajai kartai, dirbti spaudos darbą. Tačiau tuo laikotarpiu Vienuolija buvo tik pradėjusi veiklą Amerikoje ir neturėjo jokios materialinės paramos, išskyrus nedidelius atlyginimus, gaunamus už darbą tėvų marijonų įstaigose. Tad sėkminga Vienuolijos plėtotė ir kiekybiniu, ir kokybiniu atžvilgiu nebūtų įmanoma be rėmėjų pagalbos. Geriems seserų santykiams su JAV lietuviais užmezgti padėjo tas faktas, kad tarp seserų buvo senosios emigracinės bangos¹⁵ atstovių, kurioms JAV lietuvių gyvenimo realijos buvo gerai pažįstamos, tad nebuvo sunku rasti bendrą kalbą su potencialiais Vienuolijos rėmėjais. XX a. 5 dešimtmečio pabaigoje – 6 dešimtmečio pradžioje į Ameriką atvykus lietuviams iš DP (*displaced persons* – išvietintųjų asmenų) stovyklų, seserys su jais užmezgė ir plėtojo glaudžius ryšius. Pažymėtina, kad palaikant ryšius su skirtingų emigracijos bangų lietuviams seserims ypač talkino Vienuolijos rėmėjai, kurie buvo tarsi tarpininkai tarp seserų ir išeiviškos lietuvių bendruomenės.

Greta rėmėjų organizavimo, seserims teko išmokti su jais dirbti. Paramą turėjo lydėti dėkingumo ženklai, nuolatinis dėmesys ir informacija apie Vienuolijos gyvenimą bei darbus. Gausios aukos vertė seseris mąstyti, kaip pareikšti dėkingumą rėmėjams. 1944 metais sesuo Augusta laiške seseriai Aloyzai rašė: „Vakar buvo atvažiavusi traukiniu p. Pukelienė, Gildos pirmininkė. Atrodo, kad mums reiks rašyti šimtus padėkos laiškų, nes negalima pavardžių skelbti per „Draugą“,

jų nusistatymas daugiau pavardžių tų aukotojų, kurie aukėjo mažiau kaip 100 dolerių neskelbti. Kalbėjau telefonu su p. Kulikausku, kai tik gausiu iš jo pavardės, Jums persiųsiu. Seserys Kazimierietės po savo seimo irgi dėkojo visiems laiškais. Tėvai Marijonai to nedarė, bet žmonės už tai pyksta, nepatenkinti.“¹⁶ Dėkingumo laukė ne tik individualiai aukojantys asmenys, bet organizacijos, parėmusios Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seseris¹⁷. Žvelgiant retrospektyviai, kad Vienuolija ilgainiui išplėtojo dėkingumo rėmėjams raiškos būdus: nepakeičiama priemonė liko dėkingumo laišakai, informacija bendrinėje lietuvių išeivių spaudoje, nuo 1957 m. pradėtas leisti laikraštėlis „Bendradarbis“, rėmėjų, mecenatų pavardės atminimo lentose, taip pat maldos už Vienuolijos geradarius.

Ilgainiui Vienuolija suvokė, kad rėmėjams nepakanka tik įvairiomis formomis reiškiamo dėkingumo, bendraudami su vienuolėmis žmonės tikėjosi ir jų dvasinių poreikių patenkinimo. 1969 m. sesuo Aloyza konstatavo, kad reikia atkreipti dėmesį į religinius dvasinius patarnavimus rėmėjams: „Mūsų rėmėjai nori ne vien Kongregacijai materialiai padėti, bet ir sau gauti dvasinės pagalbos, į ką mes turime daugiau atsižvelgti.“¹⁸ 1976 m. kapitulos metu Vienuolijos vadovybė, reflektuodama didžiulę rėmėjų reikšmę Vienuolijai, paragino seseris nuoširdžiai bendrauti su rėmėjais, būti jiems paslaugas, ypač ligos ir dvasinių sunkumų atvejais¹⁹.

XX a. 8 dešimtmečio antroje ir 9 dešimtmečio pirmoje pusėse Vienuolija skyrė daug dėmesio rėmėjų dvasinių poreikių tenkinimui. Pirmiausia, dvasinio pobūdžio susibūrimai, organizuoti Vienuolijos rėmėjams, tenkino pastarųjų poreikius, kita vertus, tai buvo proga seserims pareikšti savo dėkingumą. Kaip 1984 m. liudijo sesuo Aloyza: „Rėmėjai uoliai lanko seserų vedamus susitelkimus ir paragina kitus dalyvauti. Jie, ypač Čikagoje, meldžiasi už pašaukimus. Rėmėjai įsijungia į metinę

Noveną į Nekaltai Pradėtąją Mergelę Mariją, kuri laikoma centriniame vienuolyne.²⁰

Rėmėjų veikla buvo mobilizuojama tam tikrais Vienuolijai svarbiais momentais, kai seserims buvo ypač reikalinga visuomenės materialinė parama, pvz., vykdant didesnius statybos darbus. Vienuolyno koplyčios, „Matulaičio namų“²¹, „Neringos“ stovyklavietės idėjos nebūtų buvusios įgyvendintos be seselių rėmėjų paramos. Sesuo Margarita 1980 m. pažymėjo, kad kiekvienas Vienuolijos skyrius buvo įkurtas padedant rėmėjams²².

Didieji projektai lėmė naujų rėmėjų skyrių atsiradimą bei jau esamų aktyvią veiklą. Nuo 1962 m. pradėtas vajas (akcija) „Matulaičio namų“ statybai. Šiai akcijai vadovavo Rėmėjų centro valdyba, pirmininkaujant prelatui Pranciškui Jurui. Aktyvią veiklą išplėtojo rytinėse JAV valstijose įsisteigę seselių rėmėjų skyriai (Bostone, Broktone, Bruklina, Hartforde, Lorensė, Mančesteryje, Konektikuto valstijoje, Niu Britene, Niu Heivene, Providense, Vestfilde, Vusteryje, Elizabete, Niu Džersio valstijoje, Keimbridže, Masačūsetse). Neįkainojama Čikagos (Sisero, Marketo Parko, Lemonto) rėmėjų parama. Paminėtinas Detroite, Klivlande veikusių seselių rėmėjų indėlis, įgyvendinant naujų ir erdvių senelių slaugos namų idėją²³.

Atlikus didelius darbus, rėmėjų veiklą apimdavo tam tikras štilis. Štai 1957 m. sesuo Aloyza rašė: „Praėjo seimas ir Šiluvos Marijos šventinimas. Žmonių buvo kaip kasmet. Diena buvo lytinga. Aukų mažai atėjo, palyginti su kitais metais apie \$3000.00. Manau, kad koplyčią pastačius žmonės atsileido, aukoja kitur, o gal iš viso pradėjo mažiau aukoti. Šiais metais mūsų Gilda Rytuose kaip apmirusi. Jei nebūtume dariusios savo parengimų parapijose, tai nieko ir nebūtų buvę.“²⁴

Vienuolija rėmėjų sulaukdavo ne tik iš JAV lietuvių. Vienuolijos skyriai Kanadoje taip pat sulaukė rėmėjų paramos ir dėmesio. Jau 1951 m. Toronte veikė seselių rėmėjų būrelis²⁵. 1955 m. lapkričio mėn. įsisteigė Toronto

vaikų darželio rėmėjų būrelis²⁶. 1959 m. pavasarį toks būrelis įsikūrė Monrealyje. Nors į pirmąjį šio būrelio susirinkimą susirinko tik negausus būrys žmonių – 18 narių²⁷, tačiau jų teikta materialinė, moralinė pagalba ar talka darbu buvo svarbi²⁸. 1982 m. Monrealio skyriaus vizitatorė sesuo Aloyza teigė, kad šioje vietovėje tuo metu neveikė formalus rėmėjų būrelis. Organizuotai seseris parėmė vietos jūros šauliai²⁹.

Nuo 1942 m., kai Čikagoje ir jos apylinkėse pradėjo veikti Vargdienių seserų gilda, kasmet organizuojamos metinės rėmėjų šventės. Per ilgus metus susiformavo šio renginio tradicijos. Renginys paprastai susideda iš dviejų dalių – pamaldų ir pokylio-vakarienės³⁰. Savitos rėmėjų švenčių tradicijos susiformavo ir kitose vietovėse, kur veikė seselių rėmėjų skyriai. Ilgus metus neatsiejama Monrealio rėmėjų veiklos forma buvo vadinamieji „bazarai“ (jų metu žmonės prekiaavo savo pačių pagamintu maistu, rankdarbiais ir kt. dalykais, o pajamos buvo skiriamas Vienuolijai). Kukliausi rėmėjų renginiai apsiribodavo vaišėmis ir loterija. Nors seserys prisidėdavo prie šių renginių organizavimo, vis dėlto pagrindinė organizavimo darbų našta teko patiems rėmėjams.

Ilgainiui tos pačios rėmėjų švenčių formos žmonėms pabosdavo. Štai 1968 m. Monrealyje buvo nutarta neberengti tradicinio „bazarų“, „nes žmonėms jau yra atsibodęs. Be to, datose, kuriose mums būtų geriausiai bazarą ruošti, jau yra užimta salė. Todėl valdyba nutarė vieton bazarų daryti piniginių vaju, pasiskirsčius rajonais pereiti per namus renkant aukas“³¹.

XX a. 8–9 dešimtmetį Čikagoje vykusias rėmėjų švenčių pramogines dalis pajavairindavo madų paroda. Tokio tipo renginiai buvo itin sėkmingas sumanymas, nes pritraukdavo grožiu ir mada besidominčius jaunos žmones (dažniausiai merginas ir moteris).

Rėmėjų parama Vienuolijai neapsiribojo pinigine išraiška. Vienuolijos dokumentuo-

se užfiksuoti duomenys apie rėmėjų pagalbą daiktais ar talka. Pavyzdžiui, sunkiais karo ir pokario metais žmonės seserims aukojo ir šaukštelių, ir gėlių daigus³², ir kita. Seserims kuriantis Monrealyje, rėmėjai padėjo sutvarkyti šio Vienuolijos skyriaus sodybą³³. Tokių pavyzdžių Vienuolijos Šiaurės Amerikoje istorijoje galima rasti daugybę. Ši, kartais galinti pasirodyti kukli, parama liudijo labai nuoširdų seserų ir juos remiančių žmonių santykį.

XX a. 9 dešimtmečio pradžioje Vienuolija pradėjo dar vienos kategorijos rėmėjų – maldos – organizavimą. Ši akcija pradėta po 1980 m. kapitulos. Telkiant „maldos rėmėjus“ daug prisidėjo seserys Paulė, Palmyra, Jonė. 1984 m. tokie rėmėjai buvo 160 asmenų³⁴. 1992 m. buvo konstatuota, kad „maldos rėmėjų“ organizavimo akcija nedavė lauktų rezultatų. Anot sesers Bernadetos: „pradėtas „maldos rėmėjų“ vėjus neišsivystė. Pasitikrinus turėtus adresus, rasta tik mažas likutis. Jis buvo prijungtas prie bendrų rėmėjų, ir juos lankome laiškais, „Bendradarbiu“ ir maldomis“³⁵. Nors „maldos rėmėjai“ neišplėtė veiklos, vis dėlto dar iki šiol kai kurie asmenys Vienuoliją remia maldomis.

Vietoj išvadų

Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų kongregacijos Šiaurės Amerikoje rėmėjai buvo ir yra neatsiejama Vienuolijos bendruomenės (plačiąja prasme) dalis. Vienuolijos angažavimasis dirbti su lietuvių diaspora ir pastarajai aktualiais klausimais lėmė tai, kad dauguma Vienuolijos rėmėjų buvo lietuviai ar lietuvių kilmės asmenys. Vienuolija remta įvairiais būdais – piniginiiais ištekliais, daiktais, darbu ir mal-

domis. XX a. paskutinį dešimtmetį išryškėjo organizuotų rėmėjų, kuriuos daugiausia sudarė senosios ir DP emigracijos bangų atstovai, vienetų ženklus mažėjimas. Vienuolijos Šiaurės Amerikoje vadovybė 1992 m. konstatavo, kad tokių grupių JAV veikė viso labo trys (Čikagoje ir jos apylinkėse, Putname ir jo apylinkėse bei Vorčesteryje), Kanadoje te veikė tik viena maža rėmėjų grupelė. Vienuolijos rėmėjų daugumą JAV ir Kanadoje sudarė individualūs rėmėjai. 1992 m. duomenimis, tokių buvo 6000 asmenų³⁶. 1996 m. te veikė tik du būreliai: Vorčesteryje ir Čikagoje³⁷. Rėmėjų būrelių veikla šiuo laikotarpiu apsiribojo metinių vakarienių, kurių metu surinktos lėšos buvo skiriamos Vienuolijos Šiaurės Amerikoje veiklai, organizavimu. Čikagos būrelis dar organizavo Palaimintojo Jurgio Matulaičio minėjimą bei šv. Mišias mirusiems savo nariams pagerbti. Sesuo Ignė liudijo tuometes rėmėjų nuotaikas: „Tie patys žmonės, tos pačios jėgos, visi guodžiasi, jog pavargę ir kad jaunimas nesidomi.“³⁸ Ir vėlesniais metais Vienuolijai nepavyko jauniosios kartos lietuvių angažuoti organizuoti rėmėjų veiklai.

domis. Pagalba Vienuolijai teikta ir individualiai, ir organizuotai. 1942 m. veiklą pradėjusi „Vargdienių seserų gilda“ padėjo Vienuolijai įgyvendinti daugelį svarbių projektų.

Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų rėmėjų veikla peržengė materialinės paramos Vienuolijai telkimo iniciatyvą. Vienuolijos rėmėjų veikla stiprino Šiaurės Amerikoje lietuvių solidarumą, įgyvendinant visai lietuvių išeivijai svarbius projektus, taip pat ugdė filantropinius įgūdžius.

Nuorodos

1. Krasauskas R. Nekaltai Pradėtosios Švenčiausiosios Mergelės Marijos seserų kongregacija, *Lietuvių enciklopedija*, t. 20, South Boston, 1960, p. 144–147.
2. *Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Panos Marijos seserų Kongregacija*, Putnam, 1945.
3. *Matulaičio namų šventinimas*, Putnam, 1968.
4. Ses. M. Aloyza. Nežinomi Apvaizdos sumanymai. Byla: Matulaitis nursing home, *Vienuolijos archyvas Putname* (toliau tekste – VAP). Seserų 5 dokumento lapas.
5. *Ten pat*, 7 dokumento lapas
6. *Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Panos Marijos seserų kongregacija*, Putnam, 1945, p. 42.
7. Ses. M. Aloyza. Nežinomi Apvaizdos sumanymai. Byla: Matulaitis nursing home, VAP, 8 dokumento lapas.
8. *Ten pat*, 10 dokumento lapas
9. 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Vyriausioji Vienuolijos vadovė paskyrė dvi nares, turėjusias visuomeninio darbo patirties, į Amerikos Tarybą: seserį M. Augustą (Augustiną – Apoloniją Sereikytę) ir seserį M. Feliciją (Vincentą – Feliciją Rogalskytę). Minėtos seserys iš Lietuvos pasitraukė 1940 m. rugpjūčio pabaigoje. Kelionė buvo sunki ir ilga. Ameriką jos pasiekė tik 1943 m. vasario 5 d. Seserys Augusta ir Vincenta į *laisvąją pasaulį* atnešė žinias, kurios buvo svarbios tolesnei Vienuolijos raidai Šiaurės Amerikoje.
10. S. M. Augusta. Kongregacijos istorijos aprašymas iki 1966, VAP, 18 dokumento lapas.
11. 1944 m. gegužės 1 d. S. M. Augustos laiškas S. M. Aloyzai. Byla: Ses. Augustos laišakai ses. Aloyzai, VAP.
12. S. M. Augusta. Kongregacijos istorijos aprašymas iki 1966, VAP, 17 dokumento lapas.
13. *Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Panos Marijos seserų kongregacija*, Putnam, 1945, p. 52–53.
14. Piknikas (gegužinė) – lietuvių susiartinimo šventė. Tai masiškiausias Vienuolijos renginys. Pirmajame piknike dalyvavo keletas šimtų žmonių, vėlesniais metais į pikniką atvyks-tančiųjų skaičius ženkliai išaugo ir skaičiuo-jamas nebe šimtais, o tūkstančiais. XX a. pa-baigoje – XXI a. pradžioje į pikniką atvykdavo apie 2000 lankytojų. Šios lietuvių susiartinimo šventės išlaikė pagrindinius struktūrinius elementus: neatsiejama piknikų dalis buvo ir yra šv. Mišios, meninė programa, lietuviškas maistas, lietuviškų suvenyrų įsigijimo galimybė, taip pat ilgus metus gyvuojanti loterijos, kurios pagrindinis prizas – kelionė į Lietuvą, tradicija.
15. Turima omenyje XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios lietuvių emigracija į JAV.
16. 1944 m. gegužės 1 d. S. M. Augustos laiškas S. M. Aloyzai. Byla: Ses. Augustos laišakai ses. Aloyzai, VAP.
17. *Ten pat*.
18. Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos seserų kongregacijos laisvajame pasaulyje vyriausios vadovės pranešimas (nuo 1966 metų rugpjūčio mėn. iki 1969 metų gegužės mėn.), VAP, l. 13.
19. Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos seserų vienuolijos (Vargdienių seserų) laisvajame pasaulyje vyriausios vadovės pranešimas (nuo 1976 m. gegužės mėn. iki 1980 m. gegužės mėn.), VAP, l. 21.
20. Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos vargdienių seserų vienuolijos laisvajame pasaulyje provincijos vyriausios vadovės pranešimas (nuo 1980 m. gegužės mėn. iki 1984 m. kovo mėn.), VAP, l. 26.
21. Vienuolijos įstaiga, užsiimanti vyresnio amžius žmonių globa ir slauga.
22. Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos seserų vienuolijos (Vargdienių seserų) laisvajame pasaulyje vyriausios vadovės pranešimas (nuo 1976 m. gegužės mėn. iki 1980 m. gegužės mėn.), VAP, l. 21.
23. *Matulaičio namų šventinimas*, 1968, p. 22–23.
24. 1957 m. gegužės 28 d. S. M. Aloyzos laiškas Ses. Felicijai. Byla: Laiškai Ses. Felicijai. Montrealio skyr. vyresniajai ir V. T. tarybininkei, VAP.

25. 1951 m. gruodžio 15 d. S. M. Palmyros laiškas S. M. Aloyzai. Byla: Seserų laiškai. Ses. Palmyros ses. Aloyzai, VAP.
26. Toronto skyriaus veiklos, darbų kronika 1955 gegužio iki 1966 kovo mėn., VAP.
27. Nek. Pr. Marijos Seserų rėmėjų būrelis Montrealy, *Nekaltai Pradėtosios Švč. M. Marijos seserų bendradarbis*, 1960, nr. 1 (5), p. 8.
28. Nauji namai. Montrealis, Kanada, *Nekaltai Pradėtosios Švč. M. Marijos seserų bendradarbis*, 1960, nr. 1 (5), p. 7.
29. Monrealio skyriaus vizitacijos protokolai, VAP.
30. Putnamo seserų vienuolijos rėmėjų metinė vakarienė, *Draugas*, 1994, geg. 26.
31. Byla: Montrealio skyriaus kronika nuo 1964.X.20 – 1970.VII.15, VAP.
32. 1945 m. birželio 6 d. S. M. Augustos laiškas S. M. Aloyzai. Byla: Ses. Augustos laiškai ses. Aloyzai, VAP.
33. Nauji namai. Montrealis, Kanada, *Nekaltai Pradėtosios Švč. M. Marijos seserų bendradarbis*, 1960, nr. 1 (5), p. 7.
34. Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos seserų vienuolijos laisvajame pasaulyje provincijos vyresniosios pranešimas (nuo 1980 m. gegužės mėn. iki 1984 m. kovo mėn.), VAP, l. 26.
35. Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Mergelės Marijos vargdienių seserų laisvajame pasaulyje provincijos vyriausios pranešimas nuo 1988 m. kovo 13 d. iki 1992 m. kovo 2 d., VAP, l. 11.
36. *Ten pat.*
37. Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Mergelės Marijos vargdienių seserų Šiaurės Amerikoje provincijos 1992 kovo 3 d. – 1996 kovo 3 d. pranešimas, VAP, l. 12.
38. *Ten pat.*

Ilona STRUMICKIENĖ

THE SUPPORTERS OF THE SISTERS OF THE IMMACULATE CONCEPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY

This article discusses the supporters, in the United States, of the Sisters of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. The latter is a Lithuanian women's congregation whose history in North America began in 1936, when a small group of Sisters arrived in the U.S. to assist the Marian Fathers in their work. As the congregation expanded the area and nature of its activities, it strengthened its ties with members of the Lithuanian diaspora in North America: the Sisters's endeavors to work in areas important to Lithuanian emigrants (youth education, assistance to elderly persons, fostering Lithuanian traditions) were favorably received and were supported by volunteer groups.

These volunteer supporters have been and are an inseparable part of the Sisters's

community (in a broad sense). The Sisters of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary have been supported in diverse ways: by the provision of financial resources, goods, and labor; and by the offering of prayers. The congregation has been supported both individually and in organized groups.

The activities of these supporters have gone beyond initiating material support for the sisters's congregation. The supporters of the Sisters of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary have strengthened the solidarity of Lithuanian-Americans as a whole by helping to implement projects of importance to the entire Lithuanian diaspora and by fostering philanthropic attitudes and skills.

Linus SALDUKAS

Lietuvių ir latvių tautinės tapatybės išsaugojimo siekiai DP stovyklose Vokietijoje

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui visa Europa skendėjo griuvėsių dulkėse ir pelenuose. Tarp 1,8 milijono nelaimingųjų, iki 1945 metų vidurio užtvindžiusių Vakarų Europos valstybes¹, daugelis jau nebeturėjo kur grįžti. Vieni prarado savo pastogę, kiti – ir tėvynę, kur galėtų grįžti ir saugiai gyventi. Tarp jų apie 200 000 Baltijos šalių gyventojų² gelbėjosi nuo 1940–1941 metais patirto sovietinio teroro siaubo ir labai pagrįstai bijojo jo pasikartojimo Raudonajai armijai 1944 metais reokupuojant Baltijos valstybes. Vien iš Lietuvos, UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – Jungtinių Tautų paramos ir atstatymo administracija) duomenimis, pasitraukė apie 63 000 gyventojų, iš jų 57495 įsikūrė Vokietijoje, tačiau skirtingose okupacinėse zonose; JAV ir Didžiosios Britanijos zonose apylygis skaičius – atitinkamai 30 543 ir 24 555, Prancūzijos – 2397³. Latvių, apgyvendintų DP stovyklose, skaičius viršijo 110 tūkstančių. Nors 1944 metais Latviją paliko apie 250 tūkstančių jos gyventojų, tačiau maždaug 5500 iš jų laivais persikėlė per Baltijos jūrą į Švediją, o dar apie 100 tūkstančių latvių buvo sugrąžinta 1945 metais į jau sovietų okupuotą Latviją

iš sovietinės okupacinės Vokietijos zonos⁴. Visų šių žmonių, neatsižvelgiant į tautybę, religiją ar kitus veiksnius, laukė vienodas likimas DP (displaced persons – perkeltieji asmenys) stovyklose. Šios dvi raidės, regis, suniveliavo visų likimus, nors tuo metu tai atrodė pakankamai didelis žingsnis normalaus gyvenimo link. Aišku, gyvenimas tik galėjo atrodyti normalesnis po baisių sukrėtimų, patirtų paliekant gimtuosius namus ir leidžiantis į visišką nežinią. Šie žmonės kad ir svetimoje žemėje atsidūrę, ir toliau gyveno bent menkomis viltimis – gal sugrįžti į savo kraštą, gal pasirinkti kurią kitą šalį, o gal likti Vokietijoje, kad progai pasitaikius būtų arčiau grįžti namo.

Straipsnyje plačiausias dėmesys skiriamas tautinės tapatybės išsaugojimui per švietimo sistemą, laikomą pagrindu tolesnei tautų ateičiai, neapsiribojant vien viduriniu švietimu didelėje gausoje įvairaus lygio mokyklų, taip pat gana plačiai analizuojama Pabaltijo universiteto Pineberge prie Hamburgo veikla, kur vyko ženklus tautinio tapatumo pokyčiai visų trijų Baltijos tautų mąstysenoje, pabrėžiant unikalią šio universiteto sandarą. Svarbią vietą tautinės tapatybės saugojimui darė

ir DP stovyklose gausiai išplėtota meninė saviveikla, įtraukusi plačius lietuvių, latvių, taip pat ir kitų tautų visuomenės sluoksnius.

DP laikotarpio istorija pastaruoju metu gana dažnai sulaukia tyrėjų dėmesio. Gana plačiai ir įvairiais aspektais šį laikotarpį tyrė Alfonsas Eidintas⁵, Dalia Kuizininienė⁶, Vincas Bartusevičius⁷, Remigijus Misiūnas⁸, Vincentas Liulevičius⁹, bendrąsias DP gyvenimo tendencijas plačiai analizavo Markas Wymanas¹⁰. Publikuota daug prisiminimų, tarp jų Australijos latvio Janio Purvinskio knyga „Life of a D. P.“. Šiame straipsnyje stengiamasi pažvelgti į DP stovyklų gyventojus per tam tikrą savimonės išsaugojimo (ar kaitos) prizmę.

Gyvenimo pokyčiai DP stovyklose

Žvelgdami į šią problemą labiau lokaliu mastu, galime teigti, kad per 60 tūkstančių Lietuvos ir per 110 tūkstančių Latvijos pabėgėlių tapo ištisa emigracine banga. Tai *masinė politinė emigracija*, nors besitraukiantieji nuo sovietinės armijos savęs neišvardijo emigrantais; jie save laikė karo pabėgėliais, tremtiniais. Vis dėlto, pripažįstant juos emigrantais, iš karto į akis krinta socialinis emigrantų statusas, besiskiriantis nuo prieš tai buvusių masinių emigracijos bangų. Šiuo atveju daugumą sudarė inteligentiškų specialybių žmonės, abiejose šalyse turėję pakankamai aukštus postus, žymiausi menininkai, dvasininkai, mokslininkai. Iškalbingas faktas, kad vien iš Vytauto Didžiojo universiteto pasitraukė apie 50 procentų mokslinio ir pedagoginio personalo¹¹, panaši padėtis buvo kitose aukštosiose mokyklose, kūrybinėse sąjungose. Mykolas Krupavičius šią naująją emigracijos bangą įvardija kaip politinę išeiviją ir iš karto gana taikliai nustato jos uždavinius naujajame etape:

Tai yra kovos su tikrove iš pralaimėjusių pozicijos metodas. Tikrovė – Lietuvos okupa-

cija. Pralaimėję – mes politinė išeivija. Politinė išeivija ne kapituliantai, bet kovotojai su okupantu. Pasikeitė tik kovos metodas, nes tenka kovoti iš pralaimėjusiųjų pozicijų. Ta tikrovė – okupacija ne amžina, bet tik laikino pobūdžio. Ji reikalinga pašalinti iš krašto. Dėlto išeivių tikslai turi būti maksimaliai ir tam tikra prasme kraštutiniai¹². Didelį uždavinį pasitraukusiems lietuviams kėlė Algirdas Julius Greimas, ragindamas liudyti visai žmonijai lietuvių tautos skriaudą:

Išėję į tremties kelią, pasirinkę laisvę, mes uždarėme sau Edeno vartus, ir mūsų gyvenimas niekad nebebus sapnas. Mes galime būti tikrai arba žmonės su nešvaria sąžine, arba – pasaulio sąžine. Komfortas neįmanomas. Lietuvių tautai padaryta skriauda yra tikrai tada skriauda, jei ji įrašyta į skriaudžiamos žmonijos bylos lapus. Ir mes – tos bylos prisaikdinti liudininkai. Lietuviškoji laisvės kova įgyja prasmės tik tada, kai lietuvis negali jos atskirti nuo kalvarijos, kuria visa žmonija eina į laisvę¹³.

Gana nelauktai pradėjus gyventi visai kitomis sąlygomis, negu buvo įprasta Lietuvoje, kur visas gyvenimas atrodė nusistovėjęs per daugelį kartų, kur buvo aišku, kas sava ir kas svetima, susidurta su tam tikra tapatumo krize. Suprantama, nepriklausomos Lietuvos visuomenėje vyko aktyvūs modernėjimo procesai, buvo atsiveriama bendrosioms Europoje vyraujančioms tendencijoms, tačiau tai daugiausia paviršiniai dalykai, nepriartėję prie tautinės tapatybės sampratos, susiformavusios per 40–50 metų. To meto tautinės tapatybės sampratą sudarė ir tam tikros iš senosios Lietuvos paveldėtos vertybės, kaip antai didelis prierašumas prie savosios žemės, sėslumas, taip pat požiūris į ją kaip didelį materialinį turtą, kartu ir naujos vertybės, tapusios itin aktualios formuojantis naujai etnolingvistinės tautos sampratai, pagrįstai kalba, teritorija, papročiais, švietimu, kultūrinėmis tradicijomis. Tai nebuvo išskirtinis atvejis, panašių tendencijų būta

visoje Europoje, kur vyravo daugiausia tautinės valstybės. Gal čia nereikėtų kalbėti apie nacistinės Vokietijos, kurioje valstybės tautinis grynumas buvo įgyvendinamas prievartinėmis, priemonėmis, tendencijas. Be abejo, situacija kaimyninėje Latvijoje buvo iš esmės tapati, kai kuriais atžvilgiais net geresnė, nes latvių tauta nebuvo susidūrusi su spaudos draudimu, stabdžiusiu švietimo ir kultūros vystymąsi Lietuvoje. Kita vertus, Latvijoje tautinam tapatumui nedarė įtakos romantizuoti viduramžių vaizdiniai, čia buvusi stipresnė miesto kultūra įgijo postūmį XX amžiaus pirmosios pusės tapatumo raidai.

Vis dėlto po didelės sumaišties, patirtos paliekant savo kraštus, ir maždaug po pusantro metų pradėjus kurtis DP stovykloms sąjungininkų valdomose Vokietijos okupacinėse zonose susidurta su transformacijos procesais. Kaip teigia sociologė Jolanta Kuznecovienė, „imigrantų identitetų darybos analizė neapsiriboja vien atvykimo šalies konteksto analize. Identitetai nekonstruojami atsiribojant nuo praeities, turėtų kultūrinių, tautinių, teritorinių susisaistymų ar šias kategorijas jungiančių namų sampratos. Šis požiūris neišvengiamai sureikšmina lokalaus–globalaus, teritorijos–erdvės–vietos, namų, kultūros sampratų transformacijos diskursus. Teigiama, jog namai, tauta ir kultūra negali būti suprantami kaip fiksuotos sąvokos, apribotos fizinės teritorijos“¹⁴. Nors šios teorinės nuostatos suformuotos vėliau, jos visiškai gali būti taikytinos ir pokario pabėgėliams, kurių tautinės tapatybės svarbiausios nuostatos buvo konstruojamos beveik absoliučiai atsižvelgiant į praeityje, tegul ir netolimoje, vyravusias nuostatas, bandant jas beveik kopijavimo būdu perkelti į naujas sąlygas ir siekiant išlaikyti praktiškai nepakitusias DP stovyklose, tai yra ten, kur sąlygos leido tęsti tautiniu atžvilgiu kompaktinį gyvenimo būdą. Pirmiausia šios nuostatos buvo taikomos švietimo sistemai, nes tarp pasitraukusiųjų iš okupuotų kraštų

buvo didelė dalis vaikų, taip pat mokytojų. Visuotinio privalomojo švietimo, bent jau pradinio, įgyvendinimas tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje buvo smarkiai pažengęs, tad daugelis pabėgėlių jo tąsą suvokė kaip pirmutinį ir svarbiausią žingsnį tautinio tapatumo išsaugojimui; porą pirmųjų metų viliantis greitai sugrįžti į išlaisvintas savąsias valstybes, o vėliau – išsaugoti savo tapatybę emigravus į tolimas šalis. Švietimo sistema buvo plačiausiai išplėtotą veiklą, turėjusi padėti tvirtą pagrindą tautinę tapatybę formuoti ir ją išsaugoti.

Švietimo sistema

Vos paaiškėjus, kad įsikurta ilgesniam laikui, pradėta aktyviai rūpintis švietimo sistemos sukūrimu. Lietuvoje besimokiusiems ar tik Vokietijoje pradedantiems mokslus reikėjo darželių, mokyklų. 1945–1946 mokslo metais visose trijose okupacinėse Vokietijos zonose veikė 20 lietuviškų gimnazijų, jose buvo 2442 mokiniai ir dirbo 455 mokytojai, 14 progimnazijų turėjo 502 mokinius ir 143 mokytojus, buvo daug pradinių mokyklų ir vaikų darželių¹⁵. Tiesa, daugiausia gimnazijų buvo 1948–1949 metais – net 26, nors akivaizdu, kad visos švietimo sistemos piko laikotarpis buvo 1946–1947 metais, kai vaikų darželiuose, pradinėse mokyklose, progimnazijose, gimnazijose bei specialiose mokyklose buvo užimti net 10 158 asmenys. 1945–1948 metais trijose okupacinėse Vokietijos zonose net 835 abiturientai baigė gimnazijas; jų skaičius dar padidėjo 1949 metais, tačiau dėl prasidėjusios masinės emigracijos tiksliai jį nustatyti sunku¹⁶. Visose švietimo pakopose mokinių ir mokytojų skaičius ėmė sparčiai mažėti nuo 1948–1949 mokslo metų pradžios, nors šis skaičius labiausiai skyrėsi nuo buvusių ankstesniais mokslo metais žemesnės pakopos švietimo įstaigose. Vėlesnio skaičiaus tiksliai pasakyti nebebūtų įmanoma, nes situacija keitėsi beveik kiekvieną dieną, ir tęsėsi tai iki 1950 metų pabaigos – 1951-ųjų

pradžios, kol baigėsi didžioji emigracijos banga¹⁷. Panašiai buvo ir su latvių švietimu: vien Didžiosios Britanijos okupacinėje zonoje gyvenę apie 46500 latvių įkūrė 51 pradinę mokyklą, kuriose mokėsi apie 3200 mokinių, 22 gimnazijas bei progimnazijas lankė apie 1300 mokinių¹⁸. Analogiškos proporcijos pagal gyvenusių latvių skaičių vyravo ir kitose dviejose Vakarų sąjungininkų okupacinėse zonose.

Sugrįžimo viltys, kad ir kokios stiprios buvo, vis dėlto neleido sėdėti sudėjus rankų ir laukti tos lemtingos valandos. Tai, kad tremtyje atsидūrė daug mokytojų ir šeimų su vaikais, reikalavo skubaus problemos sprendimo, kad nenukentėtų mokytojų kvalifikacija ir mokiniai galėtų pradėti ar tęsti mokslą. Pažymėtina tai, kad lietuviškas, o ir latviškas ir kitas gimnazijas steigti buvo gana sunku. Neužteko vien pakankamo skaičiaus mokinių, norinčių mokytis progimnazijoje ar gimnazijoje; reikėjo gauti dar UNRRA leidimą, ne visada labai lengvai gaunamą; nors UNRRA viešai deklaravo savo paramą mokykloms, didesnę prioritetą teikdama tik ligoninėms¹⁹. Labai dažnai, kad ir gavus leidimą, didelė problema tapdavo patalpos, kuriose turėtų įsikurti gimnazija. Kiekvienoje DP stovykloje gyveno šimtai ir tūkstančiai įvairių tautų žmonių (tik kai kurios stovyklos buvo skirtos specialiai Baltijos šalių gyventojams), kuriems reikėjo patalpų įvairioms reikmėms. DP stovykloms dažnai buvo skiriamos buvusios Vokietijos armijos kareivinės, karo metu apgriautos ar kitaip nunioautos, tad suprantama, jog rasti gimnazijai tinkamų patalpų būdavo didžiulė problema. Kartais gimnaziją tekdavo kurti stovyklos gyventojų gyvenamųjų patalpų sąskaita, ir tai sukeldavo didelius prieštaraivimus, net ir tarp tų tautų gyventojų, kurių gimnazija buvo kuriama. Taip, pavyzdžiui, atsitiko Maironio Braunšveigo–Vatenšteto lietuvių gimnazijos kūrimo metu, kai lietuvių iš gimnazijai skirtų patalpų teko iškraustyti net su

policija²⁰. Darbo sąlygos taip pat dažnai buvo labai sunkios; mokiniai sėdėjo perpildytose klasėse, kartais į vieną patalpą sutalpindavo net kelių klasių moksleivius. Trūko mokyklinio inventoriaus, baldų, patalpose būdavo šalta. Štai Ansbacho lietuvių progimnazijai *ilgai teko dirbti klasėse be langų[...] Lietaus lašai tekšnodavo iki klasės vidurio, tačiau nei mokiniai, nei mokytojai darbo nuotaikos nepametė*²¹. Net ir tokiomis sąlygomis mokslas nenutrūko, nes entuziazmas nesunkiai nugalėjo visus buitinius nepatogumus. Po ilgesnės pertraukos – traukiantis iš savos šalies, besislapstant po visą Vokietiją nuo fronto pavojaus – iniciatyvą mokytis kartais būdavo praradę ir mokiniai; kaip prisimena latvis Janis Purvinskis, nors Alt Garge DP stovykloje, kur jis gyveno 1945–1947 metais, buvo daug latvių mokytojų ir įkurta mokykla, dideliame mokinių nepasitenkinimui (! – L. S.) po 18 mėnesių pertraukos teko vėl pradėti mokytis. Sąlygos buvo sunkios, nebuvo knygų, vadovėlių, sąsiuvinų, buvo rašoma ant jau naudoto popieriaus lapų antrosios pusės²². Mokytojai iš pradžių dirbo be jokio atlygio, tik vėliau buvo iškovotas šioks toks atlyginimas ir papildomas cigarečių, duonos, sviesto ar kitų produktų davins²³. Stovyklas administruojantys sąjungininkai nebuvo suinteresuoti stovyklų gyventojų sąlygų gerinimu, jų tapatumo saugojimu. J. Kuznecovienės terminu teigiant, išteritorintos kultūrinės erdvės²⁴ kūrimas buvo tik pačių pabėgėlių reikalas. Tai nebuvo tikroji emigracija, kai emigrantų teises gina vienos ar kitos juos priimančiosios šalies įstatymai, tačiau DP stovyklose dažnai būdavo susiduriama su akivaizdžiu trukdymu užsitikrinti elementarius poreikius. Kai kuriais atvejais mokyklų ar tautinėse šventėse būdavo sulaukiama svečių iš UNRRA ar IRO administracijų, ir toks pripažinimas, atėidavęs iš valdžios struktūrų, pakeldavo mokytojų ir mokinių dvasią, bent formaliai leisdavo suvokti, jog jie dirba ne tik savo tautos švietimo darbą,

bet ir atlieka kažkokią visuotinai svarbią sąjungininkų užduotį. Mokytojai ir mokiniai atlikdavo labai svarbią misiją, minint (šis terminas DP stovykloje geriau atspindėjo realią situaciją) savųjų tautų šventes, kalendorines religines šventes, šventinant kryžius, dalyvaujant kitose akcijose.

Organizuojant švietimą svarbi vieta teko psichologiniam momentui: veikla padeda užmiršti patirtus sunkius išgyvenimus, suteikia būčiai prasmės. Ypač tai tapo aktualu esamoje situacijoje, kai teko įsitikinti daugelio materialųjų vertybių bevertiškumu, trumpalaikiškumu. P. Jan. [Petronėlė Orinitaitė-Janutienė] „Aidų“ žurnale teigė:

Matėme, kaip lengvai ir greitai griūva didžiausi fabrikai, pelenais virsta puikių rūmų miestai, žūna brangūs turtai – ir tik dvasios lobis niekeno neišplėšiamas, jokių gaivalų nesunaikinamas. Kai visų anų turtų žmogus netenka, tai savo proto aukštumą, išsilavinimą, mokslą, kultūrą – tebeturi, kol gyvas, nes šių dalykų jam niekas negali atimti. Todėl mums, mažai tautai, ypač svarbu išsiugdyti šias vertybes²⁵. Šias mintis tarsi pratęsia Juozas Girnius:

išlikimas savajai tautai ištikimais reikalauja trijų dalykų: a) neužmiršti gimtosios tėvų kalbos, b) išsaugoti tautinę savimonę ir c) išlaikyti tautinį charakterį. (...) Jei sava mokykla neįdiegs tremtyje jaunajai kartai tautinės dvasios, tai ši ir liks neįdiegta²⁶.

Tuo nusakyti pagrindiniai mokyklos perkeltųjų asmenų stovyklose uždaviniai ir, kaip matyti, jie jai keliama nemaži. Gali pasirodyti, kad tautinę tapatybę ar tautinį charakterį išlaikyti negalėjo būti labai sudėtinga kompaktiškai tautine bendruomene gyvenant DP stovyklose, kur bendra aplinka retoje stovykloje buvo išimtinai lietuviška ar latviška, tačiau vėliau pabėgėlių keliams tiesiantis tolyn į užjūrio kraštus, savos tapatybės išlaikymas tapo aktualiu uždaviniu.

Mokymo programos vidurinėse mokyklose

Mokymą visose progimnazijose ir gimnazijose buvo stengiamasi organizuoti pagal tas pačias programas, kaip Lietuvoje ar Latvijoje prieš karą, tik gal daugiau dėmesio buvo skiriama užsienio kalboms, taip prisiderinant prie esamų sąlygų. Toks programų pastovumas turėjo keleriopą prasmę: viena, nebuvo laiko ir sąlygų rengti naujų programų, nes metodinės pagalbos iš UNRRA ar kitų organizacijų pusės nebuvo galima tikėtis; antra, daugelis, bent jau iš pradžių, tikėjosi grįžti tęsti mokslų į išlaisvintas šalis, kur, ko gero, senosios programos būtų visiškai tikusios ir pagal jas būtų mokomasi.

Daugiausia dėmesio tiek lietuviškose, tiek latviškose gimnazijose buvo skiriama užsienio kalbų mokymuisi, aišku, nepamirštant gimtosios kalbos bei kitų su savomis šalimis susijusių dalykų. Nors tautinės mokyklos DP stovyklose buvo matomos kaip tautinio tapatumo išlaikymo garantai, tačiau taip pat stengtasi parengti mokinius gyventi naujoje aplinkoje. Lietuvių atveju atsirado kritikuojančių šią tendenciją, reikalaujančių griežtai laikytis Lietuvoje naudoto modelio, pagal kurį *lituanistiniai dalykai (lietuvių kalba ir literatūra, Lietuvos istorija, Lietuvos geografija), kurie betarpiškai liečia lietuviškąją tikrovę, mokykloje turi užimti pačią centrinę vietą²⁷*. Vis dėlto pagal patvirtintą programą net po 38 (čia pamokų skaičius nurodytas visose aštuoniose gimnazijos klasėse kartu paėmus) pamokas buvo skiriama anglų ir prancūzų kalboms, o vokiečių kalbai tebuvo skirtos tik 24 savaitinės pamokos, nors gyvenama buvo būtent Vokietijoje²⁸. Matyt, buvo suvokiama, kad Vokietija daugeliui pabėgėlių netaps ilgalaikės prieglaudos vieta, tad ir emocinio savęs saistymo su ja pernelyg nebuvo jaučiama, juo labiau kad dažnas vokiečių gana kreivai žiūrėjo į jų žemėje apgyvendin-

tus svetimtaučius. Be abejo, santykius gadino pasitaikantys konfliktai bei įvairios buitinės vagystės iš vokiečių.

Nepaisant politinių aplinkybių ir pagėlių ateities perspektyvų, vis dėlto didelis dėmesys lietuviškoje programoje buvo skiriamas lietuvių kalbai – jos mokymas užėmė antrą vietą po anglų ir prancūzų kalbų. Buvo suprantama gimtosios kalbos reikšmė siekiant išlaikyti tautiškumą ir pirmiausia suvokiant ją kaip vieną svarbiausių etnolingvistinės tautos bruožų, tuo pačiu metu, aišku, neprarandant kitų tautinę savivoką formuojančių dalykų – Lietuvos istorijos, geografijos, tikybos (daugiausia, žinoma – Romos katalikų), kurie formavo tautos savivoką per visą nepriklausomybės 20-metį ir, atrodė, turėtų padėti įgyti tautinį imunitetą įvairioms svetimoms įtakoms psichologiškai ir fiziškai sunkiu laikotarpiu, gana staiga ir netikėtai atsidūrus toli nuo namų. Jau anksčiau minėtos nuostatos buvo įtvirtintos ir Lietuvių gimnazijų direktorių suvažiavimo, įvykusio 1946 metų sausio 12–14 dienomis Hanau mieste, priimtoje rezoliucijoje, kurios pirmajame punkte teigiama, kad *mūsų mokykla turi šviesti ir auklėti mūsų jaunuo-menę, ugdyti josios socialinį ir visuomeninį charakterį pagal krikščioniškuosius ir tautinius idealus*. Kartu pažymima, kad mokykla tvarkosi *Lietuvos valstybės įstatymais, puoselėja valstybines tradicijas ir ugdo valstybingumo sąmonę*²⁹.

Tautinis tapatumas DP stovyklose dažnai būdavo derinamas su regioniniu tapatumu – kartu dažnai veikė ne tik abi baltų tautos lietuviai ir latviai, bendrai veiklai dažnai būdavo kviečiami kaimynai estai. Paminėtinas atvejis Noištato gimnazijoje, kai regioninį tapatumą ugdyti padėjo bendras lietuvių darbas su kaimynais latviais bei lenkais, nors ilgą laiką tvyrojo įtampa tarp lietuvių ir lenkų. Ši gimnazija buvo tarsi trys atskiros gimnazijos, tačiau veikiančios po vienu stogu ir turinčios vieną bendrą vyriausiąją

direktorių – administratorių. Be jo, kiekviena atskira gimnazija turėjo savo atskirą tautinį direktorių. Suprantama, toks bendras darbas artino minėtų tautų mokytojus ir mokinius, tačiau kartais keldavo papildomų problemų. Visus dokumentus ir bendrą tvarką reglamentuojančius aktus teko derinti tarpusavyje, paskui dar laukdavo ilga derinimo su kitais civilinės bei karinės valdžios pareigūnais procedūra. Ne kartą reikėdavo atkakliai ginti savo interesus ne tik aukštesnėse instancijose, bet ir bendroje gimnazijos struktūroje³⁰. Ši grandis nebuvo aktuali kitose gimnazijose, bet tai turbūt buvo bene vienintelis nepatogumas, palyginti su kitomis grynai lietuviškomis gimnazijomis. Vis dėlto, kad ir būdamas pavienis, toks atvejis skatino visų tautų tautinės tapatybės pokyčius, raginančius neužsidaryti vien savo tautos erdvėje, tačiau formuoti bendrą regioninę tapatybę. Bendros tuometės politinės realijos irgi buvo tam paskata.

Švietimo svarba tautinės tapatybės išsaugojimui, jos daliai kaitai ir ugdymui buvo ypač pabrėžiama emigruojant iš DP stovyklų į įvairias pasaulio šalis, kur bet kuriuo atveju buvo kuriamasi ilgesniam laikui, nes kiekvienai metai vis mažino naujo karo ir Baltijos šalių išvadavimo iš sovietinės okupacijos viltis. Švietimo klausimai, pakankamai gerai išspręsti gyvenant kompaktiškoje izoliuotoje teritorijoje DP stovyklose, skirstantis po pasaulį reikalavo naujų sprendimo būdų. Tam padėjo ir tai, kad jau buvo sukurta Pasaulio lietuvių bendruomenė ir priimta Lietuvių Charta – tarsi pasaulyje pasklidusių lietuvių tautinio tapatumo išsaugojimo konstitucija, numačiusi švietimo prioritetus lietuvybei išlaikyti. Jos 7-asis skirsnis teigia:

Mokykla yra tautinės dvasios židinys. Kiekvieno lietuvių kilniausioji pareiga būti lietuvių mokyklos rėmėju.

Tai buvo suvokiama kaip vienas svarbiausių ir neatidėliotinų besikuriančios Pasaulio lietuvių bendruomenės uždavinių:

Pasaulio Lietuvių Organizacija tuo pačia pirmąją progą įsteigia savo Švietimo skyrių su jam visais reikalingiausiais padaliniais ir su įgaliojaisiais bei įpareigotaisiais atstovais visur, kur bent kiek lietuvių atsirastų. Suvažinimas sprendžia lietuviškų įstaigų centrą tiksliausiai būsiant perkelti į J.A. Valstybes, kur jau yra sena ir didelė bei organizuota lietuvių kolonija ir kur daugiausia DP lietuvių pakliūva. Prašyti centrines mūsų įstaigas rūpintis koncentruoti liekančius Vokietijoje lietuvių vienoje vietoje, kur visoks lietuviškasis ir švietimo darbas būtų našesnis ir patvaresnis³¹.

Pabaltijo universitetas

Tiek tautinės, tiek regioninės tapatybės išlaikymui bei formavimui lietuviams ir latviams, taip pat ir estams didelės reikšmės turėjo Pabaltijo universitetas. Tai iš tiesų labai retas atvejis pasaulinėje istorijoje, kai eksteritorialiai būtų sukurta net kelių tautų aukštoji mokykla. Formaliai šio universiteto negalima laikyti veikusiu tremtyje, nes iš tikrųjų tai buvo naujai įkurta įstaiga, gal tik emociškai sieta su savose šalyse veikusiais universitetais. Visų Baltijos tautų tapatumui tai buvo labai svarbi institucija, ji leido ne tik sukurti visą švietimo grandinę (darželis–universitetas), bet ir pasijusti jei ne išskirtiniais tarp daugelio DP tautų, tai bent jau galinčiais išlaikyti savąjį tapatumą ir kartu sustiprinti akulturacijos galimybes naujomis sąlygomis ir naujose šalyse (nebūtinai Vokietijoje), nes būtent akulturacijos procesu determinuojamas būdas, kuriuo imigrantas užima tam tikrą poziciją socialinio lauko atžvilgiu³². Nors DP žmonės nebuvo emigrantai ar imigrantai tiesiogine to žodžio reikšme, tačiau visos švietimo sistemos viršūnė – universitetas daug nulėmė čia studijavusiųjų ar kitaip su universitetu susijusiųjų tautinio tapatumo kaitai.

Būtina paminėti ir tą specifinį bruožą, kad Baltijos valstybių perkeltųjų asmenų kontin-

gentas gerokai skyrėsi nuo kitų. Turėdami karčią 1940–1941 metų represijų patirtį, kai buvo tremiama pažangiausia visuomenės dalis, jie nusprendė pasirinkti savanorišką tremtį į Vakarus, nelaukdami „nemokamo bilieto“ į Šiaurę. Profesoriaus Jono Puzino, kurį laiką dirbusio Pabaltijo universiteto rektoriumi, duomenimis, vien lietuvių aukštųjų mokyklų darbuotojų buvo apie 200, studentų – apie 2000. Latvių inteligentų, ypač Didžiosios Britanijos okupacinėje zonoje, buvo dar daugiau. Įdomus pastebėjimas, užfiksuotas Katalikų, nukentėjusių nuo karo, tarnybos pareigūnės raporte, atskleidžia kai kuriuos išskirtinius Baltijos tautų, taigi ir lietuvių, kultūrinio gyvenimo DP sovoklose bruožus: *Jie surengė puikius prisistatymus. Jie jums pristato šį daktarą, kitą daktarą; čia augo gėlės, eksponuojami žavingi rankdarbiai, medžio drožiniai, išsiuvinėti papuošalai*³³. Natūralu, kad šis mokslinis ir kultūrinis potencialas turėjo būti kiek įmanoma produktyviau išnaudotas.

Žinoma, kad kiekvienos tautos dvasinio ir intelektualinio gyvenimo lygmenį paprastai iš dalies sąlygoja universitetų bei juose besimokančių studentų skaičius. Baltijos šalyse nepriklausomybės laikotarpiu šie skaičiai buvo nemaži, vertinant Europos mastu, ir universitetų veikla darė nepaprastai didelę įtaką baigiant formotis šioms tautoms kaip etninėms ir etnopolitinėms bendruomenėms. Pabaltijo universiteto Informacinio biuletenio vedamajame randame tokius skaičius: 100.000 gyventojų Latvijoje teko 30,2, Estijoje – 28,8, Lietuvoje – 15 studentų, o Vokietijoje – 10,2, Lenkijoje – 9,5³⁴. Anot Stasio Šalkauskio, *nesant inteligentijai, suprantamai pastoviai gyvuojančios visuomeninės grupės prasme, vienas iš retų veiksmų, kurie gali palaikyti inteligentiškąsias tradicijas tikramoje aukštumoje, yra universitetas. Jis [...] yra inteligentijos formavimo organas*³⁵. Nieko nuostabaus, kad, sukūrusios ar atkūrusios savo valstybes 1918 metais, Baltijos tautos

pirmiausia pasirūpino įkurti savo universitetus nes tik tuo atveju buvo užtikrintas darbus tolesnis šių tautų vystymasis, galiausiai pilnutinio moderniojo tų tautų tapatumo susiformavimas.

Visai natūralu, kad atsidūrusio tremtyje, tegul ir savanoriškoje, šių tautų intelektualinio elito galvose gimė idėjos dėl universitetinių studijų atnaujinimo. Ir toli gražu ne vien dėl pragmatinių interesų – aprūpinti darbu dėstytojus, studentams sutrumpinti nykias betikslio laiko leidimo dienas perkeltųjų asmenų stovyklose. Anot Pabaltijo universiteto lietuvių rektoriaus Vito Manelio žodžių, pasakytų minint Vytauto Didžiojo universiteto 25-ąjį jubiliejų 1947 metų vasario 16 dieną, *nepriklausomos demokratinės valstybės ir jos aukštojo mokslo bei tiriamųjų institucijų reikšmė mažai tautai, kuri siekia pakelti dvasines, tautines, kultūrines ir materialines savo gyventojų sąlygas į galimai aukštesnę lygį, padarydama juos laimingus kaip individus ir iškeldama juos kaip reikalingiausius bendruomenės narius. Ši reikšmė negali būti paneigta jokio objektyvaus ir teisingai mąsttančio žmogaus*³⁶.

Išlikę dokumentai rodo, kad visų Baltijos šalių inteligentija, atsidūrusi Vokietijoje, galvojo apie vienokią ar kitokią universitetinių studijų formą. Jau 1945 metų vasarą lietuviai ir latviai pradėjo brandinti idėjas įkurti tautines aukštąsias mokyklas. Tų pačių 1945-ųjų rudenį buvo užmegzti ryšiai tarp šių, taip pat ir estų, tautų intelektualiojo elito. Šį kartą, nepaisant kartais tarpukariu pasireiškusių nesutarimų, visų trijų tautų atstovai sutarė labai nesunkiai ir griežtai laikėsi pariteto. 1945 metų spalio 18 dieną Latvijos universiteto profesorius Fr. Gulbis, Tartu universiteto profesorius J. Magiste ir VDU profesorius S. Stankevičius pasirašė bendrą memorandumą karinei valdžiai, motyvuodami universiteto būtinumą:

Per šiuos penkerius metus daug Baltijos tautų universitetų studentų buvo priversti

*nutraukti savo mokslą, daug kitų netgi negalėjo pradėti mokytis iš viso. Šiuo metu jie gyvena DP stovyklose be darbo ir konkretaus gyvenimo tikslo (...). Antra vertus, jei dabartinės sąlygos tęsis, šie studentai rizikuos likti pusiau išsilavinusiais ir nenaudingais atstomajam darbui, kuris yra taip reikalingas po šio karo*³⁷.

Tokiame kontekste kiek stebina labai greitas Didžiosios Britanijos valdžios, o konkrečiai – Užsienio reikalų ministerijos – sutikimas ir pritarimas steigti Pabaltijo universitetą (*Baltic University*). Dar nuostabiau, kad iš karto šiam universitetui buvo numatyta suteikti puikias buvusios draudimo bendrovės *Deutscher Ring* patalpas³⁸. Tępraėjus vos vieniems metams, tos pačios administracijos nutarimu universitetas buvo priverstas palikti šias patalpas, patį Hamburgą ir kraustytis į 20 kilometrų už Hamburgo esantį Pinebergą. Taip Pabaltijo universitetas savo istoriografijoje įgavo dvigubą geografinį pavadinimą: Hamburgo–Pinebergo³⁹.

Svarbu paminėti, kad per trumpą laiką Pabaltijo universitetas spėjo pakankamai pagarsėti viso pasaulio akademinėje bendrijoje. Informacija apie universiteto įsikūrimą buvo perduota daugeliui svarbiausių pasaulio universitetų, jiems buvo siuntinėjami moksliniai universiteto leidiniai „Contributions of Baltic University“, siekta su jais bendradarbiauti įvairiose srityse. Studentų iniciatyva, pažymint universiteto kaip regioninio tapatumo išraišką, visi universitetinio miestelio Pineberge pastatai buvo pavadinti miestų, kuriuose veikė aukštosios mokyklos, pavadinimais. Taip iki tol pastatai, turėję tik nieko nesakančius numerius, tapo Tartu, Rygos, Vilniaus, Talino, Jelgavos bei Kauno auditoriniais korpusais. Visi administraciniai ir ūkiniai pastatai tuo pačiu metu gavo lotyniškus pavadinimus, atitinkančius jų paskirtį, pavyzdžiui, sargybos postas – Cerberus⁴⁰, vėlgi dėl to, kad nenorėta vartoti vokiškų pavadinimų ir tuo pabrėžta universiteto speci-

fika, išsaugotas tarpusavio tautinis paritetas, nes nepavadinta kurios nors vienos tautos pavadinimais.

Universiteto valdymo struktūra vėlgi buvo gana originali, geriausiai atitinkanti tą patį besiformuojantį regioninį tapatumą. Tik universiteto prezidento kandidatūrai nebuvo keliama tautinio pariteto reikalavimai, – jį senatas galėjo rinkti savo nuožiūra. Pabaltijo universitetas, ko gero, buvo vienintelis pasaulyje, kuriame vienu metu savo pareigas ėjo net trys rektoriai. Kiekvienas jų būdavo išrenkamas savo tautos, t. y. lietuvių, latvių ar estų, profesūros susirinkimų. Visi šie rektoriai tvarkė ne vien savo tautos studentų reikalus, bet ir administravo konkrečią universiteto gyvenimo sritį – studentų reikalų, ūkio ir administracijos. Pasaulinėje praktikoje paprastai tai būna prorektorijų veiklos sritis, bet šiuo atveju norėta išvengti bet kokio vienos tautos atstovo iškėlimo prieš kitas. Netgi fakultetų dekanai ir du prodekanai atstovavo kiekvienas savo tautai, o dekanai, baigę savo kadenciją, administravimą perduodavo fakulteto tarybos išrinktam kitos tautos mokslininkui. Vis dėlto toks trilypumas neeliminavo tautinės tapatybės iškėlimo į pirmą vietą. Leidinio „The Students’ World“ („Studentų pasaulis“) žurnalistas Yngve Frykholmas pažymi, kad visų studentų negalima pavadinti vienu vardu – pabaltijiečiais, nes visur matomi arba lietuviai, arba latviai, arba estai, ir jis nepastebėjęs daug bendro tarp visų⁴¹, tačiau faktai rodo, kad bendravimas vis dėlto buvo pakankamai glaudus ir vaisingas. Atskiros kiekvienos tautos grupės ar organizacijos stengėsi išlaikyti tautiškumą, tai, beje, nė kiek neprieštaravo universiteto koncepcijai ir nekenkė tarpusavyje bendraujant. Galima drąsiai teigti, kad mokslo pasaulyje sekėsi sutarti daug geriau, negu įvairiais prieš tai ir po to buvusiais tarptautinių santykių klausimais.

Dar pačioje pradžioje, vos tik kilus Pabaltijo universiteto, o tiksliau – Akademinių

kursų Baltijos šalių perkeltiesiems asmenims, steigimo idėjai, jos iniciatorių pasirašytame 1945 metų spalio 18 dienos memorandume pažymėta, kad vien Didžiosios Britanijos okupacinėje zonoje atsідūrė net 168 Baltijos valstybių profesoriai ir lektoriai, iš jų daugiausia latvių – 70, lietuvių – 65, o estų – 33. Kartu primenama, kad dar maždaug tiek pat jų gyvena kitose Vokietijos okupacinėse zonose⁴². Profesoriams, kitaip nei studentams, buvo leista atvykti į universitetą iš kitų zonų. Šiek tiek liberalesnė UNRRA politika profesorių atžvilgiu leido pakviesti skaityti paskaitų visus žymiausius trijų Baltijos tautų mokslininkus. Be profesorių F. Gulbis, E. Oppic, E. Dundorfs, V. Manelio, J. Puzino, F. Bintakio, V. Stankos, E. Sturms, buvusių universiteto prezidentais bei rektoriais, prie universiteto sėkmingos veiklos daug prisidėjo fakultetų dekanai. Lietuviai mokslininkai čia sudarė maždaug 30% pedagoginio personalo, ir tai visiškai atitiko universiteto trilypės sandaros reikalavimus. Tik latviai sudarė apie pusę visų universiteto dėstytojų, bet tai paaiškinama gausesniu jų skaičiumi Didžiosios Britanijos okupacinėje zonoje⁴³.

Panašiai atrodė studentų tautinė statistika procentais. Nuo registracijos pradžios 1945 metų spalio 1 dieną iki universiteto darbo pradžios 1946 metų kovo 14 dieną užsiregistravo net 2700 studentų. Mokslą Pabaltijo universitete pradėjo tik 932 studentai – kaip jau minėta, buvo uždrausta atvažiuoti iš kitų Vokietijos okupacinių zonų, be to, iškilo apgyvendinimo problemų. Daugiausia studentų mokėsi antrojo semestro pradžioje 1946 metų vasarą – 1294 (latvių – 641, lietuvių – 455 ir estų – 198). Paskui šis skaičius mažėjo iki pat universitetą 1949-ųjų rudenį uždariant⁴⁴. Tautinė besimokančiųjų sudėtis visą laiką išliko panaši. Tai buvo objektyvių kriterijų padiktuoti skaičiai, niekaip neleidžiantys daryti išvadų apie vienos ar kitos tautos didesnę ar mažesnę suinteresuotumą studijomis. Kiek mažesnę lietuvių studentų

skaičių daugiausia lėmė tai, kad britų okupacinėje zonoje jų koncentracija nebuvo didžiausia. Daugiausia jų gyveno Pietų Vokietijoje, t. y. JAV okupacinėje zonoje. Tegalima kalbėti tik apie skirtingą susidomėjimą atskiromis studijų sritimis, iš dalies istorinių procesų nulemtų tautinio tapatumo ypatybių. Lietuviai, kaip ir estai, beveik nesidomėjo Matematikos-gamtos mokslų fakultetu, todėl čia neproporcingai didelę daugumą sudarė latviai; o Žemės ūkio fakultete lietuviai buvo absoliuti dauguma⁴⁵.

Iki Pabaltijo universiteto 1949 metų rudenį uždarant jį baigė 76 studentai; dalis jų baigė kitur pradėtas studijas, kiti buvo tik šio universiteto auklėtiniai. Tarp baigusiujų buvo 53 latviai, 16 lietuvių ir 7 estai, tai iš esmės atspindėjo besimokiusiujų tautinį kontingentą. Be šių apčiuopiamų rezultatų, dar svarbiau buvo tai, jog studijos iš esmės kitokio tipo universitete lėmė svarius tapatumo pokyčius čia besimokiusiems ir jų artimiausiai aplinkai – šalia išsaugoto ir dar sustiprinto konkretaus tautinio tapatumo daugeliui susiformavo aiškus regioninis, žinoma, daugiausia nulemtas bendrų istorinių nelaimių. Taip pat negalima nepastebėti ir tos aplinkybės, kad tokie tapatumo pokyčiai buvo labai svarbūs tolesniam šių tautų pasirėngimui įsiliėti į visiškai naują ir nepažįstamą aplinką jau tikroje emigracijoje.

Meninė saviveikla

Itin svarbi tautinio tapatumo išsaugojimui buvo saviveiklinės kultūros raiška. Daugelis visai pagrįstai manė, kad saviveiklinė kultūra yra ta jungtis, siejanti DP žmones su savo tėvynėmis, savo papročiais, šventėmis, tradicijomis ir taip galinti padėti išlaikyti savo tapatumą ilgam laikui, taip pat reprezentuoti savo kultūrą tarp svetimtaučių. Daugelio tyrėjų yra įrodyta, kad saviveiklinė kultūra ilgiausiai išlieka emigrantų bendruomenėse nepriklausomai nuo to, kiek ilgai išlieka kiti

tautinę tapatybę kasdieniame gyvenime apibrėžiantys bruožai – kalba, elgesys, papročiai. Saviveiklinė kultūra dažniausiai reiškiasi būtent gimtąja kalba, nors kartais ji jau būna nebevertinama. Žinoma, DP stovyklose su tuo dar neteko susidurti.

Daugelyje gausiau lietuvių, taip pat ir latvių, gyvenamų stovyklų įsikūrė dainų ir šokių ansambliai, chorai. Saviraiška buvo svarbi daugeliui čia gyvenančių lietuvių, juk ne kiekvienas buvo susijęs su kokio nors lygio mokykla ar universitetu, kur galėjo atskleisti savo sugebėjimus ir taip likti lietuviu ar latviu. Pakanka pažvelgti į kokio nors kolektyvo repertuarą ir tampa aišku, kas žmones skatino dalyvauti jų veikloje. Kiekvienas dainuojantis ar šokantis, taip pat stebintis, su malonumu mintimis nuklysdavo į paliktą tėvynę; dainuodamas savąsias dainas ar šokdamas tautinius šokius kiekvienas prisimindavo tai daręs gyvenant namie ir šiuos malonius prisiminimus norėdavo pratęsti kiek galima dažniau ir ilgiau. Kitas svarbus uždavinys – kiek įmanoma plačiau pristatyti savąją kultūrą atvykstantiems aukštiesiems UNRRA, o vėliau IRO organizacijų pareigūnams, sąjungininkų parlamentarams, galiausiai – aplink gyvenantiems vokiečiams. Vienokie ar kitokie meniniai kolektyvai susiburdavo beveik kiekvienoje gausiau lietuvių ar latvių gyvenamoje stovykloje, nors tokių kolektyvų meninis lygis buvo labai nevienodas. Janio Purvinskio pastebėjimu, *latviams nereikėjo scenos. Mums reikėjo tik balsų dainavimui. Latviai dainavo tiek gerai, tiek ir blogais jų istorijos laikais. Buvo sakoma, kad ten, kur keturi ar penki latviai, ten bus ir latviška daina*⁴⁶. Esant tokiai kolektyvų gausai, visai suprantama, kad kai kurie iš jų labiau tiko pačių tautiečių meninei saviraiškai, o ne reprezentacinėms funkcijoms.

Meno saviveiklos kolektyvai dažniausiai susiburdavo bažnytinių chorų pagrindu, atsiradus entuziastams, kurie imdavosi vadovauti naujam dariniui. Dažnai tai būdavo

kompozitoriai, dirigentai, jau pakankamai garsūs savo šalyse, tačiau dabar priversti laiką leisti tose pačiose stovyklose. Pavyzdžiui, Regensburgo, o vėliau Šeinfeldo meno kolektyvo chorui vadovavo kompozitorius Bronius Budriūnas. Ir šiuo, ir kitais atvejais stebėtinai operatyvumas, nes susiburdavo žmonės dažnai iki tol nepažinoję vienas kito, dalyvavę skirtinguose kolektyvuose, daugelis gal iš viso nedalyvavę jokioje kultūrinėje veikloje, tačiau po labai trumpo laiko jau galėdavo giedoti bažnyčioje, netgi rengti koncertus įvairių tautinių švenčių metu ar kitomis progomis. Dažnai šie kolektyvai atlikdavo tautos atstovų funkcijas, koncertuodami kitų tautų žmonėms, UNRRA pareigūnams, kariškiams. Daugelio kolektyvų įstatuose kaip pagrindinis tikslas numatytas tautinio meno ugdymas, jo populiarinimas tarp savų ir kitataučių. Minėtasis choras 1945 metų rugpjūčio 12 dieną Regensburgo miesto teatre koncertavo amerikiečiams kariams. Čia chorui padėjo profesionalūs atlikėjai – solistai A. Dambrauskaitė, Baranauskas, klarnetistas Ambrazaitis, akompanavo J. Kačinskas. *Rugpjūčio 19 d. choras davė koncertą Amerikos Raudonojo kryžiaus klube amerikiečiams kariams. Tie pirmieji koncertai buvo labai šiltai mūsų bendruomenės sutikti. Apie juos palankiai atsiliepė ir amerikiečių kariuomenės pareigūnai*⁴⁷. Svarbiu tautinės kultūros reprezentavimo momentu tapo įrašai Štutgarto radijuje, nes visos 14 dainų buvo lietuviškos. Reikia manyti, kad jie buvo ne kartą panaudoti ir užsidarius perkeltųjų asmenų stovykloms, pristatant vokiškai auditorijai lietuvišką muzikinę kultūrą. Per trejus savo veiklos metus šis choras tapo vienu pajėgiausių perkeltųjų asmenų stovyklų lietuviškų chorų. Jo koncertus ne kartą plačiai apžvelgė ne tik lietuviška, bet ir Vakarų šalių periodika. Jį vertino muzikos profesionalai; Regensburgo bažnytinės muzikos mokyklos direktorius prof. F. Haberllas viešai pareiškė, kad *choras yra Regensburg'o katedros choro*

*lygio*⁴⁸. Žinoma, liekia tik spėlioti apie katedros choro lygį, tačiau katalikiško Vokietijos Bavarijos regiono vyskupijos centro choras turėjo būti pasiekęs gana dideles aukštumas.

Kalbant apie Šeinfeldo, Zėdorfo bei kitų stovyklų lietuvių ir latvių meno kolektyvus, svarbu paminėti, kad jie dažniausiai neapsiribojo vien chorų veikla, bet turėjo ir tautinių šokių, dramos bei instrumentinės muzikos sekcijas. Suprantama, kad pastarųjų buvo mažiau, nes pokario sumaištis nuniokotoje Vokietijoje buvo sunkiau gauti instrumentų, be to, kainavo brangiau. Štai Matenbergo stovykloje prie Kaselio veikęs 25 žmonių orkestras „Lituanika“ prašo LTB Centrinio komiteto skirti pinigų įsigyti instrumentams, nes *orkestras yra nusipirkęs, nors ir ne visai naujus, visus reikalingiausius instrumentus ir didelį gaidų repertuarą beveik savo lėšomis. [...] Nors visų orkestro dalyvių ir labai geri norai, bet tokią didelę pinigų sumą orkestras pats vienas negali sudaryti. Tad mes ir kreipiamės pas Tamstas prašydami materialinės paramos, paskiriant mums pašalpą 15,000 RM. Likusią pinigų dalį orkestro dalyviai yra pasiryžę padengti iš savo asmeninių lėšų. [...] Padėkite mums, nes tai ne tik mūsų ir visų lietuvių bendras reprezentacijos reikalas*⁴⁹. Chorams ir kitiems kolektyvams kildavo problemų, iš kur gauti gaidų, nes jų spausdinimas buvo brangus, trūkdavo tautinių ar sceninių drabužių, būdavo susiduriama su daugeliu kitų nesklaidumų.

Tautinio pasididžiavimo savomis tautomis jausmas buvo skatinamas ir parodų rengimu įvairiose DP stovyklose, kur stovyklų kaimynai svetimtaučiai, UNRRA pareigūnai, aplinkiniai vokiečiai būdavo supažindinami su kad ir labai sunkiomis sąlygomis besitraukusių iš savo tėvynių išsivežtais tautodailės dirbiniais, įvairiausiais spaudiniais, reprezentuojančiais gana aukštą Lietuvos ir Latvijos kultūrą. Tokiomis parodomis ypač pasižymėjo abiejų tautų gausiai gyvenama Zėdorfo stovykla⁵⁰.

Vietoj išvadų

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad tautinės savimonės išsaugojimui tiek lietuviai, tiek latviai DP stovyklose skyrė labai daug dėmesio, tačiau tai nereikalavo didelių pastangų. Dažniausiai kompaktiška tautinė aplinka, kolektyvinis gyvenimas ir veikla neleido atsirasti asimiliacijos ar kitokiems tautinio tapatumo kaitos bruožams. Tai pakankamai unikali situacija, skyrusi DP gyventojus nuo klasikinių emigrantų, kurie, nepalaikydami ryšių su savo kilmės kraštu, įgyja kaskart vis daugiau asimiliacinių bruožų. Mūsų nagrinėjamoje situacijoje tiek lietuviai, tiek la-

tviai susidūrė su gyvenimu iš esmės *ghetto* sąlygomis, tad ryškesnes tautinės tapatybės transformacijas atidėjo maždaug penkeriems metais, tai yra visam gyvenimo DP stovyklose metui, nors ryšių su tėvynėmis iš esmės nebuvo ir negalėjo būti. Kita vertus, negalima neigti, jog nebuvo sąmoningų tautinio tapatumo posūkių dalies visuomenės galvosenoje, atsirandant jei ne kosmopolitizmo, tai bent regioninio tapatumo daigams. Šie procesai ypač suaktyvėjo maždaug nuo 1947 metų, kada išblėso greito Lietuvos bei Latvijos išvadavimo iš sovietinės okupacijos viltys. Ypač švietimo sistema, meninė saviveikla prisidėjo tiek prie savojo grynojo tapatumo išsaugojimo, tiek ir prie jo kaitos proceso pradžios.

Nuorodos

1. Wyman M. *DP: Europe's Displaced Persons, 1946–1951*, Philadelphia (Pa.): Balch Institute Press, 1989, p. 37.
2. *Ten pat*, p. 34; Lietuviškoji enciklopedija pateikia dvigubai didesnę Baltijos šalių pabėgėlių skaičių – 200 000.
3. *DP//Lietuvių enciklopedija*, t. 5, Bostonas, 1955, p. 148.
4. Migration of Latvians during of WW2//http://www.roots-saknes.lv/Ethnicities/Latvians/Latvians_WWII.htm; žiūrėta 2012 03 06.
5. Eidintas A. *Lietuvių kolumbai: lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*, Vilnius, 1993, 228 p.;
Eidintas A. *Lithuanian emigration to the United States: 1868–1950*, Vilnius, 2003, 250 p.
6. Kuizininė D. *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m.: rašytojų draugijos veikla, kultūrinė spauda, literatūros debiutai: studija ir šaltinių publikacija*, Vilnius, 2003, 517 p.
7. Bartusevičius V. *Lietuviai pabėgėliai Vokietijoje, 1944–1951* [disertacija], Vilnius, 1999, 157 p.; Bartusevičius V. *Lietuviai tremtiniai* tviai susidūrė su gyvenimu iš esmės *ghetto* sąlygomis, tad ryškesnes tautinės tapatybės transformacijas atidėjo maždaug penkeriems metais, tai yra visam gyvenimo DP stovyklose metui, nors ryšių su tėvynėmis iš esmės nebuvo ir negalėjo būti. Kita vertus, negalima neigti, jog nebuvo sąmoningų tautinio tapatumo posūkių dalies visuomenės galvosenoje, atsirandant jei ne kosmopolitizmo, tai bent regioninio tapatumo daigams. Šie procesai ypač suaktyvėjo maždaug nuo 1947 metų, kada išblėso greito Lietuvos bei Latvijos išvadavimo iš sovietinės okupacijos viltys. Ypač švietimo sistema, meninė saviveikla prisidėjo tiek prie savojo grynojo tapatumo išsaugojimo, tiek ir prie jo kaitos proceso pradžios.
8. Misiūnas R. *Lietuvių išeivių knygų leidyba Vakarų Europoje 1945–1952 m.* [disertacija], Vilnius, 1996, 230 p.; Misiūnas R. *Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba, 1945–1952*, Vilnius, 2003, 407 p.; Misiūnas R. *Lietuva prieš LTSR: D. 2 1945–1952*, Vilnius, 2010, 351 p.
9. Liulevičius V. *Lietuvių švietimas Vokietijoje*, Chicago: Kultūrai remti draugija, 1969, 639 p.
10. Wyman M. *DP: Europe's displaced persons, 1945–1951*, Philadelphia, Pa.: Balch Institute Press, 2000, 257 p.
11. Tupčiauskas A. Vytauto Didžiojo universiteto profesūros pasitraukimas į Vakarų Europą 1944 metų vasarą, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslų akademijos 70-metis, Kaunas, 1993, p. 72.
12. Krupavičius M. *Lietuviškoji išeivija*, Castelnovo, 1959, p. 14–15.
13. Greimas A. J. *Gyvenimas ir galvojimas*, Vilnius, 1998, p. 131–132.
14. Kuznecovienė J. Iš teritorinio identiteto alternatyvos: lietuvių imigrantai Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje, *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, Kaunas, 2011, p. 91–92.

- 15 Švietimo įstaigų 1945/46–1948/49 mokslo metų statistika, *Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyvas* (toliau – LTSC–PLA), V-LTB Šviet. V-ba-12-2, l. 1.
16. *Ten pat.*
17. *Ten pat.*
18. Displaced persons – Baltic people in DP camps// www.dpcamps.org/balts.html; žiūrėta 2012 03 21.
- 19 Wyman M. *DP: Europe's Displaced Persons*, p. 99.
- 20 Stenkevičius P. Maironio vardo lietuvių gimnazija Braunschweige–Wattenstedte, *Lietuvių švietimas Vokietijoje*, Chicago, 1969, p. 270–271.
- 21 Pauliukonis Pr. Ansbacho lietuvių progimnazija, *Lietuvių švietimas Vokietijoje*, p. 238.
22. Purvinskis J. *Life of a DP*, Western Australia: Minuteman Press, 2005, p. 76.
- 23 Pauliukonis Pr. *Ansbacho lietuvių progimnazija*, p. 241.
24. Kuznecovienė J. Iš teritorinio identiteto alternatyvos: lietuvių imigrantai Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje, *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, Kaunas, 2011, p. 93.
25. Jan P. Amžinasis švietimo klausimas, *Aidai*, nr. 5(17), 1946, kovo 15.
26. Girnius J. Tautinio auklėjimo problema tremties mokykloje, *Aidai*, nr. 11, 1948, vasaris.
27. Girnius J. Tautinio auklėjimo problema tremties mokykloje, *Aidai*, 1948, vasaris, nr. 11.
28. Alseika V. Penkeri tremties metai. Medžiaga tremties istorijai, t. 2, Tübingen, 1949, p. 427.
29. A. S. Lietuvių gimnazijų direktorių suvažiavimo, įvykusio 1946 metų sausio 12–14 d. Hanau, deklaracija, *Žiburiai*, 1946, nr. 5(17).
30. *Ten pat.*
31. Lietuvių tremtinių mokytojų, Anglų zonoje Vokietijoje dirbančiųjų, suvažiavimo Neustadt'e/Rbg. 1949. VII. 26–28 d.d. nutarimai, V-LTB Šviet. V-ba 1-14, l. 6.
32. Kuznecovienė J. Iš teritorinio identiteto alternatyvos: lietuvių imigrantai Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje, *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, Kaunas, 2011, p. 100, Thapan M. Introduction „Making Incomplete“: Identity, Women and the State, Thapan M. (eds.) *Transnational Migration and the Politics of Identity*: 21–62, New Delhi, Thousand Oaks, London: Sage Publications, 2005.
33. Wyman M. *DPs Europe's Displaced Persons, 1945–1951*, p. 127.
- 34 *Information Bulletin*, September 27, 1947, vol. 2, no. 32.
- 35 *Židinys*, 1939, nr. 12, p. 672.
- 36 *Information Bulletin*, February 15, 1947, vol. 2, no. 6.
37. Memorial To the Military Government, *LTSC – PLA*, V-Oberl-1-12, l. 6–7.
38. Puzinas J. Pabaltijo universiteto 30 metų sukaktį minint, *Lietuvių tautos praeitis*, t. 4, kn. 1, 1977, p. 23.
39. *Hamburg DP University Information Bulletin*, November 8, 1946, no. 10.
40. *Information Bulletin*, March 1, 1947, vol. 2, no. 8.
- 41 DP Students' Dilema, *Information Bulletin*, December 16, 1946, no. 18.
42. Puzinas J. Pabaltijo universiteto 30 metų sukaktį minint, *Lietuvių tautos praeitis*, t. 4, kn. 1, 1977, p. 50–51.
43. *Ten pat.*
44. Baltijos universitetas Hamburge, *Žiburiai*, 1946, nr. 25(37).
- 45 *Ten pat.*
46. Purvinskis J. *Life of a D.P.*, p. 78.
47. Scheinfeldo Lietuvių Meno kolektyvo choras, *LTSC-PLA*, V-Schein-1-8, l. 2.
48. *Ten pat*, l. 5.
49. Prašymas Lietuvių Tremtinių bendruomenės Centriniam komitetui Hanau, 1947 12 11, *LTSC-PLA*, V-Kass-1-11, l. 51.
50. *DP Baltic camp at Seedorf 1946–1947*, Hamburg, 1947, p. 80, 143.

THE ASPIRATIONS OF LITHUANIANS AND LATVIANS TO PRESERVE THEIR NATIONAL IDENTITY IN THE DP CAMPS OF GERMANY

This article reviews the efforts of two neighborly nations sharing a common destiny to preserve their national identity in the DP camps in which more than 60,000 Lithuanians and about 95,000 Latvians ended up after World War II. As they awaited a resolution of their further fate, the refugees of these nations began to organize their own schools, arts groups, and a national community life patterned after precedents established in the prewar Lithuanian and Latvian states. Many of these refugees had a clearly formed conception of national identity according to which nationality was held to be a fundamental element of national independence and welfare and its safeguard for the future.

The article looks at the preservation of national identity mainly through the prism of memoirs supplemented by statistical data and the results of historical research. It emphasizes the change of the old, and the emergence of new, forms of maintaining national identity, forms arising under extraordinary circumstances, especially in the second half of the DP camp period, when it became clear that a quick return to the homeland is not in the offing. Thus the necessity of preparing for the preservation of one's identity in a long-lasting diaspora framework within a multicultural world became evident.

Kristina ŪSAITĖ

Tarp bendruomeninės tradicijos ir savarankiškumo: Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjunga XX a. 8 dešimtmečio pabaigoje – 9 dešimtmetyje

Analizuoti bendrinės lietuvių jaunimo organizacijos (Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos – PLJS) kūrimą išeivijoje svarbu ne tik dėl didėjančio globalumo, bet ir dėl pasaulinės bendruomenės idėjos reikšmės suvokimo postmoderniame pasaulyje. Jaunoji karta svarbi diasporai, nes ateina su naujomis savo veiklos apibrėžties idėjomis, kurios tą generaciją įprasmina toje bendruomenėje ir drauge išilieja į patikrintas laiko (jei atrodo prasingos) ar kuriamas naujas veikimo formas. 1972 m. liepą įsteigta PLJS turėjo tikslą telkti lietuvių jaunimą, rūpintis jo veiklos planavimu ir derinimu išeivijoje. Žinoma, kiekvienoje lietuvių kolonijoje gyvenusio jaunimo organizavimo(-si) būdai ir formos skyrėsi priklausomai nuo tenykščių krašto politinių, socialinių, ekonominių sąlygų, vietos lietuvių bendruomenės ir/ar jai atstovavusios institucijos, kitų tautiečių telkusių organizacijų tarpusavio santykių.

Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjungos (DBLJS), kaip vieno iš bendrinės lietuvių jaunimo organizacijos padalinių, istorijos iki 1990 m. epizodas išsiskiria spalvingumu. Be abejo, jis dalinai susijęs su bendra PLJS padalinių steigtimi pasaulyje po trečiojo Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso (1975–1976 m. sandūra). Vis dėlto DBLJS kūrimo(si) ir veiklos istorijoje galima rasti unikalumo, kurį lėmė ne tik gyvenamojo krašto sąlygos, bet ir ten gyvenančių lietuvių sociologinė charakteristika. Pradinis Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo organizavimo(-si) etapas (1947–1980 m.) buvo aptartas straipsnio autorės 2008 m. publikacijoje¹. Tad šiame straipsnyje bus gilinamasi į XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigos – devintojo dešimtmečio lietuvių kilmės jaunimo organizavimo(si) Didžiojoje Britanijoje peripetijas: su kokiais organizavimo(si) rūpesčiais susidūrė ir kaip juos sprendė jaunoji karta? Koks buvo vyresniųjų požiūris į atgimusią DBLJS? Kaip

plėtojosi pastarosios santykiai su Lietuvių bendruomenės funkcijas atlikusia Didžiosios Britanijos lietuvių sąjunga (DBLS) ir krašte populiarumu nesiskundusia skautų organizacija? Kiek jaunimas siekė integruotis į bendruomeninę veiklą ir kokią matė bendruomenės ateitį?

Atskirų istoriografinių darbų, be jau minėtos straipsnio autorės publikacijos, mūsų nagrinėjamai temai praktiškai nėra. Pavienius tekstus (Jaro Alkio, Alekso Vilčinsko, Vidos Gasperienės, Romo Kinkos, Silvijos Vėlavičienės, Lino Salduko) iš 2008 metais pasirodžiusio straipsnių rinkinio „Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė praeitis, dabartis, ateitis“ galima laikyti parankine medžiaga, leidusia geriau įsigilinti į tam tikras aptariamojo laikotarpio lietuvių bendruomeninio gyvenimo detales². Minėtinas bendrai lietuvių išeivių gyvenimo Didžiojoje Britanijoje po Antrojo pasaulinio apžvalgai skirtas Kazimiero Barėno sudarytas dvitomis³ ir Vitalijos Stravinskienės sudarytos knygos „Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003“ skyrius, skirtas Didžiosios Britanijos lietuvių sąjungai⁴. Bene didžiausią temos šaltinių dalį sudaro periodinė spauda – Didžiosios Britanijos lietuvių savaitraštis „Europos lietuvis“, nuo 1961 m. pabaigos Notingame leistas katalikiškos ir tautinės minties žurnalo „Šaltinis“ priedas jaunimui⁵, nuo 1967 m. gruodžio mėn. Mančesteryje ėjęs „Šiaurės Anglijos lietuvių biuletenis“, vėliau pervadintas į „Anglijos lietuvių biuletenį“, nuo 1978 m. sausio mėn. dienos šviesą išvydęs laikraštėlis jaunimui „Lynes“. Pavienių informacijų rasta JAV leistame žurnale „Pasaulio lietuvis“ Kanados lietuvių savaitraštyje „Tėviškės žiburiai“. Greta to, naudotasi LSS Anglijos rajono skautų albumu⁶, ne itin gausiais archyviniais dokumentais, saugomais Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centro archyve (F. 6 – Vytauto Kamanto (PLB) ir F. 52 – Didžiosios Britanijos lietuvių archyviniai fondai) bei Jungtinės Karalystės lietuvių

sąjungos archyve, esančiame Lietuvių sodyboje Londono apylinkėse⁷, taip pat interviu surinkta informacija viešnagės 2008 m. sausį Londone ir Notingame metu⁸.

Jaunimo organizavimo(si) būdai ir formos iki XX a. 8 dešimtmečio pabaigos

Nuo pat įsikūrimo DBLS, būdama daugiausia jaunų lietuvių organizacija, siekė integruoti jaunesnę kartą į lietuvišką visuomeninę veiklą. Iki XX a. 6 dešimtmečio pabaigos DBLS, kaip ir daugelis kitų kraštų lietuvių bendruomenių, savo veiklą jaunimo atžvilgiu vykdė lietuviško švietimo bare, jaunosios kartos ugdymą patikėdama lietuviškoms savaitgalinėms mokyklėlėms, meniniams sambūriams, sporto vienetams ir krašte veikiančioms jaunimą telkusioms organizacijoms. Kalbant apie pastarąsias, Didžiosios Britanijos lietuvių kolonija tegalėjo pasigirti aktyviai veiklą krašte nuo pat penktojo dešimtmečio pabaigos plėtojančia lietuvių skautų organizacija⁹.

Žvelgiant iš lietuvių jaunimo organizavimo(si) Didžiojoje Britanijoje retrospektyvos, išskirtini du pagrindiniai momentai: 1958 m. įkurta, tačiau metų neišsilaikiusi, Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjunga (DBLJS) kaip jaunimo organizavimo(si) jungiamoji grandis tarp įvairiose Anglijos vietose išsibarsčiusio jaunimo ir DBLS bei 1970–1973 m. veikęs DBLS Jaunimo sąjūdis. Deja, 1958 m. įkurtoji DBLJS taip ir neišplėtojo aktyvesnės veiklos ir netrukus užgeso. Nepasisėkus pirmąkart suburti jaunimą po DBLS „stogu“, šis rūpestis ir toliau išliko DBLS vadovų kalbose metiniuose suvažiavimuose ir spaudoje. Antai XX a. 6 dešimtmečio pabaigoje „Europos lietuvių“ puslapiuose Juozas Lūža iškėlė idėją surengti bendrą skautų ir jaunimo stovyklą, kuri, stingant jaunų vadovų, su pertraukomis buvo įgyvendinta 7–8 dešimtmečiais. Dar vienu bandymu siekiant koordinuoti jaunimo

veiklą būtų galima įvardyti 7 dešimtmečio viduryje pradėtą jaunimo atstovų įtraukimo į DBLS valdančius organus kampaniją¹⁰.

Organizuotis bandė ir pats jaunimas. 1970–1973 m. veikęs DBLS Jaunimo sąjūdis žymėjo naują jaunimo organizavimo(si) Didžiojoje Britanijoje etapą. Deja, pastarasis, kaip ir pirmasis, pristigus iniciatyvų, gyvenimiškos praktikos ir vyresniųjų palaikymo, buvo pasmerktas žlugti¹¹. Minėtina jaunimo saviraiška spaudos baruose, – laikraštyje „Europos lietuviai“ ir žurnale „Šaltinis“ kurį laiką veikė jaunimo redaguojami skyreliai. Pastarųjų veikla ypač suaktyvėdavo Pasaulio lietuvių jaunimo kongresų išvakarėse. Žinoma, kad 1976–1979 m. Londono lietuvių namuose veikusiame „Penktadienio klube“ vyko lietuviškos diskusijos, šokiai, plokštelių vakarai, koncertai¹².

Paskutiniu vyresniosios kartos bandymu pritraukti jaunimą į lietuvišką visuomeninę veiklą laikytinas 1976 m. įsteigtas DBLS Lituaništinis skyrius (vadovai Aleksas Vilčinskas ir Rimantas Šova). Jo veikla turėjo remtis prie DBLS skyrių steigiamais lituanistinės veiklos būreliais, kurie turėjo sudominti jaunimą lietuvių kalba ir istorija, ieškoti naujų veiklos galimybių, kovoti su „apatija lituanistinėje veikloje“¹³. Deja, jo veikla iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos didesnio atgarsio tarp jaunimo nesulaukė¹⁴. Kiek didesnis jaunimo sujudimas pasireiškė artėjant ketvirtajam Pasaulio lietuvių jaunimo kongresui (PLJK), vykusiam 1979 m. vasarą Didžiojoje Britanijoje ir Vakarų Vokietijoje. Tuomet į kongreso parengiamuosius darbus (nuo 1977 m.) buvo įtrauktos DBLS, DBLB, organizuoto jaunimo atstovai ir kitų Europos lietuvių bendruomenių nariai¹⁵.

Vis dėlto, pasak DBLS pirmininko Jaro Alkio, nei DBLS Lituaništinio skyriaus veikla, nei Lietuviškųjų studijų savaitė IV PLJK, kiti jaunimui organizuoti įvykiai neišjudino jaunimo¹⁶. Analizuojant, kodėl jaunimas iki pat aštuntojo dešimtmečio pabaigos vangiai

jungėsi į DBLS lietuvišką veiklą, būtų galima išskirti tris esmines priežastis: 1) vyresniosios kartos požiūris į jaunąją kartą – DP kartos lietuviai jaunimo veiklą įsivaizdavo tik Sąjungoje (DBLS) ar tiesiogiai veikiant su Sąjunga; 2) aptariamuoju laikotarpiu besitęsiantys vyresniosios kartos organizacijų – DBLS ir DBLB – tarpusavio nesutarimai dėl valdžios; 3) jaunajai kartai nepriimtini nebendruomeninės veiklos formos ir būdai, iš jų kylanti apatija bei skirtį tarp generacijų didinantis prastas lietuvių kalbos mokėjimas¹⁷.

Tarp bendradarbiavimo ir konkurencijos: atgimusios DBLJS ir DBLS santykiai

Nors pasibaigus ketvirtajam Pasaulio lietuvių jaunimo kongresui didžioji dalis Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo išliko gana pasyvi, kongreso atstovai nenuleido rankų ir 1979 metų spalio 6 dieną, susirinkę Mančesteryje, įkūrė Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjungą (DBLJS). Tą dieną buvo sudaryta laikina valdyba iš buvusių kongreso atstovų ir nutarta, kad Sąjungai priklausys 16–35 metų jaunuoliai¹⁸. Nepaisant to, kad formaliai Sąjungą sudarė Anglijos lietuvių kilmės jaunimas, buvo pasilikta prie Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjungos pavadinimo. Nenorėta išskirti Škotijos ir Velso jaunimo, nes tikėtasi jį vėliau įsijungiant į DBLJS gretas¹⁹.

Pastebėtina, kad, įsikūrus Jaunimo sąjungai, DBLS Lituaništinis skyrius vis dar egzistavo. Tad natūraliai iškilo veiklos pasidalijimo problema. Kol DBLJS ieškojo būdų pritraukti daugiau jaunimo į savo gretas, Lituaništinis skyrius irgi nesnaudė. Antai 1979 metų spalio 20–21 dienomis vykusiam skyriaus susitikime buvo nubrėžtos gairės ateičiai. Nutarta gerinti ryšininkų tinklą (kad jaunimo grupės žinotų, kas ir kur vyksta), stengtis, kad daugiau jaunimo dalyvautų Sekminių sąskrydyje, ir surengti jaunimo stovyklą²⁰. Bandant

išvengti veiklos dubliavimo, numatyta rengti seminarus, pasidalyti temas ir atsakomybių sritis kartu su naujai įsikūrusia DBLJS: siūlyta Lituanistiniam skyriui imtis Lietuvos istorijos ir kultūros temų, o DBLJS palikti atsakingą už einamuosius įvykius ir jaunimo bendruomeninę veiklą²¹. Tačiau ilgainiui, kaip liudija šaltinių medžiaga, Lituanistinio skyriaus veikla prislopo. Kaip alternatyva apsilpusiam Lituanistiniam skyriui prie DBLS centro valdybos buvo atgaivinta nario jaunimo reikalams pareigybė²². Veikiausiai taip mėginta užtikrinti darnius santykius tarp naujai įsikūrusios DBLJS ir ilgą veiklos patirtį Didžiojoje Britanijoje turinčios, su DBLJS savotiškai konkuravusios skautų organizacijos²³. Ilgą laiką šias pareigas ėjo buvęs Lituanistinio skyriaus bendradarbis Aleksas Vilčinskas, 1988 metais jį pakeitė Vida Gasperienė²⁴.

Neseniai įsikūrusi DBLJS išsyk sulaukė pritarimo iš vyresniųjų vadovaujamos Lietuvos sąjungos. Antai DBLS pirmininkas Jaras Alkis pranešime metiniam suvažiavimui 1980 m. rašė: „Mes turime jungtis ir tiesti vieni kitiems ranką, nes nėra paslaptis, kad lietuviškos išeivijos gyvenimas metams bėgant sunkėja, ypač šiame krašte, kur lietuvių nuolat mažėja, dirbusieji veikėjai pavargsta, pasensta ir pasitraukia, o jaunoji karta, negausi skaičiumi, nėra pakankamai stipri ir, neturėdama savo tėvų ar senelių pasiaukojimo lietuvių, negali ar nenori įsijungti į savo tėvų sukurtosios organizacijos eiles.“²⁵ Stengdamasi palaikyti glaudžius ryšius su DBLJS, DBLS į centro valdybos ir tarybos sudėtį lygiateisio nario teisėmis įtraukė Jaunimo sąjungos pirmininką. Ji taip pat skyrė lėšų DBLJS veiklai (ir revizavo DBLJS finansines apyskaitas²⁶): rėmė DBLJS organizuojamus renginius, jaunimo atstovų keliones į Europos ir Pasaulio lietuvių jaunimo suvažiavimus, iš dalies finansavo jaunimo leidinio „Lynes“ leidybą (aptariamuoju laikotarpiu DBLJS skiriama suma svyravo nuo 450 iki 600 svarų per metus²⁷).

1983 m. pavasarį metiniame DBLS suvažiavime susirūpinta mažesniųjų kolonijų organizuotumo ir jaunimo įtraukimo į bendruomenę problema²⁸. Nutarta skelbti „jaunimo kongreso fondo“ rinkliavą ir „bendrai su DBLJS ir paprašyti PLJK Pagalbinio komiteto patikėtinių perduoti nuo IV PLJK atlikusius pinigus Jaunimo Sąjungai“²⁹ (1984 m. liepą Jaunimo kongreso fondo sąskaita buvo uždaryta, o £120,29 likutis pervestas DBLJS³⁰). Tų pačių metų spalio 22 dieną Derbyje vykusiame DBLS tarybos posėdyje A. Vilčinskas (DBLS centro valdybos narys jaunimo reikalams) siūlė, kad DBLS skyriai surengtų apylinkėse gyvenančių lietuvių jaunuolių registraciją ir sąrašus duotų jaunimo organizacijoms, kurios bandytų tuos jaunuolius pritraukti prie lietuviškos veiklos³¹. Šiai minčiai pritarantis DBLJS pirmininkas Vidas Puodžiūnas siūlė parengti kilnojamąją parodą ir supažindinti jaunimą su Čikagoje vykusio PLJS suvažiavimo darbais, pasiekiama, surengti neorganizuoto jaunimo verbavimo akciją³². Šis siūlymas, be abejo, susijęs su penktajame Pasaulio lietuvių jaunimo kongrese priimtu nutarimu sudaryti viso išeivijos lietuvių kilmės jaunimo sąrašus. Tikėta, kad tai „palengvintų ryšio palaikymą tarp viso lietuviško jaunimo, padėtų skleisti žinias, sustiprintų ryšį vieningai veiklai“³³. DBLS skyriams vangiai vykdant minėtą nutarimą, 1984 metais pakartotinai kreipiantis į juos raginta pagelbėti sudarant apylinkių lietuvių kilmės jaunimo sąrašus³⁴.

Remdamasi šiais sąrašais, 1984 metais DBLJS pradėjo vykdyti naujų narių verbavimo akciją. Tam tikslui „Nidos“ spaustuvėje parengtuose ir išleistuose maždaug 600 verbavimo paketų pateikta informacijos apie Lietuvą, lietuvių organizacijas, stengiantis sudaryti jaunimui aiškesnį vaizdą apie veiklos galimybes³⁵. Pasak Virginijos Juraitės ir Alekso Vilčinsko, 1983 metais DBLJS priklausė 30–40 narių, o žymiai daugiau jaunimo, laikėsi nuošaly³⁶. Vienas tokių pa-

vyzdžių – 1983 m. Eimučio Šovos aplankyta Birmingamo lietuvių kolonija, kurioje būta 35 jaunuolių, skeptiškai žiūrinčių į DBLJS veiklą. DBLS, komentuodama šį reiškinį, aiškino, kad panaši situacija buvo ir kituose DBLS skyriuose. Esą tai buvę dėl to, kad ryšys tarp DBLS ir DBLJS centro valdybų nebuvo toks glaudus, kokio DBLS pageidavusi, o ir patys skyriai jautėsi „nelaimingi, kad DBLJS yra savarankiška organizacija“³⁷. Kita vertus, toks požiūris galėjo susiklostyti dėl ganėtinai menkos DBLS centro valdybos ir DBLS skyrių komunikacijos³⁸. Vis dėlto, pradėjus DBLJS narių verbavimo kampaniją, DBLJS gretos pamažu gausėjo: 1984 m. duomenimis, DBLJS priklausė apie 60 narių (iš maždaug 750 lietuvių kilmės jaunuolių, gyvenančių Didžiojoje Britanijoje)³⁹. Po 1985 m. surengtos specialios naujų narių verbavimo akcijos Škotijoje ir Stoke prie Trento bei 1986 m. – Bradforde ir Mančesterio apylinkėse⁴⁰, 1987 metais DBLJS narių skaičius perkopė 100⁴¹.

Analizuojant DBLJS ir DBLS santykius XX a. devintajame dešimtmetyje, pastebėtina, kad jau minėtame DBLS tarybos suvažiavime Derbyje (1983 m.) buvo nutarta įsteigti Jaunimo reikalų komisiją, kuri „išaiškintų lietuviško jaunimo tautinio auklėjimo D. Britanijoje esamą padėtį ir išryškintų auklėjimo galimybes ir problemas ateičiai“⁴². Šios komisijos steigimas vertintinas nevienareikšmiškai. Manytina, kad viena minėtos komisijos steigimo priežasčių galėjo būti DBLS nenoras patikėti jaunimo reikalų kuravimo paties jaunimo sukurtai organizacijai – DBLJS. Kita vertus, neatmestina prielaida, kad Jaunimo reikalų komisija prie DBLS turėjo būti savotiškas barometras, rodantis naujai įsisteigusios DBLJS ir jau ilgus metus veikusios skautų organizacijos santykių raidą bei neorganizuoto jaunimo nuotaikas⁴³. Šią prielaidą sustiprina 1984 metų kovo 31 – balandžio 1 dienomis vykusiame visuotiniame DBLS suvažiavime priimtos rezoliucijos. Jose dėkota PLJS už parodytas

iniciatyvas, o lietuvių jaunimas ragintas stoti į šią organizaciją. Tačiau čia pat deklaruota parama Lietuvių skautų sąjungai kaip prioritetinei organizacijai: „DBLS suvažiavimas skaito, kad Lietuvių Skautų Sąjunga yra viena svarbiausių organizacijų, dirbanti jaunimo tautinio auklėjimo srityje, todėl kviečia visus D. B. lietuvius remti Skautų Rajono rengiamas stovyklas lėšomis ir siunčiant į jas atatinamo amžiaus jaunimą.“⁴⁴

Pirmasis DBLS Jaunimo reikalų komisijos ir jaunimo darbuotojų pasitarimas įvyko 1984 metų sausio 21 dieną Lietuvių židinyje, Notingame. Pasitarime trumpai aptarta Jaunimo reikalų komisijos paskirtis, apsvaistytos pagrindinės problemos ir galimybės ugdyti tautinį sąmoningumą jaunuomenėje, trumpai apžvelgti jaunimo veiklos ir tautinio auklėjimo finansiniai reikalavimai. Po šio posėdžio teigta, kad yra spragų, kurias veikiausiai galėtų užpildyti DBLS skyriai⁴⁵. Pasitarimų veikla DBLS pirmininkas Jaras Alkis pasidžiaugė 1984 m. metiniame pranešime. Jame teigta, kad, nepaisant krašte mažėjančio lietuvių skaičiaus, kai kurie DBLS skyriai vis dėlto randa būdų pritraukti jaunimą: „Yra skyrių, kur jaunieji ne tik aktyviai dalyvauja lietuviškoje veikloje, bet ir vadovauja tai veiklai – tai Stoke-on-Trento, Wolerhamptone, Derbyje ir Škotijoje.“⁴⁶

Nepaisant abipusio organizacijų siekio glaudžiai bendradarbiauti, būta ir sunkiai paaiškintinų tarporganizacinių nesusipratimų. Vienas jų – vietos nepasidalijimas spaudos baruose. Antai 1984 m. spalio 20 d. Derbyje vykusiame DBLS tarybos suvažiavime DBLJS pirmininkas Romas Juozelskis nusiskundė, kad pradėjus leisti jaunimo laikraštuką „Lynnes“ savaitraštis „Europos lietuviai“ vis mažiau teikia informacijos apie jaunimo veiklą⁴⁷. Ši mintis pakartota ir 1986 m. gegužę: „O kaip knieti paklausti „E. L.“ galvų-leidėjų, kodėl DBLJS, ažuolu gimus ir ažuolu bujojanti, neturėjo ir dar šiandien neturi savo pastovios „platformos“ tame vieninteliame laikraštyje,

kurio vienas iš pirmųjų tikslų yra gi informuoti laisvosios Europos lietuvius apie visą lietuvišką veiklą, bet ypačiai jaunimo reikalų. Taip, jaunimo! Jaunimas čia gimė ir augo, išėjo mokslus, daugelis jų įsigijo laipsnius, dabar dirba atsakingose pareigose. [...] Jiems daug kas prieinamiau, nei jų tėvams. Subrendę gyvenamojo krašto kultūroje, suaugę su papročiais ir tradicijomis, jie yra patys puikiausi reikalų stebėtojai ir taiklūs reaguotojai.⁴⁸ Situacija nekito ir po metų: DBLS centro valdybos posėdyje dalyvavusi DBLJS atstovė N. Karosaitė darsyk pažymėjo, kad Jaunimo sąjunga norėjo turėti savo skyrelį „Europos lietuviųje“ lietuvių kalba⁴⁹.

Priešingai, išskirtiniu dėmesiu XX a. dešimtajame dešimtmetyje „Europos lietuvių“ puslapiuose džiaugėsi su DBLJS konkuruojantys skautai. Pažymėtina, kad jie, kaip ir DBLJS, turėjo savo leidinį „Budėkime“, skirtą daugiau mokyklinio amžiaus jaunimui. Pirmiausia tokį „Europos lietuvių“ redakcijos kolektyvo pasirinkimą galbūt lėmė tai, kad ilgametis skautų vadas Jaras Alkis buvo ir DBLS pirmininkas, o pati žurnalo redakcija tarsis „pakluso“ bendruomeninei linijai. Tokią prielaidą leistų daryti DBLS posėdžių protokoluose aptikta informacija, liudijanti, kad ir 1988 m. viduryje vis dar nebuvo rastas būdas suartinti skautus ir DBLJS⁵⁰. Kita vertus, neatmestina ir kita ne mažiau svari aplinkybė – prastas jaunimo lietuvių kalbos mokėjimas: „Didžiausius sunkumus sudaro lietuvių kalbos nemokėjimas. Dėl to mažai kas iš jaunimo skaito „Europos lietuvių“. Gerai, kad leidžiamas jaunimo žiniaraštis „Lynės“, kuris informuoja angliškai skaitančius apie Lietuvą ir lietuvius.“⁵¹

Minėtino klausimo svarstybas veikiausiai papildytų dar viena prielaida – iš pradžių buvęs gana skeptiškas vyresniosios kartos požiūris į naujai susikūrusią, savarankiškumo siekiančią jaunimo organizaciją vėliau pakito. Antai po 1984 metų birželio 10 dieną „Radio Nottingham“ vykusio DBLJS

pirmininko Romo Juozelskio pasikalbėjimo su radijo korespondente ir jaunimo parengtos programos Henrikas Gasperas rašė: „Nottinghamo festivalis mums atvėrė akis. Pamatėme, kad bendrai dirbant galima daug ką padaryti. Turime jėgų, kurių mes neįvertinome. Tik išsilavinusio jaunimo pagalba ir suderintu darbu galėsime plačiau kelti Lietuvos pavergimo klausimą, pasitikėdami jaunimu, kad tęs tą darbą tolimesnėje ateityje.“⁵² Paskatinamojo žodžio jaunimui negailėjo ir K. Vilkonis: „Mes prašome Jus, būkite mums nauju įkvėpimu ir uždegančiu pavyzdžiu. Mes dažnai dairomės į savo praeitį, mūsų tautos milžinus, bet ne visuomet pasisavinam jų idealus. Mums stinga ateities vizijos ir tos ugnies, kuri uždegtų ir išjudintų visus iš to snaudulio.“⁵³

DBLJS veiklos kryptys

Vieni pirmųjų DBLJS žingsnių telkiant lietuvių kilmės jaunimą Didžiojoje Britanijoje – 1981 m. spalio pabaigoje Bordone surengtas DBLJS lietuviškų filmų savaitgalis, o lapkričio pradžioje – bent kiek lietuviškai kalbančio jaunimo lituanistinis savaitgalis Lietuvių sodyboje⁵⁴. Sėkmingai pradėta Lituanistinių savaitgalių programa veikė visą aptariamąjį laikotarpį. Ilgainiui jie įgavo „Lithex“ (*Lithuanian Experience* – lietuviška patirtis) vardą. Juose ne tik mokyta lietuvių kalbos, bet ir klausyta žymių visuomenininkų, politologų paskaitų, diskutuota tautiškumo, jaunimo lietuviybės išsaugojimo, kultūros ir politikos klausimais⁵⁵. Greta to DBLJS rengė tautinių šokių ir liaudies dainų savaitgalius. Jaunimo savaitgalius finansiškai rėmė DBLS valdyba ir Lietuvių namų direkcija, suteikdama jaunimui kambarius Lietuvių sodyboje mažesne kaina⁵⁶. 1984 m. rugsėjo 15 d. DBLJS suorganizavo sėkmingą pantomimos spektaklį, apie jį rašė anglų spauda⁵⁷. Tų pačių metų lapkričio 17 dieną Lietuvių namuose Londone surengta vakaronė „Aš noriu būti lietuviu, bet mano

tėvas neleidžia“, kurioje dalyvavo vyresniosios ir jaunesniosios kartos atstovų⁵⁸.

DBLJS perėmė DBLS Lituanistinio skyriaus pradėtą, anglų kalba nuo 1978 m. sausio mėnesio leidžiamą laikraštėlį jaunimui „Lynes“ (pirmieji jo numeriai išėjo pavadinimu „Saulė“). Šio leidinio idėja gimė 1977 m. jaunimo susitikimo Stoke prie Trento metu. Iš pradžių siūlyta jį leisti kaip laikraščio „Europos lietuvis“ priedą jaunimui, suteikiantį informacijos, kas vyksta bendruomenėje⁵⁹. Pirmieji leidinio redaktoriai buvo Aleksas Vilčinskas ir Vidas Puodžiūnas⁶⁰. Vėliau, įsikūrus DBLJS, redagavimą perėmė V. Puodžiūnas, talkino Romas Kinka, Jonas Podvoiskis, Algis Silnickas, Algis Kuliukas, Rimantas Šova, Vida Gasperienė, Vincentas O'Brien ir Gajutė Valterytė-O'Brien⁶¹. Vėliau 1989–1990 m. laikotarpiu juos pakeitė pagrindiniai tekstų rašytojai – Živilė Šlekytė-Stanton ir Kęstutis Aleknavičius⁶².

Šis šešių puslapių apimties leidinys buvo leidžiamas „Nidos“ spaustuvėje, finansinė parama teikta DBLS. Leidinyje skelbta informacija apie DBLJS organizacinę struktūrą, sąjungos kultūrinę ir politinę veiklą, pateikta nemažai informacijos apie padėtį okupuotoje Lietuvoje, aprašytos lietuviškų švenčių tradicijos ir papročiai, vestas renginių kalendorius. 1981 metais laikraščelio redaktorius Vidas Puodžiūnas buvo paskatintas Eugenijaus Kriaučeliūno metine premija⁶³, o DBLJS pirmininkas Jonas Podvoiskis metiniame pranešime džiaugėsi, kad „Lynes“ yra jaunimo mėgstamas ir vis sparčiau plinta, tad ateityje numatoma dalį jo leisti lietuviškai⁶⁴. Pirmieji du (iš šešių) lietuviški „Lynes“ puslapiai pasirodė 1982 m. liepos mėnesį⁶⁵. Juose, greta pateikiamos informacijos lietuvių kalba, būta angliškų paaiškinimų. Novatoriška ir patrauklia lietuvių kalbos mokymosi priemonė laikytini Algio Kuliuko rengti komiksai „Mecys of Miestas“. Šį leidinį palankiai įvertino PLJS⁶⁶.

Siekiant su laikraščeliu supažindinti vyresniąją kartą ir pritraukti daugiau skaitytojų,

1983 metų pradžioje „Lynes“ buvo siuntinėjamas „Europos lietuvių“ prenumeratoriams⁶⁷. Pirmus penkerius (1978–1982) metus leidinio tiražas svyravo nuo penkių iki septynių numerių per metus. Tačiau vėlesniais metais jis vis mažėjo: 1983 m. pasirodė keturi, o nuo 1984 m. – vos du numeriai per metus. 1985 m. pabaigoje „Lynes“ leidyba veikiausiai dėl mažėjančio jaunimo aktyvumo ir išsibarsčiusio redakcijos kolektyvo sustojo. Vietoj jo 1986–1988 m. leistas dviejų puslapių kronikinio pobūdžio biuletenis „Lynes. Bulletin“ (išleisti penki numeriai)⁶⁸. Jo redaktorius buvo Vidas Puodžiūnas, leidinio dizainu rūpinosi Edmundas Kvietkauskas ir Edis Matukas jr., administracinius reikalus tvarkė Regina Puodžiūnaitė ir Birutė Beech. Pažymėtina, kad visu aptariamuoju laikotarpiu finansinę paramą „Lynes“ leidybai skyrė DBLS centro valdyba. Pastaroji rūpinosi ir susidariusių DBLJS skolų už jaunimo laikraščelio leidybą „Nidos“ spaustuvei padengimu XX a. 9–10 dešimtmečių sandūroje⁶⁹.

Aptariant kitas DBLJS veiklos kryptis, pastebėtina, kad iš pradžių jaunimas gana vangiai domėjosi politine veikla, tačiau 1982 m. į ją įsitraukė siųsdamas kiekvienam Didžiosios Britanijos parlamento atstovui laiškus su prašymu, kad šie paremtų rezoliuciją dėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės siekimo⁷⁰. Nuo 1984 m. šaltiniai fiksuoja DBLJS turėjus politinių reikalų koordinatoriaus pareigybę. Ilgą laiką šias pareigas ėjo Ingrida Petrauskaitė, 1987 m. ją pakeitė Algis Kuliukas⁷¹. 1985 metais DBLJS surengė laišku rašymo Jungtinių Tautų Dekolonizacijos komitetui akciją, kuria, remiantis Europos Parlamento nutarimu, prašė komiteto įtraukti Lietuvą, Latviją ir Estiją į pavergtų tautų sąrašą ir pritaikyti JT deklaraciją dėl nepriklausomybės siekimo⁷². DBLJS atstovai dalyvavo Baltų tarybos ir Europos ryšių palaikymo grupės (*European Liaison Group*) posėdžiuose, stengėsi palaikyti glaudžius ryšius su latvių ir estų jaunimo organizaci-

jomis⁷³, prenumeravo jų leidinius (juos laikė Lietuvių namų skaitykloje), dirbo Europos Parlamento narių rinkimų kampanijoje, organizavo pabaltiečių vakarus ir savaitgalius Londone⁷⁴.

DBLJS nariai Algis Kuliukas ir Ingrida Petrauskaitė aktyviai dalyvavo rengiant Pabaltiečių sąjungos Didžiojoje Britanijoje įstatus ir padėjo įsteigti pačią sąjungą 1985 m. kovo mėn.; jie taip pat įėjo į jos valdybą. Šios sąjungos tikslas – jungti pabaltiečius ir jiems prijauciančius Didžiojoje Britanijoje, informuoti apie padėtį Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje, reikalauti apsisprendimo teisių Pabaltijo kraštams, kad šie galėtų laisvai tvarkytis, plėtoti savo politiką, ekonomiką ir kultūrą⁷⁵. Pabaltiečių sąjunga buvo atstovaujama Baltų taryboje ir leido savo biuletenį⁷⁶.

DBLJS kūrė ir stiprino lietuvių kilmės jaunimo ryšius krašte. Siekdama palaikyti artimesnius ryšius su Šiaurės Anglijoje gyvenančiu jaunimu, 1987 m. DBLJS valdyba į narių sąrašą įtraukė ryšininko su šiuo kraštu pareigybę (A. Motuza)⁷⁷, o nuo 1988 m. rengė jaunimo susirinkimus Škotijoje, Šiaurės ir Pietų Anglijoje⁷⁸. Greta to, stengtasi palaikyti glaudžius santykius su kitų šalių jaunuimu. Antai 1981 m. vasarą Kestono kolegijoje porą mėnesių viešėjo Lietuvių informacijos centro Niujorke darbuotoja Gintė Damušytė, su jaunimo veikla susipažino PLB švietimo reikalų kuratorius ir buvęs PLJS pirmininkas Antanas Saulaitis⁷⁹ tuometė PLJS pirmininkė Violeta Abariūtė⁸⁰. Gana aktyvūs buvo ir patys DBLJS nariai: jie dalyvavo Europos kraštų lietuvių bendruomenių vadovų ir LJS pirmininkų suvažiavimuose, lankėsi Italijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Vakarų Vokietijoje, ten su vietos lietuviais diskutavo jaunimo veiklos klausimais, dalyvavo Laisvės ir Taikos kelionės Baltijos jūra ruošos darbuose⁸¹. Šia proga BBC televizija sukūrė filmą „Cry for Home“, kuriame filmavosi DBLJS narys Algis Kuliukas, 1985 m. už aktyvią lietuvišką veiklą gavęs Eugenijaus Kriaučeliūno premiją⁸².

Minėtas veiklos kryptis DBLJS tęsė iki pat aptariamojo laikotarpio pabaigos. Vis dėlto pagrindinė DBLJS problema ir uždavinys buvo savosios organizacijos stiprinimas, siekis sėkmingai įsitraukti į DBLS veiklą⁸³. Tačiau šį tikslą pavyko pasiekti tik iš dalies – jaunimas buvo pernelyg išsiskaidęs šalyje. Tai liudytų XX a. devintojo dešimtmečio DBLS CV posėdžių bei DBLS metinių susirinkimų medžiaga ir dešimtmečio pabaigoje spaudoje virusios diskusijos lietuvių bendruomenės ateities klausimu⁸⁴.

Bendruomeninių ateities projektų svarstybos: DBLJS ir DBLS santykių kolizija

Devintojo dešimtmečio pradžioje vyresniųjų kalbų besiklausantys jaunuoliai dešimtmečio pabaigoje pradėjo viešai „Europos lietuvių“ puslapiuose dalytis bendruomeninių ateities projektų idėjomis. Vienas tokių – jau minėtas DBLJS narys Algis Kuliukas, kurio pamastymai Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenės ateities klausimu išspausdinti 1987 m. balandžio 29 d. minėto savaitraščio puslapiuose. Šio jaunuolio pasisakymas ir paskui spaudoje išsiplėtusios diskusijos žymi naują DBLJS ir DBLS santykių etapą. Kalbėdamas apie problemas ateityje A. Kuliukas nurodė, kad „pati DBLS ir LNB (Lietuvių Namų Bendrovės – K. Ū.) santvarka, joje dirbantieji asmenys ir jų kalba, sudaro kliūtis, dėl kurių „antroji generacija“, norinčioji įsijungti ir dirbti, negali pritapti“⁸⁵. Tad „[...] DBLJS-gai nėra rimto tikslo ir toliau egzistuoti. Dauguma narių jau peržengė 25-rių metų ribą ir jie tikrai nebėra „jaunuoliai“. Labai maža jaunesnių, kurie norėtų veikti. Deja, nors ir buvo damos didelės pastangos, nepavyko daugiau tokių įtraukti. Tai ką dabartiniai DBLJS-gos nariai turėtų daryti? Likti „jaunuoliais“ ir toliau neprisimant jokių bendruomenės pareigų, kurias jau turėjo perimti prieš eilę

metų? Nejaugi jie niekad tinkamai neišijungs į lietuvišką bendruomenę?“⁸⁶

Susiklosčiusią situaciją A. Kuliukas siūlė spręsti pertvarkant bendruomenės organizacinę sandarą. Jo manymu, parankiausia tam būtų buvusi „dviejų instancijų sistema“, kiek panaši į britų parlamento sistemą. Joje žemesniąją instanciją sudarytų komitetas (valdyba), renkamas kasmet iš septynių asmenų. Į komitetą įeitų žmonės iš abiejų kartų, posėdžiuose būtų vartojama anglų kalba. Ši instancija būtų atsakinga už Lietuvių namų bendrovės reikalus ir už visos bendruomenės veiklą, jos ateities planus. O aukštesnioji instancija būtų sudaryta iš vyresniosios kartos lietuvių, posėdžiuose kalbančių lietuviškai. Pastaroji atliktų seniūnų vaidmenį, turėtų veto teisę ir prižiūrėtų žemesnės instancijos komiteto veiklą. Tuomet vyresniosios kartos lietuviai matytų jaunesniųjų darbus, pamazų perduotų jiems atsakomybę už lietuviškos organizacijos veiklą, o „jaunesnieji nesijaustų kalti, kaip iki šiol, neišmokę lietuvių kalbos ar net prisidėję prie lietuviškos organizacijos šiame krašte išnykimo“⁸⁷. Taip jaunajai kartai būtų duota galimybė jaustis tikrais DBLS ir LNB nariais, užtikrintas lietuvių bendruomenės tęstinumas, nes „dabar jaunieji lietuviai nežino, kur jie priklauso“⁸⁸. Be to, siūlyta sudaryti sąlygas Lietuvių namuose gauti medžiagos norintiems išmokti lietuvių kalbos, steigti Lietuviškai kalbančiųjų draugiją, kuri būtų atsakinga už „Nidos“ spaustuvės, lietuviško laikraščio ir kitų lietuviškų leidinių priežiūrą. Gana prieštaringai visuomenėje buvo sutiktas siūlymas, mažėjant lietuvių bendruomenei, rūpintis, kad leidiniuose daugėtų straipsnių anglų kalba, kuri ilgainiui pakeistų lietuvių kalbą⁸⁹. Pastarąjį A. Kuliukas vėliau kiek sušvelnino, siūlydamas bendruomenėje palaikyti lietuvių kalbos kursų idėją ir stengtis steigti naujus, teigdamas, kad „bendruomenė turi rasti kelią pritraukti „jaunimą“, kuris nemoka tos brangios kalbos“, nes „tikrai savižudė bendruomenė gali aro-

gantiškai reikalauti: „jei jie nori dalyvauti, tegul išmoksta lietuviškai““⁹⁰.

Minėtas A. Kuliuko projektas sulaukė nemažai vertinimų ir komentarų „Europos lietuvių“ puslapiuose. Dauguma pasisakiusiųjų ne itin palankiai žiūrėjo į A. Kuliuko siūlymą reformuoti anuometę lietuvių bendruomenės struktūrą, vertindami tai kaip Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo skelbiamą „bankrotą savo lietuviškos ateities klausimu“⁹¹. Pastebėtina, kad tarp tokias pozicijas palaikiusiųjų buvo ne tik vyresniosios, bet ir jaunosios kartos atstovų⁹². Antai Regina Grupiljonaitė teigė, kad „jei jaunimas nori tęsti bendruomeninę veiklą šiame krašte, turėtų veikti Sąjungos skyriuose, bendrauti su senesnio amžiaus nariais, susipažinti su jų veikla, stengtis pramokti lietuviškai, nes tik su lietuvių kalba galima įsigilinti ir susipažinti su lietuviškąja kultūra ir tradicijomis“⁹³. Būta ir kiek švelnesnių, kompromisinių siūlymų. Bendruomenės ateities klausimu pasisakęs Henrikas Vaineikis siūlė į DBLS valdybą, įskaitant LNB direktorių valdybą, kooptuoti du DBLJS valdybos narius, kurie būtų renkami kasmečiame narių suvažiavime. Taip, pasak idėjos autoriaus, būtų išspręstos dvi problemos: „pirma – mūsų valdybos nariai visi kalba angliškai, tai susikalbėjimo problemos nebūtų ir jei kurio nors jaunimo atstovo lietuvių kalba šlubuotų – tai jis turėtų progą ją patobulinti. Antra, jie geriau susipažintų su Sąjungos veikla, jos organizacine struktūra ir pasiruoštų jos vadovavimui ateityje“⁹⁴.

Į minėtus svarstymus atsiliepęs DBLS pirmininkas Jaras Alkis siūlė ateities DBLS ir DBLJS veiklos projektus svarstyti rengiant viešus simpoziumus visuomenei. Greta to 1988 m. vėl buvo pakartotas prašymas kiekvienam DBLS skyriui parengti savo apylinkėje gyvenančių jaunų šeimų ir jaunimo sąrašus, pagal kuriuos galima geriau susipažinti su padėtimi ruošiant planus ateičiai⁹⁵. Privilioti jaunimą bendruomenėn bandyta siūlant galimybę aktyviems jaunuoliams įsigyti DBLS

Lietuvių namų akcijų⁹⁶. Priminsime, kad panašų siūlymą dešimtmečiu anksčiau buvo išdėstęs Stasys Kasparas: jis siūlė sukauptą Lietuvos namų bendrovės akcijų fondą pamažu perleisti jaunimui, išdalijant jas įvairiomis progomis už jų atliktus darbus lietuviškoje veikloje, už lietuvių kalbos studijas.⁹⁷ Tačiau tuomet pastarasis susilaukė didžiulio nepritarimo ne tik iš vyresniosios kartos, bet ir jaunimo, ir buvo atmestas išžvelgiant pavojų – galimybę per mišrias šeimas LNB akcijų fondą perimti svetimtaučiams anglams⁹⁸.

Ar buvo atsižvelgta į J. Alkio pasiūlymą, šaltiniai neatskleidžia. Vis dėlto iš DBLS pirmininko metinio pranešimo (1989 m.) aiškėja, kad bendrų sąlyčio taškų su DBLJS dešimtmečio pabaigoje vis mažėjo. Senesnės kartos gretoms retėjant ir DBLS skyrių veiklai silpnėjant, centro valdyba bandė ieškoti būdų atgaivinti ir sustiprinti skyrių veiklą, įtraukiant jaunimą⁹⁹. Tačiau, laikydamasi savarankiškumo politikos, DBLJS sukėlė vyresniosios kartos nepasitenkinimą: „tenka pastebėti, kad paskutiniu metu mūsų jaunimo sąjungai nepavyko atsiekti savo tikslų ir išvystyti stipresnės veiklos, kuri derintųsi prie mūsų bendrų reikalavimų. Yra labai svarbu, kad jaunimas daugiau įsijungtų į DBLS veiklą ne tik pačiame centre, bet ir skyriuose. Veikdamas atskirai jaunimas tik ryškina generacijų skirtumus ir trukdo DBLS tęstinumui“¹⁰⁰. Išskirtinai nemažai kritikos savo organizacijos adresu sulaukė metiniame bendruomenės atstovų suvažiavime kalbėjęs DBLJS pirmininkas Edmundas Kvietkauskas. Po jo pasisakymo pasigirdo kalbą, esą „jaunimo veikla prieš kongresus pagyvėja, o po to vėl sunyksta“¹⁰¹.

Jaunimo pasyvumo priežastis, nenorą jungtis į DBLS visuomeninę veiklą 1988 metais „Europos lietuvyje“ taikliai apibrėžė jauninėtasis A. Kuliukas¹⁰²: „1. „Kalbos sunkumai. Labai mažas skaičius antrosios kartos Britanijos lietuvių kalba lietuviškai pakankamai gerai, kad galėtų naudoti tą kalbą formaliuose susirinkimuose“. 2. „Abiejų kartų metodų skirtumai. Galima sunkumų sritis yra ta, kad pagrindiniai DBLS-gos ir DBLJS-gos komitetai, atrodo, vartoja skirtingus metodus“. 3. „Jaunesnės kartos apatija. DBLS-ga patyrė, kad mažai lietuvių kilmės žmonių yra suinteresuoti į ją stoti. DBLS-ga tai žino labai gerai.“¹⁰³ Sprendžiant šias problemas A. Kuliukas siūlė surasti būdų jaunajai kartai lengviau užimti daugiau ar mažiau atsakingus postus bendruomenėje už DBLJS ribų. Taip pat jis rekomendavo kaip įmanoma greičiau įsteigti angliškai kalbantį DBLS skyrių, sudarant galimybę įsitraukti į bendruomeninę veiklą lietuviškai nekalbantiems žmonėms. Esą pagrindinis šio skyriaus rūpestis galėtų būti periodinio leidinio anglų kalba leidimas, viešųjų žinybų stebėjimas ir greitas reagavimas į neteisingą informaciją, laiškų atsakingiems JTO pareigūnams rašymas ir pan.¹⁰⁴ Tačiau, sprendžiant iš „Europos lietuvių“ puslapiuose ir dešimtmečio pabaigos DBLS veiklos dokumentuose aptiktos informacijos, šis jaunimo siūlymas liko tik popieriuje¹⁰⁵. Jaunoji karta ir toliau labiau domėjosi socialiniais, kultūriniais reikalais, bet ne bendruomenės vidaus politika ir vietine veikla¹⁰⁶, kurią patikėjo DBLS skyriams, pati atsidėdama tarptautiniams rūpesčiams.

Apibendrinimas

1979 m. spalį Didžiosios Britanijos atstovų Pasaulio lietuvių jaunimo kongrese atkurta Didžiosios Britanijos lietuvių jaunimo sąjunga (DBLJS) žymi naują jaunimo organizavimo(si) etapą. Vyresnioji karta šį sprendimą sveikino ir, stengdamasi palaikyti glaudžius ryšius su DBLJS, į DBLS centro valdybos ir tarybos sudėtį lygiateisio nario teisėmis įtraukė Jaunimo sąjungos pirmininką, pagal galimybes skyrė lėšų DBLJS veiklai, skatino ir rėmė mažesniųjų kolonijų organizuotumo ir jaunimo įtraukimo į bendruomenę projektą, talkindama sudarant apylinkių lietuvių kilmės jaunimo sąrašus. DBLJS narių skaičius nuo 30–40 narių laikotarpio pradžioje išaugo iki daugiau kaip 100 narių aptariamojo laikotarpio pabaigoje.

8-ojo dešimtmečio pabaigoje įsikūrusi DBLJS iš pradžių konkuravo su DBLS Lituanistiniu skyriumi. Vėliau, jo veiklai nusilpus, prie DBLS centro valdybos buvo atgaivinta nario jaunimo reikalams pareigybė ir įsteigta Jaunimo reikalų komisija prie DBLS, – taip mėginta užtikrinti darnius santykius tarp naujai įsikūrusios DBLJS ir ilgą veiklos patirtį Didžiojoje Britanijoje turinčios „konkurentės“ skautų organizacijos.

Visą aptariamąjį laikotarpį DBLJS balansavo tarp bendruomeninės tradicijos ir savarankiškumo. Telkdama lietuvių kilmės

jaunimą D. Britanijoje pastaroji rengė lituanistinius savaitgalius, organizavo lietuviškų filmų peržiūras, tautinių šokių ir liaudies dainų vakarus, leido laikraštėlį jaunimui „Lynes“. Nestokodama jaunatviško entuziazmo, DBLJS buvo ne itin pajėgi finansiškai – iš organizuojamų jaunimo loterijų ir koncertų surinktų lėšų dažniausiai nepakakdavo, tad pagrindinė jaunimo rėmėja ir toliau išliko vyresniųjų vadovaujama DBLS centro valdyba ir Lietuvių namų direkcija. Nepaisydama tokio „savarankiškumo“ ribojimo, DBLJS nuo XX a. 9 dešimtmečio vidurio drąsiai įsitraukė į tarptautinės politikos areną, dalyvavo Baltų tarybos ir Europos ryšių palaikymo grupės (*European Liaison Group*), Pabaltiečių sąjungos Didžiojoje Britanijoje veikloje.

DBLJS ne tik kūrė ir stiprino lietuvių kilmės jaunimo ryšius krašte, bet ir stengėsi palaikyti glaudžius santykius su kitų šalių jaunimu. Vis dėlto pagrindinė DBLJS problema ir uždavinys – savosios organizacijos stiprinimas, siekis sėkmingai įsitraukti į DBLS veiklą – pasiektas tik iš dalies. Pernelyg dideliais atstumais šalyje išsibarsčiusiam jaunimui buvo ne visai priimtini bendruomeninės veiklos būdai ir formos, sąlygoję pastarojo apatiją. Tad jaunoji karta ir toliau labiau domėjosi socialiniais, kultūriniais reikalais, bet ne bendruomenės vidaus politika ir vietine veikla. Skirtį tarp kartų didino ir prastas jaunimo lietuvių kalbos mokėjimas.

Nuorodos

1. Ūsaitė K. Lietuvių jaunimo organizavimo(si) D. Britanijoje 1947–1980 m. žemėlapis, *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė praeitis, dabartis, ateitis*. Straipsnių rinkinys [Sudarytoja D. Dapkutė], Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 98–116.
2. Kinka R. Lietuviai be Lietuvos: Britanijos lietuviai 1947–1991 m., *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė praeitis, dabartis, atei-*

tis, p. 24–33; Saldukas L. Didžiosios Britanijos lietuvių sąjungos ir Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenės tarpusavio santykiai, *ten pat*, p. 34–42; Vėlavičienė S. Didžiosios Britanijos lietuvių spauda, *ten pat*, p. 64–76; Gasperienė V. *60 metų kultūrinė veikla Didžiojoje Britanijoje*, p. 77–88; Alkis J. Lietuvių skautų sąjungos Anglijos rajonas 1947–1991 metais, *ten pat*, p. 117–140; Alkis J. Vilčinskas A. Britanijos politinė veikla nuo 1947 m. iki nepriklausomybės atkūrimo, *ten pat*, p. 167–172.

3. Barėnas K. *Britanijos lietuviai 1947–1973*, Londonas: Nida, 1979; to paties, *Britanijos lietuviai 1974–1994*, Londonas: s. n., 1997.
4. Didžiosios Britanijos lietuvių sąjunga, *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*, sud. V. Stravinskienė, Vilnius: Artlora, 2004, p. 184–197.
5. Skyrelis „Jaunimui“, redaguojamas Romo Kinkos, žurnale „Šaltinis“ atsirado 1965 m. balandžio mėnesio numeryje.
6. *LSS Anglijos rajono skautų albumas 1947–1983*, red. E. Šova, Londonas: Nida, 1987.
7. Lietuvių sodyba – Headley Park (Picketts Hill, Sleaford near Bordon, Hampshire, GU35 8TE United Kingdom).
8. Autorė dėkoja buvusiai Jungtinės Karalystės LS pirmininkei Živilei Ilgūnaitei, Vidai ir Henrikui Gasperams, kurių nuoširdus rūpinimasis lydėjo viešnagės 2008 m. sausį Londone ir Notingame metu. Nuoširdus ačiū Kastyčiui Baubliui, Aleksui Vilčinskui, Vidai ir Henrikui Gasperams, Pauliui Tryčiui, Živilei Matukienei, Stasiui Kasparui, Romui Kinkai, Veronikai Jurienei, Kaziiui Makūnui ir Vincentui O’Brienui, atvėrusiems savo asmeninių archyvų duris ir suteikusiems vertingos informacijos.
9. 1947 m. įkurti pirmieji skautų būreliai 1949 m. išaugo į lietuvių skautų Anglijos rajoną. Žr.: Skautai, Barėnas K. *Britanijos lietuviai, 1947–1973*, p. 79–80; *LSS Anglijos skautų rajono albumas 1947–1983*, p. 12, 14; Alkis J. Lietuvių skautų sąjungos Anglijos rajonas 1947–1991 metais, *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė praeitis, dabartis, ateitis*, p. 118–119.
10. Plačiau žr.: Ūsaitė K. Lietuvių jaunimo organizavimo(si) D. Britanijoje 1947–1980 m. žemėlapis, *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė praeitis, dabartis, ateitis*, p. 103–105.
11. Antai PLB seime D. Britanijos atstovai teigė, kad „istorija su jaunimo atskyrimu mums ne nauja. [...] Jau prieš kelerius Anglijos jaunimas tokios teisės norėjo ir ją iš Bendruomenės gavo, bet greitai pamatė, kad patys vieni, be vyresniųjų, bent tuo tarpu netoli tegali nueiti. Taigi, kaip patys su mūsų sutikimu išėjo, taip patys savo noru ir grįžo. Šiuo atveju lemiąs žodį turėjo ne teoriniai išvedžiojimai, bet gyvenimo praktika“. Žr.: Rinkūnas A. Buvome kartu, *Tėviškės žiburiai*, 1973, spalio 25, nr. 43 (1238), p. 1.
12. Nuotaikingas suvažiavimas, *Europos lietuvis*, 1977, bal. 16, nr. 17 (1357), p. 3; Vikis J. [J. Lūža], Dar kartą, *Europos lietuvis*, 1977, geg. 31, nr. 22 (1362), p. 1; Aktyvios veiklos metai. Rašo DBLS centro valdybos pirmininkas J. Alkis, *Europos lietuvis*, 1977, rugpj. 30, nr. 33 (1373), p. 1.
13. Sukaktuvinis suvažiavimas, Lituanistinė veikla, *Europos lietuvis*, 1976, kovo 30, nr. 14 (1304), p. 3.
14. DBLS centro valdybos (CV) posėdžio, įvykusio 1978 07 17 Lietuvių Namuose, Londone, protokolas nr. 18/467, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 73; DBLS CV posėdžio 1979 09 21 protokolas nr. 8/481, *ten pat*, l. 82.
15. Jaunimas kongresuose, Barėnas K. *Britanijos lietuviai 1974–1994*, p. 56–57.
16. Alkis J. Pranešimai būsimajam DBLS ir LNB suvažiavimui. DBLS centro valdybos pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1980 03 31, nr. 13 (1503), p. 1.
17. Alkis J. Pranešimai būsimajam DBLS ir LNB suvažiavimui. DBLS centro valdybos pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1980, kovo 31, nr. 13 (1503), p. 1.
18. Virbickaitė O. Jaunimas juda, *Europos lietuvis*, 1980, sausio 14, nr. 2 (1492), p. 1. Pirmoji nuolatinė DBLJS valdyba išrinkta 1980 04 19 Mančesterio lietuvių klube vykusiame Jaunimo sąjungos susirinkime. Į valdybą išrinkti: pirmininkas – Jonas Podvoiskis, sekretorė Onutė Virbickaitė ir narys Franko Bernatavičius. Žr.: Jaunimo sąjunga, Barėnas K. *Britanijos lietuviai 1974–1994*, p. 52–53.
19. 1979 m. rugsėjo 15–16 dienomis Jaras Alkis ir Eimutis Šova aplankė Škotijos lietuvius, užmezgė ryšius su jaunimo atstovais. Prakalbėta apie DBLS skyriaus Škotijoje, Bellshill organizavimą. DBLS Centro valdyba įsipareigojo paremti naują skyrių £50 auka jaunimo reikalam.

- Žr.: DBLS CV posėdžio 1979 09 21 protokolas nr. 8/481, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 82.
20. Šaltiniai byloja tokią stovyklą buvus surengtą 1981 m. rugpjūčio 13–16 d. Lietuvių sodyboje. O per Sekminių sąskrydį sodyboje DBLS organizuotos loterijos surinktos lėšos buvo skirtos pastarosios išdui. Žr.: DBLS CV posėdžio 1981 02 06 protokolas nr. 14/502, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 93 a.p.
 21. Vilčinskas A. Pranešimai būsimajam DBLS ir LNB suvažiavimui. DBLS lituanistinė veikla, *Europos lietuvis*, 1980, bal. 14, nr. 15 (1595), p. 2.
 22. Įdomu, kad jau 1980 m. pavasarį DBLS centro valdybai skirstantis pareigomis, jaunimo ir lituanistiniais reikalais rūpinosi DBLS centro valdybos sekretorius Aleksas Vilčinskas ir pirmasis vicepirmininkas Rimantas Šova – prieš tai vadovavę DBLS Lituanistiniam skyriui. Beveik po metų, 1981 m. balandžio 12 d., R. Šova iš valdybos atsistatydino, jaunimo reikalų pareigas patikėdamas A. Vilčinskui. Žr.: DBLS CV posėdžio 1980 05 16 protokolas nr. 2/490, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 87 a.p.; DBLS CV posėdžio 1981 05 08 protokolas nr. 3/507, *ten pat*, l. 97 a.p.
 23. Interviu su Aleksu Vilčinsku, Londonas, 2008 01 19; interviu su Vincent'u O'Brienu, Gajutės Valterytės-O'Brien (mirusi) vyru, Londonas, 2008 01 23.
 24. DBLS CV posėdžio 1983 03 27 protokolas nr. 2/527, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 116; DBLS CV posėdžio 1984 09 16 protokolas nr. 8/557, *ten pat*, l. 132; DBLS CV posėdžio 1986 07 13 protokolas nr. 5/480, *ten pat*, l. 149 a.p.; DBLS CV posėdžio 1988 05 08 protokolas nr. 2/505, *ten pat*, l. 170 a.p. – 171; DBLS bendralaiškis, *Europos lietuvis*, 1988, rugs. 21, nr. 35 (2021), p. 4.
 25. Alkis J. Pranešimai būsimajam DBLS ir LNB suvažiavimui, *Europos lietuvis*, 1980, kovo 31, nr. 13 (1503), p. 1.
 26. „Pagal Didžiosios Britanijos Lietuvių Jaunimo Sąjungos prašymą, Jaunimo Sąjungos apyskaitų reviziją atlieka D. Britanijos Lietuvių Sąjungos Revizijos komisija. DBLS Jaunimo skyrių apyskaitų revizijas atlieka vietinių DBLS skyrių Revizijos komisijos.“ Žr.: 1981 04 05–06 visuotinio atstovų suvažiavimo, vykusio Lietuvių namuose, Londone, rezoliucijos, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 95.
 27. Žr.: DBLS CV posėdžio 1981 08 20 protokolas nr. 6/510, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 99; DBLS CV posėdžio 1985 01 20 protokolas nr. 11/560, *ten pat*, l. 134 a.p.; DBLS CV posėdžio 1985 06 02 protokolas nr. 3/565, *ten pat*, l. 139 a.p.; DBLS CV posėdžio 1985 07 14 protokolas nr. 5/567, *ten pat*, l. 140 a.p.; DBLS CV posėdžio 1985 11 24 protokolas nr. 8/570, *ten pat*, l. 143 a.p.; DBLS CV posėdžio 1986 03 09 protokolas nr. 12/574, l. 146 a.p.; DBLS CV posėdžio 1986 08 10 protokolas nr. 6/481, *ten pat*, l. 151; DBLS CV posėdžio 1987 05 03 protokolas nr. 2/492, *ten pat*, l. 160; DBLS CV posėdžio 1988 09 14 protokolas nr. 5/508, *ten pat*, l. 173.
 28. Juras Z. DBLS centro valdybos pranešimas, *Europos lietuvis*, 1983, kovo 4, nr. 9 (1646), p. 3.
 29. DBLS CV posėdžio 1983 04 15 protokolas nr. 3/538, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 117.
 30. DBLS CV posėdžio 1984 07 01 protokolas nr. 5/554, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 129 a.p.
 31. Levinskas J. DBLS tarybos posėdis, *Europos lietuvis*, 1983, lapkr. 4, nr. 42 (1679), p. 1.
 32. DBLS CV posėdžio 1983 08 21 protokolas nr. 7/542, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 119 a.p.; DBLS CV posėdžio 1983 12 04 protokolas nr. 11/546, *ten pat*, l. 121 a.p.; Levinskas J. DBLS tarybos posėdis, *Europos lietuvis*, 1983, lapkr. 4, nr. 42 (1679), p. 1.
 33. Palubinskaitė G. Jaunimo sąrašų rinkimo vėjus, *Europos lietuvis*, 1984, bal. 27, nr. 17 (1704), p. 4.
 34. Žinios iš Didžiosios Britanijos, *Pasaulio lietuvis*, 1984, rugpjūtis–rugsėjis, nr. 8–9 (178–179), p. 38; DBL Jaunimo S-gos veikla, *Europos lietuvis*, 1984, spalio 26, nr. 41 (1728), p. 4; Kronika. DBLS valdybos sekretorius. DBLS skyrių valdyboms, *Europos lietuvis*, 1984, gruodžio 14, nr. 48 (1735), p. 4.

35. DBLS pirmininko Jaro Alkio laiškas PLB pirmininkui Vytautui Kamantui, 1984, rugs. 17, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–4, b. 20998–917, l. 1; DBLS centro valdybos aplinkraštis, 1984 m. spalio, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–4, b. 20997–916, l. 4; DBL Jaunimo S-gos veikla, *Europos lietuvis*, 1984, spalio 26, nr. 41 (1728), p. 4.
36. J. V. DBLS suvažiavimas, *Europos lietuvis*, 1983, kovo 25, nr. 12 (1649), p. 3.
37. DBLS CV posėdžio 1983 12 04 protokolas nr. 11/546, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 121 a.p.–122.
38. DBLS CV posėdžio 1984 11 18 protokolas nr. 10/559, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 133 a.p.–134; DBLS CV posėdžio 1985 11 24 protokolas nr. 8/570, *ten pat*, l. 144.
39. DBL Jaunimo S-gos veikla, *Europos lietuvis*, 1984, spalio 26, nr. 41 (1728), p. 4.
40. Jaunimo verbavimas Škotijoje, *Europos lietuvis*, 1985, geg. 10, nr. 19 (1756), p. 4; Lietuvių jaunimas Škotijoje, *Pasaulio lietuvis*, 1985, rugpjūtis–rugsėjis, nr. 8–9 (190–191), p. 29; VAL, Jaunimo susitikimas Stoke-on-Trent, *Europos lietuvis*, 1985, lapkr. 1, nr. 42 (1779), p. 4; Alkis J. DBLS pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1986, bal. 10, nr. 15 (1801), p. 3.
41. Europos LB pirmininkų posėdžio protokolas, 1987 08 01, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–10, b. 21227–473, l. 1.
42. DBLS Tarybos Jaunimo Reikalų komisija, *Europos lietuvis*, 1984, vas. 9, nr. 6 (1693), p. 4.
43. Interviu su Vida Gasperiene, Notingamas, 2008 01 21; interviu su Vincent'u O'Brienu, Gajutės Valterytės-O'Brien (mirusi) vyru, Londonas, 2008 01 23.
44. DBLS visuotinio suvažiavimo, įvykusio 1984 03 31–04 01 Londone, rezoliucijos, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 126.
45. Pasitarime dalyvavo DBLS tarybos pirmininkas Rimantas Šova, tarybos sekretorius J. Levinskas, nariai – J. Vainoriūtė ir K. Bidvainis. Iš kviestų svečių dalyvavo kun. S. Matulis, P. Petkevičius, J. Podvoiskis, R. Juozelskis, V. Gasperienė, S. Vaitkevičius, H. Veineikis ir J. Bertašius. Žr.: DBLS Tarybos Jaunimo Reikalų komisija, *Europos lietuvis*, 1984, vas. 9, nr. 6 (1693), p. 4.
46. Alkis J. DBLS Pirm. pranešimas, *Europos lietuvis*, 1984, kovo 15, nr. 11 (1698), p. 3.
47. Levinskas J. DBLS Tarybos posėdis, *Europos lietuvis*, 1984, lapkr. 2, nr. 42 (1729), p. 4.
48. e. g. Su jaunimu, *Europos lietuvis*, 1986, geg. 22, nr. 21 (1807), p. 2.
49. DBLS CV posėdžio 1987 07 05 protokolas nr. 8/498, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 162 a.p.
50. DBLS CV posėdžio 1988 06 05 protokolas nr. 3/506, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 172.
51. aVč [Aleksas Vilčinskas] LB Europos atstovų suvažiavimas, *Europos lietuvis*, 1982, rugs. 17, nr. 35 (1624), p. 4.
52. Gasparas H. Valio DBL Jaunimo Sąjungai, *Europos lietuvis*, 1984, birž. 22, nr. 25 (1712), p. 3.
53. Vilkonis K. Jaunimas dirba. Nors ir pavėluoti, bet džiugūs pragiedruliai, *Europos lietuvis*, 1985, bal. 26, nr. 17 (1754), p. 3.
54. Kronika. DBLJS filmų savaitgalis, *Europos lietuvis*, 1981, spalio 30, nr. 42 (1581), p. 4; Kronika. Lituunistinis savaitgalis, *Europos lietuvis*, 1981, rugs. 18, nr. 36 (1575), p. 4.
55. Kronika. Lituunistinis savaitgalis jaunimui, *Europos lietuvis*, 1982, liepos 30, nr. 30 (1619), p. 4; Kronika. Kas-Kur-Kada, *Europos lietuvis*, 1984, rugpj. 24, nr. 32 (1719), p. 4; Kronika. Jaunimo seminaras, *Europos lietuvis*, 1984, rugs. 14, nr. 35 (1722), p. 4; J. V. Darbas ir pramogos. DBLJS suvažiavime Lietuvių Sodyboje, *Europos lietuvis*, 1985, geg. 10, nr. 19 (1756), p. 1; Dalyvis. Jaunimo savaitgalis. LITHEX-88, *Europos lietuvis*, 1988, geg. 11, nr. 19 (2004), p. 1; A. B. Lithex88 – jaunimo savaitgalis, *Europos lietuvis*, 1988, geg. 25, nr. 21 (2005), p. 3; Blinstrub A. Lietuviška patirtis – Lithex'89, *Europos lietuvis*, 1989, geg. 24, nr. 20 (2055), p. 3.
56. DBLS reikalai. Pirm. Z. Juro pranešimas metiniam DBLS suvažiavimui, *Europos lietuvis*, 1982, geg. 7, nr. 18 (1607), p. 1; DBLS pirmininko Jaro Alkio pranešimas PLB Europos kraštų pirmininkų suvažiavimui, 1984, rugpj. 2, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–8, b. 25204–3776, l. 3.

57. Kronika. Sėkmingas pantomimos spektaklis, *Europos lietuvis*, 1984, rugs. 21, nr. 36 (1723), p. 4.
58. M. B. Jaunimas ir senimas, *Europos lietuvis*, 1984, lapkr. 23, nr. 45 (1732), p. 4; „I want to be a Lithuanian – but my father won't let me!“, *Lynes. Lithuanian Youth Newsheet*, 1985, birželis, nr. 36, p. 6.
59. DBLS CV posėdžio 1978 01 20 protokolas nr. 11/462, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 68 a.p.
60. Lituanistinis skyrius, Barėnas K. *Britanijos lietuviai 1974–1994*, p. 65.
61. Happy Birthday to us. 3 years old and still young, *Lynes. Lithuanian Youth Newsheet*, 1981, sausis, nr. 17, p. 2.
62. Žr.: *Lynes. Lithuanian Youth Newsheet*, 1989, nr. 39–40; 1990, birž. 30, nr. 40.
63. DBLS reikalai. Pirm. Z. Juro pranešimas metiniam DBLS suvažiavimui, *Europos lietuvis*, 1982, geg. 7, nr. 18 (1607), p. 1.
64. P-kis A., DBLS taryba. Suvažiavimas, *Europos lietuvis*, 1981, gruodžio 4, nr. 47 (1586), p. 2.
65. *Lynes. Lithuanian Youth Newsheet*, 1982, liepa, nr. 27. Dar po pusmečio leidinio redaktoriai teigė: „Nors pradėjome leisti *Lynes* su tikslu pritraukti lietuviškai nemokantį jaunimą į mūsų bendruomenę, seniai priėjome išvados, kad savo skaitytojus reikia pratinti prie lietuvių kalbos.“ Žr.: Kodėl lietuviškai, *Lynes. Lithuanian Youth Newsheet*, 1983, kovas, nr. 30, p. 5.
66. *Lynes, Pasaulio lietuvis*, 1986, birželis–liepa, nr. 6–7 (200–201), p. 32–33.
67. Kronika. *Lynes* redakcinė kolegija „Jaunimo žiniaraštis“, *Europos lietuvis*, 1983, sausio 21, nr. 3 (1640), p. 4.
68. Žr.: *Lynes. Bulletin*, 1986, rugsėjis, nr. 38 a; gruodis, nr. 38 b; 1987, balandis, nr. 38 c; 1988, balandis, nr. 38 c, birželis, nr. 38 f. Leidinio originalai saugomi Vidos Gasperienės asmeniniame archyve Notingame, Didžiojoje Britanijoje.
69. DBLS CV posėdžio 1989 05 14 protokolas nr. 14/517, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 179; DBLS CV posėdžio 1989 12 17 protokolas nr. 19/522, *ten pat*, l. 183; DBLS CV posėdžio 1990 03 14 protokolas nr. 21/524, *ten pat*, l. 184.
70. A-vas. DBLS veikla. DBLS-gos Tarybos suvažiavimas, *Europos lietuvis*, 1983, sausio 7, nr. 1 (1638), p. 3.
71. DBLS CV posėdžio 1984 04 15 protokolas nr. 2/551, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 127; DBLS CV posėdžio 1987 01 21 protokolas nr. 12/487, *ten pat*, l. 156.
72. DBLJS akcija. Laiškai Dekolonizacijos komitetui, *Europos lietuvis*, 1985, vas. 8, nr. 6 (1743), p. 1.
73. DBL Jaunimo S-gos veikla, *Europos lietuvis*, 1984, spalio 26, nr. 41 (1728), p. 4; Alkis J. DBLS pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1985, bal. 4, nr. 14 (1751), p. 4.
74. *Ten pat*; Jaunimo veikla. Didž. Britanijos Liet. Jaunimo Sąjungos pirm. R. Juozelskio pranešimas DBLS suvažiavime balandžio 13 d., *Europos lietuvis*, 1985, bal. 19, nr. 16 (1753), p. 4; Jaunimo veikla, *Europos lietuvis*, 1985, geg. 10, nr. 19 (1756), p. 1; Kronika. Baltijos jaunimo savaitgalis, *Europos lietuvis*, 1985, spalio 4, nr. 38 (1775), p. 4; Dabšys T., Europos kraštų LB ir LJS pirmininkų ir valdybų suvažiavimas, *Pasaulio lietuvis*, 1985, spalio, nr. 10 (142), p. 7.
75. Jaunimo veikla. Didž. Britanijos Liet. Jaunimo Sąjungos pirm. R. Juozelskio pranešimas DBLS suvažiavime balandžio 13 d., *Europos lietuvis*, 1985, bal. 19, nr. 16 (1753), p. 4; Juozelskis R. Įkurta nauja Pabaltiečių sąjunga, *Pasaulio lietuvis*, 1985, rugpjūtis–rugsėjis, nr. 8–9 (190–191), p. 43.
76. DBLS pirmininko Jaro Alkio laiškas PLB pirmininkui Vytautui Kamantui, 1986 04 08 ir priedas veiklos klausimais, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–8, b. 25203–3775, l. 3–4; Alkis J. DBLS pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1986, bal. 10, nr. 15 (1801), p. 3.
77. DBLS CV posėdžio 1987 01 25 protokolas nr. 12/487, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 156.
78. DBLS CV posėdžio 1988 06 05 protokolas nr. 3/506, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2,

- l. 171 a.p.–172; DBLS CV posėdžio 1988 09 14 protokolas nr. 5/508, *ten pat*, l. 173.
79. DBLS reikalai. Pirm. Z. Juro pranešimas metiniam DBLS suvažiavimui, *Europos lietuvis*, 1982, geg. 7, nr. 18 (1607), p. 1.
80. Violetos Abariūtės kelionės po Europą medžiagos pristatymas, 1982, *LTSC PLA*, f. 13951, d. 1, b. 4, l. 5–6.
81. Juozelskis R. DBLS žinios, *Pasaulio lietuvis*, 1985, lapkritis, nr. 11 (193), p. 32; DBLS pirmininko Jaro Alkio laiškas PLB pirmininkui Vytautui Kamantui, 1986, bal. 8, ir priedas veiklos klausimais, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–8, b. 25203-3775, l. 3–4.
82. Alkis J. DBLS pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1986, bal. 10, nr. 15 (1801), p. 3; Jaunimas pasaulyje. Veiklus jaunuolis, *Pasaulio lietuvis*, 1986, gegužė, nr. 5 (199), p. 25; J. Z. A. Kuliuko pagerbimas, *Europos lietuvis*, 1986, liepos 17, nr. 27 (1813), p. 2.
83. Jaunimo reikalai yra svarbiausi, *Europos lietuvis*, 1987, lapkr. 4, nr. 43 (1978), p. 1.
84. DBLS CV posėdžio 1986 08 10 protokolas nr. 6/481, *VDU ISC*, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 150 a.p.; DBLS CV posėdžio 1988 06 05 protokolas nr. 3/506, *ten pat*, l. 171 a.p.; 35-ojo metinio DBLS suvažiavimo 1983 03 19-20 protokolas, 2 lapas; 37-ojo metinio DBLS suvažiavimo 1985 04 13-14 protokolas, 4 lapas; 40-ojo metinio DBLS suvažiavimo 1988 04 16 protokolas, 2 lapas; 41-ojo metinio DBLS suvažiavimo 1989 04 08-09 protokolas, 2 lapas. Dokumentai saugomi Lietuvių sodyboje Londone.
85. Kuliukas A. Ateities klausimu. Lietuvių Bendruomenė D. Britanijoje – keletas minčių dėl jos ateities, *Europos lietuvis*, 1987, bal. 29, nr. 18 (1853), p. 4.
86. *Ten pat*.
87. *Ten pat*.
88. *Ten pat*.
89. *Ten pat*.
90. Kuliukas A. Ateities klausimu. A. Kuliuko atsakymas, *Europos lietuvis*, 1987, rugs. 2, nr. 34 (1969), p. 3.
91. Lipšienė Br. Ateities klausimu. Kelios mintys, perskaičius A. Kuliuko straipsnį, *Europos lietuvis*, 1987, liepos 29, nr. 29 (1964), p. 3.
92. Savonis K. Ateities klausimu, *Europos lietuvis*, 1987, birž. 10, nr. 22 (1957), p. 3; Gaputytė E. Kalbėkimės, *Europos lietuvis*, 1987, birž. 17, nr. 23 (1958), p. 3; Juraitė V. Mano pastabos dėl A. Kuliuko pasisakymo, *Europos lietuvis*, 1987, birž. 17, nr. 23 (1958), p. 3.
93. Grupiljonaitė R. Dėl ateities, *Europos lietuvis*, 1987, geg. 20, nr. 21 (1956), p. 3.
94. Vaineikis H. Ateities klausimu, *Europos lietuvis*, 1987, rugpj. 19, nr. 32 (1967), p. 3.
95. Alkis J. DBLS-gos pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1988, bal. 6, nr. 14 (1999), p. 3; DBLS bendralaiškis, *Europos lietuvis*, 1988, rugs. 21, nr. 25 (2021), p. 4; Gasperienė V. DBLS suvažiavimo svarstyboms, *Europos lietuvis*, 1989, kovo 15, nr. 10 (2045), p. 3.
96. Tokią mintį išdėstė DBLS pirmininkas J. Alkis 1989 m. balandžio 8–9 dienomis Lietuvių namuose Londone vykusiame bendruomenės atstovų suvažiavime. Žr.: Kasparas S. Britanijos lietuviai. Lietuvių sąjungos metinis suvažiavimas, *Tėviškės žiburiai*, 1989, geg. 23, nr. 21 (2048), p. 6.
97. Kasparas S. DBLS LNB akcijų fondas ir rezervas, *Europos lietuvis*, 1979, kovo 27, nr. 13 (1453), p. 3.
98. Andr. V. Jaunimas už akcijas, *Europos lietuvis*, 1979, bal. 17, nr. 16 (1456), p. 3; Podvoiskis J. Jaunimas ir akcijos, *Europos lietuvis*, 1979, geg. 2, nr. 18 (1458), p. 3–4; Kasparas S. LNB akcijos, jaunimas ir morka, *Europos lietuvis*, 1979, rugs. 18, nr. 36 (1476), p. 3.
99. Bučys A. Bradfordas. DBLS susirinkimas ir kariuomenės 70-mečio minėjimas, *Anglijos lietuvių biuletenis*, 1989, kovas, nr. 71, p. 43–44.
100. Alkis J. DBLS ir LNB pirmininko pranešimas, *Europos lietuvis*, 1989, kovo 22, nr. 11 (2046), p. 3. Šios mintys buvo išsakytos ir VII PLB Seime. Žr.: DBLS pirmininko Jaro Alkio pranešimas VII PLB Seimui, 1988 06 28-30, *VDU ISC*, f. 6, ap. 1–8, b. 26821-4128, l. 1.

101. Kasparas S. Britanijos lietuviai. Lietuvių sąjungos metinis suvažiavimas, *Tėviškės žiburiai*, 1989, geg. 23, nr. 21 (2048), p. 6.
102. XX a. 10 dešimtmetį emigravo į Australiją.
103. Kuliukas Al. DBLS-ga 2000 metais. Jaunesnės kartos įsijungimas į DBLS-gą, *Europos lietuvis*, 1988, geg. 11, nr. 19 (2004), p. 3.
104. *Ten pat.*
105. Vienas konkretesnių liudijimų – DBLS CV 1988 m. rugsėjo 14 d. ir gruodžio 4 d. posėdžiai, kuriuose darsyk išryškintos bendros tendencijos, pasisakyta už glaudesnę vyresniosios ir jaunesniosios kartų komunikaciją, finansinę paramą jų veiklai, tačiau konkrečių sprendimų nepriimta. Žr.: DBLS CV posėdžio 1988 09 14 protokolas nr. 5/508, VDU ISC, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 173; DBLS CV posėdžio 1988 12 04 protokolas nr. 9/512, VDU ISC, f. 52, ap. 1–10, b. 2, l. 175 a.p.
106. DBLS politiniuose ir kultūriniuose renginiuose Didžiosios Britanijos jaunimas DP kartos lietuvių iniciatyva buvo įtraukiamas nuo pat pirmųjų DP lietuvių atvykimo į Didžiąją Britaniją metų – jie atlikdavo menines programas kultūriniuose ir politiniuose renginiuose, nešdavo Lietuvos vėliavą per demonstracijas. Į Baltų tarybos veiklą DP kartos lietuvių vaikai įsitraukė nuo 1964–1965 m., kai joje pradėjo dalyvauti A. Vilčinskas, M. Gorodeckaitė. Žr.: Baltų taryba, Barėnas K. *Britanijos lietuviai 1947–1973*, p. 200–201.

Kristina ŪSAITĖ

BETWEEN COMMUNITY TRADITION AND INDEPENDENCE: THE GREAT BRITAIN LITHUANIAN YOUTH ASSOCIATION FROM THE LATE 1970S TO THE 1980S

The article focuses on the factors affecting the way young Lithuanians in Great Britain got organized in the late 1970s and the 1980s. The aim is not only to elucidate the problems young people faced in trying to organize themselves and how they solved them but also to shed light on the attitudes of older-generation Lithuanians toward the renascent Great Britain Lithuanian Youth Association.

What were the relations between the latter and the Lithuanian Association in Great Britain as well as the rather popular Lithuanian Scout Organization? The paper takes up this question as it discusses the activities of the Great Britain Lithuanian Youth Association and its vision of the Lithuanian community's future.

Ingrida ŽINDŽIUVIENĖ

Amerikietiškos svajonės lietuviška versija: emigranto portretas Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“

Lietuviškos „amerikietiškosios svajonės“ paieškos

Daugybė tiesioginių ir netiesioginių nuorodų į „amerikietiškosios svajonės“ sąvoką Alės Rūtos (Elena Nakaitė-Arbienė) (1915–2011) romanuose „Pirmieji svetur“ (1984) ir „Daigynas“ (1987) išsamiai apibūdina ideologiją, dažnai priskiriamą amerikietiskajai socialinių ir asmeninių vertybių sistemai. Šio tyrimo tikslas – aptarti „amerikietiškosios svajonės“ teorinius aspektus ir šios ideologijos įtaką lietuviškai tapatybei Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“. „Amerikietiškosios svajonės“ sąvoka bus nagrinėjama per dviejų šios ideologijos kertinių taškų – sėkmės ir nesėkmės – prizmę. Bus trumpai apžvelgiami romane aprašyti istoriniai laikotarpiai, aptariami romane prasideję „amerikietiškosios svajonės“ aspektai. Sąvokos nagrinėjimas bus paremtas „amerikietiskąją svajonę“ analizavusių mokslin-

kų, Frederico I. Carpenterio, Jimo Culleno, Brenda Boudreau, Jennifer L. Hochschild, Ricardo Miguez, Gregory Thompsono ir kt. teiginiais.

Pateikdami daugybę tiesioginių ir netiesioginių nuorodų į „amerikietiškosios svajonės“ sąvoką, Alės Rūtos romanai „Pirmieji svetur“ (1984) ir „Daigynas“ (1987) išsamiai iliustruoja ideologiją, kuri dažnai priskiriama amerikietiskajai socialinių ir asmeninių vertybių sistemai. „Amerikietiškosios svajonės“ ideologija apima įvairius aspektus, susijusius su Jungtinių Amerikos Valstijų istorija bei šalies visuomenės, tautinio ir asmeninio tapatumo vystymusi. Terminas dažnai siejamas su JAV socialine santvarka, ekonominėmis sąlygomis, politine ir kultūrine situacija. Sąvoka sujungia lygybės, laisvės ir ypač materialinės gerovės principus. Šios visame pasaulyje gerai žinomos ideologijos pagrindas – lygių galimybių, ekonominės nepriklausomybės ir politinės autonomijos siekiai. Nors „amerikietiškoji svajonė“ analizuojama įvairiais požiūriais, galima išskirti du pagrindinius: *istorinį* (Carpenter, 1955)

ir *asmeninį* (Hochschild, 1995). Pastarasis požiūris apima esminę vertinimo sistemą ir principus, gvildena galimas ideologijos nesėkmės ir/arba atsisakymo priežastis.

Ideologijos pagrindą Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ sudaro keturi sėkmės aspektai, apibūdinti Jennifer L. Hochschild teorijoje: asmuo, siekiantis įgyvendinti svajonę, svajonės sąvoka, būdai įgyvendinti svajonę ir svajonės įgyvendinimą lemiančios sąlygos. Kita vertus, „amerikietiškosios svajonės“ neigimas parodo psichologinius ir socialinius veiksnius, turinčius įtakos asmens gyvenamajai aplinkai.

„Amerikietiškosios svajonės“ siekimą įvairiais periodais lėmė to meto visuomenės įsitikinimai, viltys ir jos reakcija į politinius, ekonominius, ideologinius ir socialinius įvykius. Straipsnyje bus pristatoma „amerikietiškosios svajonės“ (angl. *American Dream*) samprata, pagrindinės šios ideologijos sąvokos ir išanalizuotos jos apraiškos lietuvių išeivijos rašytojos Alės Rūtos (Elėna Nakaitė-Arbienė) romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“, kuriuose įtaigiai atskleidžiamas lietuvių emigranto portretas. „Amerikietiškosios svajonės“ esmė glaudžiai susijusi su daugeliu imigracijos aspektų bei pačios šalies, Jungtinių Amerikos Valstijų, istorija. Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ nagrinėjamos lietuvių imigrantų gyvenimo problemos atspindi bendrąją „amerikietiškosios svajonės“ viziją ir jos siekimą, įgyvendinimą, nusivylimą ja ar atmetimą/žlugimą. Rašytojos sukurti imigrantų paveikslai bene geriausiai lietuvių literatūroje atspindi sąsajas tarp lietuviškosios kultūros ir amerikietiškojo gyvenimo būdo bei socialinius, kultūrinius ir ekonominius integracijos ir tapatybės aspektus. Romanuose atsiskleidžia svarbiausios „amerikietiškosios svajonės“ dimensijos, aprašomi lietuvių emigracijos periodai, jų ypatumai, lietuvių išeivio charakterio bruožai, jų kitimo priežastys, etninių tradicijų ir tautinės atminties

saugojimas. Šiuose Alės Rūtos romanuose kultūrų priešprieša pinasi su dialogu, išeivio tapatybė apibūdinama integracijos, asimiliacijos aspektu ir „amerikietiškosios svajonės“ ideologijos kontekste, todėl galima teigti, kad romanuose vyksta šios ideologijos vizualizacija. Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ amerikietiškas tapatumas paimtas skirtingais JAV visuomenės vystymosi laikotarpiais: pirmajame romane aprašomi XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje vykę procesai, stabilizacijos periodas (1945–1960), kuriam būdingas ekonominis pakilimas ir materialinė gerovė, bei neramumų laikotarpis (1960–1970), kurio metu išryškėjo neigiamas požiūris į politinius vyriausybės sprendimus ir laipsniškas nusivylimas egzistuojančiomis vertybėmis.

Šiuo metu, kai emigracija tampa itin didelė problema ir daugialypiu reiškiniu, apimančiu daugelį gyvenimo aspektų, globalesnis požiūris į šiuos romanus padeda geriau suvokti romanuose keliamų klausimų tarpautiškumą ir aktualumą nūdienai. Alės Rūtos romanai „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ skatina ieškoti sąsajų su garsių amerikiečių autorių (pvz., Willa Cather (1873–1947), Philip Roth (g. 1933) ir kt.), labai panašiai atskleidusių emigrantų tapatybes, kūryba – būtent tai įrodo šiuose Alės Rūtos romanuose gvildinamų temų universalumą ir aktualumą.

„Amerikietiškosios svajonės“ sąvoka ir vystymasis

Terminas „amerikietiškoji svajonė“ glaudžiai siejamas su Jungtinių Amerikos Valstijų socialine, kultūrine, politine ir kultūrine santvarka nuo šalies istorijos pradžios¹. Ši sąvoka pabrėžia lygybės, ypač materialinės gerovės, principus². Prieš įvykstant paskutiniams dramatiškiems politiniams pokyčiams JAV (prezidento B. Obamos rinkimai), terminas buvo siejamas su WASP (baltaisiais anglosaksų kilmės protestan-

tais)³. Kaip teigia Gregory Thompsonas, to, kas žinoma kaip „amerikietiškoji svajonė“, pagrindas yra lygių galimybių, ekonominės nepriklausomybės ir politinės autonomijos perspektyva⁴. Patį terminą sudarė ir pirmą kartą paminėjo Jamesas Truslowas Adamas savo knygoje *The Epic of America* („Amerikos epas“) (1931). Ricardo Miguez as teigia, kad „Amerikietiškoji svajonė“ gimė iš emigrantų – homogeniškos visuomenės, gyvusios Amerikoje daugelį kartų – svajonių⁵. Laimės ir materialinės gerovės siekio rezultatas yra šie stereotipiniai teiginiai: namas priemiestyje su balta tvora, du ar trys vaikai, geras darbas, geras atlyginimas, gražūs automobiliai ir keletas atostogų per metus⁶. Daugelis teoretikų, analizavusių šią sąvoką, pripažįsta, kad tai tam tikras mitas ar įsitikinimas, padedantis daugeliui amerikiečių negalvoti apie kasdienius reiškinius. Vis dėlto jo pagrindo esmės negalima paneigti: pavyzdžiui, Claudia Giesel nuomone, „kai galvojame apie Ameriką, galvojame apie galimybių šalį, o gal veikiau galimybių kraštą, lygių žmonių kraštą, drąsių žmonių kraštą“⁷. Mokslininkai pripažįsta, kad kaip tik toks požiūris atsiskleidžia įvairiuose politiniuose dokumentuose, kaip *Nepriklausomybės Deklaracija* (1776), *JAV Konstitucija* (1787) ir kt. Labai svarbi sudedamoji sąvokos dalis yra tikėjimas, kad ten sunkiai dirbantis žmogus gali pasiekti sėkmę⁸. Besivystant Amerikai, kartu vystėsi mitas apie „amerikietiškąją svajonę“ – atsiranda tokie terminai, kaip „Naujoji „amerikietiškoji svajonė“, „Iš naujo peržiūrėta/naujai apibrėžta „amerikietiškoji svajonė““ ir kt. „Amerikietiškoji svajonė“ visada, anot Gregory Thompsono, reiškė galimybę patirti sėkmę, o kadangi sėkmė visada buvo tapatinama su materialine gerove, visais JAV istorijos periodais buvo pabrėžiamas materializmas⁹.

Diskusijos apie „amerikietiškąją svajonę“ remiasi skirtingais požiūriais, nes, kaip teigia Fredericas I. Carpenteris, „amerikietiškoji

svajonė“ niekada nebuvo apibrėžta tiksliai¹⁰. Istorinis požiūris, kurį analizuoja Carpenteris, sieja ideologijos pradžią su svajonės esme ir lokalizacija:

„Ankstesnėje versijoje ji [svajonė] egzistavo Edene ar Rojuje, Atlantidoje ar Utopijoje, bet visada kažkokioje fantazijų šalyje. Tuomet, atradus naująją pasaulį [Ameriką], senasis mitas įgavo pagrindą ir naujasis atradimas suteikė galimybę perkelti mitą į realiai egzistuojančią žemę.“¹¹

Kadangi naujasis žemynas siūlė vilčių išsipildymą, svajonės apibrėžti imta taikyti įvairioms sritims. Ricardo Miguez as teigia, kad „terminas „amerikietiškoji svajonė“ glaudžiai susijęs su socialine, ekonomine, politine ir kultūrine Jungtinių Amerikos Valstijų santvarka nuo pat šios šalies istorijos pradžios“¹².

Panašiai teigia ir Jimas Cullen as knygos „Amerikietiškoji svajonė“ įžangoje: „tai [tikėjimas svajone] yra ilgalaikės tradicijos dalis“¹³. Šis teiginys remiasi Frederico I. Carpenterio aprašytais JAV istorijoje vykusiais politiniais ir socialiniais įvykiais. Kaip pažymi Carpenteris, svarbiausias stimulus, paskatinęs pokyčius, vykusius kolonijinėje Amerikoje Amerikos revoliucijos periodu (1775–1783), priėmus Nepriklausomybės Deklaraciją (1776), Pilietinio karo metu (1861–1865) ir iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos, buvo naujoji ideologija¹⁴. Šis reiškinys, egzistavęs JAV visais civilizacijos periodais, pasak Carpenterio, 1931 metais (James Truslow Adams knygoje „Amerikos epas“) „buvo apibūdintas būtent kaip „amerikietiškoji svajonė“ – svajonė apie visų mūsų piliečių, nepriklausomai nuo jų socialinės klasės, geresnį, turtingesnį ir laimesnį gyvenimą“¹⁵. Taigi pačią šalį – Jungtines Amerikos Valstijas – imta sieti su vilčių ir svajonių išsipildymo vizija, troškimų įgyvendinimu.

Jimas Cullen as pastebi, kad ideologijos realizavimas daro įtaką pačiai visuomenei ir, anot jo, šie įsitikinimai tampa viena

svarbiausių socialinės ideologijos dalių¹⁶. Jos svarbą šiais laikais įrodo Culleno teiginys, kad „„amerikietiškoji svajonė“ yra tapusi tam tikra *lingua franca* – tai posakis, kurį tikriausiai supranta visi – ir aukščiausi įmonių vadovai, ir hiphopo šokėjai“¹⁷. Taip pamažu idėjos, atsiradusios ir sietos su naujai atrastu žemynu, peraugo į „amerikietiškąją svajonę“ – plačiai žinomą ideologiją. Jimas Cullenas (2003) įvardija penkis pavyzdžius, kaip „amerikietiškoji svajonė“ pasireiškia kasdieniame amerikiečių gyvenime: (1) svajonė apie geresnį gyvenimą ir galimybę kilti aukštytyn, (2) vertybės, išreikštos Nepriklausomybės Deklaracijoje, (3) svajonė apie lygybę, (4) svajonė turėti nuosavus namus ir (5) svajonė gyventi prie vandenyno¹⁸. Šiuolaikinėje JAV masinėje kultūroje, mene ir literatūroje apstu įvairių šio termino ir ideologijos interpretacijų: ironizuojančių, sarkastiškų, politizuotų, idealizuotų, kritinių.

Priešingai nei Fredericas I. Carpenteris ir Jimas Cullenas, kurie nagrinėjo „amerikietiškąją svajonę“ istoriniu požiūriu, Jennifer L. Hochschild tyrinėja šios ideologijos sudedamąsias dalis asmeninių pasiekimų atžvilgiu. Hochschild nuomone, „amerikietiškosios svajonės“ idėja apima viską, pradedant tikėjimo laisve, baigiant namais priemiestyje, ir kelia įvairiausias emocijas – nuo stipraus susižavėjimo ar idealizavimo iki nusivylimo ar įtūžio¹⁹. Taigi, jos požiūris apima ne tik svarbiausius ideologijos vertinimo kriterijus ir principus, bet ir aiškina galimas jos įsitvirtinimo ar žlugimo ir atmetimo subjektyvias priežastis.

Pirmiausia, kaip teigia Hochschild, „„amerikietiškojai svajonei“ būdinga neapibrėžta sėkmės sąvoka“²⁰. Šiuo požiūriu žodis „sėkmė“, reiškiantis išsipildžiusias žmogaus viltis, tampa ideologijos esme. Dėl šios priežasties tolesnė ideologijos analizė sutelkta į sėkmės vertinimą ir turinį, remiantis „egzistuojančiomis normomis ir elgsena“²¹. Anot Hochschild, sėkmė gali būti apibūdinama

kaip *absoliuti, santykinė ir konkurencinga*²². Atsižvelgiant į tai, sėkmė priklauso nuo individo tikslų ir požiūrio į rezultatą. Nepaisant sėkmės vertinimo ir turinio, galimybę ją pasiekti remiasi keturiais sėkmės principais. Jennifer L. Hochschild analizuoja šiuos principus, sutelkdama dėmesį į keturis klausimus: „Kas gali siekti „amerikietiškosios svajonės“? Iš ko susideda siekimas? Kaip sėkmingai pasiekti svajonę? Kodėl svajonė varta didžiausių mūsų pastangų?“²³ Klausimai ir atsakymai apibūdina „amerikietiškąją svajonę“ kaip ideologiją, kuri prieinama visiems žmonėms: jos principai kiekvienam suteikia šansą patirti sėkmę. Vis dėlto Hochschild tyrimuose iškeliamas ketvirtasis principas nusako ryšį tarp sėkmės ir dorovės. Anot Hochschild, asociacijos reiškia „mažiausiai keturis dalykus: dorovingumas veda į sėkmę, sėkmė daro žmogų dorovingą, sėkmė reiškia dorovę ir sėkmė nėra tikra, jei žmogus nėra dorovingas. Remiantis šia taisykle, dorovingumas yra viena iš svarbiausių sėkmės sąlygų, ir jos prasmė apima sąžiningumą ir atsakomybę už savo veiksmus. Taigi, galimybę įgyvendinti „amerikietiškąją svajonę“ lemia individo asmeninis ir socialinis elgesys.

Ricardo Miguezas kelią į „amerikietiškąją svajonę“ apibūdina konkrečiomis, amerikiečiams lengvai suvokiamomis sąvokomis: „svajonės“, „sunkus darbas“, „kliūtys“, „atkaklumas“, „sėkmė“, „viltis“ ir „šeima antra pagal svarbą po paklusnumo Dievui“²⁴. Kita vertus, pastangos patirti sėkmę nėra apsaugotos ir/arba yra susijusios su rizika, jog gali ir nepavykti. Ir nors, kaip teigia Hochschild, „amerikietiškosios svajonės“ ideologijoje nėra numatyta nesėkmės galimybė²⁵, jos tikimybė yra vienas didžiausių šio reiškinio trūkumų. Ypač, anot Hochschild, „problemos, susijusios su sėkme, nublanksta prieš problemas, atsirandančias dėl nesėkmės. Kadangi sėkmė yra tokia svarbi amerikiečių įvaizdžiui, [...] amerikiečiai į nesėkmę žiū-

ri priešiška²⁶. Atsižvelgiant į šį faktą, kai žmogaus viltys žlunga, jis užduoda daugybę klausimų, kodėl taip atsitiko. Savo knygoje *Facing Up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation* („Susitikymas su „amerikietiška svajone“: rasė, klasė ir tautos dvasia“) (1995) Hochschild analizuoja šį klausimą iš perspektyvos, kai pažeidžiami anksčiau minėti keturi sėkmės principai, kai trūksta valios ir tikėjimo savo galimybėmis kontroliuoti gyvenimą arba pasikeičia žmogaus asmeninės savybės bei jo vertybių sistema.

Be to, nesėkmė gali būti kartų susipriešinimo ir šio susipriešinimo pokyčių nulemtas rezultatas. Hochschild nuomone, skirtumai tarp kartų ir besikeičianti ekonominė situacija gali iškreipti ideologiją: „Skirtingos sėkmės rūšys, nors neturėtų, dažnai konfliktuoja, todėl jaunesnės kartos inicijuoja ankstesnių kartų ideologijos atmetimą²⁷. Todėl, kaip teigia Hochschild, „tas, kuris atmeta, kenkia ne tik sau ir savo aplinkiniams, bet ir sumažina bet kokią galimybę įtikinti amerikiečius susitaikyti su „amerikietiškosios svajonės“ pavojais ir performuoti ją taip, kad ji galėtų įgyvendinti visų žmonių viltis“²⁸. „Amerikietiškosios svajonės“ atmetimas gali būti susijęs su tam tikrais psichologiniais ir socialiniais veiksniais ir turi įtakos aplinkai, kurioje gyvena ideologiją paneigęs asmuo. Būtent šie veiksniai gali nulemti nesėkmę.

„Amerikietiškosios svajonės“ ideologija gyvuoja jau šimtmečius, bet jos esmė, kurią išreiškia žodis „svajonė“, siejama su įvairiais klausimais, pradedant kolonijinės Amerikos laisve, baigiant šiomis dienomis aktualia gerove ir asmeniniais pasiekimais. Laipsniškas vilčių pildymasis vadovaujantis „amerikietiškosios svajonės“ principais garantuoja sėkmę. Vis dėlto didžiausias ideologijos trūkumas yra baimė netikėtai patirti nesėkmę, kuri gali būti ideologijos atmetimo ar jos principų pažeidimo pasekmė.

„Amerikietiškosios svajonės“ „aukso amžius“ ir nuosmukis 1945–1970-ųjų laikotarpiu

„Amerikietiškosios svajonės“ įgyvendinimą skirtingais laikotarpiais lėmė to meto visuomenės įsitikinimai ir lūkesčiai, o tautos dvasia priklausė nuo jos reakcijos į politinius, ekonominius, ideologinius ir socialinius įvykius. XIX a. antrojoje pusėje didelė emigrantų banga iš Europos ir kitų šalių lėmė „amerikietiškosios svajonės“ ištvirtinimą naujųjų amerikiečių sąmonėje ir tapo neatšiejama amerikietiškosios tapatybės dalimi. XIX–XX amžiais vykę ekonominio nuosmukio periodai silpnino „amerikietiškosios svajonės“ pozicijas, tačiau pastebimas ryškus šios ideologijos sustiprėjimas po Antrojo pasaulinio karo. Jungtinių Amerikos Valstijų istoriją nuo 1945-ųjų iki 1970-ųjų galima padalyti į du atskirus periodus, kurių metu visuomenėje vyravo skirtingos nuotaikos. 1945–1960-ųjų laikotarpiu prezidentai Harry Truman (1945–1953)²⁹ ir Dwightas Eisenhoweras (1953–1961) atvedė šalį į, kaip apibūdina Moss, „stabilaus ekonominio kilimo ir pragyvenimo lygio augimo erą“³⁰. Priešingai, 1960–1970-aisiais, Jungtinėms Amerikos Valstijoms vadovaujant prezidentams Johnui F. Kennedy (1961–1963), Lyndonui Johnsonui (1963–1969) ir Richardui Nixonui (1969–1974), šalis išgyveno neramumų laikotarpį, paženklinant nepatenkintos ir susipriešinusios visuomenės protestų.

Į 1945–1960-ųjų laikotarpį Jungtinės Amerikos Valstijos įžengė kaip šalis, išgyvenusi karą. Kaip teigia Tindallas ir Shi, „amerikiečiai po Antrojo pasaulinio karo jautėsi pakiliai, galėdami pagrįstai didžiuotis savo stiprybe ir pramonine galia“³¹. Amerikiečių pasitikėjimas savimi netrukus buvo nukreiptas į ekonominio lygio kėlimą, nes kaip tik šiuo laikotarpiu šalies ekonominė padėtis pasiekė aukštumą³². George'as Brownas

Tindallas ir Davidas E. Shi teigė, kai padėtis Jungtinėse Amerikos Valstijose tapo pastebimai stabili, „1950-aisiais vyriausybės atstovai užtikrino, kad nėra ko baimintis dėl ekonomikos nuosmukių“³³. Amerikiečiai buvo dar neužmiršę Didžiosios depresijos laikotarpio (1929–1940), todėl pakili pokario metų pradžia teikė daug vilčių, kurios pamažu pildėsi. Pasak Mary B. Norton ir kt., „Didžiosios depresijos ir Antrojo pasaulinio karo metu dauguma amerikiečių svajojo įsigyti namą arba automobilį. Turtinguoju pokario laikotarpiu jie pagaliau galėjo įgyvendinti savo norus“³⁴. Atsižvelgiant į šį faktą, visuomenėje įsivyravo optimistinės nuotaikos, palyginti su ką tik pasibaigusiu ankstesniu periodu, kuriuo pasireiškė neigiama Antrojo pasaulinio karo įtaka. Nepaisant to, kad politiniai santykiai tarp Jungtinių Valstijų ir Sovietų Sąjungos virto vadinamuoju šaltuoju karu, amerikiečiai į savo ateitį žvelgė optimistiškai. Kaip pažymi Esmondas Wrightas, „amerikiečiai buvo įsitikinę, kad jų vaikų gyvenimas bus dar geresnis“³⁵. Optimistinę tautos dvasią lėmė materialinė gerovė, suklestėjusi dėl ekonomikos pakilimo.

Dar viena pokario periodo ypatybė – demografinis sprogymas, kuris 1957-aisiais pasiekė aukščiausią lygmenį³⁶. Siūlomos geresnio gyvenimo galimybės leido daugiau dėmesio skirti šeimoms ir žadėti jų nariams geresnę ateitį. Pasak Norton ir kt., visiems atrodė, kad „amerikietiškoji svajonė“ pagaliau išsipildė. [...] Amerikiečiai didžiavosi turintys politinę apsisprendimo teisę, kuri pasireiškė per balsavimą ir socialinį mobilumą³⁷. Dėl šių priežasčių laikotarpis nuo 1945-ųjų iki 1960-ųjų, nors ir šiek tiek temdomas neigiamų nuotakų dėl šaltojo karo, pasižymėjo aukštu ekonominės gerovės lygiu, kuris suteikė vilčių išsipildymo ir saviraiškos galimybes.

Priešingai, vėlesnis laikotarpis, prasidėjęs pirmaisiais XX a. septintojo dešimtmečio metais, išsklaidė optimistines tautos viltis,

situacija tarp pačių amerikiečių tapo nestabili. Kaip teigia Norton ir kt., „ironiška, bet būtent priemiesčių gyventojai – demografinio sprogyimo metu gimę vaikai – kėlė maištą ne tik prieš vykčius ekonominius procesus, bet ir prieš visą Amerikos vidurinės klasės vertybių sistemą“³⁸. Maištas prieš ankstesnės kartos vertybes ir vartotojiškumą tapo XX a. septintojo dešimtmečio pabaigos ir aštuntojo pradžios skiriamuoju ženklu.

Visuomenėje susiformavę įvairūs judėjimai šias nuotaikas dar labiau sustiprino. Vienas iš jų buvo Pilietinių teisių judėjimas (angl. *Civil Rights Movement*), kurio svarbiausias tikslas buvo afroamerikiečių ir baltųjų Amerikos piliečių lygiateisiškumas. Kai 1968 metais buvo nužudytas šio judėjimo lyderis Martynas Liuteris Kingas, kaip pastebi Moss, „168 miestuose kilo riaušės, kurių metu juodaodžiai maištininkai niokojo baltiesiems priklausančius verslo objektus ir kitą turtą“³⁹. Be to, pagal Norton et al., „dauguma amerikiečių asmeniškai nuo šio smurto nenukentėjo, bet beveik visi turėjo televizorius ir galėjo žiūrėti vakaro žinias“, todėl visuomenė galėjo sekti įvykius ir aptarti jų komentarus⁴⁰. Riaušės, teroro aktai ir smurtas tapo Amerikos visuomenės dalimi ir paabrėžė visuomenės susiskaidymo procesą.

Kita vertus, 1960–1970-ųjų periodu iškilo užsienio politikos problemų, kurios taip pat turėjo daug įtakos visuomenėje vykusiems procesams. Svarbiausias buvo Vietnamo karo (1959–1975) klausimas. Nors Jungtinės Valstijos turėjo ryšių su Azija jau nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos, jos išitraukimas į karą 1970-aisiais pareikalavo didžiausių pastangų. Be to, kaip teigia Norton ir kt., karo padarinius žmonės suvokė kaip „grėsmę jų [amerikiečių] ekonominei gerovei, socialiniam stabilumui ir politinei sistemai“⁴¹. Situacija dar labiau paaštrėjo, kai protestuoti prieš vyriausybės veiksmus imta eitynėmis ir demonstracijomis, kurios vėliau peraugo į teroro aktus⁴². Todėl XX a. aštuntasis de-

šimtmetis buvo neramumų periodas, jis iš pagrindų supurtė amerikiečių įsitikinimus, dėl to keitėsi visuomenės narių vertybės ir gyvenimo standartų suvokimas.

Taigi 1945–1970-ųjų laikotarpiu JAV visuomenėje išryškėjo dvi skirtingos tendencijos. Pirmuoju, stabilizacijos, periodu (1945–1960), esant ekonominiam pakilimui ir vykstant materialiniam klestėjimui, ypač sustiprėjo „amerikietiškosios svajonės“ pozicijos – ideologija įsitvirtino amerikiečių sąmonėje ir viliojo kitų šalių gyventojus. Antruoju, sukrėtimų, laikotarpiu (1960–1970) pasikeitė visuomenės požiūris į politinius veiksmus, kurie prieštaravo vertybėms ir kėlė visuotinę nusivylimą. „Amerikietiškosios svajonės“ kaita – jos stiprėjimas ir nuosmukis – įvairiais XIX ir XX a. periodais atsispindi Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ (1984) ir „Daigynas“ (1987), kuriuose ypač ryški sėkmės (pagal Jennifer Hochschild) paradigma.

„Amerikietiškosios svajonės“ vizualizacija Alės Rūtos romanuose

Alė Rūta (Elena Nakaitė-Arbienė) (1915–2011), žymi lietuvių išeivijos rašytoja, yra apie trisdešimties įvairaus žanro kūrinių (dauguma jų – romanai) autorė. Beveik visa Alės Rūtos kūryba buvo išleista už Lietuvos ribų – JAV ir Didžiojoje Britanijoje. Pasak Aldonos Ruseckaitės, „Lietuvoje iki Atgimimo nebuvo išleistas nė vienas Alės Rūtos kūrinys“⁴³, o ir jau atkūrus Nepriklausomybę tik maža rašytojos kūrybos dalis išleista Lietuvoje: 1992 metais pasirodžiusi knyga su trimis romanais („Trumpa diena“ (1955), „Motinos rankos“ (1961), „Kelias į kairę“ (1964)) buvo pirmasis žingsnis sugrąžinant šią išeivijos rašytoją į Tėvynę. Savo kūryboje derindama tradicinį realistinį pasakojimą, etnografiškumą ir tautosakiškumą, istorizmą, lyrizmą, idealizmą, vidinius monologus, Alė Rūta formavosi kaip „viena ryškesnių pokario išeiviško mentalite-

to atstovių“⁴⁴. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Alė Rūta studijavo literatūrą Vytauto Didžiojo universitete, vėliau Vilniaus universitete, kurį baigė 1943 metais⁴⁵. Rašyti pradėjusi nuo gimnazijos laikų (1934 metais baigė Rokiškio gimnaziją), studijų universitete metais periodikoje spausdino eilėraščius, parašė libretą operetei vaikams „Žiogas ir skruzdė“ (kompozitorius V. Kuprevičius). 1944 metais pasitraukusi iš Tėvynės, studijavo Vienos universitete; gyvendama pietinėje Vokietijos dalyje išleido eilėraščių knygą „Be tavęs“ (1946) ir novelių rinkinį „Likimo keliu“ (1947), įstojo į 1946 metais įsteigtą Lietuvių rašytojų draugiją tremtyje⁴⁶. 1948 metais persikėlė į JAV, gyveno Kalifornijoje, Santa Monikoje, ten ir mirė 2011 metų gruodžio 31 dieną. Kaip teigia pati rašytoja savo autobiografijoje, jos stiliui susiformuoti daug įtakos turėjo skaitymas vokiečių ir prancūzų kalbomis, ypač Gustave Flaubert'o kūryba⁴⁷. Pasirinkusi Alės Rūtos slapyvardį dėl asmeninių priežasčių, savo kūryboje stengėsi perteikti meilę Tėvynei, gimtajai žemei, aprašyti tautos istoriją, analizuoti vienumos jausmą svetimame krašte, perteikti daugeliui išeivių gerai pažįstamą nostalgiją savam kraštui, jo žmonėms, kalbai, kultūrai, papročiams. Jos kūrybos pagrindą sudaro „prarastos tėvynės lyriniai regėjimai, skaudūs jos istorijos ir kultūros prisiminimai“⁴⁸. Pati rašytoja taip pat pripažino: „Iš gimtinės ilgesio visa mano kūryba.“⁴⁹

Vytautas Kubilius pastebi, kad rašytojos kūryboje „lietuviškas žodis, užrašytas gimtojo kaimo atsiminimuose, ilgainiui atsivėrė industrinės civilizacijos realijoms, didmiesčio ritmams, priešingybių draskomo žmogaus savimonei, moderniosioms žanrų ir formų transformacijoms, masinės kultūros ir svetimos kalbos poveikiams“⁵⁰. Rašytoja dažnai buvo kritikuojama dėl sentimentalumo ar mėgėjiškumo kūryboje „tiek stilistiniu, tiek kompoziciniu požiūriu“⁵¹ ar dėl ypač ryškių buitinio romano bruožų⁵², galbūt bijant pripažinti daugeliui išeivių būdingą Tėvy-

nės ilgesio jausmą ar tarpasmeninių santykių dinamiškumą šiuolaikiniame pasaulyje. Rašydama apie savo mamą, Vijoletė Arbas pripažįsta, kad ji (Alė Rūta) „svarstė tėvynės vargus ir skausmus. Mąstė apie dvasines vertybes. Poetiškai dėstė lietuviškus žodžius, it augindama žiedų kupinas gėles“⁵³. Kaip tik toks švelnus žavėjimasis augalo grožiu, nepaliaujamai ilgesingas gėrio prado ieškojimas atsiskleidžia rašytojos požiūryje į lietuvių „prigijimą ir augimą“ svetimoje žemėje⁵⁴. Alina Staknienė teigia, kad savo romanuose Alė Rūta meta „panoraminį žvilgsnį į savo išgyventos tikrovės modelį“⁵⁵ ir „skverbiasi į tautos atmintį, imasi istorinės tematikos“⁵⁶. Kaip taikliai įvardijo Dalia Striogaitė, beveik visi Alės Rūtos kūriniai yra paminklai paprastiems herojams, mylimiems ir paminklo nusipelnusiems: lietuviui motinai („Motinos rankos“), pokario partizanams („Broliai“), pirmiesiems ir sunkiai Amerikoje įsitvirtinusiems lietuvių ateiviams („Pirmieji svetur“), įžymiems mūsų kultūros veikėjams („Mėlynojo karvelėlio šviesa“, „Margu rašto keliu“) ar kukliems liaudies švietėjams – kaimo mokytojams („Vargingos tėvynės vaikai“)⁵⁷. Visuose Alės Rūtos kūriniuose ryškiai atsiskleidžia meilė Tėvynei, žmogui, lietuvių papročiams, kalbai. Ypač svarbi rašytojai tema – „lietuviškos imigracijos į JAV istorija“⁵⁸. Dalia Striogaitė pažymi, kad rašytoja sukuria savą žmogaus gerumo, dorovingumo, „jo spinduliuojamos šviesos maksimumą“⁵⁹. Pati rašytoja, tarsi įprasmindama savo šiltą ryšį su skaitytoju, yra pasakiusi: „Esu skaitytojų (ne kritikų) rašytoja.“⁶⁰ Ir iš tiesų, skaitant Alės Rūtos romanus jaučiamas ypatingas ryšys su rašytoja: jos kuriami veikėjai tampa artimi, jų tarpusavio santykiai – lengvai atpažįstami, reakcija į įvykius lengvai nuspėjama.

Tenka pripažinti, kad šiame straipsnyje aptariamiems Alės Rūtos romanams („Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“) būdingi amerikietiškojo bestselerio romano bruožai: aktualios temos, intriguojantis veiksmas,

daug įvykių, nesunkiai atpažįstami veikėjai ir jų gyvenimas, plėtojamos tarpasmeninių santykių trajektorijos. Romanuose pinasi lietuviška ir amerikietiška tematika, aprašoma amerikietiška tikrovė įvairiais laiko tarpais, šiai tikrovei būdingos problemos, santykiai šeimoje, tautiškumo išlaikymas ar nykimas. Kaip ir kiti amerikiečių rašytojai, rašę apie įvairių kartų emigrantus (pvz., Willa Cather, Philip Roth ir daugelis kitų), šiuose romanuose Alė Rūta pateikia daug informacijos apie senosios kartos emigrantų pasiaukojimą, paramą vienas kitam, tautinių vertybių išsaugojimą, naujųjų emigrantų kartų materialijų vertybių siekimą, išsimokslinimą, tautinių papročių kaitą, santykius šeimose, kartų konfliktus. Romanuose galima įžvelgti amerikietiškojo pasakojimo įtaką, tačiau būtent šis bruožas leidžia Alės Rūtos romanus vertinti kaip daugialypės amerikiečių (ne vien Lietuvos) literatūros dalį. Tenka tik apgailestauti, kad šie ir kiti Alės Rūtos romanai nėra išversti į anglų kalbą: rašytojos savitas braižas, pagarba tautiniam tapatumui ir lietuvių išeivio portretas puikiai papildytų ne tik JAV įsikūrusio emigranto paveikslą, bet ir prisidėtų prie literatūrinių ir istorinių komparatyvistinių tyrimų pasauliniu mastu.

Romanuose „Pirmieji svetur“ (1984) ir „Daigynas“ (1987) aprašomos kelios lietuvių emigracijos bangos, vaizduojamas šimtą metų trukęs periodas. Pirmuoju romanu Alė Rūta pradeda Martišiūnų šeimos istoriją, aprašydama XIX a. antrojoje pusėje vykusią senąją lietuvių emigracijos bangą. Šiame romane autorė aprašo savo veikėjo gyvenimą nuo pat gimimo „mažažemio ūkininko šeimoje baudžiavos laikais ir baigia mirtimi Amerikoje, čia nugyvenus ilgą amželį (iki didžiosios depresijos laikų)“⁶¹. Romane pateikiama daug istorinių faktų ne tik apie lietuvių įsikūrimą JAV, bet ir apie tuo metu Lietuvoje vykusius įvykius. Romanas pradedamas nuo pagrindinio romano veikėjo – Kazimiero Martišiūno – gimimo.

Aprašomas XIX a. vidurio Lietuvos kaimo gyvenimas, buitis, problemos. Romane pateikiama daug istorinių žinių apie Antano Mackevičiaus (1828–1863) organizuotą sukilimą, jo išsakytas pirmąsias tuo metu nepriklausomos Lietuvos, nacionalinio valstybingumo, pilietinės teisės idėjas. Jaunuolis Kazys Martišiūnas išitraukia į pasipriešinimo prieš carinės Rusijos priespaudą veiklą. Bijodamas vykstančių represijų, Kazys bėga į Klaipėdą, iš ten į Londoną, vėliau išvyksta į JAV ir įsikuria Niujorke. Pamažu, sunkiai dirbdamas ir atidžiai stebėdamas aplinką, Kazys Martišiūnas įsitvirtina JAV. Aplinkui vykstantiems reiškiniams imlus lietuvis pastebi, kad „žmonės malonūs, linksmi“, kad „[saulė] tokia pati kaip ir Klaipėdoj ar jų kaimė“⁶²; „naujajame krašte jis [Kazys] jautėsi laimingu, tarytum gražų sapną sapnavo“⁶³. Iš Niujorko, kaip ir daugelis to meto lietuvių išeivių, Kazys persikelia į Šenandoa miestelį, esantį Pensilvanijos rytinėje dalyje. Atrastose anglių kasyklose reikėjo daug darbininkų, todėl 1862 metais įsikūręs miestas sparčiai augo. Romane aprašomame XIX a. septintojo–aštuntojo dešimtmečio mieste gyveno per dvidešimt tautybių žmonių: „Metai bėgo ir į Shenandoah susitelkė apie dvidešimčia kalbų susikalbančių užsieniečių.“⁶⁴ 1872 metais kartu su lenkais emigrantais lietuviai įkūrė Šv. Kazimiero draugiją, pirmąją lietuvių parapiją JAV⁶⁵, vėliau (1891) susikūrė lietuvių Šv. Jurgio parapija. Emigrantų gyvenimas, lietuviškų bendruomenių kūrimasis, lietuvių išeivių buitis pamažu formuoja romano vystymąsi: taip romane atsiranda nauja „amerikietiškosios svajonės“ dalis – tai lietuviškosios tapatybės puoselėjimas, pagarba kalbai ir tradicijoms. Kita vertus, palengva ryškėja visos sudedamosios „amerikietiškosios svajonės“ dalys ir ypač jos pagrindas – sunkus darbas ir atkaklumas. Romane aprašomi sunkų fizinį darbą dirbantys išeiviai:

„[...] augo, plito Shenandoah miestukas, ištįso gatvės. Lietuviai vadino Šenadorium.

Vis nauji būriai darbininkų atvykdavo, daugiausia iš Europos ateivių. Lietuviai laikėsi iš vieno. Labai jų nemėgo „airišiai“, nes jiems pavydėjo. Susiginčijus koliojo, apstumdavo. Kiekvienas veržėsi į geresnį, mažiau pavojingą darbą: kiekvienas rūpinasi savimi. O lietuviai greit prasiverždavo. Sąžiningi, darbštūs, punktualūs, žiūrėk jau vienas, kitas „formanauja“, ar ką... „Airišiai“, lenkai dega pavydu, pyksta.“⁶⁶

Taip pamažu kuriama lietuvio išeivio gyvenimo epopėja atspindi visas kertines „amerikietiškosios svajonės“ sąvokas: suformuluojama svajonė ir pagrindinis tikslas, sunkiai dirbama, taupoma, atkakliai siekiama užsibrėžto tikslo, neprarandama vilties net sudėtingais gyvenimo tarpsniais. Tačiau šioje „amerikietiškosios svajonės“ lietuviškoje paradigmoje atsiranda nauja sudedamoji dalis – tai tautinio identiteto puoselėjimas, ištikimybė tautinėms vertybėms:

„O koks gi buvo jo džiaugsmas, kai kunigas Andrius Striupinskas atspaudė ant atskiro lapo lietuviškai giesmę Wieszpates savo szaukuiosi“. Tai buvo 1874 m. – gal pirmutinis Amerikoje raštelis lietuviška rašyba.“⁶⁷

Romane aprašoma, kaip lietuviai visais įmanomais būdais stengėsi išlaikyti savo kalbą ir papročius: „Lietuviai vengia vesti amerikietes ar kitokias užsientes“⁶⁸; „Ne vien religinė veikloja; Martišiūnas išitraukė ir į patriotinę veiklą, rašinėjo žinutes į laikraščius“⁶⁹. Be tautinių tradicijų puoselėjimo „amerikietiškoji svajonė“ būtų netikra, be savo kalbos išlaikymo gyvenimas svetimijoje šalyje taptų nemielas.

Šeimos vertybės, jos materialinė gerovė, kaip sudedamoji „amerikietiškosios svajonės“ dalis, taip pat pabrėžiamos Alės Rūtos romane „Pirmieji sveturi“ – nuosekliai kuriama gerovė, išgyvenama dėl vaikų bendravimo su kitataučiais, diegiama meilė sava kalbai ir kultūrai, taip pat toli esančiai tėvynei: „Taip jie gyvena laimingai, sparčiai turtėja ir garėja darbštumu bei širdžių gerumu.“⁷⁰ Roma-

ne nuosekliai kuriamas dorovingo žmogaus, galinčio pasiekti „amerikietiškąją svajonę“, portretas: atkaklus, sunkiai dirbantis, religingas, atsidavęs šeimai žmogus. Alės Rūtos sukurtas pagrindinis romano veikėjas (Kazimieras Martišiūnas) atitinka visus Jennifer L. Hochschild apibūdintus „amerikietiškosios svajonės“ siekiančio žmogaus stereotipinius bruožus, tarp kurių pats svarbiausias yra dorovingumas.

Romano „Pirmieji svetur“ tęsinyje „Daigynas“ (1987), kuriame veiksmai tęsiasi po dvidešimties metų, atsiskleidžia tarpkultūrinių skirtumų nulemti konfliktai, tarp kartų atsiradę nesutarimai, tarp pačių lietuvių emigrantų įsižiebusi nesantaika dėl skirtingo požiūrio į lietuviybės puoselėjimą, žmonių sumaterialėjimas, susvetimėjimas, vartojamos lietuvių kalbos kaita (atsiranda daug anglų kalbos žodžių, posakių), amerikietiškojo gyvenimo būdo sąlygų bei asimiliacijos paveikta tradicijų ir papročių dinamika. Kazimiero Martišiūno anūkas, nors vedęs lenkę ir šeimoje kalbantis lenkiškai, suvokia tautinių tradicijų prasmę:

„O Kūčios! Taigi – šiandien. Motina, kai buvo jaunesnė, vis pati pritaisydavo Kūčių valgių. Ji iš savo motinos išmoko. O senelė, žinoma, iš Lietuvos tą paprotį atsivežė. Gražus paprotys! Kuo skiriasi Amerikoje Kalėdų išvakarės nuo kitų švenčių? Nuo Padėkos dienos, nuo Liepos 4-tosios šventės, nuo Velykų? Kumpis, kalakutas, pyragai ir gėrimai... [...] Bet jokia puota – ne tas, kaip lietuviškos Kūčios! Amerikos katalikai neturi tokių gražių tradicijų. Maldos ir bažnyčia – dar ne viskas! Yra dar nuotaika, religinė nuotaika, kuri primena ir tautos specifinius papročius, senelių ir prosenelių kartojamą ritualą... Aš gerai ir nežinau, iš kur tai... Bet nuo vaikystės regėjau iš tėvų, lietuvių laikraščiai rašo, – kažkas bendra ir šventa...“⁷¹

Kaip ir romane „Pirmieji svetur“, jo tęsinyje „Daigynas“ ypač daug dėmesio skiriama meilei Tėvynei ir troškimui ją išvysti:

„Ir sau galvoju: Viešpatie, jie tiki! Jie tikrai laukia ir tiki, kad Lietuva greit bus laisva! Just like that! Karas baigėsi, komunistai užėmę, geležinė uždanga aklinau uždaryta... O jie tiki stebuklu! Kad kažkas ateis ir visa pakeis: išvaduos, išlaisvins, komunistų nebebus, jie sugrįš... Ir džiaugiasi atvažiuavę į Ameriką, ir vis tiek laukia – tuoj grįžti! Keisti žmonės... Bet, Dieve, jiems padėk! [...] Man darosi beveik baisu. Ir labai liūdna... Jie svajotojai! Lietuvai jų meilė didelė, bet jų troškimai – tokie nerealiūs!“⁷²

Čia jau pastebimas kritinis požiūris į idealizuotą Tėvynės portretą, aprašomas naujosios lietuvių išeivių bangos, prasidėjusios po Antrojo pasaulinio karo ir vykusios vėliau, narių gyvenimas, jų santykiai su lietuvių išeivių bendruomene, lietuviškų tradicijų išlaikymas ar atmetimas bei ypač stiprus „amerikietiškosios svajonės“ suvokimas.

Kitaip nei pirmajame romane, kai gerovės kūrimas turėjo padėti išlaikyti tautiškumą, tęsinyje ši gerovė kuriama tam, kad būtų galima greičiau tapti tikru amerikiečiu: čia jau atsiranda smulkios „amerikietiškosios svajonės dalys“ – mašina, namas, kitaip tariant, visos svajonės, „kurias įmanoma tik Amerikoje realizuoti: turtą, patogumus, net prabangą...“⁷³. Vienas pagrindinių veikėjų pripažįsta: „Taigi, mūsų gyvenimas Amerikoje rieda gerai. Ir gerbūviu vis kylame aukštyt“⁷⁴; „Patys prasigyveno, nereik. Bet, oh boy, kaip prasigyveno! Šilkai, auksai, pirštinės... Pudros, kvepalai, dažai... Apie mašinas kalba – tiktai geresnės rūšies, beveik visi namus turi...“⁷⁵ Istoriškai aprašyta „amerikietiška svajonė“ „sudygsta“ tarsi pastarajame romane aprašomame daigyne medelių ūgliai: „O ten lygu, pasėji sėklą, po metų – jau daigas, po dvejų, trejų persodini... Auga pagrečiau, kas metai vis nauji daigai...“⁷⁶ Taip sudygsta „amerikietiškoji svajonė“ ir lietuvių išeivių gyvenimuose:

„Sako, Amerika – galimybių šalis. Taip, didelių galimybių, gerų progų. Bet... Tiktai

po rimto pasiruošimo, aiškaus darbo tikslo, pastangų... Tik tada galimybės atsiveria. Sėdėtum, vyre, nosį nukabinęs, niekas neateitų pas tave ir ant padėklo tau neatneštų galimybių nei darbo.⁷⁷

Daug dėmesio skiriama įprastiniams žingsniams, siekiant „amerikietiškosios svajonės“ – kaip ir pirmajame romane, šiame taip pat pabrėžiama svarbi „amerikietiškosios svajonės“ dalis – sunkus darbas ir atkaklumas:

„Tėvas mano sunkiai dirbo. Jis mums sakydavo vis – pasaką... Apie Lietuvą, apie jo tėvelių sodą, kur baltai žydėjo vyšnios, obelys; o vasarą dūzgė darbščios bitelės... Darbščios bitelės! Tėvas prilygindavo savo pasaką prie gyvenimo. „Būkit ir jūs darbščios bitelės“, – sakydavo. Tėvo pasaka – tai jo gyvenimo visi metai: sunkūs, vargingi, bet ir geri.“⁷⁸

Romane kuriamas „amerikietiškosios svajonės“ siekiančio asmens portretas atitinka Jennifer Hochschild ir kitų mokslininkų, tyrinėjusių „amerikietiškosios svajonės“ ideologiją, pristatytus bruožus, tarp kurių pats svarbiausias – dorovingumas: „Kas yra „doras“? Žinau, žinau! Aiškino mums seselė, kai pradėjau mokyklą. Kas – doras? Kas myli Dievą ir vykdo Jo valią...“⁷⁹ Taigi, romane atsiskleidžia ne tik istorinė, bet ir asmeninė „amerikietiškosios svajonės“ dimensija: sukuriamas tolygus svajonės išsipildymo siekiančio žmogaus portretas.

Abiejuose romanuose galima aptikti daug faktų iš JAV istorijos ir visuomenės gyvenimo – tai ir įvykiai Pensilvanijos kasyklose, miestų plėtra, pramonės augimas, sveikatos apsauga, įmonių veikla, švietimo įstaigų sistema, laisvalaikio leidimo formos, žmonių pomėgiai, tarpusavio bendravimas, lietuviškų bendruomenių veikla ir daugelis kitų sričių. Galima teigti, kad romanai yra puikus lietuvių kilmės amerikiečių gyvenimo atspindys. Romanuose atsiskleidžia lietuvių

bendruomenės veiklos ypatumai, aprašomi vykstantys reiškiniai, bendravimo su tėvynainiais formos, naujai atvykusių asimiliacija, konfrontacija tarp išeivijos skirtingų grupių ir kartų. Šiuo požiūriu tekstai tampa svarbūs sociologiniu požiūriu: juose aptinkama informacija papildo turimas istorines žinias apie lietuvių išeivių gyvenimą JAV. Išeivių integracija į amerikietiškąją visuomenę dažnai įgauna alegorinę formą, kaip antai šiame prie namų esančių gėlių darželių aprašyme, kur net gėlių spalva simbolizuoja JAV vėliavos spalvas (raudona, mėlyna, balta):

„Darželiai – ne kaip lietuvačių. Čia tėteli kur sieną raudonai žydintis krūmas, tai virsta prie durų mėlynos kekės, ar palangėmis nubėga įvairių spalvų žemutės tulpės... Nėra kiemų kaip Lietuvoj. Bet ir nėra namų be papuošalo: tarp trobas saugančių didelių medžių – spalvotom kekėm krūmai, lėlių žiedai, baltos kalijos...“⁸⁰

Romanuose svarstomi įvairūs politiniai įvykiai, jie dažnai siejami su išeivių asmeninėmis problemomis, santykiais šeimoje, dalyvavimu versle ir kt. Tekstuose ypač išryškėja pozityvus emigranto portretas, idealizuojama jo sėkmė:

„That’s what is all about...“ – jis mąsto garsiai ir tuoj susigėsta: argi jau svetima, ne motinos, kalba? Bet taip yra! Viduje gal jis mažai pasikeitęs, bet išoriai... Kalba, darbai, planai, aplink žmonės, reikalai, valstybės reikalai ir politika... Viskas! „Gyveni Romoj, mąstai kaip romėnai...“ Taip yra, tai gyvenimo faktai. Širdis pasidžiaugia, intymiausi jausmai prasiskleidžia tik šeimos salelėj... Jie dabar jau trys, netrukus bus ketvirtas...“⁸¹

Nors romanuose aptinkama įvairialypių išeivių portretų, vis dėlto juose aiškiai įsitvirtina visapusiškai teigiamo, beveik idealizuoto išeivio portretas. Taip sukuriamą lietuvišką „amerikietiškosios svajonės“ versiją.

Išvados

Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ (1984) ir „Daigynas“ (1987) „amerikietiškosios svajonės“ ideologija perteikiama pasitelkiant vienos lietuvių emigrantų giminės narių gyvenimo istoriją. Kadangi romanas aprašo atvykusios iš Lietuvos šeimos ir jos kelių kartų gyvenimą Jungtinėse Amerikos Valstijose nuo XIX amžiaus antrosios pusės iki XX amžiaus antrosios pusės, romanuose pateikiama daug informacijos apie lietuvių bendruomenių kūrimąsi, jų narių buitį, tautinio tapatumo ir paveldo išlaikymą. Romanuose daug dėmesio skiriama ypatingajam 1945–1970-ųjų periodui, kada politiniai, ekonominiai, socialiniai ir asmeniniai pokyčiai buvo itin svarbūs, aprašant du priešingus ideologijos polius. Šlovingą sėkmę ir netikėtą nusivylimą egzistuojančiomis vertybėmis lėmė istorinis laikotarpis ir asmeniniai šeimos narių charakterio bruožai. Kita vertus, Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ daug dėmesio skiriama įvairiai suvokiamai sėkmės paradigmai – būtent tai suteikia šiems romanams tarpkultūrinį aspektą. Romane amerikietiškosios vertybės susipina su tautinėmis tradicijomis. Šiame abipusės asimiliacijos procese ieškoma pozityvių atspirties taškų, išryškinama sėkmė ir jos siekiantis dorovingas asmuo, todėl šiuose Alės Rūtos romanuose „amerikietiškąją svajonę“ galima vertinti iš savi realizacijos perspektyvos. Pagrindiniai šių romanų veikėjai pamažu sukuria savitą (kiek „sulietuvintą“) „amerikietiškosios svajonės“ versiją. Prisiėmę sėkmingo asmens vaidmenį (paklusnus sūnus, mylimas vyras ir tėvas), jie laikomi sėkmingais „amerikietiškąją svajonę“ susikūrusiais asmenimis, tačiau, kaip ir teoriniuose „amerikietiškosios svajonės“ teiginiuose, veikėjų sėkmė grindžiama atsakomybės jausmu, kuris siejamas su tam tikrais asmenybės bruožais: pareigos jausmas, dorovingumas atveria kelią į asmeninių troškimų

išsipildymą, grindžiamą „amerikietiškosios svajonės“ ideologija.

Nors „amerikietiškosios svajonės“ įgyvendinimas pagal paties susikurtą sėkmės modelį reikalauja kontroliuoti savo veiksmus, dažnai aprašoma amerikiečių autorių kūriniuose nesėkmė ištinka dėl įvairių išorinių veiksnių. Nusivylimas ekonomika ir politika smarkiai sumenkina galimybes įgyvendinti „amerikietiškąją svajonę“, o vertybių atsisakymas baigiasi visuotiniu ideologijos atmetimu. Dažnai amerikiečių kūriniuose pasitaikantis jaunesnės kartos pasipriešinimas „amerikietiškosios svajonės“ ideologijai išreikštas Alės Rūtos romanuose, kuriuose pozityviai apibūdinama iš kartos į kartą puoselėta ideologija.

Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ „amerikietiškąją svajonę“ lemia keletas veiksnių. Teigiama atmosfera visuomenėje ir ekonominė situacija suteikė žmonėms galimybę įgyvendinti savo norus, tačiau norų išsipildymas priklauso nuo žmogaus atsakomybės jausmo ir valios. Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ sąlygos, lėmusios „amerikietiškosios svajonės“ sėkmę, priklauso nuo istorinio momento, bendruomenėje vyraujančių nuostatų ir asmeninių žmogaus būdo bruožų. Analizuojamų temų aspektu Alės Rūtos romanuose galima aptikti daug sąsajų su amerikiečių rašytojos Willos Cather (1873–1947) kūriniiais, kuriuose įtaigiai atskleidžiamas čekų emigranto paveikslas, bei šiuolaikinio rašytojo Philipo Rotho (g. 1933) romanais, kuriuose panašiai aprašoma kelių kartų emigrantų gyvenimo epopėja.

Kitaip nei daugelio žymių amerikiečių rašytojų, savo kūriniuose tyrinėjusių „amerikietiškąją svajonę“, Alės Rūtos romanuose „Pirmieji svetur“ ir „Daigynas“ šalia įpras-tinių „amerikietiškosios svajonės“ sudedamųjų dalių atsiranda dar viena neatsiejama dalis – tautiškumo puoselėjimas, tautinio paveldo saugojimas, tradicijos, amerikie-

tiškosios ir lietuviškosios kultūrų santykis, ištikimybė tautinėms vertybėms ir jų puoselėjimas, be kurių „amerikietiška svajonė“ neįmanoma. Šiais laikais, kada emigracijos mastai didėja, Alės Rūtos romanuose vertinama tautinė savimonė, tautinio paveldo puoselėjimas, meilė Tėvynei, dvasinių vertybių priešpriešinimas materialinėms galėtų daugeliui išvykstančiųjų būti atrama. Šiuose romanuose aprašomos kultūrinės sąsajos taptų tiltu, padedančiu ne tik atrasti sėkmę,

bet ir neprarasti kelio atgal. Trumpoje savo autobiografijoje rinkinyje *Egzodo rašytojai* (1994) autorė retoriškai klausia: „Kas gi nenorėtų grįžti namo?“⁸² Savo mintimis, aprašytais veikėjais ir įvykiais Alė Rūta niekada nebuvo išėjusi – visada gyveno savąja Lietuva, tačiau galbūt šiandien šis klausimas, deja, taip ir neatsakytas iki pat rašytojos mirties (2011 m. gruodžio 31 d.), paskatins Lietuvos leidėjus pagaliau teisėtai sugrąžinti visus rašytojos kūrinis į Tėvynę.

Nuorodos

1. Miguez Ricardo. The American Dreams: A Brief Historical Outline, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 2–33, p. 2 (čia ir toliau straipsnio autorės vertimas iš anglų kalbos)
2. *Ten pat*, p. 3.
3. *Ten pat*, p. 21.
4. Thompson Gregory J. The Myth of the Myth of the American Dream: Representations of a Shifting Paradigm from Franklin and Alger to Lewis and Mamet, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 149–164, p. 163.
5. Miguez Ricardo. The American Dreams: A Brief Historical Outline, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 2–33, p. 27.
6. Pagal Boudreau Brenda. Understanding the Myth of the American Dream through the Personal Narrative, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 34–41, p. 34.
7. Giesel Claudia Christina Mendes. Going Black: Disturbing the Peace of a Dream That Ain't Mine, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 79–93, p. 83.
8. Bucci Diane Todd. Ethnicity and the American Dream: Teaching Literature to Non-Majors, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 138–148, p. 141.
9. Thompson Gregory J. The Myth of the Myth of the American Dream: Representations of a Shifting Paradigm from Franklin and Alger to Lewis and Mamet, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 149–164, p. 151–152.
10. Carpenter Frederic I. *American Literature and the Dream*, New York: Philosophical Library, 1955, 25 September 2009. <<http://www.questia.com/library/literature/literary-themes-and-topics/american-dream-in-literature.jsp>>, p. 1.
11. Carpenter Frederic I. *American Literature and the Dream*, New York: Philosophical Library, 1955, 25 September 2009. <<http://www.questia.com/library/literature/literary-themes-and-topics/american-dream-in-literature.jsp>>, p. 5.
12. Miguez Ricardo. The American Dreams: A Brief Historical Outline, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 2–33, p. 2.

13. Cullen Jim. *The American Dream: A Short History of an Idea that Shaped a Nation*, Oxford: Oxford University Press, 2003, 24 September 2009. <<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=103185912>>, p. 4.
14. Miguez Ricardo. The American Dreams: A Brief Historical Outline *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 2–33, p. 6–8.
15. Carpenter Frederic I. *American Literature and the Dream*, New York: Philosophical Library, 1955, 25 September 2009. <<http://www.questia.com/library/literature/literary-themes-and-topics/american-dream-in-literature.jsp>>, p. 1.
16. Cullen Jim. *The American Dream: A Short History of an Idea that Shaped a Nation*, Oxford: Oxford University Press, 2003, 24 September 2009. <<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=103185912>>, p. 5.
17. Cullen Jim. *The American Dream: A Short History of an Idea that Shaped a Nation*, Oxford: Oxford University Press, 2003, 24 September 2009. <<http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=103185912>>, p. 5.
18. Cituota Miguez Ricardo. The American Dreams: A Brief Historical Outline, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 2–33, p. 2.
19. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 15.
20. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 35.
21. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 16.
22. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 16–17.
23. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 18 (kursyvas originale).
24. Miguez Ricardo. The American Dreams: A Brief Historical Outline, *American Dreams: Dialogues in U. S. Studies*. Ed. Ricardo Miguez, Newcastle: Cambridge Scholars Press, 2007, p. 2–33, p. 24.
25. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 30.
26. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 29.
27. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 205.
28. Hochschild Jennifer L. *Facing up to the American Dream: Race, Class, and the Soul of the Nation*, New York: Princeton University Press, 1995, p. 206.
29. Čia ir toliau pateikiami JAV prezidentų vadovavimo šaliai laikotarpiai.
30. Moss George. *America in the Twentieth Century*, New York: Prentice Hall, 1989, p. 272.
31. Tindall George Brown, and David E. Shi. *America. A Narrative History*, New York: W. W. Norton & Company, 1989, p. 815.
32. *Ten pat.*
33. *Ten pat*, p. 816.
34. Norton Mary Beth, et al. *A People and a Nation. A History of the United States*. 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1989, p. 885.
35. Wright Esmond. *The American Dream. From Reconstruction to Reagan*, vol. 3, Cambridge: Blackwell Publishers, 1996, p. 540.
36. Tindall George Brown, and David E. Shi. *America. A Narrative History*, New York: W. W. Norton & Company, 1989, p. 816.

37. Norton Mary Beth, et al. *A People and a Nation. A History of the United States*. 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1989, p. 881.
38. *Ten pat*, p. 902.
39. Moss George. *America in the Twentieth Century*, New York: Prentice Hall, 1989, p. 370.
40. Norton Mary Beth, et al. *A People and a Nation. A History of the United States*. 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1989, p. 956.
41. *Ten pat*, p. 907.
42. Tindall George Brown, and David E. Shi. *America. A Narrative History*, New York: W. W. Norton & Company, 1989, p. 962.
43. Ruseckaitė A. Alė Rūta: likti su Lietuva, *Nemunas*, 2005. [http:// test.svs.lt/?nemunas;number\(91\)](http://test.svs.lt/?nemunas;number(91)) [2011-03-18]
44. Striogaitė D. Alės Rūtos proza – iš ilgesio, *Literatūra ir menas*, 2003, rugpj. 22. http://culture.lt/lmenas/?leid_id=2964&kas=straipsnis&st_id=3029 [2011-02-12]
45. *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 654.
46. Paplauskienė V. Prarastosios Lietuvos simbolis, *Draugas*, nr. 204 (36), 2008, spalio 18, p. 2.
47. *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 654.
48. Kubilius V. *XX amžiaus literatūra*, Vilnius: Alma littera, 1996, p. 439.
49. Kirlys J. Garsink Lietuvą. Rašytojos Alės Rūtos-Elenos Nakaitės-Arbačiauskienės garbingos sukakties proga, *XXI amžius*, 2006. http://www.xxiamzius.lt/numeriai.2006/01/11laikzmon_02.html [2011-02-12]
50. Kubilius V. *XX amžiaus literatūra*, Vilnius: Alma littera, 1996, p. 439.
51. Nyka-Niliūnas A. *Temos ir variacijos: Literatūra, kritika, polemika*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 363.
52. Keblys K. Romanas išėivijoje, *Lietuvių literatūra svetur 1945–1967*. Red. Kazys Bradūnas. Chicago, Ill.: Draugas, 1968, p. 84–212, 137.
53. Arbas V. Bloga ta mano mama. Dukros Vijolės pasakojimas apie Alę Rūtą, *Nemunas*, [http://test.svs.lt/?Nemunas; Number \(96\);Article\(1865\)](http://test.svs.lt/?Nemunas;Number(96);Article(1865)) [2011-02-12]
54. Iš Aušrelės Bulotienės, bendravusios su Ale Rūta, pasakojimų.
55. Staknienė A. Kiti žemininkų-lankininkų bendraamžiai beletristai, *Lietuvių egzodo lietratūra 1945–1990*. Red. Kazys Bradūnas ir Rimvydas Šilbajoris. Chicago, Ill.: Lituaniistikos institutas, 1992, p. 521–573, p. 548.
56. *Ten pat*, p. 549.
57. Striogaitė D. Alės Rūtos proza – iš ilgesio, *Literatūra ir menas*, 2003, rugpj. 22. http://culture.lt/lmenas/?leid_id=2964&kas=straipsnis&st_id=3029 [2011-02-12]
58. Paplauskienė V. Prarastosios Lietuvos simbolis, *Draugas*, nr. 204 (36), 2008, spalio 18, p. 2.
59. Striogaitė D. Alės Rūtos proza – iš ilgesio, *Literatūra ir menas*, 2003, rugpj. 22. http://culture.lt/lmenas/?leid_id=2964&kas=straipsnis&st_id=3029 [2011-02-12]
60. Peleckis-Kaktavičius L. *Baltas lapas – lyg altorius*, Klaipėda: Rytas, 1995, p. 251.
61. Staknienė A. Kiti žemininkų-lankininkų bendraamžiai beletristai, *Lietuvių egzodo lietratūra 1945–1990*. Red. Kazys Bradūnas ir Rimvydas Šilbajoris. Chicago, Ill.: Lituaniistikos institutas, 1992, p. 521–573, p. 551.
62. Rūta A. *Pirmieji svetur*, Chicago: Draugas, 1984, p. 51–52.
63. *Ten pat*, p. 61.
64. *Ten pat*, p. 91.
65. *Encyclopedia Lituanica*, vol. V. Eds. Simas Sužiedėlis and Antanas Kučas. Boston: Encyclopedia Lituanica, 1976, p. 130–131.
66. Rūta A. *Pirmieji svetur*, Chicago: Draugas, 1984, p. 86.
67. *Ten pat*, p. 95.
68. *Ten pat*, p. 102.
69. *Ten pat*, p. 132–133.
70. *Ten pat*, p. 117.
71. Rūta A. *Daigynas*, Chicago: Draugas, 1987, p. 28.

72. *Ten pat*, p. 40–41.
73. *Ten pat*, p. 77.
74. *Ten pat*, p. 96.
75. *Ten pat*, p. 261.
76. *Ten pat*, p. 62.
77. *Ten pat*, p. 371.
78. *Ten pat*, p. 539.

79. *Ten pat*, p. 539.
80. *Ten pat*, p. 543–544.
81. *Ten pat*, p. 544.
82. *Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, p. 655.

Ingrida ŽINDŽIUVIENĖ

THE LITHUANIAN VERSION OF THE AMERICAN DREAM: THE LITHUANIAN IMMIGRANT'S PORTRAIT IN ALÈ RŪTA'S NOVELS *PIRMIEJI SVETUR* AND *DAIGYNAS*

The article examines theoretical issues of the American Dream and analyzes the influence of this ideology on the Lithuanian identity in the novels *Pirmieji svetur* (1984) and *Daigynas* (1987) by the well-known Lithuanian diaspora writer Alė Rūta (Elena Nakaitė-Arbienė), who lived from 1915 to 2011. The essence of the American Dream is closely related to different aspects of immigration and, thus, to the history of the United States of America. These novels present the multi-layered problems of Lithuanian immigration into the USA, and discuss the Lithuanian immigrants' search for the American Dream.

All the dimensions of the American Dream as represented in these novels are analyzed: different periods of Lithuanian immigration and reasons for emigration are discussed, emphasizing the personal dimension. The article also discusses issues of cultural confrontation and dialogue, the dynamics of the Lithuanian identity, problems of integration, assimilation, and preservation of the ethnicity within the context of the American Dream ideology, and proves its visualization in Alė Rūta's novels that represent all the constituent parts of the American Dream.

Rūta ŠLAPKAUSKAITĖ

Kūno apylankos Rohinto Mistry apsakyme *Plaukimo pamokos*

Kūno, kaip įvairialypių gyvenimo patirčių laidininko, figūra aktuali postmoderno autoriams, prabylantiems apie vyraujančio istorinio diskurso nuošales, kultūrinės ir socialinės periferijos bendruomenes, ideologinio kalbėjimo ir tylos meniniuose tekstuose apraiškas. Pavyzdžiui, afroamerikiečių rašytoja Toni Morrison romane *Mylima* (1987 m.) pasitelkia kūno kaip istoriografinio teksto metaforą, idant permąstytų raštiškų liudijimų apie vergystę JAV pietuose paveldą. Panašiai suaktualindami juslinį patirimą romanuose *Žavūs nevykėliai* (1966 m.) ir *Elle* (2003 m.), kanadiečių rašytojai Leonardas Cohenas ir Douglas Gloveris perinterpretuoja istorinius dokumentus, pasakojančius apie europiečių kolonistų ir Kanados čiabuvių santykius Šiaurės Amerikoje. Tiek Morrison, tiek Cohenui bei Gloveriui kūno vaizdinys ir su juo siejama juslių raiška tampa naratyviniais įrankiais, per kuriuos tikrinamos vakariečių mąstymo apie kultūrinę (dažnai rasinę) svetimybę struktūros bei kvestionuojamas skaitytojo pasitikėjimas instituciniu žinojimu ar supratimo „duotybe“. Sakytume, geismo diskursas kūrybiškai nukreipiamas prieš tai, ką Michelis Foucault vadina disciplina-

vimo praktikomis, tikrinant juslinio kalbėjimo galią priešintis vyraujančiam mąstymui apie pasaulį ir žmogų. Kitaip tariant, kūnas čia neatsiejamas nuo rašto, suteikiančio galių kūnui prabilti, tačiau drauge sulaikančio jį galios diskurso pinklėse.

Dėmesingumas juslėms bei kūno raiškai nesvetimas ir šiuolaikinėms teorijoms, tyrinėjančioms socialinius, kultūrinius ir meno reiškinius. Siegmundo Freud'o ir Jacques'o Lacano psichoanalizės modeliai individo sąmonės ir pasąmonės dinamiką laiko neatsiejamą nuo geismo valdymo ir juslinių patirčių raiškos socialinėje terpėje. Kūnas, kaip lytinės ir socialinės tapatybės sandas, yra tapęs viena kertinių sąvokų lyčių studijose ir feministinėje kritikoje, kur suprobleminamas santykis tarp kūniškumo, kalbinių praktikų bei tapatumo, kaip galios santykius sąlygojančių elementų (pvz., Julia Kristeva's *Desire in Language*; Judith Butler's *Bodies that Matter*). Juslinės patirtys įsilieja ir į postkolonijinės kritikos akiratį, kurio centre atsidūrę kultūriniai pasaulėvaizdžiai tikrina dialogo ir tarpusavio supratimo galimybę. Čia galėtume išskirti du vyraujančius požiūrius. Paprastai juslių diskursas mąstomas kaip ko-

lonijinė praktika, per kurią ideologiškai užvaldomas svetimas kultūrinis universumas; kita vertus, kūniškumo raiškoje išvelgiamas transgresyvus matmuo, per kurį griaunamos įsteigtų verčių sistemos ir primestos galios struktūros. Pirmajam požiūriui priskirtume Edwardo Saído studiją *Orientalizmas* – vieną pirmųjų tekstų, sureikšminusių svetimo kūno ir juslingumo mistifikavimą Vakarų diskurse apie Rytus, kurio pagrindu buvo institucionalizuotas *orientalizmas*, t. y. vakarietiškas mąstymas apie Orientą, įstengęs „kontroliuoti ir netgi kurti Orientą politiškai, sociologiškai, militariškai, ideologiškai, moksliskai ir estetiškai“¹. Panašiai svetimo kūno disciplinavimą per juslinius vaizdinius pažymi kritikas Terry Goldie, apžvelgdamas čia buvusių reprezentacijas Šiaurės Amerikos meniniuose tekstuose, kur indėnai buvo stereotipizuojami pasitelkiant sekso ir prievartos ekonomiją².

Antrosios pokolonijinės prieigos šalininkai skolinasi postruktūralistinės analizės įnagius ir atsigręžia į Michailo Bachtino samprotavimus apie viduramžių karnavalo kultūrą bei groteskiško kūno estetiką. Jie sureikšmina seksualinį ir skatologinį diskursus postmoderno literatūroje kaip įnagius, skirtus binariniam mąstymui apie Aš ir Kito ontologinę skirtį suprobleminti. Bachtino suformuluota koncepcija apie groteskišką kūną, kaip „kūną, kuris perauga save, peržengia paties savo ribas, kuris duoda pradžią naujam, antram kūnui [...]“³, teikia pagrindą svarstymams apie kultūrinio tapatumo ambivalentiškumą bei tarpkultūrinio sąlyčio erdvę išsiskleidžiantį „hibridiškumą“⁴. Šia linkme mąstantys kritikai juslių raiškoje išvelgia galimybę pranokti racionalizuotą, dialektinį santykį su Kitu ir konstruoti tapatybę kaip nesibaigiantį dinamišką procesą, kuriame nuolat tikrinamos vertės ir peržengiamos ribos tarp to, kas sava ir kas svetima.

Kūniškų patirčių reikšmė kultūrinių pasaulėvaizdžių sankirtoje kelia rūpestį ir In-

dijoje gimusiam Kanados rašytojui Rohintonui Mistry. Apsakymų rinktinėje *Firozsha Baag pasakojimai* (1987 m.) per kūno vaizdinius ir juslinę artikuliaciją išryškinami kultūriniai skirtumai tarp Indijos ir Vakarų bei aprašoma nevienareikšmiška išeivių iš Indijos patirtis Šiaurės Amerikoje. Diasporinis kūnas čia mąstomas pirmiausia kaip patyrimus kaupiantis indas, tarpkultūrinės patirties dokumentas: jame užfiksuoti gimtosios kultūrinės sistemos kodai, tačiau Naujojo Pasaulio tikrovė taip pat palieka savo pėdsakus. Pėdsako dėmuo sureikšmina fenomenologinį kūno kaip įkūnytą sąmonės matmenį Mistry apsakymuose, ties kuriuo norėtume susitelkti ir šiame strapsnyje. Tam tikslui pasitelkiame fenomenologijos teorinį akiratį, kuriame kūnas mąstomas kaip „ir patiriantis, ir patyrimą įgalinantis“⁵. Kūnas čia suprantamas kaip žmogaus buvimo pasaulyje būdas, esminis jutimiškos patirties, santykio su pasauliu laidininkas. Kitaip tariant, kūnas užtikrina sąmonės refleksiją: pasak Maurice Merleau-Ponty, „sąmonė nukreipia save į fizinį pasaulį ir turi kūną lygiai taip, kaip ji nukreipia save į kultūrinį pasaulį ir turi savo įpročius [...]“⁶. Taip kūnas veikia kaip tarpininkas tarp sąmonės ir pasaulio; į kūną žvelgiame kaip į toposą, kuriame susitinka savos ir svetimos intencijos, Aš ir Kitas. Toks kūno suponuojamas dialogiškumas ypač įdomiai skleidžiasi tarpkultūriniuose santykiuose, kur svetimybė (kita kultūrinė sąmonė) taip pat pirmiausia patiriama kaip kūniškas objektas, turintis savo mąstymo lauką ir buvimo pasaulyje būdą. Taip per jutimiškumo sklaidą išeivijos pasakojimuose perteikiama kūno kaip kultūrinės teritorijos „apribų“⁷ problema: svetimos sąmonės kūniškos apraiškos leidžia suvokti savo kūno teikiamą perspektyvą, tačiau drauge apibrėžia šios perspektyvos riboženklis. Per kūną įsteigiamas sąmonės dialogas su pasauliu paradoksaliai ir skatina Kito pažinimą, ir jį varžo.

Kaip ir daugelyje diasporinės literatūros tekstų, Mistry apsakymuose apie indų išeiviją Šiaurės Amerikoje kūnas tampa kultūrinių sistemų, t. y. *savo* ir *svetimo* kultūrinio pasaulėvaizdžio, sąveikos vieta, individualios ir kolektyvinės pasaulėvokos išbandymo toposu. Pavyzdžiui, apsakyme *Naujakurys* (*Squatter*) kultūrinės adaptacijos ar asimiliacijos problema nusakoma per vakarietiškos ir indiškos tualetų praktikos priešpriešą. Sarošas, išeivis iš Indijos Kanadoje, nepajėgia naudotis vakarietišku tualetu, nes pratęs prie indiškos tųpyklos. Sutrikusios Sarošo kūno funkcijos (jo negalėjimas išsitsuštinti) metonimiškai nusako ir jo marginalią padėtį kanadiečių visuomenėje, kur jis veikia kaip *svetimas*, *egzotiškas* kūnas, nepajėgiantis įvaldyti jam *svetimų* kultūrinių įpročių. Išeivijos patirtis Mistry apsakyme perteikiama ne tik kaip kultūriškai žymėta (tai indo imigranto patirtis), bet ir kaip *juslinė*, *kūniška* patirtis. Drauge taip atveriamas imigranto sąmonės laukas: Sarošo kūniška „negalia“ sugestijuoja jo sąmoningą izoliavimąsi nuo svetimybės, atokumą Kanados, t. y. svetimo kultūrinio pasaulio, tikrovei. Kūno užsiklendimas metonimiškai reflektuoja išeivio sąmonės hermetiškumą, jo nenorą susiliesti su svetimo pasaulio kūnu ir plėsti savo tapatumo apribus.

Juslių plotmėje išskleidžiamos imigranto patirtys ir apsakyme *Plaukimo pamokos* (*Swimming Lessons*), kuris taip pat priklauso *Firozsha Baag* pasakojimų ciklui. Struktūriškai apsakymą sudaro dvi pagrindinės naratyvinės plotmės: autodiagetinis pasakojimas apie indo išeivio (jis nėra tiesiogiai įvardijamas, tačiau skaitant apsakymą ciklo kontekste, tampa aišku, kad jo vardas Kersis) gyvenimą Toronte ir heterodiagetinis pasakojimas, išskirtas kursyvu, apie pasakotojo tėvus Bombėjuje. Formalioji apsakymo struktūra nusako paties pasakotojo, kaip *liminalios* figūros⁸, situaciją: jo pasakojimas nuolatos balansuoja tarp *čia* ir *ten*, tarp ste-

bimos kanadietiškos tikrovės ir prisiminimų apie indiškąją praeitį, tarp iliuzijos ir realybės. Pavyzdžiui, portugalę kaimynę jis lygina su inde kaimyne Najamai iš Firozsha Baag, o mąstydamas apie plaukimo pamokas mintimis sugrįžta į Chaupatty paplūdimį Bombėjuje. Kitaip tariant, pasakotojas gyvena nelyginant „ant slenksčio“, besimokydamas išspręsti emigracijos sukeltas vidines prieštaras ir integruotis į daugiakultūrę Kanados visuomenę. Grafinis pasakojimo apie Indijoje likusius tėvus išskyrimas kursyvu sureikšmina *rašto/rašymo* svarbą apsakyme: Kersio figūra drauge ir atskiria naratyvinius aspektus (suaktualindama praeities ir dabarties, tikrovės ir fikcijos skirtį), ir juos jungia, nes apsakymo pabaigoje suvokiame, jog kursyvinis diskursas taip pat priklauso Kersiui, kaip jo paties rašomo apsakymo dalis: *Motina kalbėjo, jog jai labiausiai patiko, kad jis viską taip gerai prisiminė, taip gražiai viską aprašė, netgi liūdnus dalykus, ir nors kai ką pakeitė pasitelkęs vaizduotę, vis tiek tame buvo tiesos*⁹. Šiuo požiūriu skaitytojo situacija tampa giminiga pasakotojo situacijai: kaip ir Kersis, mes balansuojame ant slenksčio, siekdami nusakyti pasakojimo lygmenų, kultūrinių universumų bei tikrovės ir išmonės sąryšius Mistry apsakyme.

Formaliai supriešindamas indiškąją ir kanadietiškąją pasakotojo tikrovę (bei kultūrinius universumus), Mistry nuosekliai ironizuoja vyraujančią kritinį (dažnai pokolonijinį) mąstymą apie emigraciją per redukuotą ir radikalią savo ir svetimo, t. y. Aš ir *Kito* priešpriešą. Indas Kersis – imigranto, t. y. *svetimo* figūra Kanadoje, tačiau kaip Parsi religinės bendruomenės narys jis nepriklauso vyraujančiai kultūrinei tradicijai ir Indijoje. Kersio tėvas mąsto apie šeimos tapatumą: *Ir jis galėjo taip pat kažką parašyti apie istorinį kontekstą, kaip Parsi atvyko į Indiją iš Persijos bėgdami nuo musulmonų persekiojimo septintame amžiuje, ir kad jie yra kilę iš Kiro Didžiojo ir didingosios Persų Imperijos*¹⁰. Panaudodamas me-

tonimijos tropą, Mistry suproblemina mūsų samprotavimus apie kultūrinius skirtumus tarp Rytų ir Vakarų ir sureikšmina panašumus, kuriuos Kersis aptinka lygindamas savo gyvenimą Toronte ir Bombėje. Pavyzdžiui, apartamentų kompleksą (Kanados visuomenės sinekdochą), kuriame jis nuomojasi butą, Kersis lygina su Firozsha Baag, t. y. butų bloku Bombėje, o vežimėlyje prikaustytą senolį kaimyną – su po ilgos ligos mirusiu seneliu: „Sėdėdamas ant sofos prieangyje ir abejingai stebėlydamasis į automobilių stovėjimo aikštelę, jis man primena Senelį.“¹¹ Šis palyginimas pasirodo esąs pranašiškas, nes apsakymo pabaigoje ir senasis kaimynas iškeliauja anapilin. Vis dėlto Toronte Kersis nežino kone nė vieno savo kaimynų vardo. Pasakotojui jie tėra atskirus požymius turintys kūnai: „senis“, „portugalė moteris“ arba „PM“, „Bertos vyras“, „dvi moterys“ ir pan. Neįvardydamas jų supančio (kūniško) pasaulio, jis atsisako įžengti į kalbos, kaip tarpasmeninės ir tarpkultūrinės patirties, terpę – kaip ir Sarošas apsakyme *Naujakurys*, Kersis vengia susiliesti su svetimo pasaulio kūnu. Šis kalbinis vakuumas riboja jo meninę vaizduotę: laiškuose tėvams jis lakoniškai rašo: „Atrodo bus šilta graži vasara. Teiravotės apie mano naująjį butą. Jis mažas, bet visai neblogas. Rašau trumpai, kad žinotumėt, jog man viskas gerai ir nesijaudintumėt. Tikiuos namie irgi viskas gerai.“¹² Kersio laišškai atspindi jo sąmonės užsisklendimą, norą išlaikyti saugų atstumą tarp savęs ir Kito, fundamentalių tarpasmeninių patirčių vengimą. Šia prasme visas Mistry apsakymas – tai istorija kūrybinės sąmonės, ieškančios kalbos, kuri iš(si)aiškintų ir perteiktų išeivijos, t. y. tarpkultūrinio sąlyčio patirtį.

Dėmesį išeivio sąmonei ir percepcijos procesams Mistry nusako sureikšmindamas pasakotojo *žiūros* ir *klausos* jusles. Kanadietiškoji tikrovė pasakotojui atsiskleidžia tiek, kiek ji patenka į jo juslių lauką. Apsakymo pradžia sutelkia mūsų dėmesį ties Kersio *regėjimo* akiračiu ir *klausos* amplitude:

„Šiandien senio vežimėlis garsiai girgžda koridoriuje, kitom dienom girdis tik nežymus „vrrr“. Galbūt tai priklauso nuo to, kaip senis į jį sukrinta, o gal nuo to, kaip jis išlaiko savo svorį. Stumiasi žemyn prieangiu ir sėdi sau ten beveik visą laiką, užkalbindamas išeinančius ir įeinančius žmones. Pieš keletą dienų ir mane jis čia užkalbino. Aš grįžinėjau iš Eaton prekybos centro, kur pirkau naujas glaudes, ir laukiau lifto.“¹³

Kersio nedomina nei pats senasis kaimynas, nei jo gyvenimo istorija, jis tėra vienas iš daugybės „objektų“, kuriuos Kersis stebi, netrokšdamas jų pažinti. Kalbinėje apsakymo plotmėje sureikšminami jusles žymintys veiksmoždziai: pasakotojas „mato“, „girdi“, jam „atrodo“, „iškyla prieš akis“, jis skiria formas, spalvas ir tūrius. Panašiai pasakotojas skiria kaimynų kultūrinės tapatybes: jis sureikšmina jugoslavės Bertos „slavišką rėkimą“¹⁴ ir kitos kaimynės škotišką akcentą: „Jos škotiškas akcentas. Tai vienas nedaugelio, kuriuos išmokau atskirti. Kaip klevo lapus.“¹⁵ Tačiau pasakotojas nesugeba įsteigti ryšių tarp stebimų kūnų ir jo gyvenimą ištinkančių įvykių: „Kas yra kieno rezultatas? Vėl priežasties ir pasekmės painiava.“¹⁶ Priežasties ir pasekmės ryšio painiavą aptinkame ir Kersio prisiminimuose apie purviną Chaupatty paplūdimį bei svarstymuose apie dingusį karštą vandenį: „Nėra karšto vandens. Suprantama. Karštas vanduo cirkuliuoja radiatoriais ir juos šildo. Ar atvirkščiai? Ar karšto vandens nėra, nes radiatoriai nustojo veikti? Nesvarbu, per šalta, kad galėčiau išsiaiškinti priežasties ir pasekmės ryšį. Galbūt jokio ryšio išvis nėra.“¹⁷ Sutraukytas priežasties ir pasekmės ryšys ir nuolatinė pasaulio objektyvizacija byloja apie pasakotojo atsisakymą ar baimę susisaistyti prasminiais ryšiais su kitais, t. y. įsteigti santykį su pasauliu ir taip bandyti jį suprasti.

Tad dėmesį juslinėms Kersio patirtims, ypač jo erotinėms fantazijoms, galėtume interpretuoti kaip savotišką pasakotojo pa-

stangą kompensuoti prasminių saryšių trūkumą jo gyvenime. Viename iš epizodų jis pro langą stebi ant pievelės besideginančias moteris:

„Šiandien karšta. Ant pievutės, atokiai nuo automobilių stovėjimo aikštelės deginasi dvi moterys. Aiškiai jas matau pro virtuvės langą. Jos dėvi bikinis ir aš mielai patyrinėčiau iš arčiau. Tačiau neturiu žiūronų. Neturiu ir automobilio, kad galėčiau nuslinkti į aikštelę ir apsimesti, kad turiu patikrinti variklį. Abiejų kūnai – sultingi ir spindintys. Karts nuo karto jos ištepa savo odą, pilvą, šlaunis bei pečius losjonu. Tuomet viena prašo kitos atsegti liemenėlę ir ištepti viršų. Ji guli ant pilvo, atrištais liemenėlės dirželiais. Meldžiu, kad karštis ir migla priverstų ją užsimiršti, ir atėjus laikui apsisverti, dirželiai liktų atsegti.“¹⁸

Pasakotojas čia redukuojamas į *akies* figūrą, metonimiškai kalbančią apie jo kūnišką aistrą: „Mano akis sustoja ties durimis, vedančiomis į automobilių aikštelę.“¹⁹ Vojeristiniame Kersio žvilgsnyje besideginančios moterys pavirsta geismo objektais, kuriuos malonu stebėti, glamonėti akimis, tačiau neįsipareigojant, išlaikant sąmonei saugų atstumą. Pastebėtina, jog toks atsiribojimo veiksmas per žiūrėjimą iš esmės nusako nuolatinę pasakotojo situaciją. Mistry žaidžia homofonais „eye“ ir „I“, sugestijuodamas, jog pats Kersis apie save mąsto kaip akies figūrą: „Per stiklą [aš] matau jas besiartinant. [Aš] Skubu prie lifto ir laukiu. Prieangio prietemoje matau, jog po kaitrios saulės jų akims sunku prisitaikyti prie blausumos.“²⁰ Per *žiūros* izotopiją apsakyme perteikiamas pasakotojo nenoras esmiškai pažinti kanadietišką tikrovę ir leisti jai save transformuoti. Akys įgalina Kersį prisiliesti prie pasaulio drauge užtikrinant, kad pasaulis nesilies prie jo, tad jis liks neužgautas ir nepakitęs, tačiau tiek pat nepažinęs, kiek ir nepažinus kitiems. Moterys tėra Kersio erotinių fantazijų dalis – deja, tikrovė neatitinka šių fantazijų. Nusileidus laiptais apžiūrėti moteris iš arčiau, pasako-

tojo akims tenka nusivilti: „Fluorescentinėje lifto šviesoje matau jų susiraukšlėjusią odą, senstančias rankas, nukarusias sėdynes, išsiplėtusias venas.“²¹

Tikrovės ir fantazijos priešprieša atkartojama pasakotojo žvilgsnyje į save veidrodyje. Apsimovęs naujas glaudes, Kersis gėrasi savo vyriškumu ir fantazuoja apie įsivaizduojamą moterį:

„[...] nuostabi moteris nemokančių plaukti klasėje, kurią pamatęs aš iškart susijaudinsiu, o ji, žiūrėjusi mano geismo kontūrus, pažvelgs man drąsiai ir tiesiai į akis; ji sugrįš su manimi namo, kad paragautų malonumų mano gražaus azijietiško tamsaus kūno, kurio keistumas ją suintrigavo ir sužadino nevaldomos aistros bangas plaukimo pamokų metu.“²²

Kersio objektyvizuotą moterų patraukumą ir nepatrauklumą (pastebėjime, kad Kersis skaito moterų kūnus nelyginant tekstus) Mistry ironiškai pašiepia baseino epizode, kur pats Kersis pavirsta stebimu objektu, skaitomu „tekstu“: „Man įeinant į dušo kabinas, išnyra trys jaunuoliai, matyt, iš neseniai pasibaigusios pamokos. Vienas jų susiima už nosies. Antras pradeda niūniuoti po nosimi: Pakis, Pakis, kario kvapas. Trečiasis sako kitiems dviems: greitai visas vanduo atsидуos kariu. Jie išeina.“²³ Susidūręs su rasistiniu žvilgsniu, Kersis priverstas permąstyti savo tapatybę: jis suvokia, kad svetimas žvilgsnis jo kūne įskaito ne (ar ne tik) egzotiką ir seksualinę potenciją (jo paties fantazijas bei frustracijas dėl neišsipildžiusio vyriško tapatumo Kanadoje), o absoliučią *kitybę*, kuriai priskiriamos niekinamos vertės. Kaip pažymi kritikas Martinas Genetschas, „Kersiui nepavyksta adaptuotis, nes jis išlaiko atstumą, o atstumą jis išlaiko todėl, kad yra diskriminuojamas, ir todėl, kad nori išlaikyti savo kitoniškumą.“²⁴ Rasistinis jaunuolių žvilgsnis ne tik primeta Kersiui svetimą (pakistaniečio) tapatybę, taip suabsoliutindamas jo svetimumą Kanadoje, bet

ir sugriauna jo erotines fantazijas bei pažeidžia vyrišką savigarbą. Jo bandymas išmokti plaukti baseine baigiasi nesėkme: „Nepamenu tos akimirkos, kai išoku į vandenį. Viskas, ką pamenu, tai kaip riju vandenį ir kapano juos, įsikibęs į lanką kaip į gyvenimą. Ronas mane ištraukia ant turėklų ir padeda atsistoti.“²⁵ Paradoksalu, tačiau akistata su rasistais sužadina Kersio savimonę, paskatindama jį permąstyti savo santykį tiek su jį supančiu pasauliu, tiek su pačiu savimi. Ksenofobinė patirtis suteikia pasakotojui fenomenologinę pamoką apie tai, jog ne vien pasaulis yra jo stebėjimo laukas, bet ir jis pats yra stebimas pasaulio, kad ne tik pasaulis įreikšminamas jo sąmonės, bet ir pastaroji prisipildo reikšminio turinio per savo santykį su pasauliu.

Gyvenimo išėivijoje pamoka, kaip sugestiuoja apsakymo pavadinimas, nėra vienintelė, kurią išmoksta pasakotojas ir jo skaitytojai. Baseinas, kuriame Kersis mokosi plaukti metonimiškai, atstoja daugiakultūrę Kanados visuomenę (t. y. tarpasmeninių patirčių erdvę), o naujų glaudžių metafora – naująją kanadietišką tapatybę: „Ant etiketės užrašyta Surf King, Made in Canada-Fabrique Au Canada.“²⁶ Vandenį Mistry mąsto kaip gyvenimo ir mirties stichiją, todėl pasakotojo baimė „panerti“ ir „nuskęsti“ galėtume aiškinti kaip jo baimę adaptuotis svetimoje kultūrinėje erdvėje, t. y. jo nenorą pasikeisti, „numirti“ ir „atgimti“ iš naujo. Tokiai interpretacijai atsparą teikia Kersio prisiminimai apie Indiją, kurie sulaiko jį nuo kūniško, taigi sąmoningo sąlyčio su kanadietiškąja tikrove: pasakotojas pamena, kaip sakralinio ritualo metu jūrai jo šeima atidavė mirusio senelio daiktus, gėles, sandalmedžio pelenus. Tad vanduo, kaip ir Kanada, Kersiui reiškia tiek laidojimo, tiek regeneracijos vietą; išmokti plaukti pasakotojui reiškia susiliesti su kultūriniu svetimybe ir transformuoti savo paties savimonę.

Drąsos panirti į vandenį pasakotojas įgauna tik apsakymo pabaigoje. Jis nusprendžia

pagaliau sužinoti senojo kaimyno vardą ir drąsiai įlipa į karšto vandens vonią:

„Vonia pilna. [...] Aš įlipu ir panyru iki kaklo. Jausmas malonus. Chlorui, ar kas tai bebūtų, išsisklaidžius, karštas vanduoampa skaidresnis. Mano plaukai vis dar sausi. Užmerkiu akis, sulaikau kvapą ir gramzdinu galvą. Stengdamasis nugalėti paniką, skaičiuoju iki trisdešimties po vandeniu. Išnyru, leidžiu vandeniui išeiti iš plaučių ir giliai įkvepiu. Pakartoju. Šį kartą atmerkiu akis po vandeniu ir akiai stebili juos, sukaupęs valią sulaikyti markstančius vokus. Pamažu galiu įžiūrėti objektus po vandeniu. [...] Pasaulio už vandens mačiau daug, dabar laikas pamatyti pasaulį vandenyje.

Pavasario kursas suaugusiems, kurie nemo-ka plaukti, mokykloje prasidės už kelių dienų. Reikia nepamiršti registracijos datos.“²⁷

Jutimiška patirtis byloja apie pasakotojo sąmonės išsilaisvinimą: žvelgdamas į pasaulį po vandeniu, jis apsisprendžia pradėti naują plaukimo pamokų kursą. Tai sugestiuoja ir jo pastangą užmegzti ryšius su aplinkiniais, įveikti priežasties ir pasekmės painiavą – jis nori sužinoti senojo kaimyno vardą. Tačiau pasakotojo savimonės metamorfozė vėl ironizuojama: jo noras susipažinti pasirodo besąs pavėluotas, nes senolis naktį iškeliauja anapilin.

Vandens sukeltas pasakotojo „praregėjimas“ (savotiška epifanija) teikia viltį, kad jis išmoks sugyventi su kanadietiška kultūriniu tikrove. Tačiau Mistry atsisako supaprastinti ir sentimentalizuoti šią kultūrinės adaptacijos situaciją: su jam būdinga ironija jis sureikšmina ne tiek išėivijos, kiek *pasakojimo/skaitymo* patirtį. Pasakotojo išgyvenama painiava dėl priežasties ir pasekmės ryšių primenama kursyviname naratyve, kur tėvai svarsto apie jo kūrybinį principą: „Motina svarstė, kaip galima būti tikram, ar jis prisimena, nes yra rašytojas, ar pradėjo rašyti, nes yra nelaimingas ir galvoja apie praeitį ir trokšta visa tai išsaugoti kurdamas

istorijas [...]“²⁸ Netikrumas dėl priežasties ir pasekmės ryšio nusako ir skaitytojo situaciją: mes ieškome prasminio sąryšio tarp skirtingų Kersio kultūrinių pasaulių ir patirčių, tarp naratyvinių lygmenų, pasakotojo praeities ir dabarties, tikrovės ir fantazijų. Mistry reikalauja skaitytojo atidumo naratyviniam procesui, sureikšmindamas autoreferencinį pasakojimo pobūdį ir taip netiesiogiai primindamas mums, kad centrinė pasakojimo sąmonė – tai rašytojo sąmonė, ieškanti prasminių samplaikų pasauliui:

„Kuomet vaizdiniai ir simboliai taip gausiai išsidriekia ir ritasi per puslapį be gudrybės ar išmonės, linkstama sakyti, kaip aki-vaizdu, kaip nesumanu; juk simboliai turėtų būti ramūs ir lengvi kaip rasos lašai, mažyčiai, tačiau sklidini reikšmės. Tačiau kas atsitinka, kuomet paties gyvenimo puslapyje susiduriame su nerimstančia, visa apjuosiančia purvo jūra?“²⁹

Pasakotojo mąstymas apie puslapyje besikartojančius simbolius sugestijuoja, kad keratinė pasakojimo problema – ne tiek socialinė ar kultūrinė išeivio patirtis, kiek sąmonės ir kalbos patirtis, siekiant apčiuopti ir įvardyti prasminius santykius tarp Aš ir Kito.

Pasakotojo kritinį komentarą savo paties rašymui pratęsia kursyvu išskirtos pasakojimo pastraipos, kur mums atskleidžiama, kaip pasakotojo tėvai skaito ir aptarinėja jo išleistus apsakymus. Motinos samprotavimai analeptiškai sugrąžina mus į pasakotojo prisiminimus apie senelį apsakymo pradžioje:

„Tuomet Motina tarė, paskutiniame apsakyme man labiausiai patiko epizodas apie Senelį, kur jis svarsto, ar Senelio dvasia jį saugo ir laimina, nes, žinai, aš tikrai jam tai sakiau, sakiau, jog padėti senam kenčiančiam žmogui yra pati didžiausia palaima, nes jis saugos tave iš dangaus [...]“³⁰

Kursyvinis diskursas čia apeliuoja į skaitytojo dėmesingumą naratyviniam procesui ir suproblemina santykį tarp pasakotojo patirties ir jo kūrybinės išmonės. Motinos pas-

tabos apie sūnaus prisiminimus siūlo mintį, kad Kersio pasakojimas – empirinės patirties paaiškinimas per kalbą. Jos manymu, gyvenimas teikia priežastį literatūrai, tačiau tėvas linkęs nesutikti su žmonos interpretacija:

„Nejau nematai, tarė Tėvas, jog painioji faktus su išmone, literatūra nekuria faktų, faktai gali sąlygoti literatūrą, literatūra gali atsirasti iš faktų, juos jungdama, transponuodama, išdidindama, sumažindama ar pakeisdama; tačiau nevalia painioti priežasties ir pasekmės, nevalia painioti to, kas ištis įvyko, su tuo, ką pasakoja apsakymas, nevalia prarasti tikrovės jausmo, taip galima išprotėti.“³¹

Tėvų pokalbis ne tik siūlo kritinį mūsų skaitomo Mistry apsakymo komentarą, bet ir skatina skaitytojų intelektualinę refleksiją: mes suvokiame, kad išitraukiame į literatūrinio teksto rašymo ir skaitymo, t. y. prasmės generavimo, procesą, kuris konstruoja pasakotojo, kaip rašytojo, ir mūsų, kaip skaitytojų, tapatumą. Apsakymo autorefleksyvumas (i. e. metaliteratūriškumas) užgauna skaitytojo kritinės sąmonės stygą, taip suaktualindamas estetinį skaitymo patyrimą. Panašia linkme mąsto ir kanadiečių kritikė Linda Hutcheon savo studijoje *Nar-ciziškas naratyvas* (1984 m.), metaliteratūrą įvardydamą kaip grožinius tekstus, kurie „komentuoja savo pačių fiktyvumą ir kalbinę prigimtį bei produkavimo ir recepcijos procesus“, o skaitytojus paverčia „romano bendraautorais“³².

Metaliteratūrinis principas, kurio laiko si Mistry apsakymas, sugestijuoja, kad jam rūpima problema yra ne tiek išeivijos patirtis, kiek meninės kalbos tai patirčiai nuskaidyti ieškojimas. Pasakotojo sąmonė neturi namų (kiekvieno rašytojo namai – jo kalba), tad pasakojimo dinamika reflektuoja jo mėginimą apsigyventi mūsų sklaidomuose puslapiuose. Skaitytojas irgi mokosi plaukti, t. y. skaityti apsakymą, kuris tai gramzdina jį į Kersio prisiminimus bei baimes, tai iš-

kelia į naujos patirties ir kritinės refleksijos šviesą. Kitaip tariant, Kersis – menininkas, ieškantis kalbos, per kurią galėtų perteikti savo kūniškas patirtis. Mistry mums primena, kad ne tik kūnas veikia kaip tekstas, kaip rašmuo, bet ir raštas turi kūniškąjį matmenį: „Raštas, tekstas yra išikūnijimai, kūnai.“³³ Išeivijos patirtis, kaip pasaulio patirtis, Kersiui įgauna prasmę tik per rašymą kaip apylankos kelią. Gyvenimo išėivijoje patyrimas rašytojui suvokiamas pirmiausia kaip rašymo patyrimas: tai ne mažiau jutimiškas patyrimas, nes rašmenys suteikia kuriančiai sąmonei naują pavidalą – teksto kūną. Tad tik Kersio parašyti apsakymai gali būti jo

sąmonės virsmo, t. y. kultūrinės adaptacijos, liudytojai ir laidininkai, nes juose įkūnytas bendrakultūris sąlytis (raštas veikia kaip tarpininkas tarp kultūrinių sąmonių) ir metamorfozė iš sąmonės (idėjos) į kūną (žodį). Mūsų, kaip skaitytojų, patirtis – taip pat ne tik intelektualinė, bet ir kūniška, jutimiška: prisiliedami prie žodžių pėdsakų ant lapų, susiliečiame su kūrybine sąmone, įsisąmoniame jos svajones ir baimes. Kaip ir Rohintonas Mistry, mes suvokiame, kad pasakotojo patyrimus suprasti galime tik per tekstinio kūno apylanką. Svetimų kūnų – kultūrinių tekstų – vandenyne tik tarpasmeninis žodis gali išmokyti plaukti.

Nuorodos

1. Said E. W. *Orientalizmas*, Vilnius: Apostrofa, 2006, p. 29.
2. Goldie T. Semiotic Control: Native Peoples in Canadian Literature in English, *Unhome-ly States: Theorizing English-Canadian Post-colonialism*, Peterborough: Broadview Press, 2004.
3. Bakhtin M. *Rabelais and His World*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1984, p. 317.
4. Bhabha H. (ed.) *The Location of Culture*, London and New York: Routledge, 2003, p. 38.
5. Daujotytė V. *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: VDA, 2003, p. 69.
6. Merleau-Ponty M. *Phenomenology of Perception*, London and New York: Rotledge, 2004, p. 158.
7. Daujotytė V. *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: VDA, 2003, p. 74.
8. Bhabha H. (ed.) *The Location of Culture*, London and New York: Routledge, 2003, p. 4.
9. Mistry R. *Tales from Firozsa Baag*, London: Faber and Faber, 1992, p. 245, kursyvas originale.
10. *Ten pat*, p. 245, kursyvas originale.
11. *Ten pat*, p. 230.
12. *Ten pat*, p. 232.
13. *Ten pat*, p. 230.
14. *Ten pat*, p. 237.
15. *Ten pat*, p. 242.
16. *Ten pat*, p. 230.
17. *Ten pat*, p. 244.
18. *Ten pat*, p. 232.
19. *Ten pat*, p. 233.
20. *Ten pat*.
21. *Ten pat*.
22. *Ten pat*, p. 236.
23. *Ten pat*, p. 238.
24. Genetsch M. *The Texture of Identity. The Fiction of MG Vassanji, Neil Bossoondath, and Rohinton Mistry*, Toronto: TSAR, 2007, p. 131.
25. Mistry R. *Tales from Firozsa Baag*, London: Faber and Faber, 1992, p. 239.
26. *Ten pat*, p. 235.
27. *Ten pat*, p. 248–249.
28. *Ten pat*, p. 242.
29. *Ten pat*, p. 234.
30. *Ten pat*, p. 250, kursyvas originale.
31. *Ten pat*, kursyvas originale.
32. Hutcheon L. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*, New York and London: Methuen, 1985, p. xii.
33. Daujotytė V. *Literatūros fenomenologija*, Vilnius: VDA, 2003, p. 72.

NARRATING THE BODY IN ROHINTON MISTRY'S *SWIMMING LESSONS*

The present reading of Rohinton Mistry's short story *Swimming Lessons* is a modest attempt to apply the phenomenological approach to the aesthetic interpretation of the immigrant experience in fiction. By way of looking at the body as incorporated consciousness, this analysis of Mistry's narrative focuses on the ways in which the Parsi protagonist's senses articulate the complex process of his adaptation in Canadian society. In other words, the immigrant's body is seen as a site of collision between India and Canada, past and present, reality and fiction.

This reading of Mistry's narrative suggests that rather than unfolding the experience of cultural displacement characteristic of contemporary multicultural fiction in Canada, *Swimming Lessons* problematises the issue of the immigrant experience by way of exploring the issues of the nature and source of *writing*. Anchored in the body, the immigrant experience here reveals the anxieties of the creative consciousness which is trying to find balance between past and present, Bombay and Toronto, empirical experience and talent for fiction.

Darius JUODIS

Lietuvių išeivijos įvaizdis sovietinio saugumo dokumentuose 1945–1991 m.

Sovietų valdžios ir lietuvių išeivijos konfliktas, prasidėjęs 1940 metais, Antrojo pasaulinio karo metu sustiprėjo, o po 1945 metų nuolatos tęsėsi iki pat 1991 metų. Sovietų saugumas, įgaliotas sovietų valdžios, vykdė slaptąją dezorganizacinę veiklą lietuvių išeivijos atžvilgiu ir kartu su kitomis sovietinėmis institucijomis formavo išeivijos įvaizdį. Pirmiausia tai atliko savuose slaptuose dokumentuose, o vėliau skleidė viešojoje erdvėje. Darbo tikslas yra panagrinėti sovietų saugumo formuotą požiūrį ir parodyti pagrindinius šio požiūrio skleidimo būdus 1945–1991 m. Šiuo laiku aktyviausiai veikė sovietų specialiosios tarnybos ir pasireiškė išeivijos antisovietinė veikla.

Duomenų apie sovietų formuotą požiūrį galime rasti istorikų Arvydo Anušausko¹, Juozo Banionio², Geistauto Gečiausko³, Arūno Streikaus⁴ ir kt. darbuose. Bet išsamiai ir išskirtinai ši tema dar nenagrinėta. Pagrindinis šaltinis yra buvę KGB archyvai, saugomi Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA). Dėl įvairių priežasčių archyvinė medžiaga, susijusi su saugumo veikla prieš išeiviją, yra negausi, todėl nepajėgi atskleisti viso slapto veikimo užkulisių. Bet suformu-

luotas saugumiečių požiūris archyviniuose dokumentuose atsiskleidžia gana neblogai.

Įvaizdžio formavimo pradžia 1944–1950 m.

Sovietų dokumentuose apie lietuvių emigracijos dalį, kuri nepritarė sovietų santvarkai, buvo atsiliepiama vien neigiamai. Kartu buvo prosovietišškai nusiteikusių asmenų, vadinamų „pažangiaisiais“. Jie tapo ta emigracijos dalimi, kuria sovietų valdžia rėmėsi. Čia jokių būdu negalime atskirti komunistų partijos, sovietų saugumo ir kitų sovietinių institucijų požiūrių. Tai buvo vienos sistemos dariniai, kurie, vadovaujami kompartijos, siekė bendrų tikslų. Visų jų dokumentuose galima rasti trafaretinius žodžius: „fašistai“, „nacionalistai“, „klerikalai“ ir kt., skirtus neįtinkančiai emigracijai apibūdinti. Minėti žodžiai buvo daugiau Antrojo pasaulinio karo metų retorika. Pokario metais atsirado naujų terminų. Čia į darbą įsitraukė sovietų saugumas, anksčiau aktyviai nedalyvavęs veikloje prieš lietuvių išeiviją. Tuo metu emigraciją taip pat papildė didelis karo pabėgėlių srau-

tas, iš pradžių apsistojęs Vakarų Vokietijos perkeltųjų asmenų stovyklose. Jie tapo pagrindiniu sovietų saugumo LSSR padalinio stebėjimo objektu užsienyje.

Tarp 1944 metais pasitraukusiųjų buvo daug sovietinei sistemai nepalankių asmenų. Į NKGB (MGB) akiratį patekdavo ne tik asmenys, tarnavę karinėse ir civilinėse struktūrose nacistinės okupacijos metais (pastariesiems buvo skiriamas ypač didelis dėmesys), bet ir tarpukario Lietuvos politiniai, kariniai ar visuomeniniai veikėjai. Taip pat Lietuvos diplomatinų atstovybių pareigūnai, jiems apibūdinti kartais vartotas terminas „nesugrįžėliai“. Sovietinių saugumiečių terminais šnekant, į Vakarus bėgo tarnavę vokiečiams, voldemarininkai, LAF nariai, priklausę „baltpartizanams“ (1941 m. birželio sukilėliams), buržuazinių partijų nariai, buržuazinė nacionalistinė inteligentija, kunigai, buvę karininkai ir smetoninės Lietuvos pareigūnai, buožės, prekybininkai ir kiti antisovietškai nusiteikę asmenys⁵. Vėliau į NKGB (MGB) priešų sąrašą pateko asmenys, apkaltinti bendradarbiavimu su Vakarų valstybių žvalgybos tarnybomis. Apie pastaruosius LSSR MGB ministras Piotras Kapralovas kalbėjo: „Lietuvių liaudies išdavikai, buržuaziniai nacionalistai, bėgę įvairiu laiku į užsienį, suartėję su reakciniais anglų-amerikiečių ratais, jų žvalgybos centrais, vykdo savo priešišką veiklą prieš Sovietų Lietuvą.“⁶ Kartais dar niekingiau apie emigrantus atsiliepdavo žemesnio rango saugumo darbuotojai. LSSR NKGB Berlyno operatyvinės grupės (sekusios lietuvių karo pabėgėlių gyvenimą) vadovas Aleksandras Slavinas savo laiške rašė: „Kekšynai, spekuliacijos lizdai, asocialių žmonių, tinginių ir baisių karo nusikaltėlių ir kriminalistų centrai yra DP stovyklos Vakarų Vokietijoje.“⁷ Turbūt kasdienėje kalboje vartoti dar nepagarbesni žodžiai.

Sovietinių saugumiečių požiūris į lietuvių emigrantų susivienijimus, pasireiškiančias

antisovietinėje veikloje, tegalėjo būti vien neigiamas, o kartu niekinamas. Niekinamą požiūrį liudija faktas, kad ilgai kalbėdami apie lietuvių išeivių susivienijimus sovietiniai saugumiečiai schemiškai pridėdavo žodžius „nacionalistinė“ ar „reakcinė“. Taip pat žodžiai ar žodžių junginiai, kaip „nepriklausoma Lietuva“, „okupuota Lietuva“, „išsivadavimas“, „kova dėl žmogaus teisių“ ir panašūs buvo rašomi kabutėse, tarsi norint pabrėžti šių žodžių perkeltinę reikšmę arba tiesiog ironiją. O kaip tik šie žodžiai dažnai įgaudavo prasmę išeivių organizacijų memorandumuose ar įvairiuose kituose kreipimuosiuose į Vakarų šalių valstybines įstaigas ar visuomenines organizacijas, turint tikslą gauti pastarųjų paramą Lietuvos laisvinimo byloje.

KGB požiūris į VLIK'ą

Sovietų užsienio žvalgybos dokumentuose, palyginti su kitais išeivijos susivienijimais, daugiausia dėmesio buvo skiriama Vyriausiajam Lietuvos išlaisvinimo komitetui (VLIK), nes būtent šioje organizacijoje saugumas įžvelgė didžiausią pavojų savo kuriamam režimui. Pirmiausia pavojus matytas nuolat vykusioje VLIK'o propagandinėje veikloje. Taip pat pokario metais nemenką pavojų kėlė lietuvių partizanų ryšiai su VLIK'u. Šios ir kitos priežastys lėmė, kad komitetas virto nesutaikomu sovietinio saugumo priešu iki pat žlungant Sovietų Sąjungai. Nors kartais tai vyko ir iš inercijos.

Pirmaisiais pokario metais dokumentuose komitetą stengtasi vaizduoti kaip nesavaranikišką organizaciją, tarnaujančią svetimų, sovietams priešiškų valstybių interesams. Anot saugumo, iš pradžių VLIK'as bendradarbiavo su naciais ir kartu padėjo Abverui siųsti į Lietuvą diversantus⁸. Vėliau atsidūręs Vakaruose jis perėjo į anglų ir amerikiečių žvalgybų globą. Šias nuostatas reiškė dar tuomet LSSR MGB ministro pavaduotojas P. Kapralovas

teigdamas, kad VLIK'as „pagal anglų amerikiečių žvalgybos nurodymą vykdo išdavišką darbą, nukreiptą prieš lietuvių liaudį“⁹. O VLIK'o vadovus ir aktyvesnius narius Mykolą Krupavičių, Leoną Prapuolienį, Stasį Raštikį ir Praną Zundę MGB apibūdino taip: „yra įsitikinę sovietų valdžios priešai, vadovauja lietuvių emigracijos nacionalistinei veiklai, inspiruoja įvairias provokacijas Sovietų Sąjungos atžvilgiu ir jos atstovus užsienyje, siunčia į SSRS teritoriją savo emisarus su teroristinėmis užduotimis“¹⁰.

Šalia niekinamo požiūrio suprata ir VLIK'o reikšmė emigracijos gyvenime. Sovietų saugumo vadovybė suvokė, kad jau pačioje pradžioje „VLIK yra vieningas politinis centras visos lietuvių buržuazinės – nacionalistinės kontrrevoliucijos“. Kitais žodžiais tariant, vienijo politines tautines lietuvių jėgas. Ir vėliau panašaus turinio teiginiai ne kartą pakartojami sovietinio saugumo dokumentuose¹¹. Tai pripažindamas MGB (vėliau KGB) negalėjo nesiskaityti su šia organizacija ir jos užimama vieta lietuvių emigracijos gyvenime.

Pokariu sovietinio saugumo suformuotos pažiūros į VLIK'ą išliko ir vėlesniu sovietiniu laikotarpiu. Kas metai KGB parengtose ataskaitose ar pažymose kartoti tie patys teiginiai apie komiteto aktyvų bendradarbiavimą su okupacine nacių valdžia Antrojo pasaulinio karo metu, o vėliau perėjimą į Vakarų valstybių specialiąsias tarnybas. Nors 1964 metais VLIK'as jungė 15 politinių jėgų, bet saugumo vertinimu visos jos „neturinčios lietuvių emigracijoje jokios realios jėgos“¹². Skaitant čekistų rengtus dokumentus gali susidaryti įspūdis, jog VLIK'as visuomet laviravo ant materialinio ir moralinio išsekimo ribos. Kiekybinės organizacijos jėgos irgi būdavo įvertinamos kukliais skaičiais. KGB duomenimis, dešimtojo dešimtmečio viduryje VLIK'as turėjo 3 tūkst. narių, o aktyvistų pajėgos sudarė tik 50 žmonių¹³. Bet to, anot saugumo: „kaip va-

dovai, taip ir eiliniai šių grupuočių (partijų, sudarančių VLIK – D. J.) nariai jau pagyvenę žmonės, nepajėgūs aktyviai veiklai“¹⁴. Vienoje pažymoje net optimistiškai manyta, kad VLIK'as ir kiti panašūs lietuvių susivienijimai: „visiškai ideologiškai subankrutavo, moraliai ir materialiai nuskurdo ir baigė vaidinti vadovaujančią vaidmenį emigraciniame gyvenime (...). Padėties beviltiškumas, nepasirūpinimas paveldimumu, abejotina „išvadavimo“ strategija ir perspektyvos privedė jas prie blaškymosi, nusivylimo ir skilimo. Jų veikloje tapo daugiau butaforiškų veiksmų, daugiau žodžių nei darbų. Jos prarado bet kokią patrauklumą“¹⁵. Bet VLIK'as savo veiklą nutraukė tik 1993 metais, kai Sovietų Sąjunga nebeegzistavo.

KGB požiūris į „Santara-Šviesą“

Anot sovietų saugumo, antrą vietą pagal pavojingumą santvarkai užėmė federacija „Santara-Šviesa“. Remiantis surinkta medžiaga, manyta, kad pirmuoju egzistavimo laikotarpiu organizacijos politinė veikla prieš Sovietų Lietuvą neturėjo „aktyvaus puolamojo charakterio“. Bet nuo šeštojo dešimtmečio antrosios pusės federacijos vadovai vykdė vualizuotą priešišką veiklą prisidengdami „liberaliomis ir demagogiškais frazėmis“¹⁶. Šioje tariamoje užslėptoje veikloje saugumas matė didžiausią grėsmę. Pasak saugumiečių, užmaskuota veikla buvo pavojinga tuo, jog „ji grindžiama marksizmo-leninizmo revizija, pridengta pseudosocialistiniais šūkiiais“¹⁷. Pagrindiniai užmaskuoti tikslai suprasti kaip „Nepriklausomos Lietuvos valstybingumo atstatymas“. Tuo požiūriu ji nesiskyrė nuo kitų sovietinei sistemai priešiškų lietuvių emigracinių organizacijų. Tik skirtingai nuo jų, „Santara-Šviesa“ naudojo „išstobulintus metodus kovoje prieš Sovietų Lietuvą“¹⁸. Toks suformuluotas požiūris išliko nuolat, tik būta kai kurių laiko padiktuotų korekcijų¹⁹.

KGB požiūris į PLB, ALT ir kt.

Kitos išeivių organizacijos užėmė antraeilį vaidmenį KGB planuose. Bet ir apie jas suformuotas neigiamas požiūris

Štai aštuntąjį dešimtmetį KGB pastebėjo (šiuo atveju sovietinė specialioji struktūra buvo teisi), kad Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB) vis aktyviau dalyvauja Lietuvos laisvinimo kovoje, o jų terminais tai reiškė, kad vykdo antisovietinę veiklą. Neigiamai žvelgta praktiškai į visus PLB padalinius. Tuo metu, anot KGB, JAV LB rodė didesnę aktyvumą „vaduojamojoje“ veikloje²⁰. O vėliau dar griežčiau pareikšta, esą bendruomenės veikloje yra „aršus antikomunizmas ir kraštutinis antitarybiškumas“²¹. Savo nuomonę turėta apie 1947 metus Londone įkurtą antisovietinę „nacionalistinę“ organizaciją – D. Britanijos lietuvių sąjungą, šeštojo dešimtmečio pradžioje vienijusią apie 3500 narių²². Saugumiečių vertinimu, joje egzistavo „labiausiai reakcinių ir sužūlėjusių Sovietų Sąjungos priešų savivalė ir priespauda“²³.

Į sovietų priešininkų sąrašus buvo pakliuvusi Amerikos lietuvių taryba (ALT). Saugumiečių dokumentuose kartota, kad taryba laikosi „aštraus antisovietinio kurso“²⁴. O štai 1967 metais tvirtinta: „ALT tai pati turtingiausia ir didžiausia lietuvių reakcinės emigracijos organizacija, turinti pakankamai didelę kovos prieš Sovietų Sąjungą patirtį.“²⁵

Kartais į KGB akiratį patekdavo Bendras Amerikos lietuvių fondas (BALF). Savose pažymose čekistai teigė, jog „faktiškai BALF teikia materialinę pagalbą Tėvynės išdavikams, skirtingais kanalais atsidūrusiems Vakaruose, asmenims, atbuvusiems bausmes už įvykdytus valstybinius nusikaltimus, ir kitiems antisovietiniams elementams“²⁶. O pinigų jie, pasak tų pačių KGB darbuotojų, gaudavo iš sovietų valstybės priešininkų užsienyje²⁷.

Pasiryžęs aktyviai veikti, sovietinis saugumas irgi mėgdavo daryti apibendrinimus apie PLB, ALT, BALF, BATUN ir visas likusias politines lietuvių emigracines organizacijas. Vienoje KGB pažymoje rašyta: „Užsienio nacionalistai visada buvo ir yra pačių aršiausių mūsų valstybės priešų gretose.“ Išoriškai gali „pasirodyti, kad dabartinė jų veikla prarado savo reikšmę ir neverta mūsų dėmesio. Tačiau toks požiūris į šią emigracijos dalį būtų iš pagrindų klaidingas“²⁸.

KGB kūrybinė veikla

Anksčiau darbe cituotos mintys apie išeiviją paimitos iš tuo laiku slaptų dokumentų. Bet tokio požiūrio sovietų valdžia nesistengė per daug slėpti. Pats sovietų saugumas savo požiūrį siekė viešai skleisti ir formuoti sovietinės Lietuvos gyventojų, užsienio šalių piliečių ir dalies neapsisprendusių emigrantų mąstyseną. Dažniausiai veikta egzistuojančių ar neegzistuojančių organizacijų bei asmenų priedangoje. Užsiimta leidybine kūrybine veikla.

Šeštąjį dešimtmetį šio pobūdžio užsiėmimas įgijo kryptingas formas. Dar dešimtmečio pradžioje savo patirtimi su saugumu dalijosi buvęs čekistas A. Slavinas. 1952 metais jis siūlė išleisti knygėlę „Kas jie?“, kurioje turėjo būti atvirai šmeižiami iškilūs išeivijos veikėjai. Jiems numatyti ir trumpi apibūdinimai, nusakantys, kaip aprašyti vieną ar kitą asmenį. Pagal knygėlės autorių S. Žakevičius – nenubaustas žmogžudys, Vincas Rastenis – fašistas ir kyšininkas, Vincentas Brizgys – vyskupas, pakeitęs kryžių į svas tiką, ir t. t.²⁹

Ilgainiui tapo ypač populiariu skelbti įvairią dezinformaciją periodinėje spaudoje (tiek Lietuvoje, tiek užsienyje) ar tam specialiai išleistose knygose. Savo ruožtu būdavo siuntinėjami anoniminiai laišškai turint tikslą sukompromituoti jiems neįtinkantį asmenį, kuris, gyvendamas užsienio šalyje, kitomis

priemonėmis būdavo nepasiekiamas. Šeštąjį dešimtmetį (konkrečiau 1957–1960 metais) dezinformacinį darbą dirbo net dvi legendinės organizacijos (realiai neegzistuojančios): „Pabaltijo patriotai“ (Vakarų Vokietijoje) ir grupė „Komitetui už grįžimą į tėvynę remti“ (Čikagoje), kurių veiksmai įnešė prieštaringumo tarp atskirų organizacijų³⁰. Štai „Pabaltijo patriotai“ įvairiais adresais siuntinėjo laiškus ir karikatūras, kuriose vaizdavo VLIK'o vadovybės „amoralius“ poelgius. Žinoma, tai buvo saugumiečių išgalvoti poelgiai, siekiant pažeminti konkrečius žmones.

Nuolat tiražuojama medžiaga sovietinio saugumo kanalais turėdavo pasiekti reikiamus asmenis. Platinti sovietinę literatūrą stengtasi labai intensyviai, vien 1969 metais užsienyje išplatinta 11 000 knygų ir knygelių, išleistų Lietuvoje, taip pat nusiųsta daug straipsnių ir surinktos medžiagos jiems³¹. Žinoma, pats KGB niekada atvirai nesiuntė literatūros į užsienį. Tam reikalui būdavo pasinaudojama priedangos organizacijomis. Neretai pasinaudodavo LSSR lygiu veikusio Lietuvos kultūrinių ryšių su tautiečiais užsienyje komiteto (nuo 1976 m. vadinosi „Tėviškės“ draugija) teiktomis galimybėmis arba tai vykdavo SSRS lygiu per komitetą „Rodina“.

Stambesnės apimties kūriniai (pvz., knygos ar knygėlės) pasirodydavo rečiau, dažnesni buvo straipsniai periodikoje. Dažniausiai parengta medžiaga patekdavo į sąjunginius ar vietinius LSSR laikraščius bei žurnalus. KGB nesudarydavo didelių sunkumų pateikti ir publikuoti straipsnius šioje spaudoje. Bet toks publikavimas negalėjo duoti norimo efekto, nors tie leidiniai, kuriuose buvo skelbiama KGB parengta medžiaga, platinti užsienyje. Sovietinė spauda nekėlė didelio pasitikėjimo tarp užsienio šalių gyventojų. Tam reikėjo specializuotų leidinių. Dažnai KGB stengėsi spausdinti savo parengtas publikacijas laikraštyje „Gimtas kraštas“ (iki 1967 m. vadinosi „Tėvynės balsas“), specialiai skirtame lietuvių emigrantams. Taip pat stengta-

si prasibrauti į užsienyje leidžiamą spaudą. Dažniausiai norimus straipsnius atspausdindavo JAV „pažangiųjų“ lietuvių laikraščiai: „Laisvė“ (leistas nuo 1911 m. Niujorke), „Vilnis“ (nuo 1930 m. Čikagoje), „Tiesa“ (nuo 1930 m. Niujorke), Kanados „Liaudies balsas“ (1932–1976 m. Toronte). Tarp kai kurių minėtų spaudos leidinių bendradarbių pasitaikydavo KGB patikimų asmenų, todėl pakliūti į spaudos puslapius nebuvo sudėtinga. Suprasdami šių laikraščių reikšmę, sovietinio saugumo Lietuvos padalinys, užsienio PGU rezidentūros, LKP CK ir kitos sovietinės institucijos įvairiais būdais palaikė ir stiprino minėtų laikraščių leidimą³². Mat tai galėjo būti viintelė patikimesnė sovietinės valdžios atrama Vakaruose. Nors ir remiama, kas metai „pažangioji“ lietuvių emigrantų dalis mažėjo, kartu mažėjo jų spaudos leidinių apimtys.

Sovietiniam saugumui kartais pavykdavo priedangoje prasibrauti ir į laikraštį „Vienybė“ (nuo 1920 m. leistą Niujorke). Į vadina mus „nacionalistinius“ laikraščius ir žurnalus įdėti norimą medžiagą pavykdavo itin retai. Bet kartais pati KGB pasirūpindavo leisti periodinius leidinius užsienyje prisi dengdama svetimais vardais. Štai Vokietijos Federacinėje Respublikoje (VFR) 1964–1985 metais kartu su „Rodina“ atstovybe Rytų Vokietijoje leistas žurnalas „Nemuno kraštas“ pasirodydavęs šešis kartus per metus. Tuo leidiniu siekta „gilinti esamus prieštaravimus tarp užsienio lietuvių nacionalistinių organizacijų ir grupių, kompromituoti jų vadovus ir jų veiklą prieš plačiąją emigracinę visuomenę, taip pat propaguoti Lietuvos SSR pasiekimus Sovietų valdžios metais“³³. Tai buvo nematomoji reikalo pusė, o oficialiai šio žurnalo leidimu rūpinosi Vokiečių-lietuvių literatūros draugija.

Albino Morkaus atvejis. Vienas iš pirmųjų stambesnio KGB leidybinio darbo bandymų susijęs su 1963 metais iš JAV į Lietuvą grįžusiu buvusiu ALT nariu, dirbusiu „Naujienų“ redakcijoje, A. Morkumi (1921–1967).

Sovietinio saugumo dokumentuose jis įvardijamas kaip „Iskatel“. Pradiniai veiksmai jo atžvilgiu pradėti dar jam gyvenant JAV. KGB gavo duomenų, kurie leido manyti, kad asmuo nėra „įsitikinęs nacionalistas“. Todėl iš pradžių nustatytas su juo ryšys per agentą „Laurynas“, kuris gavo iš jo naudingos medžiagos. Vėliau panaudojus „atitinkamą poveikį reikalingam mums plane“, Iskatel perėjo į „pažangiųjų“ lietuvių pusę ir pradėjo bendradarbiauti „Vilnyje“. Pasak sovietų saugumo, nuo tada jis pradėjo sulaukti grasinamo turinio laiškų ir telefono skambučių. O tuomet Lietuvoje ne be KGB prisidėjimo išleistas A. Morkaus poezijos rinkinys „Baltasis miestelis“, kur, anot to pačios institucijos, yra pajaukiama „reakcinė emigracija“ ir amerikietiškas gyvenimo būdas. 1963 m. Iskatel reemigravo į Lietuvą³⁴. Tokia čekistų parašyta įvykio versija. Kaip buvo iš tikrųjų, sudėtinga pasakyti. Bet toks įvykis tiko panaudoti propagandai. 1968 m. išleista skambiu ironišku pavadinimu A. Morkaus knyga „Vaduotojai“ iš arti skirta ALT veiklai tendencingai nušviesti. Pagal planus ji irgi turėjo būti išplatinta užsienyje³⁵. Reikia pasakyti, kad knyga išleista tuomet, kada autoriaus jau nebuvo gyvo.

Rašytojas J. Mikuckis. Sudėtingo likimo rašytojas, buvęs karininkas Juozas Mikuckis (1891–1970), į sovietų saugumo akiratį pateko 1940 metais. Užverbuotas agentu „Tuvim“ jis dirbo užsienyje iki 1968 metų, kol grįžo į Lietuvą. LSSR KGB darbo plane 1972–1974 metams nurodoma publikuoti agento Tuvim memuarus, paremtus faktais iš užkulisinės antisovietinės emigracijos veiklos, išaiškinančius jų ryšius su JAV specialiomis tarnybomis³⁶. Atsiminimų knyga „Šioje ir anoje pusėje“ pasirodo 1974 metais. Tai nebuvo jo tiesiogiai rašyta knyga, bet tik parašyta jo vardu ir paremta jo teikta medžiaga³⁷. Todėl nėra tiksliai aišku, kurios knygos mintys sukurto pačių sovietinių saugumiečių, o kurios paimitos iš agento pranešimų. Bet, pasak

saugumo darbuotojų, veikalas „išaiškino“ lietuvių „nacionalistų“ ryšius su JAV specialiosiomis tarnybomis. Bet leidinys pasirodė, nesant autoriui gyvam, jis jau niekam negalėjo prieštarauti.

Žurnalistas Vytautas Alseika. Jis išbuvo KGB užsienio agentūriniame tinkle vos 7 metus (1965 m. užverbuotas manipuliuojant žmogaus jausmais). Greičiausiai sovietinis saugumas siekė gauti didesnės naudos iš V. Alseikos (1912–2002) sugrįžimo nei buvimo Vakaruose. Vos tik jam grįžus į Lietuvą prasidėjo aktyvios propagandinės akcijos. Vietinėje spaudoje plačiai nušviesta grįžimo motyvų istorija. Surengta spaudos konferencija, kurioje dalyvavęs V. Alseika perskaitė pareiškimą ir atsakinėjo į klausimus, taip pat pateikė kelis iš užsienio parsivežtus dokumentus, kurie turėjo įrodyti „reakcinės emigracijos“ ryšius su JAV ir kitų šalių specialiosiomis tarnybomis. Jo perskaitytas pranešimas ir keli dokumentai publikuoti lietuvių išeivijai skirtame laikraštyje „Gimtasis kraštas“³⁸. Taip pat jo interviu ir straipsniai pasirodė kituose sovietiniuose leidiniuose. Vėliau tai nuolat kartojosi. Taip pat V. Alseika rašė ir siuntė straipsnius (galbūt jo vardu tai darė kiti), giriančius LSSR gyvenimą, į „pažangiųjų“ lietuvių leidinius „Laisvė“ ir „Vilnis“. 1973 metais sukurtas trumpametražis filmas apie jį pavadinimu „Aš Vytautas Alseika“. Visomis šiomis akcijomis siekta sukelti kuo daugiau šurmulio tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Sovietiniams saugumiečiams taip pat brendo mintis išleisti stambesnės apimties veikalą – knygą, kuri būtų parašyta V. Alseikos, padedant KGB darbuotojams. 1977 m. plane numatyta išleisti ir išplatinti lietuvių kolonijose buvusio užsienio agento Orest knyga, parodančią VLIK'o vadovų „moralinę-politinę degradaciją“ ir išaiškinančią jų ryšį su priešinininko specialiosiomis tarnybomis praeityje ir tuo metu³⁹. Tais metais pasirodžiusi knyga „Trys dešimtmečiai emigracijoje“ įvertinta kaip atskleidusi tikruosius

VLIK'o tikslus, parodžiusi organizaciją „kaip paklusnų ir pasidavusį ginklą“ amerikiečių žvalgybos rankose“⁴⁰. Vėliau numatyta kita agento Orest knyga „Amerika, Amerika, tu nuostabi“, parodanti žmogaus teisių pažeidimus JAV⁴¹. Bet vėliau pasirodė kitu pavadinimu knyga „Amerika. Tikrovė ir mitas“⁴².

J. Jakaičio darbas. Idėja parengti veiklą, skelbiantį tikrus faktus, susipynusius su sąmoninga dezinformacija, kilo 1968 metais. Tikslai mažai skyrėsi nuo kitų panašaus tipo leidinių. KGB noras „buvo įnešti įtarumo ir kitų keblumų į lietuvių reakcinės emigracijos dalies vadovaujančias grandis“⁴³. Bet numatyta knyga iš karto nepasirodė, ji keletą metų išlikdavo tik planuose. Štai 1972–1974 metų plane nurodoma agentų Donbasov, Labora, Lanj, Granito, Orest teiktais duomenimis, taip pat KGB turima archyvine tardomąja medžiaga parengti ir išleisti knygą, demaskuojančią lietuvių reakcinės emigracijos veiklą ir ryšius su JAV specialiosiomis tarnybomis⁴⁴. Šis bendro plano punktas numatytu laiku liko neįgyvendintas, nes tik 1976 metais atskiros veikalo dalys publikuotos LSSR valdžios oficioze „Tiesa“⁴⁵, o šiek tiek vėliau pasirodė knygos pavidalu. Autoriumi, pasirašančio slapyvardžiu „žvalgas J. Jakaitis“, pasirinktas buvęs KGB mjr. Ivanas Golovinovas (g. 1912) už darbą gavo 150 rublių honorarą⁴⁶. Pasirodęs veikalas, kaip ir kiti panašaus turinio rašytiniai darbai, viešai stengėsi kompromituoti visas emigracines organizacijas, daugiausia dėmesio skirta VLIK'ui. Kaip visada, tai atlikta pasitelkus asmeninio ir vi-

suomeninio gyvenimo detales. Išleistas knygos variantas anglų kalba „Road of betrayal“. KGB laikė šią knygą dideliu savo pasiekimu. Ją perleisti planavo tautinio atgimimo metais, nes nieko tinkamesnio dar nebuvo atlikę.

Kiti kūrybiniai darbai. Štai 1972 metais nutarta kompromituoti Bendrą Amerikos lietuvių fondą (BALF). LSSR KGB 5 skyrius turėjo parengti knygą, kurioje konkrečiais pavyzdžiais būtų parodoma antisovietinė ir „nacionalistinė“ BALF'o politika, ryšiai su amerikiečių specialiosiomis tarnybomis. Leidinys labai tiko būti išleistas Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso (kurį finansavo fondas) išvakarėse⁴⁷. Tai lyg buvo kontrpropagandinė priemonė. Todėl išleista ir išplatinama knyga įspėjamu pavadinimu „Atsargiai – BALFAS“⁴⁸.

Savo planuose KGB laikė veiksminga kovos priemone prieš emigraciją ir propagandinę literatūrą, skirtą partizaniniam judėjimui Lietuvoje pokario metais. Septintąjį dešimtmetį KGB medžiaga paremtos literatūros leista palyginti nemažai. Tai leidiniai iš serijos „Faktai kaltina“, atskiros įvairios apimties knygos „Vanagai iš anapus“, „Nematomas frontas“ ir daugybė straipsnių šia tematika, išspausdintų sovietinėje periodikoje. Kai kuriose iš jų neigiamai atsiliepiama apie lietuvių emigracijos veiklą. Viską buvo stengiamasi vaizduoti pagal išankstines propagandines klišes. Kaip visada, šią KGB parengtą medžiagą per savus kanalus intensyviai stengtasi platinti užsienyje.

Išvados

Sovietinis saugumas kartu su kitomis sovietinėmis institucijomis formavo neigiamą, o kartu niekinamą lietuvių išeivijos įvaizdį. Iš pradžių atskiri asmenys ar organizacijos kaltintos bendradarbiavimu su nacių valdžia, vėliau tarnyba užsienio šalių žvalgybų naudai. Daugiausia dėmesio skirta VLIK'ui ir federacijai „Santara-Šviesa“, kitos organizacijos likdavo antrame plane. Šalia neigiamo požiūrio saugumas negalėjo

nuneigti šių organizacijų reikšmės išeivijos gyvenime.

Suformuotą įvaizdį siekta skleisti per publikuojamus darbus. KGB atrinktos medžiagos pagrindu ir talkininkaujant šios įstaigos darbuotojams buvo parengti straipsniai ir atskiros knygos, nukreiptos prieš lietuvių emigraciją. Juose atsispindėjo tas pats neigimas ir niekinantis KGB požiūris.

KGB suformuotą įvaizdį norėta perteikti Lietuvos gyventojams, užsienio piliečiams, paprastiems emigrantams formuojant jų mąstymą.

Nuorodos

1. Anušauskas A. KGB ir lietuvių visuomenė, *Darbai ir dienos*, t. 21, Kaunas, 2000, p. 248–253; Du KGB slaptosios veiklos aspektai, *Genocidas ir rezistencija*, Vilnius, 1998, p. 20–36; KGB Lietuvoje 1921–1991 metais, *Lietuvos aidas*, 1997, sausio 23, p. 12, sausio 24, p. 11, sausio 30, p. 12, ir kt.
2. Banionis J. *Lietuvos laisvės byla Vakaruose 1975–1990 metais*, Vilnius, 2002.
3. Gečiauskas G. Sovietų užsienio žvalgyba „per Lietuvos teritoriją“ antrosios sovietinės okupacijos metais, *Lietuvos archyvai*, nr. 13, Vilnius, 1999, p. 14–21.
4. Streikus A. Sovietų valdžios „darbas su išeivija“: Manipuliavimas kultūriniais ryšiais, *Naujasis židinys. Aidai*, 2006, nr. 4–5, p. 166–171.
5. Juodis D. Sovietinio saugumo veikla prieš lietuvių pabėgėlius Vokietijoje 1945–1950 m., *Genocidas ir rezistencija*, 2005, t. 2, p. 73.
6. *Ten pat*.
7. Kairiūkštytė N. Lietuvių „angelas sargas“, *Europos lietuvis*, 1994, gruodžio 17–23, p. 4.
8. LSSR NKGB 2 skyriaus viršininko pavaduotojo D. Todeso 1945 m. kovo mėn. pažyma apie nelegalios organizacijos VLIK antisovietinę veiklą, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 153, l. 63.
9. LSSR MGB operatyvinių skyrių uždaro partinio suvažiavimo, įvykusio 1947 m. spalio 30 d., protokolai Nr. 4, *LYA*, f. 17377, ap. 1, b. 5, l. 45.
10. LSSR MGB 1 skyriaus viršininko papulk. Riabycho ir SSRS 1 valdybos žvalgybos karininko vyr. leit. Kirjakovo 1953 m. kovo 9 d. planas „Aktyvių agentūrinių-operatyvinių priemonių, numatytų Lietuvos SSRS MGB įsigyjant vertingą agentūrą tarp lietuvių nacionalistų Vokietijoje ir likviduojant nacionalistų, tarnaujančių užsienio žvalgyboms“, *LYA*, f. K-1, ap. 49, l. 149; Stakauskas J. Agentas Kirvis-Balandis, *Laisvės kovų archyvas*, t. 13, Kaunas, 1995, p. 220.
11. Juodis D. Sovietinio saugumo veikla prieš lietuvių pabėgėlius Vokietijoje 1945–1950 m., *Genocidas ir rezistencija*, 2005, t. 2, p. 72.
12. Anušauskas A. KGB ir lietuvių visuomenė, *Darbai ir dienos*, t. 21, Kaunas, 2000, p. 250.
13. KGB prie LSSR MT 1-ojo skyriaus pažyma apie užsienio lietuvių nacionalistinių organizacijų ardumą veiklą (nedatuotas, spėtina, parengtas apie 1985 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 367, l. 17.
14. KGB prie LSSR MT 1-ojo skyriaus 1979 m. balandžio 20 d. pažyma „Pagrindinės lietuvių emigracinių organizacijų antisovietinės akcijos“, *ten pat*, b. 300, l. 117.

15. KGB prie LSSR MT 1-ojo skyriaus pažyma apie kai kuriuos naujus reiškinius reakcinės lietuvių emigracijos gyvenime, taip pat apie antisovietinės veiklos kryptis (nedatuotas, spėtina, dokumentas rašytas apie 1985 m.), *ten pat*, b. 353, l. 2.
16. KGB prie LSSR MT 1 skyriaus viršininko plk. A. Zeniakino, 5 skyriaus viršininko plk. N. Česnovičiaus, 2 valdybos viršininko plk. A. Naro 1970 m. kovo 5 d. pasirašytas „agentūrinių-operatyvinių priemonių planas prieš lietuvių emigracinę nacionalistinę organizaciją federaciją „Santara-Šviesa“, *ten pat*, ap. 3, b. 674, l. 67.
17. Vaigauskas H. Lietuvių nacionalistų kenkėjiška veikla ir kova su ja, Maskva, 1992, *Laisvės kovų archyvo priedas*, Kaunas, 1992, p. 10–11.
18. KGB prie LSSR MT 5 tarnybos viršininko plk. N. Česnovičiaus, 1-ojo skyriaus viršininko pplk. V. Karinausko, 2 valdybos viršininko plk. Naro 1972 m. rugpjūčio 14 d. pasirašytas „KGB prie LSSR MT agentūrinių-operatyvinių priemonių planas prieš lietuvių nacionalistinę organizaciją federaciją Santara-Šviesa 1972–1974 metams“, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 689, l. 264.
19. Plačiau žr. Juodis D. Destrukcinis KGB veikimas prieš „Santarą-Šviesą“ XX a. septintąjį–devintąjį dešimtmetį, *Oikos*, 2009, nr. 1, p. 80–83.
20. KGB prie LSSR MT pirmininko J. Petkevičiaus 1978 m. kovo 30 d. raštas LKP CK apie įvykdytas ir planuojamas užsienio lietuvių nacionalistų akcijas einamaisiais metais, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 298, l. 33.
21. LSSR KGB 1 skyriaus 1 poskyrio vyr. operigalio R. Vžesniausko 1983 m. gruodžio 27 d. pažyma apie emigracinės spaudos medžiagą apie Pasaulio lietuvių dienas, *ten pat*, b. 319, l. 35.
22. LSSR MGB 1 skyriaus viršininko plk. Filimonovo pažyma apie Didžiosios Britanijos lietuvių emigrantų antisovietinę veiklą (datuotinas po 1950 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P17502, l. 58–1
23. *Ten pat*, l. 58–3
24. LSSR KGB 1 skyriaus viršininko pavaduotojo pplk. V. Kontrimo 1984 m. kovo 24 d. pažyma apie pagrindines užsienio lietuvių nacionalistines emigracines organizacijas, *ten pat*, ap. 49, b. 304, l. 201.
25. KGB prie LSSR MT 2 valdybos viršininko plk. A. Naro 1967 m. birželio 26 d., pažyma „Apie kai kuriuos KGB prie LSSR MT galimybes tiriant pagrindines reakcinės lietuvių emigracines organizacijas ir katalikiškus centrus, išnaudojamus priešiniojo spectarnybų ardo moje veikloje prieš Sovietų Sąjungą“, *ten pat*, ap. 3, b. 653, l. 205.
26. KGB prie LSSR MT 1 skyriaus vyr. operigalio pplk. J. Stasiulionio 1980 m. birželio 21 d. pažyma, *ten pat*, b. 301, l. 26.
27. LSSR KGB 5 tarnybos 2 skyriaus 2 poskyrio viršininko pplk. Veličkos 1982 m. rugpjūčio 12 d. pažyma apie LSSR KGB 5 tarnybos vykdomas priemones kovojant su agentūriniu priešiniojo veikla, *ten pat*, ap. 3, b. 763, l. 157.
28. KGB prie LSSR MT 1 skyriaus 1977 m. balandžio 5 d. raštas „Apie lietuvių emigrantų kenksmingą veiklą 1976 m.“, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 299, l. 17.
29. Kairiūkštytė N. Veidai be kaukių. A. Slavinai apie save ir dokumentai apie jį, *Kardas*, 1995, nr. 5–6, p. 37–38.
30. KGB prie LSSR MT pirmininko gen. mjr. K. Liaudžio 1957 m. balandžio 29 d. aiškinamasis raštas „Apie KGB prie LSSR MT darbą 1956–1957 metais“ LKP CK sekretoriui Sniečkui, *LYA*, f. K-1, ap. 10, b. 232, l. 25; Gečiauskas G. *Min. veik.*, p. 17.
31. LSSR KGB I skyriaus viršininko plk. V. Karinausko pasirašyta „LSSR KGB I skyriaus operatyvinės veiklos 1945–1965 metais apžvalga“, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 844, l. 206.
32. *Ten pat*, l. 206; Gečiauskas G., Sovietų užsienio žvalgyba „per Lietuvos teritoriją“ antrosios sovietinės okupacijos metais, *Lietuvos archyvai*, nr. 13, Vilnius, 1999, p. 18.
33. KGB prie LSSR MT pirmininko J. Petkevičiaus 1980 m. kovo mėn. raštas apie žurnalą

- „Nemunas“ LKP CK, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 300, l. 299; Banionis J. *Min. veik.*, p. 39–40.
34. KGB prie LSSR MT I skyriaus viršininko plk. V. Karinausko pasirašyta „LSSR KGB I skyriaus operatyvinės veiklos 1945–1965 metais apžvalga“, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 844, l. 199–200.
 35. KGB prie LSSR MT pirmininko plk. J. Petkevičiaus 1968 m. sausio 30 d. ataskaita apie KGB prie LSSR MT agentūrinių-operatyvinių ir tardomąjį darbą 1967 metais, *ten pat*, ap. 3, b. 660, l. 13.
 36. KGB prie LSSR MT 2 valdybos viršininko plk. A. Naro, pplk. V. Karinausko, 5 skyriaus viršininko plk. Česnovičiaus 1971 m. gruodžio 29 d. pasirašytas planas „KGB prie LSSR MT pagrindinių agentūrinių operatyvinių veiksmų prieš JAV spectarnybas 1972–1974 metais“, *ten pat*, ap. 3, b. 689, l. 87.
 37. KGB prie LSSR MT 1 skyriaus 3 poskyrio operigalio L. Narvydo 1979 m. gruodžio 18 d. raštas „Kai kurie priešininko spectarnybų ir antisovietinės reakcinės emigracijos ardamosios veiklos ypatumai dabartinėmis sąlygomis, *ten pat*, ap. 49, b. 300, l. 128.
 38. Alseika V. Pareiškimas spaudai, *Gimtas kraštas*, 1972, lapkr. 2, p. 6; Pasakoja Vytautas Alseika, *ten pat*, gruodžio 21 d., p. 4–6.
 39. KGB prie LSSR MT pirmininko gen. mjr. J. Petkevičiaus 1977 m. sausio 27 d. planas „KGB prie LSSR MT pagrindinių agentūrinių-operatyvinių ir organizacinių priemonių 1977 metams“, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 737, l. 217–218.
 40. KGB prie LSSR MT 1 skyriaus 3 poskyrio operigalio L. Narvydo 1979 m. gruodžio 18 d. raštas „Kai kurie priešininko spectarnybų ir antisovietinės reakcinės emigracijos ardamosios veiklos ypatumai dabartinėmis sąlygomis, *ten pat*, ap. 49, b. 300, l. 128.
 41. KGB prie LSSR MT pirmininko gen. mjr. J. Petkevičiaus raštas „KGB prie LSSR MT pagrindinės agentūrinės-operatyvinės ir organizacinės priemonės 1979 metais“, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 758, l. 30.
 42. Alseika V. Amerika. Tikrovė ir mitas, Vilnius, 1983.
 43. LSSR KGB I skyriaus viršininko plk. V. Karinausko pasirašyta „LSSR KGB I skyriaus operatyvinės veiklos 1945–1965 metais apžvalga“, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 844, l. 204.
 44. KGB prie LSSR MT 2 valdybos viršininko plk. A. Naro, 1 skyriaus viršininko pplk. V. Karinausko, 5 skyriaus viršininko plk. Česnovičiaus 1971 m. gruodžio 29 d. pasirašytas planas „KGB prie LSSR MT pagrindinių agentūrinių operatyvinių veiksmų prieš JAV spectarnybas 1972–1974 metais“, *ten pat*, ap. 3, b. 689, l. 87.
 45. Jakaitis J. Išdavystės keliu, *Tiesa*, 1976, liepos 29, p. 3, liepos 30, p. 3, liepos 31, p. 2, rugpj. 1, p. 2, rugpj. 3, p. 3, rugpj. 4, p. 3.
 46. 1975 m. rugsėjo 3 d. autorinė sutartis tarp leidyklos „Mintis“ ir I. Golovinov, *LYA*, f. K-1, ap. 49, b. 832, l. 101.
 47. KGB prie LSSR MT 1 skyriaus viršininko plk. V. Karinausko, 2 valdybos viršininko plk. A. Naro, 5 skyriaus viršininko plk. Česnovičiaus 1972 m. kovo 13 d. planas „KGB prie LSSR MT agentūrinių-operatyvinių priemonių sumažinant antisovietinį kryptingumą ir lokalizuojant priešiškus veiksmus per II „pasaulio“ lietuvių emigracijos jaunimo kongresą“, *ten pat*, ap. 3, b. 689, l. 106.
 48. KGB prie LSSR MT I skyriaus viršininko plk. V. Karinausko pasirašyta „LSSR KGB I skyriaus operatyvinės veiklos 1945–1965 metais apžvalga“, *ten pat*, ap. 49, b. 844, l. 203; Gečiauskas G. *Min. veik.*, p. 18.

THE IMAGE OF LITHUANIAN EXILES IN SOVIET STATE SECURITY DOCUMENTS FROM 1945 TO 1991

Soviet State Security, as an integral part of the Soviet system, fostered a negative and denigrating attitude toward those Lithuanian emigrants who did not approve of the Soviet system in Lithuania. This attitude began to be actively promoted from 1945 onwards, when Lithuanian war refugees arrived in Western Germany. It was in their ranks that the Soviets found many enemies of the Soviet system. At first these refugees were accused of having collaborated with the Nazi occupying regime; later they were accused of cooperating with the intelligence services of Great Britain and the United States.

A similarly negative and derogatory attitude was adopted toward those organizations that joined efforts to promote the liberation of Lithuania. It was only the so-called progressive, i.e., Communist-sympathizing Lithuanians living abroad the Soviets did not attack—they held them to be their support group in the Lithuanian emigration.

Among Lithuanian diaspora organizations the Soviets held their fiercest enemy to have been the Supreme Committee for the Liberation of Lithuania (best known under its Lithuanian acronym VLIK). It was accused of collaborating with the Nazis and later of working for American intelligence.

But besides the denigrating evaluation there were indications that the Soviets un-

derstood VLIK's importance in the life of the emigrant community. Still it was often emphasized that the activities of VLIK had no future.

Second on the list of the Soviet Union's enemies was the Santara-Šviesa Federation. It was seen as posing a danger because it adopted camouflaged methods of working against the Soviet system. Other organizations negatively viewed by the Soviets included the World Lithuanian Community and the Lithuanian American Council.

Negative attitudes were not only recorded in internal Soviet security documents but propagated in publications as well. Articles and books directed against the anti-Communist Lithuanian emigration were prepared on the basis of material selected by the KGB and with the help of workers from that agency. These publications displayed the same negative and derogatory attitudes. Every publication was accompanied by propaganda and publicity actions. But their results were minimal in comparison to the planned-for goals.

The KGB-fashioned image of the emigration was intended to be transmitted to all potential audiences: the inhabitants of Lithuania, foreign citizens, ordinary emigrants—thereby inculcating certain stereotypes into their thinking.

Iš archyvų

Sigita ŽEMAITYTĖ

Tai yra mano žmonės, [...] tai yra kartu ir mano stiprybė: diasporinės tautos tapatybės formavimasis. Teresės Vekteris atvejis

Jau trečius metus Vytauto Didžiojo universitetas ir Lietuvių išeivijos institutas organizuoja vasaros kursus užsienio lietuviams „Refresh in Lithuania“¹. Jų metu įvairaus amžiaus lietuviškas šaknis turintys dalyviai gali susipažinti su Lietuvos istorija, visuomene, politika, šiuolaikiniais valstybės procesais. Tačiau bene svarbiausia, kad kiekvienas jų kelias savaites praleidžia savo tėvų, senelių bei prosenelių šalyje, bendrauja su čia dirbančiais, kuriančiais žmonėmis ir atranda, pažįsta lietuvišką tapatumą savyje.

Stebėjimų ir asmeninių pokalbių su antrųjų kursų, vykusių 2011 m. liepos 18–30 d. Kaune, dalyviais metu buvo galima išskirti kiekvieno jų skirtingą santykio su Lietuva pobūdį, stiprumą, lietuviško tapatumo reikšmę gyvenime, šeimos istoriją ir jos ryšį su lietuviška kultūra praeityje ir dabartyje. Kursų dalyvės iš Vokietijos Kristinos manymu, gyvenant netoli Lietuvos, kai galima bet kada į ją nukeliauti, lietuviškos tapatybės problema nėra tokia svarbi. Juo labiau kad, kaip pati sako, ji jaučianti didelį prisirišimą prie giminių, gyvenančių Lietuvoje, ir gali dažnai juos aplankyti. Kristina taip pat pabrėžė, kad

ir pačioje Lietuvoje lietuviška tapatybė nėra vienalytė. Jos artimieji kilę iš buvusios Mažosios Lietuvos krašto, kur smarkiai juntama vokiškos kultūros įtaka. Kristina sakė pastebinti, kad jos senelė vartoja vokiškus žodžius nelaikydama jų vokiškais. Atrodo, lietuviškos tapatybės problema Kristinai nėra tokia didelė ne tik dėl to, kad Vokietija, kur ji šiuo metu gyvena, yra arti Lietuvos, bet ir todėl, kad čia ji praleido pirmuosius savo vaikystės metus ir išvyko baigusi keletą pradinės mokyklos klasių, lietuviškai kalba su tėvais, broliu. Tokio artumo lietuviškam tapatumui priežastis, be abejo, yra ir tai, kad Kristina su šeima išvyko su trečiąja lietuvių emigracijos banga, todėl gyvenimo Lietuvoje prisiminimai dar gana ryškūs.

Ne tik (ar ne tiek) geografinis, bet ir laiko atstumas svarbus bandant suvokti lietuviško tapatumo problemą tarp išeivių. Štai čikagietė Rima (dalyvavusi VDU organizuotoje stažuočių programoje ir lygiagrečiai lankiusi „Refresh in Lithuania“ kursus) beveik tokio pat amžiaus kaip Kristina, tačiau kur kas labiau nutolusi nuo lietuviškumo, jei ji siesime su lietuvių kalbos mokėjimu. Rimą, trečios

kartos Amerikos lietuvę, nuo Lietuvos skiria ne tik geografinis, bet ir laiko atstumas. Ji jau silpniau kalba lietuviškai ir prasčiau suprantą lietuviškus priežodžius, net išverstus į anglų kalbą. Lietuviškumo spragą savo gyvenamoje aplinkoje Rima užpildo dalyvaudama lietuviškoje veikloje, pavyzdžiui, tautiniuose šokiuose. Rodos, lietuvišką tapatumą Rimai nuolat gali priminti lietuviški jos ir brolio Kenon Vytauto vardai.

Iš kursų dalyvių savo santykiu su lietuvišku tapatumu gana smarkiai išsiskyrė Australijoje gyvenantis Matt'as. Jis nekalba lietuviškai, nėra pažįstamas su lietuviškos kultūros artefaktais, tačiau su Lietuva, Baltijos šalimis mėgina rasti ryšį rašydamas apie čia vykstančius įvykius leidiniuose, kuriuose dirba. Galima sakyti, kad santykio su Lietuva, lietuvybe, lietuviu savyje jis ieško per *dabar* prizmę, kurdamas naujus svarbius ir reikšmingus, jo daugialypę tapatybę tvirtinančius simbolius.

Šiuose puslapiuose norime pristatyti minėtuose vasaros kursuose pusiau struktūruoto, 46 minučių trukusio interviu metu surinktą medžiagą, gautą apklausus vasaros kursų užsienio lietuviams dalyvę, trečios kartos Amerikos lietuvę Teresę Vekteris. Respondentė yra 51 metų ir šiuo metu gyvena Jungtinėse Amerikos Valstijose, gimtajame Filadelfijos mieste, Pensilvanijos valstijoje. T. Vekteris yra ilgą darbo patirtį turinti viešųjų ryšių ir rinkodaros specialistė. Respondentė kilusi iš lietuvių šeimos, abu tėvai yra lietuviai. Jaunesnis brolis Gerald Vekteris šiuo metu gyvena Pietų Naujajame Džersyje, yra susituokęs ir turi tris vaikus.

Klausimynas sudarytas pusiau struktūruoto interviu principu, laikantis tam tikros klausimų uždavimo tvarkos ir būtinybės, tačiau interviu metu improvizuota, leidžiant respondentei savo istoriją dėstyti kuo laisviau, jos nevaržant. Apklausiant siekta kuo daugiau sužinoti apie jos šeimos atsiradimo JAV istoriją ir aplinkybes, priežastis. Taip pat di-

delis dėmesys skirtas siekiui išsiaiškinti, kaip respondentė vertina savo lietuvišką tapatybę, kaip ją suprantą, kokiais simboliais žymi savo tautinį tapatumą, kokiomis priemonėmis siekia jį išlaikyti ir stiprinti. Interviu atliktas anglų kalba. Į lietuvių kalbą verstas laisvai, tačiau redaguotas tik tiek, kiek reikėtų, jog pasakojimas būtų rišlus. Laužtiniuose skliaustuose pateikiama respondentės emocija ar veiksmas pokalbio metu. Parodytas žodžių tarimas, lietuvių kalbos vartojimas tekste pažymėtas kursyvu. Savo protėvių vardus respondentė viso pasakojimo metu vartojo jų originalia lietuviška forma, todėl tekste jie neišskirti.

Interviu metu buvo pastebimas respondentės noras atskleisti klausytojui savo šeimos istoriją, jos detales. Visą pokalbį lydėjo pasididžiavimo savo praeitimi ir tapatumu jausmas. Pokalbis prasidėjo ir baigėsi respondentės pasakojimu apie tai, kaip jos senelė iš mamos pusės Uršulė atkeliavo į JAV, Filadelfiją ir kaip ten gyveno. T. Vekteris su entuziazmu rodė vienintele išlikusias nuotraukas bei dokumentus [nuotraukų ir dokumentų fotokopijas – S. Ž.], liudijančius jos šeimos istorijos JAV pradžią ir iliustruojančius pasakojimą. Paklausta, kada ėmė domėtis savo šeimos istorija ir lietuviškumu, respondentė paminėjo artimiausių žmonių, savotiškai įkūnijusių lietuvišką praeitį, mirtis². T. Vekteris pabrėžia lietuvių kalbos mokėjimo jos gyvenime ir lietuviškosios tapatybės suvokime svarbą. Tai rodo jos mėginimai vartoti lietuviškus pavadinimus taip ir tokius, kokius vartodavo jos senelė ir tėvai. Respondentės pasakojime ir šeimos istorijoje labai svarbus senelės vaidmuo. Jos atsiradimo JAV istorija ir įtaka šeimos ir pačios respondentės lietuviškam tapatumui (pvz., kai su jos mirtimi šeimoje nustojama kalbėti lietuviškai) pasakojime nuolat atskleidžiami. Paklausta, kokį ryšį palaiko su vietos lietuvių bendruomene, respondentė teigė jo nesant dėl objektyvių priežasčių, t. y. šeimai persikėlus gyventi

į priemiestį neliko ryšio su bendruomene, esančia mieste. T. Vekteris teigimu, būtent persikėlimas gyventi į priemiestį lėmė ir tai, kad nei ji, nei jos brolis nelankė sekmadiekinės lietuvių mokyklos, kitados buvusios būtinu dalyku jos mamos ir tėvo vaikystėje. Respondentės pasakojime ypač pabrėžiama, kad buvimas „100 proc. lietuve“ asmeniškai jai labai svarbus gyvenant Jungtinėse Valstijose, nes padaro ją išskirtinę ir savitą Amerikos daugiatautiškumo kontekste. T. Vekteris aprašo pasididžiavimo turint lietuviškas šaknis, esant lietuve būsena. Respondentė pasakoja besidominti Lietuvos istorija ir dabartimi. Taip pat pabrėžia norą lietuvišką kultūrą perduoti ir ją išmokyti vertinti brolio Geraldo vaikus. Tačiau nepaisant to, kad jaučia didelį prisirišimą prie Lietuvos ir lietuviškos kultūros, atrodo, respondentei būtų

sunku ilgam laikui nutolti nuo JAV aplinkos ir įsikurti lietuviškojoje. Ji mini, jog dėl kalbos barjero Lietuvoje jaučiasi kiek svetima, pašalietė, ir abejoja, ar tai keistųsi net ilgiau čia apsigyvenus.

Interviu metu surinktą medžiagą papildė ir iliustruoja T. Vekteris išsaugotos JAV bei Lietuvoje darytos fotonuotraukos, kurių chronologinės ribos nusitęsia nuo XX a. pradžios iki vidurio. Prieduose sudėtos ir respondentės pateiktos jos senelių Ievos Kryžauskaitės, Uršulės Bačiulytės (respondentės vartojama pavardės forma kiek skiriasi nuo gimimo liudijimo išrašė esančios³ (Bočulytė), tačiau pasakojime mes vartosime respondentei įprastesnę formą – Bačiulytė), Aleksandro Vekterio XIX a. pabaigos – XX a. pradžios dokumentų kopijos.

Pusiau struktūruotas interviu su Terese Vekteris (51 m., JAV, Filadelfija)

2011 m. liepos 27 d., Kaunas

Teresė (T): Pradžioje aš norėčiau parodyti keletą nuotraukų, kurias atsivežiau su savimi, galvodama, kad tai gali būti įdomu. Šią nuotrauką radau tarp močiutės daiktų ir, manau, kad tai gali būti jos sesuo ir du sesers vaikai Lietuvoje (žr. 1, 2 priedą). Ji pasiėmė ją kartu, kai išvyko, prisiminimui. Nuotrauka turėtų būti padaryta apie 1908 m. Tai vienišė nuotrauka, kurią aš radau ir kurią ji pasiėmė su savimi. Iš savo kitų senelių aš neturiu nieko panašaus. Mano senelės vardas buvo Uršulė Bačiulytė, ji gimė 1892 m. (žr. 8 priedą). Kai aš augau, mes dalijomės su ja vienu kambariu. Kiekvieną naktį mes su ja kalbėdavomės. Ji daug pasakojo apie Lietuvą, apie sodybą, kokia ji čia buvo laiminga. Jos tėvai mirė vienas po kito dviejų dienų bėgyje, kai jai tebuvo šešeri. Ji sakė, kad tai buvo šiltinės epidemija. Taigi jos vyresnis brolis, Povilas, ėmė valdyti ūkį. Jis jau buvo vedęs. Ji turėjo seserį Mary, Marytė. Ir kitą

brolių Joną (žr. 4 ir 5 priedą), kuris pirmas išvyko į Ameriką, į Filadelfiją. Paskui pasikvietė seserį Viktoriją. Vėliau pasikvietė ir mano senelę atvykti.

Sigita (S): Taigi tik Jonas, Viktorija ir Uršulė išvyko į JAV? Kiti liko Lietuvoje?

T: Taip. Ir aš prieš keletą savačių sutikau Povilo anūkę. Ir ketinu susitikti su proanūke.

S: Kaip jūs manote, kodėl Povilas ir Marytė nenorėjo vykti į Ameriką?

T: Aš nežinau. Tikrai nežinau, kodėl jie nepanoro vykti kartu.

S: Tai jūsų senelė buvo jauniausia, o Povilas vyriausias?

T: Taip.

S: Norėčiau jūsų paklausti keletą formalių, bendrinių klausimų. Koks jūsų vardas, pavardė?

T: Aš esu Teresė Vekteris. Ir juokingiausia, kad ilgą laiką net nežinojau, kad ši pavardė yra lietuviška. Ir kad vardas lietuviškas nežinojau. Kad mano vardas lietuviškas, sužino-

jau iš maldaknygės, kurią turėjo mano močiutė. Ten pamačiau šventąją Teresę ir tada supratau, kad mano vardas skamba lietuviškai. Aš maniau, kad taip sugalvojo mano mama. Aš to ilgai nesupratau, nes mano tėvai man nieko nesakė, o be to, mes negyvenome lietuviškoje bendruomenėje. Taigi, mane kiek nustebino, kad aš taip ilgai nežinojau, jog nešioju lietuvišką vardą.

S: Kodėl jūsų tėvai to nepasakė?

T: Aš nežinau, ar jie kada apie tai pagalvojo... Gal jie manė, jog aš pati tai nujausiu. Aš tikrai nežinau...

S: Abu jūsų tėvai lietuviai?

T: Taip, jie abu lietuviai. Kai mes augom, mes žinojome, kad esame lietuviai. Ir tai visada buvo tam tikra garbė, pasididžiavimas. Mano močiutė visada darydavo lietuviškus patiekalus ir tai visada buvo vieni mano mėgstamiausių patiekalų. Ji kalbėdavo lietuviškai ir aš pamenu ją kalbant su mano tėvais būtent lietuviškai. Kai važiuodavom aplankyti mano tėvo tėvų į Filadelfiją, jie taip pat kalbėdavo lietuviškai. Aš žinojau keletą dalykų augdama, bet kai mano seneliai mirė, mes šeimoje daugiau nebekalbėjome lietuviškai.

S: Taigi Uršulė Bačiulytė yra jūsų senelė iš mamos pusės. O kas nutiko su seneliais iš tėvo pusės?

T: Seneliai iš mano tėvo pusės... Mano senelio vardas – Aleksandras Vekteris (žr. 9 priedą). Jis iš Tabarauskų. Mano senelė yra Ieva Kryžanauskaitė. Aš manau, kad tai dokumentas, su kuriuo ji atvyko į JAV 1914 m. (žr. 7 priedą). Aš tiksliai nežinau, kas tai yra, bet tai yra viskas, ką turiu... Bet aš turiu pusbrolių. Kai mes augome, jų gerai nepažinojau, nes mano mama ir jų tėtis nelabai gerai sutarė. Mūsų šeimos nelabai ką kartu darydavo ir aš juos sutikau tik praeitais metais, po veikiausiai daugiau nei dvidešimt penkių metų nesimatymo, per mano močiutės laidotuves. Taigi dabar aš žinau šiek tiek daugiau apie Kryžanauskų šeimą. Mano pusbrolis Algis man sakė, kad mano senelė turėjo brolių ir

seserį. Ji buvo jauniausia. Ji gimusi Seredžiuje ir būdama jauna mergina buvo nusiųsta į Rudaminą pas tetą, kad išmokytų būti dama, kaip elgtis, kalbėti lenkiškai. Mano pusbrolis sakė, kad ji buvo kur kas patrauklesnė už savo vyresnę seserį. Jie labai stengėsi ištekinėti jos vyresnę seserį, tačiau negalvojo galėsiantys tai padaryti, jei jaunesnioji bus greta, todėl išsiuntė ją į Ameriką. Tiesiog patraukė ją iš kelio vyresnei seseriai. Na taip, tai žiauru [juokiasi]. Ir viskas, ką aš žinau apie savo šeimą iš tėvo pusės, yra tai, ką aš sužinojau iš savo pusbrolių. Ir kai aš klausdavau tėvo apie tai, jis sakydavo, kad, kai jie augo, niekada apie tai nekalbėdavo. Jis sakė, kad jie niekada nenorėjo kalbėti apie tai, kas buvo Lietuvoje. Ir aš nežinau kodėl... Aš žinau, kad mano senelis bėgo nuo tarnybos carinėje armijoje. Aš manau, kad Uršulės vyras, mano senelis Stanislovas Morkūnas (žr. 3 priedą) iš tikrųjų dezertyravo. Mano tėvas manė, kad gal jie dėl to nekalbėdavo, nes bijojo, kad juos suras. Jautėsi kaip po radaru. Jie niekada netapo piliečiais. Mano seneliai iš mamos pusės tapo piliečiais, o seneliai iš tėvo pusės niekada jais netapo.

S: Kaip įdomu, kad jūsų abu seneliai, būdami iš to paties regiono, susitiko tik Filadelfijoje...

T: Taip. Ir mano mamos tėvai būdami iš to paties regiono susitiko tik ten.

S: Taigi jūsų senelė atvyko 1914 m.? O kada senelis?

T: Aš turiu dokumentus namuose, bet negaliu prisiminti metų...

S: Jums labai svarbu žinoti savo šeimos istoriją? Ar visada taip buvo, o gal tik neseniai ėmėte tuo domėtis?

T: Taip. Tikrai svarbu. Manau, kad, kai mano senelė buvo gyva, kai mano tėvai buvo gyvi, aš jutau, kad turiu priėjimą prie to, kad galiu bet kada paklausti. O kai jie mirė, aš ėmiau galvoti, kodėl neklausiau to ar kito, kodėl nesužinojau daugiau... Ir dabar aš nuolat pykstu ant savęs, kodėl neklausiau, kodėl

neužrašiau, ką man pasakojo senelė, kodėl neįrašiau tai, ką ji pasakojo.

S: Ar jums svarbu, kad jūsų šeimos ateinančios kartos žinotų šeimos istoriją? Kodėl?

T: Taip, žinoma. Ir tai viena iš priežasčių, kodėl aš tai darau, kodėl esu čia. Aš jaučiu, kad jei to nedarysiu, jei nerinksiu medžiagos, jei nekataloguosiu jos, jie nesužinos visko, o aš manau, kad yra labai svarbu jiems tai žinoti.

S: O kaip Lietuvos istorija? Kokią vietą užima jos istorinio fono pažinimas?

T: Tai labai svarbu, nes aš galiu daugiau sužinoti, suprasti apie motyvus, kodėl mano seneliai atvyko į JAV, suprasti kontekstą jų bendravimo su giminėmis Lietuvoje, laiškus, kuriais keisdavosi mano mama su pusbroliais, gyvenančiais Lietuvoje.

S: Kokios buvo jūsų mamos tėvų priežastys emigruoti į JAV?

T: Na, aš galiu tik numanyti... Žinau, kad mano senelis vyko, nes nenorėjo tarnauti rusų armijoje. Ir taip pat galvoju, kad greičiausiai buvo ir ekonominės priežastys, ieškant geresnių galimybių.

S: Kokie buvo jūsų santykiai su giminėmis, gyvenančiais Lietuvoje? Ar palaikėte ryšius su jais?

T: Na, aš turiu du pusbrolius, kuriuos radau visai neseniai. Sutikau savo senelės sūnėno dukrą, pirmą kartą, vos prieš keletą savaitių. Ir po kelių savaitių susitiksiu su jos dukra.

S: Kaip namuose buvo laikomasi lietuviškų tradicijų? Ar jūsų tėvai jus jų mokė? Ar tai buvo jiems svarbu?

T: Na, mes laikėmės jų tam tikru būdu. Mes turėdavom *Kūčios*, per Velykas tikrindavom, kieno kiaušinis stipresnis, daužydavom juos vienas su kitu. Ruošdavom lietuviškus patiekalus su močiute. Mes ruošdavom su ja *virtiniai*, bulvinius blynus, *lietiniai* su obuoliais.

S: Kodėl jūsų šeima nenorėjo kontaktuoti su lietuvių bendruomene?

T: Manau, kad nebuvo taip, jog jie nenorėjo būti dalimi lietuvių bendruomenės. Jiems,

o ypač mano mamai, buvo labai svarbu išsikraustyti iš miesto ir persikelti į užmiestį, turėti didesnę namą su daugiau žemės.

S: Kokio dydžio yra Filadelfijos lietuvių bendruomenė?

T: Na, kiekvienais metais ji mažėja. Na, ji vis mažėjo, bet manau, kad dabar vis daugiau žmonių atvyksta su trečia banga ir bendruomenė atsistatinėja. Bet aš pastebėjau, kad pirmos bangos palikuonys ir antros, trečios bangos žmonės nėra linkę kažką daryti kartu. Jie užsiima kokia nors veikla atskirai. Tai tam tikras kartų nesusikalbėjimas.

S: Ar JAV lankėte lietuvių mokyklą?

T: Ne, aš nelankiau lietuvių mokyklos. Mano abu tėvai ir jų pusbroliai, pusseserės lankė lietuvių sekmadieninę mokyklą vaikystėje, bet, kadangi mes persikėlėme į užmiestį, neturėjau tokios galimybės, buvo per toli. Ir aš net nežinojau, kad buvo toks dalykas kaip lietuvių mokykla. Tikrai negaliu net pasakyti, ar aš būčiau norėjęs lankyti tokią mokyklą tuo metu, ar ne. Vienas mano mamos pusbrolių sakė: „mes buvom verčiami eiti kiekvieną sekmadienį...“ [juokiasi]. Bet mama galėjo laisvai kalbėti ir rašyti lietuviškai ir aš norėčiau mokėti tai daryti. Man svarbu mokėti lietuvių kalbą, nes aš noriu jausti ryšį su šeima, aš neturiu savo tėvų ir senelių, kurie galėtų padėti tai daryti... Aš norėčiau bendrauti lengvai. Tai dalis tapatybės. Žinai, kai neseniai nuėjau į kalbos kursus [lietuvių kalbos kursai Vytauto Didžiojo universitete – S. Ž.] ir pasakiau, kad esu lietuvė, visi nustebo [juokiasi]. „Na taip, – aš jiems sakau, – esu lietuvė lietuvių kalbos kursuose.“ Aš jaučiuosi lietuve.

S: Ar dėl to, kad esate lietuvė, jaučiatės kitokia JAV visuomenėje?

T: Aš nesijaučiu kitokia, bet jaučiu, kad turiu kažką ypatingo, papildomo. Aš tai jaučiu. Labai svarbu turėti tokią tapatybę, būti 100 proc. kažkuo, nes tai labai reta Jungtinėje Valstijose. Ir man smagu sakyti, kad aš 100 proc. lietuvė, ir tai labai ypatinga.

S: O kaip dėl Lietuvos visuomenės? Gal jūs jaučiatės svetima čia?

T: Na, gal truputį... Nes yra akivaizdus kalbos barjeras. Ir man atrodo, kad net jei daugiau laiko čia praleisčiau, pagyvenčiau, vis tiek jausčiausi, būčiau laikoma bent šiek tiek pašaliete. Buvo taip smagu susitikti savo pusseserę. Nežinojau, kaip būsiu priimta, ir kai ji įėjo į viešbučio fojė, mes iškart pažinom viena kitą, apsikabinome, verkėme iš laimės ir buvo taip nuostabu jausti, kad tai yra šeima, kad mes esame šeima. Bet buvo ir sudėtinga, na ji gydytoja, kalba rusų, lenkų ir lietuvių kalbomis, bet nekalba angliškai. Bet ji pasiėmė su savimi pagalbininkę, kuri šiek tiek pagelbėjo mums bendrauti. Aš šnekėjau lietuviškai kiek tik galiu daugiau... Ir vieną akimirką ji sėdėjo prieš mane ir pasakė: „Ji mano pusseserė ir aš net negaliu pakalbėti su ja...“ Ir aš supratau, ką ji pasakė. Ji sako: „aš privalau išmokti anglų kalbą dabar“ [juokiasi]. Aš noriu, kad mano brolio vaikai mokėtų lietuviškai. Aš buvau tokia laiminga, kai mano dukterėčia pasakė, kad ji nori išmokti lietuvių kalbą. Prieš kelionę į Lietuvą ji per „You Tube“ ieškojo lietuvių kalbos pamokų, mokėsi tarti raides, žodžius. Aš pamokiau ją keletą frazių, tai ji galėjo užsisakyti maistą restoranuose ir pan. Kai mano pusseserė uždavinėjo klausimus, dukterėčia pasakė tai, ką aš išmokiau: „*Aš norėčiau kalbėti lietuviškai*“, mano pusseserė buvo apstulbinta, tokia nustebus, kad ji galėjo tai pasakyti. Jai 18 metų. Šiais metais pradės studijuoti koledže. Mano brolis nekalba lietuviškai. Ten, kur jis gyvena, Pietų Naujajame Džersyje, nėra galimybės tam, jei gyventų Filadelfijoje, būtų daugiau galimybių. Jo vardas Gerald. Taip, visiškai nelietuviškas vardas [juokiasi].

S: Ką jums reiškia būti lietuve? Būti kito-kia, būti ypatinga?

T: Gal ir būti ypatinga. Svarbu žinoti, iš kokios tu šalies, ką ji išgyveno, kaip kovojo. Visada save tapatini su šios šalies žmonėmis, su šios šalies bendruomene. Žinai, kad tai yra

dalį tavęs. Kad tai yra mano žmonės, kad tai yra kartu ir mano stiprybė. Kai augau, mano mama ir tėtis visada sakydavo, kokie lietuviai yra, kokie jų bruožai. Sakydavo, kad jie sumanūs, kad jie užsispyrę kaip niekas kitas [juokiasi] ir bet ką padarys. Ir aš galiu tai matyti savo mamos bruožuose. Kai ji augo, turėjo tik vieną brolių, bet jos mama negalvojo, kad jai kaip merginai yra svarbu studijuoti koledže. Todėl ji [respondentės mama – S. Ž.] dirbo, kad užsidirbtų pinigų studijoms, kad taptų farmacininke, ir vėliau ji turėjo savo vaistinę. Tokius charakterio bruožus aš matau ir Lietuvos žmonėse.

S: Kokią vietą užima dabartinės Lietuvos įvykiai? Ar jums svarbu, kas dabar vyksta Lietuvoje?

T: Taip, svarbu. Aš noriu, kad tauta būtų sėkminga. Keista, bet, nors negyvenu čia, aš jaučiu, kad tai mano žmonės, ir aš noriu, kad jie turėtų gerą ekonominį būvį, kad būtų nepriklausomi. Ir aš tikrai visą laiką nerimauju dėl Rusijos [juokiasi].

S: Ką jūs galvotė apie dabartinę emigraciją iš Lietuvos?

T: Na, yra du dalykai. Pirma, yra gerai, kad lietuviai gali važiuoti kur tik nori ir sulaukti ten sėkmės. Aišku, blogai, kad Lietuva netenka tokių talentų, bet kitos šalys išgyvena lygiai tą patį. Žmonės išvažiuoja, nes nėra pakankamų galimybių jų šalyje.

S: O jūs ar norėtumėte sugrįžti gyventi į Lietuvą?

T: Aš nežinau, ar visam laikui... Na, kai keliauju, man patiktų turėti kažkokią vietą.. Nežinau, ar išvažiuočiau iš Amerikos visam laikui. Gal būtų smagu turėti kokią gyvenamąją vietą čia, gal būtų. Na, kai išeisiu į pensiją, gal persikelčiau gyventi į kaimą ar panašiai [juokiasi]. Bet man patinka keliauti, aplankyti įvairias pasaulio vietas. Bet aš tikrai noriu dar sugrįžti čia, nesvarbu, ar gyvenčiau čia, ar ne.

S: Jaučiatės čia kaip namie?

T: Tam tikra prasme jaučiuos. Kai buvau čia pirmą kartą prieš trejus metus, tikrai jau-

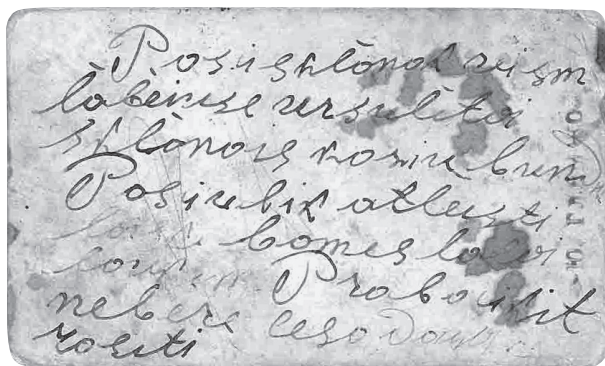
čiaus lyg būčiau namuose. Mes buvome tada senelių gimtose vietose, Viešintų bažnyčioje, Seredžiuje. Mamos tėvas, mano senelis Stanislovas Morkūnas (žr. 3 priedą) iš Kurklių, bet aš nežinau, kurių Kurklių. Radau tris miestelius tokiu pat pavadinimu ir nežinau, kuriam regione. Nes aš neturiu jo gimimo liudijimo kopijos. Aš radau jo laivakortę, su kuria jis atvyko. Ten parašyta Kurkliai, bet neparašyta, kur jie yra. Šita nuotrauka (žr. 4 priedą), manau, padaryta, kai mano senelė atvyko į JAV. [Rodo iš kairės] Čia Jonas Bačiulis ir Antanina Bačiulienė. Šis buvo pusbrolis, nežinau, iš kurios pusės, Baltramiejus Zulanas, Uršulė ir Petras Stukas. Nežinau, ar jis buvo giminė, ar ne, bet Jonas ir Antanina nuomojo kambarius, o Uršulė ir kiti gyveno jų name. Na, aš manau, kad jis turėjo būti gi-

minė, nes kaip kitaip būtų papuolęs į šeimos nuotrauką. Šitoje nuotraukoje (žr. 6 priedą) nežinau, kas šie žmonės yra, išskyrus jį [rodo į pirmą vyrą kairėje]. Jis – mano senelės pusbrolis Jurgis Sadauskas. Žinau, kad jis lankė medicinos mokyklą Jungtinėse Valstijose. Ir negaliu prisiminti, ar jo šeima jau buvo, čia ar jis atvyko kaip DP. Jis vis keliavo pirmyn ir atgal į Lietuvą. Ir kas keli metai atvykdavo pas mus į namus, nufotografuodavo šeimą ir veždavo į Lietuvą parodyti giminėms. Kiti žmonės, manau, yra kažkas iš mano močiutės pusės. Aš labai norėčiau žinoti, kas jie. Aš niekada nemačiau šios nuotraukos anksčiau ir tik mano močiutei mirus radau tarp jos daiktų. Gaila, kad galiu tik spėti, kas jie yra. Ir aš vis pagalvoju, kad mano močiutė būtų labai laiminga žinodama, ką aš dabar darau.

Priedai

1 priedas. Respondentės spėjimu, tai turėtų būti jos senelės sesers nuotrauka. Lietuva (apie 1908 m.).

2 priedas. Kita nuotraukos (1 priedas) pusė.

3 priedas. Nuotrauka. JAV, Filadelfija, 1913 m. Uršulė Bačiulytė ir Stanislovas Morkūnas vestuvių dieną.

4 priedas. Nuotrauka. JAV, Filadelfija (1908–1914? m.). Iš kairės: Jonas Bačiulis, Antanina Bačiulienė, Baltramiejus Zulanas, Uršulė Bačiulytė, Petras Stukas.

5 priedas. Nuotrauka. JAV. Filadelfija (1907 m.). Pirmasis į JAV atvykęs Bačiulių šeimos narys Jonas Bačiulis sutuoktuvų su Antanina Cuckaite dieną.

6 priedas. Respondentės spėjimu, tai galėtų būti jos senelės Uršulės Bačiulytės giminių iš mamos ar tėvo pusės nuotrauka. Lietuva. (1936 m. liepos 26 d.).

7 priedas. Ievos Kryžanauskaitės-Vekterienės dokumentas.

Метрическое свидетельство къ книгамъ народонаселенія или воинской повинности.				
ИМЯ и ФАМИЛИЯ	Родился Умер Бракосочетан			Имена и фамилии родителей
	Изъ <i>г-ра Миклузана</i>			
<i>Ева</i> <i>Крыжановска</i>	Дни	Мѣсяца	Года	<i>г-жа Матеруша</i> <i>и Яковли д-р-г</i> <i>Виницка</i>
	<i>25</i> <i>7</i>	<i>Сентября</i> <i>Октября</i>	<i>1891</i>	
Прожить: Тысяча <i>восемьсотъ девяносто первого</i>				
Съ подлиннымъ Актомъ вѣрно:				
<i>Д-р. Дубовикъ</i> <i>февраля 14</i> <i>дня 1914 года</i>				
Содержащій Акты Гражданскаго Состоянія				

LITUOVOS RESPUBLIKA

PANEVŽIO VYSKUPIJA
Viešintų bažn. klebonas
 1935 m. rugpjūtio mėn. 23 d.
 Nr. 234

Metrikos ištrauka
 iš *Viešintų* bažnyčios 1892 metų gimusiųjų —
 pakrikštytųjų metrikų knygos _____ reikalui.

Metrikos Nr.	Kuo vardo kildikis pakrikštytas? Kada ir kame gimė?	Kūdikio tėvų vardai ir pavardės ir kur prisirašė?	Pastabas
41	<i>Uršulė Bačiulytė</i> gimė tiektarės artu- ni šventori olimpinės de- šimtys centais 1892. m. pači. Kovo 22 d. Bilenų šeime. <i>Viešintų</i> par- ochijos.	<i>Adomas Bači- lis ir Teobela</i> <i>Juodošviltė</i> gyvena <i>keičioje moky-</i> <i>rojeje.</i>	

Sios ištraukos žinių tikrumą liudija

Klebonas

P. Mikšys
 Sekretorius

8 priedas. Uršulės Bačiulytės (Bačiulytės)-Morkūnienės gimimo liudijimo išrašas.

9 priedas. Aleksandro Vektorio gimimo liudijimo išrašas.

Gimimo Liudijimas.

Vardas ir pavardė	<i>Gimė</i> (mėnuo)	<i>Gimė</i> (metai)	Tėvų vardai ir pavardės
<i>Aleksandras Vektoris.</i>	<i>Šeštadėnio</i>	<i>1892</i>	<i>Andanas Vektoris.</i> <i>Agnėle</i> <i>(Gim. Vektoris)</i>

Liudininkų parašai

Są žinių tikrumą liudijame ir tvirtiname savo parašais.

Liudininkų vardai, pavardės ir gyvenamoji vieta (kaimas, valstija, apskritys)

Stasys Vektoras, J. Selezienas
Klaip. Vektoris ir Varonimas Selezienas
ir K. Vektoris, m. V. Selezienas

Są liudijimas pavaduoja išrašą iš karo metu sunaikintų metrikų knyga.

Cia pažymėjimų liudijimo parą tikrumą liudija

30 dieną *Spalio* mėn. 1935 m.

Ch. Karvicius *Gimn. K. Karvicius* *Klebonas*

Nuorodos

1. Tretieji vasaros kursai „Refresh in Lithuania“ vyks 2012 m. liepos 16–29 d.
2. Leidžiant sau kiek nutolti nuo konkrečios T. Vektoriaus istorijos, norisi paminėti, kad tokia tendencija pastebima ir kitų išeivių palikuonių atvejais. Noras ieškoti savų šaknų dažnai kyla būtent po artimiausių žmonių, savo buvimu savotiškai garantavusių prieigą prie šeimos istorijos ir lietuviškos tapatybės, mirties. Kaip pavyzdį norisi pateikti per asmeninį pokalbį

su trečios kartos Argentinos lietuviu Maria As-trauskas jos pasakytą mintį, kad senelio An-tano Astrausko šeimos istorija ir savo šeimos šaknimis Lietuvoje ji stipriai susidomėjo tik po senelio ir tėvo mirties. (M. Astrauskas se-nelis A. Astrauskas gimė 1917 m. Kilovos mies-telyje greta Kauno. Į Argentiną, Buenos Aires, emigravo Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, sekdamas savo sesers pavyzdžiu.) [Asmeninis autorės pokalbis su M. As-trauskas, 2011 m. spalio 6 d.]

3. Žr. 7 priedą.

Recenzijos

Juozas SKIRIUS

Priverstinis lenkų grįžimas į Tėvynę

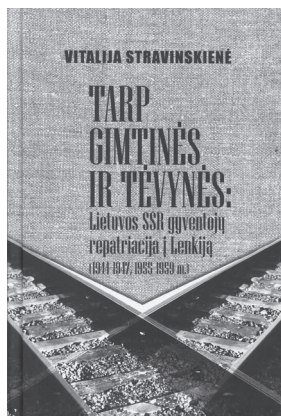
Vitalija Stravinskienė. *Tarp gimtinės ir Tėvynės: Lietuvos SSR gyventojų repatriacija į Lenkiją (1944–1947, 1955–1959 m.).* Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, 512 p.

Lietuvos istorijos moksle bene pati svarbiausia tyrinėjimų tematika susieta su mūsų kaimyninės Lenkijos istorija. Abiejų tautų susipynę praeities tarpsniai natūraliai mus įpareigoja ne tik tyrinėti analogiškus ar bendrus istorijos įvykius, bet ir nuolat domėtis Lenkijos istoriografijos pasiekimais, jais pasinaudoti, juos vertinti. Tai atveria puikias galimybes abiejų šalių istorikams bendradarbiauti, gilinant aktualių praeities įvykių supratimą.

Naujausiųjų laikų Lietuvos lenkų istorijos specialistė dr. Vitalija Stravinskienė, kelių monografijų ir keliolikos mokslinių straipsnių autorė, parengė solidų, vertingą ir aktualų tyrinėjimą, skirtą pokarinei lenkų repatriacijai iš Lietuvos. Būtina priminti, kad iš Lietuvos TSR į Lenkiją persikelti galėjo tik iki Antrojo pasaulinio karo buvę Lenkijos piliečiai lenkai ir žydai su šeimomis, o į Lietuvą atvykti galėjo lietuviai iš Lenkijos (tiesa,

tokių buvo tik 14 asmenų). Tad, suprantama, kalbama apie Vilniaus miesto ir Vilniaus krašto gyventojus. Likusioje Lietuvos teritorijoje, įvairiais apskaičiavimais, gyveno keliasdešimt tūkstančių žmonių, save vadinančių lenkais. Bet jiems išvykti nebuvo galima, nes komunistinė valdžia be jokių išimčių juos laikė sulenkintais lietuviais.

V. Stravinskienės monografija – tai neatsitiktinis jos darbas ir ji nėra naujokė, nes ne vienus metus mokslininkė skyrė dėmesį šiai problemai, o besidomintys šiais klausimais galėjo paskaityti jos publikuotus straipsnius, kurie nurodyti

monografijos literatūros sąrašė (tiesa, autorė kažkodėl neįtraukė dar vieno su knygos tema susijusio savo straipsnio¹). Pažvelgus į gausų lenkų istorikų darbų sąrašą, galėtų kilti klausimas, ar vertėjo dar kartą gilintis į minėtą problemą, kai taip pat turime Lietuvos istorikų Gintauto Surgailio² ir Nastazijos Kairiūkš-

tytės³ parašytus tuo klausimu straipsnius. Susipažinus su minėtos knygos tekstu, nebekyla jokių abejonių, kad vertėjo. Kruopščiai surinkta gausi archyvinė medžiaga iš Lietuvos ir ypač Lenkijos dokumentinių fondų, aptarta ir įvertinta problemos gausi istoriografija jai leido nuodugniau nušviesti sudėtingą ir gana jautrų repatriacijos iš Lietuvos reiškinį, atsakyti į naujai iškilusius klausimus, patikslinti, išplėsti jau žinomas ir formuluoti naujas išvadas, paremtas dar mums nežinomais archyviniais duomenimis. Lenkų istorikų plačiai aprašytos problemos versija, su visa atsakomybe galime pasakyti, svariai papildyta lietuviškuoju aspektu. Norėtusi atkreipti dėmesį į gausius archyvinius fondus, kuriuose autorė rinko dokumentinę medžiagą: Lietuvoje ji peržiūrėjo 39, o Lenkijoje – 14 fondų (!!!). Tai patikima tyrėjai bazė kuriant knygos tekstą, formuluojant teiginius ir mokslines išvadas (monografijoje fiksuojama 811 nuorodų į šaltinius ir literatūrą). Dar kartą tenka pabrėžti, jog puikų išpūdį paliekantis mokslininkės geras istoriografijos (ypač Lenkijos) išmanymas leido rasti savo vietą šio klausimo gausioje mokslinėje literatūroje.

Monografijoje, be tradicinio įvado, pratarinės, išvadų, šaltinių ir literatūros sąrašo, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, priedų, santraukų tekste, dar randame 36 originalias iliustracijas ir 15 autorės sudarytų statistinių lentelių. Pats tekstas suskirstytas į, tiesa, skirtingos apimties, keturias dalis. Pirmoje dalyje *Lietuvos SSR gyventojai lenkai 1944 m. antra pusė – 1959 m.* (p. 39–94) aptariamas Rytų ir Pietryčių Lietuvos lenkų teritorinis pasiskirstymas, jų skaičiaus dinamika, tarpetniniai lietuvių ir lenkų santykiai. Autorė konkrečiais duomenimis atskleidžia to laikotarpio migraciją minėtame regione. Ji, remdamasi archyviniais dokumentais, parodo, kad į išvykusių Lietuvos lenkų iš Vilniaus ir Vilniaus apylinkių vietą gausiai atkeliami rusai, baltarusiai ir Baltarusijos lenkai. Pavyzdžiui, 1945–1946 m. į Vilnių atsikėlė gyventi daugiau kaip 100

tūkst. asmenų. Kai Vilniaus apylinkėse atsirado kolūkiai, į juos priimta daug atvykėlių iš Baltarusijos. Jie tvirtino esą lenkai, bet nekalbėjo lenkiškai ir jų tautinė savimonė buvo silpna. Nemaža dalis baltarusių, dalis rusų ir lietuvių tuose kraštuose tarybų valdžios pastangomis buvo lenkinami pirmiausia per kuriamas lenkiškas mokyklas. Autorė argumentuotai formuluoja išvadą, jog „nelenkai (ypač baltarusiai), neturėdami alternatyvių sąlygų savo etninei tapatybei palaikyti ir stiprinti, pamažu pildė lenkų bendruomenės gretas“ (p. 57–59, 62–63, 78–79). Tam įtakos turėjo kai kurių LKP vadovų (A. Sniečkaus, A. Trofimovo, A. Ragučio ir kt.) nuomonė, jog per lenkų kalbą vietinius greičiau pasieks komunizmo idėjos. Be to, kaip autorė pabrėžė, „lenkų etninės grupės problemas kurstė išorinis veiksnys – Lenkijos pozicija“ (p. 91). Tą patį matome ir šiais laikais!

Plačiausios apimties antroje dalyje *1944–1947 m. repatriacija* (p. 95–242) aprašomas vietinių lenkų perkėlimo idėjos susiformavimą, analizuojamas repatriacijos įstaigų kūrimas ir jų funkcijos, repatriacijos sutarties pasirašymas; repatriacijos sąlygos, terminai, eiga, išvykusiųjų skaičius, jų socialinė padėtis; apžvelgiama išvykimo dinamika atski ruose rajonuose ir kas mėnesį; aptariamas paliktų ir išvežtų materialinių bei kultūros vertybių klausimas. Tyrėja nemažai dėmesio skiria lenkų kilmės gyventojų perkėlimo procesų Ukrainoje, Baltarusijoje ir Lietuvoje lyginimui. Ji išvadose pažymi, kad „Lietuvoje procesas buvo liberalesnis, geriau organizuotas. Antrasis migracijos etapas LSSR, lyginant su kaimyninėmis BSSR ir USSR, buvo mažiausiai varžomas“ (p. 298). 1952 m. pasirašytame repatriacijos užbaigimo akte nurodyta, kad iš Lietuvos išvyko 171 158 žmonės, tačiau autorė, remdamasi tyrinėtais dokumentais, teigia, kad jų realiai išvyko daugiau – apie 180–190 tūkstančių asmenų (apie 50% užsiregistravusiųjų), daugiausia lenkų (p. 176). Apsisprendimą išvykti lėmė tai, jog Lietuva

tapo sovietinės imperijos dalimi ir čia vyko ryškūs socialiniai-ekonominiai pasikeitimai. Be abejo, svarbus V. Stravinskienės akcentas, kad „Lietuvos lenkams (dalyvių procese) Lenkija – tai tėvynė“ (p. 20). Nors tokia formuluo­­tė išvadose nepakartojama, bet yra pasakoma, jog repatriacijos procesas „labiausiai (...) apėmė Rytų ir Pietryčių Lietuvą, kurioje kompaktiškai telkėsi lenkų tautybės asmenys. Likusiose Lietuvos apskrityse gyvenę lenkai ir žydai, SSRS vadovybės nurodymu, kaip nebuvę Lenkijos piliečiai, išvykti negalėjo. Tačiau po repatriacijos užbaigimo SSRS likę lenkai nuolat kėlė jų sugrįžimo į Lenkiją klausimą“ (p. 297). Žydams repatriacija – tai galimybė išvykti per Lenkiją į Vakarų, į Palestiną, kur tuoj tuoj bus paskelbta Izraelio valstybė. Autorė pažymi, kad Lietuvos TSR komunistinė valdžia, stiprindama savo įtaką Vilniaus krašte ir ypač mieste, pasinaudojo repatriacija skatindama išvykti į Lenkiją antisovietiškai nusiteikusius lenkus. Taip pavyko nuslopinti lenkų nacionalizmą ir sustiprinti lietuvių pozicijas regione. Tačiau, deja, tarptentinė įtampa neišnyko ir, laikui bėgant bei keičiantis santvarkoms, ji stiprėjo (tai mes šiandien akivaizdžiai matome!!!). Įdomu pažymėti, kad monografijoje atkreiptas dėmesys, jog repatriacijos metu buvo taikytas diferenciacijos principas: administracinėmis priemonėmis, psichologiniu spaudimu Vilniaus miesto gyventojai buvo skatinami išvykti, o aplinkinių apskričių gyventojai skatinti pasilikti. Autorė tai aiškina ūkinėmis ir ideologinėmis priežastimis (p. 113–115). Bet buvo ir gilesnių, neviešinamų priežasčių. Mat kai kuriuose tarybų valdžios ir LKP sluoksniuose buvo kalbama, kad iš Lietuvos išvyko tikrieji lenkai ir Lenkijos valstybės patriotai, o liko dauguma tų, kurie buvo sulenkinti, kurių seneliai ir net tėvai buvo lietuvių kilmės⁴. Tai pripažino lenkų mokslininkė Halina Turska, ištyrusi Vilniaus apylinkių gyventojų tautinę sudėtį tarpukariu⁵. Taigi, kol oficialaus direktyvinio Maskvos dokumento šiuo klausimu

dar nebuvo, tai buvo reali galimybė užkirsti naujai polonizacijai Vilniaus krašte kelią. To atkakliai siekė LKP veikėjas Mečislovas Gedvilas, pats užaugęs sulenkėjusioje šeimoje. Tačiau nugalėjo polonizacijos šalininkai. Tiesa, keliose vietose V. Stravinskienė apie tai užsimena (p. 75, 78–79). Bet būtų buvę tikslinga šią problemą neišsiplečiant detalizuoti, nuodugniau pasvarstyti, aptariant LKP ir tarybų valdžios atstovų pažiūras.

Trečioje dalyje *Repatriacijos tęstinumas: 1955–1959 m.* (p. 243–289) aptariamas politinis-teisinis repatriacijos pagrindas, veiksniai, lėmę apsisprendimą likti ar išvykti, registracija, užsiregistravusiųjų skaičius, repatriantų socialinė padėtis, turto klausimas, taip pat ir represinių struktūrų, ypač tarybinio saugumo, poveikis. Antrąją repatriaciją pirmiausia sąlygojo politinis atšilimas Tarybų Sąjungoje – iš lagerių buvo paleista šimtai tūkstančių įvairių tautybių kalinių, tarp jų nemažai lenkų. Dėl jų perdavimo Lenkijai pastarosios komunistinė valdžia 1955 m. pavasarį pradėjo derybas su TSRS vyriausybe. Daugelis neišvykusių per pirmą repatriaciją lenkų nuolat kėlė šį klausimą ir teikė prašymus. Be to, lenkų repatriacijos iš TSRS klausimą kėlė lenkų išeivija Vakaruose. Verta prisiminti ir tai, kad panašūs reiškiniai buvo ir iš priešiškos pusės – TSRS valdžia ragino grįžti į tėvynę TSRS tautų išeivijos atstovus (žinome, kad nemažai lietuvių šeimų grįžo į Lietuvos TSR, pavyzdžiui, iš Pietų Amerikos šalių). Antruoju laikotarpiu tiesiogiai iš Lietuvos į Lenkiją persikėlė daugiau kaip 48 tūkst. žmonių (93% besikreipusiųjų). Jų motyvaciją išvykti daugiausia lėmė ekonominiai ir subjektyvūs emociniai, t. y. siekimas susijungti su artimaisiais Lenkijoje, veiksniai. Autorė atkreipė dėmesį, kad tuo laikotarpiu materialinių vertybių išvežimas į Lenkiją, kitaip nei pirmuoju laikotarpiu, buvo smarkiai suvaržytas, buvo galima pasiimti tik asmeninio naudojimo daiktus.

Ketvirtoje labai trumpoje dalyje *Repatriacijos pasekmės* (p. 291–295) autorė pateikia

savo įžvalgas dėl lenkų repatriacijos įtakos Rytų ir Pietryčių Lietuvai, ypač Vilniui, ir padarinių Lietuvos lenkų bendruomenei. Ji atkreipia dėmesį į tai, jog išvykusių lenkų vietą užėmė atvykėliai iš TSRS respublikų. Šis etnis-demografinis pokytis stimulavo regiono slavizacijos ir sovietizacijos procesus. Nors LTSR administracinė valdžia stengėsi sostinę labiau apgyvendinti respublikos gyventojais, tačiau, kaip pažymi V. Stravinskienė, „dėl žemesnių valdžios grandžių, įvairių miesto įmonių ir įstaigų vadovybės veiksmų didelę dalį Vilniaus gyventojų sudarė atvykėliai iš kitų SSRS vietų“ (p. 293). Skaudžiausias repatriacijos pasekmes patyrė Lietuvoje likusi lenkų bendruomenė – buvo suardyta iki tol buvusi bendruomenės struktūra, praktiškai nebebuvo inteligentijos, o tik darbininkų ir žemdirbių grupės; neigiamų padarinių turėjo lenkų švietimui ir kultūrai. Užbaigdama savo tyrimą autorė nedviprasmiškai sako, kad dalies Lietuvos lenkų išvykimas taip pat buvo netektis Lietuvai, nes su jais buvo prarastas „išstisęs lenkiškas pasaulis“ (p. 295).

Perskaičius monografiją galima drąsiai teigti, kad tai nuosekli, gausiai prisotinta naujų faktų ir lengvai skaitoma knyga. Labai įdomūs ir vertingi jos 22 priedai (p. 319–454). Kai kurie dokumentai ir statistinės lentelės galėtų tapti chrestomatiniai. Autorę reikia pagirti už tai, kad priedai lenkų ir rusų kalbomis išversti į lietuvių kalbą. Tai pavyzdys ir kitiems autoriams, kurie, kaip rodo kai kurie publikuoti leidiniai, nesivargina įdėtų tekstų svetimomis kalbomis vertimu. Taip ir lieka daugumai skaitytojų tokia medžiaga neprieinama. Gerą įspūdį daro pateiktos dvi nemažos apimties santraukos anglų ir lenkų kalbomis bei tomis kalbomis iliustracijų įvardijimo sąrašai.

Pagirtina, kad plačiai vartojami rusiškos versijos trumpinimai (NKVD, MVD, NKGB) lietuvinami (VRLK, VRM, VSLK), tačiau darbe minimos užsieniečių pavardės ir vardai, ypač lenkiškos, iki galo nesulietuvinotos. Tai daugelio tyrėjų bėda. Bet reikia žinoti, kad

ne visi skaitytojai moka anglų, vokiečių, lenkų ar net rusų kalbas. Atsiranda pagrindas jas iškraipyti. Todėl patartina pirmą kartą tekste (bet ne išnašose) rašant šalia lietuviškos versijos skliaustuose įrašyti originaliai: pavyzdžiui, Teodoras R. Vyksas (Theodor R. Weeks) ir pan. Tai puikiai galima atlikti *Asmenvardžių* rodyklėje. Be to, praktiškumo sumetimais reikėtų numeruoti ne tik išvadas, bet ir šaltinių bei literatūros sąrašą.

Šis mokslinis aktualus ir šiuolaikiškas tyrimas svariai papildys Lietuvos istoriografiją. Juo naudosis mokslininkai, studentija, šiais klausimais besidominti visuomenė ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje. Reikia manyti, kad monografija turėtų sulaukti ir politikų dėmesio. Tyrimas iš esmės atskleidžia šių dienų Vilniaus krašto didžiosios dalies gyventojų lenkų kilties klausimą, pokarinės rusifikacijos, o per ją ir polonizacijos istoriją.

Nuorodos

1. Stravinskienė V. Tarpetniniai lenkų ir lietuvių santykiai Rytų ir Pietryčių Lietuvoje, *Istorija*, 2010, nr. 77, p. 42–51.
2. Surgailis G. Lietuva ir Lenkija: pokario emigracijos problemos, *Komunistas*, 1989, nr. 10, p. 71–77.
3. Kairiūkštytė N. Lenkų repatriacija iš Lietuvos 1944–1947 m., *Rytų Lietuva*, Vilnius, 1992, p. 124–141; Kairiūkštytė N. Turto klausimai pirmosios gyventojų repatriacijos iš Lietuvos SSR į Lenkiją metais (1945–1946), *Lituanistica*, 1992, nr. 3, p. 11–21; Kairiūkštytė N. 1956–1959 metų repatriacija iš Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos į Lenkijos Liaudies Respubliką, *Lietuvos istorijos metraštis*. 1996, Vilnius, 1997, p. 274–291, ir kt.
4. Rudokas J. Tarybinė Vilnijos polonizacija 1950–1956 metais, *Gairės*. 2011, rugsėjis, p. 17.
5. Turska H. *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wilenszczyźnie*, W., 1995, s. 107–109.

Asta Petraitytė-BRIEDIENĖ

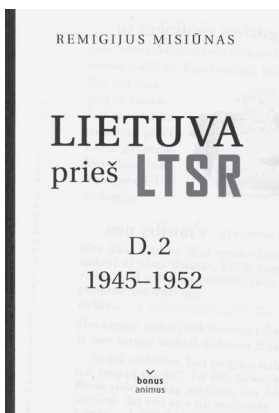
Dvikovų labirintai

Misiūnas Remigijus. *Lietuva prieš LTSR*. D. 2: 1945–1952: monografija, Vilnius: Bonus Animus, 2010. 388 p.

Žinoma, kad Antrojo pasaulinio karo metais ir beveik dešimtmetį po jo Lietuvoje vyko partizaninis karas su sovietų okupantais. Tuo pat metu vyko dar viena kova (arba kaip dalis to paties lietuvių tautos pasipriešinimo) – informacinė ir propagandinė. Tai į Vakarų pasitraukusios lietuvių išeivijos ir išlikusios bei pripažįstamos Lietuvos diplomatinės tarnybos (LDT) kova su sovietų propaganda bei pastarųjų pastangomis ištrinti Lietuvos vardą iš politinio pasaulio žemėlapių, paneigti okupacijos faktą, įrodyti savo grobuoniškų veiksmų teisėtumą. 2007 metais šia tema pasirodė Remigijaus Misiūno monografija „Lietuva prieš LTSR“. Jos chronologija apėmė pirmuosius penkerius pookupacinius metus (1940–1945). Solidi knygos apimtis (351 p.), naudotų archyvinių šaltinių bazė bei autoriaus įdirbis patvirtino temos aktualumą ir vertę, o tai leido tikėtis tęsinio, tai yra antro-

sios knygos dalies. Viltys pasiteisino – ji buvo išleista 2010 metais.

R. Misiūnas yra vienas nuosekliausių tyrinėtojų. Apie tai liudija jo mokslinės veiklos bibliografiniai įrašai: susidomėjęs knygos likimu tiek Lietuvoje², tiek pasaulyje³, autorius prieina XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pradžios informacinių kovų tarp JAV lietuvių kryžkeles⁴, stabteli prie lietuviškų barakų knygų lentynos⁵ ir „išsivelia“ į informacinę bei ideologinę dvikovą „Lietuva prieš LTSR“. Kitaip tariant, R. Misiūno pasirinkta tema tarsi sukaupia daug didesnį archyvinį „aruo-

dą“, kuris sėkmingai panaudojamas tęsiniui arba išprovokuoja naujas idėjas kitai knygai. Tai patvirtina paties autoriaus žodžiai, jog ir paminėtos dvikovos idėja nebuvo vienos dienos sumanymas: „Pagaliau galima ištarti „pagaliau“: tai knyga, kurią planavau parašyti prieš gerą dešimtmetį...“ (p. 9). Pastebėsime,

kad ir darbas – nuo archyvinės medžiagos surinkimo, apmąstymo, aprašymo bei nuoseklaus išdėstymo – pareikalauja keliolikos metų. Taigi čia recenzuojama antra knygos „Lietuva prieš LTSR“ dalis yra logiškai ir chronologiškai (1945–1952) pagrįsta pirmosios dalies tęsa.

Monografija, kaip ir pirmoji jos dalis, sudaryta panašiu principu ir vienodais pavadinimais: trumpa „Prataris“ (p. 9–11), dar trumpesnis nei pirmoje dalyje „Įvadas arba šis tas apie riešuto tvirtybę“ (p. 12–13) bei „Pabaigos žodis“ (p. 298–306). Knygos branduolį sudaro keturios beveik vienodos apimties dalys.

Pirmojoje, pavadintoje „Laukiant karo...“, dalyje (p. 15–93) R. Misiūnas trumpai pristato tarptautinės politikos situaciją (iš esmės išskirdamas JAV ir Sovietų Sąjungos veikimo taktikas) po Antrojo pasaulinio karo. Paskui trumpai stabteli ties lietuvių pabėgėlių, likusių Vakarų Europoje, problema ir Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK'o) partine sudėtimi. Išvardydamas ir aprašydamas kitas lietuvių organizacijas, taip pat veikusias jau išeivijoje, pagrindinį dėmesį autorius skiria įvairiu metu (dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, per jį ar po jo) įsikūrusiems ir susibūrusiems įvairių ideologinių pažiūrų lietuviams anapus Atlanto, tai yra JAV („Susivienijimas Lietuvių Amerikoje“, „Amerikos lietuvių Rymo katalikų susivienijimas“, „Lietuvių darbininkų susivienijimas“, „Amerikos lietuvių taryba“, „Lietuvai vaduoti sąjunga“, „Demokratinis Amerikos lietuvių centras“) ir Pietų Amerikoje. Pastebėtina, kad kiekviena iš keturių knygos dalių sudaryta iš didesnių ar mažesnių poskyrių. Tad skaitytojui, kaip pagrindiniam knygos adresatui, būtų kiek informatyviau, jei ir jie turėtų pavadinimus. Vienas toks pirmosios dalies poskyris pristato minėto VLIK'o ir Lietuvos diplomatų tarpusavio santykius per panašius ir skirtingus požiūrius į Lietuvos laisvinimą bei du jų bendrus susitikimus (vadinamąsias Berno ir Paryžiaus konferencijas, įvykusias

1946 ir 1947 metais). Reikia pažymėti, kad jei skaitytojas apie tai skaitytų pirmą kartą ir apie lietuvių išeivijos politines peripetijas sužinotų tik iš šio bevardžio poskyrio (p. 27–33), jis veikiausiai pasijustų politikuojančios lietuvių išeivijos santykių labirinte ir, žinoma, jame pasiklystų. Tuomet pagelbėtų, nors ir senokai išleista, bet savo publicistinės bei mokslinės vertės nepraradusi Liūto Mockūno knyga apie pavargusį herojų Joną Deksnį⁶, kurios turiniu R. Misiūnas ne kartą pasiremia, ją cituoja.

Tolesni pirmos dalies poskyriai išryškina organizuotos lietuvių išeivijos pastangas demaskuoti sovietų melą bei sleisti, nors ir labai skurdžias, žinias apie okupuotą Lietuvą. Tačiau greta autoriaus akcentuojamos išimties, kad tuo metu „kaip niekad susidurta su patikimos informacijos iš Lietuvos stygiumi“ (p. 91), reikėtų labiau pabrėžti dar vieną šios dalies (priminsime pavadinimą „Laukiant karo...“) momentą – laipsnišką lietuvių išeivijos susivokimą, kad ...karo nebus...

Reikia sutikti su autoriumi, kad kelerių metų laikotarpis po Antrojo pasaulinio karo pasižymi daug intensyvesne kova, arba kiek patikslinant – dvikova „Lietuva prieš LTSR“, nei karo metais. Tai liudija antra recenzuojamos knygos dalis – „Laužiant geležinę uždangą: kova už/prieš informaciją“ (p. 93–155). Kiek didesnę dėmesį R. Misiūnas čia skiria Lietuvoje veikusioms sovietų represinėms struktūroms, jų veiklai ir metodams. Ir čia jam gelbėja iš pirmo žvilgsnio pastebimas įspūdingas archyvinių šaltinių sąrašas: du šimtai trylika pozicijų iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, beveik tiek pat pozicijų sąrašė užima Lituanistinių tyrimų ir studijų centro, Pasaulio lietuvių archyvo fondai (Amerikos lietuvių tarybos, Juozo Brazaičio, Konstantino R. Jurgėlos, Juozo B. Končiaus, Lietuvos konsulato Čikagoje, Kazio Pakšto, Leono Prapuolenio) ir kelios nuorodos iš Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Rankraščių skyriaus saugomų archyvų

bei publikuoti šaltiniai. Tačiau didžiausio ir išskirtinio dėmesio pagrįstai sulaukia ir reikalauja Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), žinoma, ne vien dėl daugiau nei pusės tūkstančio nuorodų į jame saugomus dokumentus. Dera pasakyti, kad be šio archyvo duomenų iš viso nebūtų įmanoma kalbėti apie dvikovą, šiuo atveju – informacinę propagandinę. Tad pati tema ir jos šaltinių bazė neleidžia atsipalaiduoti. Priešingai – čia būtina ypač atsargiai ir atsakingai atrinkti archyvinius duomenis, juos vertinti bei įvertinti jų patikimumą ir tik tuomet skelbti į viešumą. Kitaip tariant, ne tik temos aktualumas, bet ir šaltinių bazė reikalauja nuodugnesnio ir informatyvesnio jos aprašymo. Tad čia būtų labai pravertęs daug platesnis įvadinis žodis. Tikėtina, kad jei autorius būtų išsamiau pristatęs savo darbo metodus, atskleidęs tyrimų metodiką, ypač atrenkant ir panaudojant LYA fondų duomenis, kaip jautrią ir todėl ypač didelės atsakomybės reikalaujančią medžiagą, tuomet kiltų mažiau klausimų ir abejonių tiesos beiškant. Juk knygoje vardijamos gerai pažįstamos Lietuvos mokslo ir kultūros veikėjų pavardės. Pavyzdžiui, epizodiškai paminima režisierė ir aktorė Galina Dauguvietytė: jos šokis su JAV karo atašė ir sovietų saugumo surašytas jai metamų įtarinėjimų sąrašas (p. 107, 127). Tad neabejotina, kad čia būtų labai pravartus interviu su ja (o gal režisierė atsisakė kalbėti?), ir tikėtina, kad ne tik šis epizodas būtų daug informatyvesnis, bet ir klausukų būtų mažiau. Ar tikrai ne vienas likęs Lietuvoje ar į ją grįžęs lietuvis virto bet kokios spalvos šnipu („Idomu, kad ne vienas per didelį vargą į Lietuvą atviliotas buvęs DP čia tapo šnipu. Taip nutiko ir dainininko K. Petrausko žmonai Elenai Žalinkevičiūtei“; p. 127), ar jį tokį tik vaizdavo savo ataskaitose sovietų agentai?

Trečioji knygos dalis taikliu pavadinimu „Galijotas prieš Dovydą“ pratęsia informacinės dvikovo aprašymus, didesnę dėmesį sutelkdama ties spaudos (knygų ir laikraščių)

leidyma ir radijo transliacijomis. R. Misiūnas plačiai supažindina tiek su lietuvių išeivijos, tiek su prokoministinių lietuvių spauda, atskleidžia jų darbo metodus ir pastangas siekiant kiekvienam savojo tikslo. Tad čia reikėtų labiau pabrėžti esminį šios informacinės ir propagandinės kovos „Lietuva prieš LTSR“ skirtumą: pastaroji pusė buvo kuruojama ir finansuojama iš „valdžios kišenės“. Tuo metu pasitraukusieji iš Lietuvos šią propagandinę kovą vedė visuomeniniais pagrindais, tai yra iš pareigos ir idealizmo, su menku, savanoriškai sukauptu ir dažniausiai tik leidybai skirtu biudžetu. Kitaip tariant, to laikotarpio laisva lietuvių išeivių spauda ir radijas kovojo su visomis prasmėmis galinga, prievarta paremta imperija.

Paskutinė, tai yra ketvirtoji, knygos dalis „Milžinų papėdėje“ tarsi perkelia „lietuviškas“ kovas į tarptautinį lygmenį. Čia labai pravertų atskiras poskyris apie Lietuvos diplomatinės tarnybos veiklą, kuri recenzuojama me tekste vis „prasimuša“ į pirmą planą. Kiek keistokai atrodo nuolat į tekstus įterpiama visuomenės veikėjo Juozo Gabrio-Paršaičio pavardė (p. 227, 261, 265, 277–278). Vertinga skaitytojui informacija – politinės lietuvių išeivijos memorandumų ar rezoliucijų rengimo ir įteikiamo adresatams aplinkybių aprašymas bei ryšių su kitų pavergtų tautų organizacijomis (p. 260–269) atskleidimas.

Vien knygos apimtis ir naudotos archyvinės medžiagos gausa neleidžia abejoti jos mokslinė verte. Stiprioji jos pusė – anuo metu Lietuvoje veikusių represinių struktūrų, jų tikslų ir veikimo metodų atskleidimas. Apie tai būtų labai pravartu perskaityti šių dienų jaunajai kartai. Tik beliktų tikėtis, kad jie nepasiklys „Glavlito“, „Glavkinprokat“, „Mieždunarodnaja knyga“, „Sovinformbiuro“ ir panašiuose trumpinimuose, kurie tik kelesiose leidinio vietose yra „iššifruoti“ ir išvers-ti iš rusų kalbos (p. 184, 190). Kaip ir nuolat minimų sovietinių struktūrų (kaip MGB) ir lietuvių išeivijos organizacijų (kurių pavi-

nimuose dažniausiai įrašomi žodžiai „Lietuva“ arba „lietuvių“) trumpinių labirintuose, nes jų „vertimo“ arba santrumpų sąrašo – tai privalu nurodyti tokio pobūdžio tekstų pabaigoje, – deja, nėra.

Greta anksčiau minėto išpūdingo šaltinių sąrašo ypač kukliai atrodo naudota literatūra (kai dvi iš vienuolikos pozicijų užima duomenys iš Lietuvių enciklopedijos V ir XIV tomų). Todėl prie šio sąrašo tikrai reiktų pridėti diplomato ir istoriko Lauryno Jonušausko knygą⁷, taip pat Juozo Banionio⁸,

Mildos Danytės⁹, Agnės Fabijonavičiūtės¹⁰, Dalios Kuodytės¹¹, Vitalijos Stravinskienės¹² įvairios apimties tekstus ar diplomato Vaclovo Sidzikausko atsiminimus¹³.

Jei leidinį vertintume techninio jo sutvarkymo požiūriu (nuorodos, pavardžių ir vardų tikslumas, atskiros asmens pristatymas), ši recenzija būtų kritiškesnė ir rūstesnė. Tačiau neabejotina, kad tiems, kurie sugebės „išsijoti“ visą šios knygos tekstą ir norės toliau tęsti dvikovos „Lietuva prieš LTSR“ tyrimus, ji bus ypač naudinga. To tikėjosi ir pats autorius.

Nuorodos

1. Misiūnas R. *Lietuva prieš LTSR*, Vilnius: Versus aureus, 2007, 351 p.
2. To paties *Book publishing in Lithuania*, Vilnius: Sapnų sala, 2005, 46 p.
3. To paties *Knygų leidyba pasaulyje*, Vilnius: Versus aureus, 2003, 167 p.
4. To paties *Informacinių kovų kryžkelėse: JAV lietuvių informacinės kovos XIX a. pabaigoje – 1922 m.*, Vilnius: Versus aureus, 2004, 374 p.
5. To paties *Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba, 1945–1952*, Vilnius: Versus aureus, 2003, 407 p.
6. Mockūnas L. *Pavargęs herojus: Jonas Deksnys trijų žvalgybų tarnyboje*, Vilnius: Baltos lankos, 1997.
7. Jonušauskas L. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla (1940–1991)*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2003.
8. Banionis J. *Lietuvos laisvinimas Vakaruose 1940–1975*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2010.
9. Danytė M. *Tarp VLIK-o ir Vatikano: Vatikano radijo lietuviškų valandėlių kūrimo stadijoje (1947–1960) // Priklausomybės metų (1940–1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ir jos prisitaikymas: [1995 m. konferencijos medžiaga] // Pasaulio lituanistų draugija*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 104–114.
10. Fabijonavičiūtė A. Lietuvių gyventojų pabėgimai ir mėginimai ištrūkti iš Sovietų Sąjungos, *Genocidas ir rezistencija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2001, nr. 2 (10), p. 154–157.
11. Kuodytė D. Lietuvos rezistencijos ryšiai su Vakaraais, *Genocidas ir rezistencija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1997, nr. 2, p. 38–45.
12. Stravinskienė V. Gyventojų perkėlimo akcija iš Rytų ir Pietryčių Lietuvos 1951–1955 metais, *Lituanistica*, t. 56, nr. 1/4 (2010), p. 42–56; to paties Lenkų išvykimas iš Vilniaus 1944–1947 m.: kultūrinių vertybių klausimas, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2006, [t.] 2, p. 137–154; to paties Rytų ir Pietryčių Lietuvos gyventojų repatriacija į Lenkiją (1944 m. pabaiga – 1947 m.), *Lituanistica*, 2007, nr. 1, p. 36–50.
13. Sidzikauskas V. *Lietuvos diplomatijos paraštėje*, Vilnius: Vaga, 1994.

Ieva BIRMANTAITĖ

„Kad kultūrų įvairovę priimtum kaip vertybę, nuo jos gyventi reikia atokiai“

Zita Čepaitė, „Emigrantės dienoraštis: esė, Vilnius: „Alma littera“, 2011.

Emigracija. Žodis galbūt pernelyg dažnai girdimas ir tiriamas šiandien. Vieniems jis simbolizuoja naujas ir geresnes gyvenimo galimybes, trokštamų svajonių išsipildymą, kitiems gali sietis su kažkuo neapčiuopiamu, svetimu ir baigiu, treitiems tai yra realybė – gyvenimas kitoje šalyje. Būtent apie tai Zita Čepaitė imasi kalbėti savo esė knygoje „Emigrantės dienoraštis“.

Emigracijoje gyvenantiems, kaip niekada iki tol, tampa svarbu suprasti ir apibrėžti savo santykį su nauja aplinka ir tėvyne. Nustatyti, kas aš esu „čia ir dabar“ ir koks ryšys mane sieja su „ten“, iš kur esu.

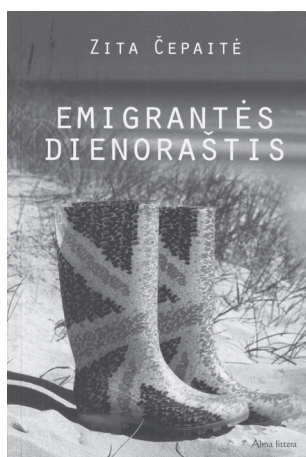
Nors šiuolaikinėje visuomenėje gajus stereotipas, jog svetur kankina slegiantis tėvynės ilgesys, tačiau Z. Čepaitei visai neblogai pavysta jį išsklaidyti. Su maža ironijos gaidelė autorė samprotauja, kad mes „nuo Lietuvos nė kiek neatitrūkę, glaudžiai susieti nuolatinių pigių skrydžių linijomis, nelegalių ar

pusiau legalių vežėjų maršrutais ir pirmyn atgal cirkuliuojančiais nenutrūkstamais prekių srautais. Lietuvos mums čia kurti nereikia,

mes tiesiog jos dalį iš šiaulių, panevėžių bei plungių perkėlėme į Londono pakraščius“ (p. 41). Tai lemia pačios autorės veikla – Londone Anglijos lietuviams skirtame laikraštyje ji dirba žurnaliste, todėl apie savo asmeninį ryšį su šia šalimi ir tėvynės ilgesį ji sako: „Su lietuviais dirbu, apie lietuvius rašau, su lietuviais draugauju ir pramogauju. Kartais pasišaipau, kad jeigu man ko trūksta Londone – tai Anglijos, o ko per daug – tai Lietuvos“ (p. 13). Skaitytojui toks

autorės požiūris gali būti netikėtas vien dėl to, jog esame įpratinti girdėti ne pačius laimingiausius savo tėvynainių gyvenimo momentus. O net susiklosčius palankioms aplinkybėms nėra padoru garsiai tai pabrėžti.

Apie knygos koncepciją pašmaikštauja – to nevengia ir pati autorė – būtų galima pa-

sakyti, kad tai – puikus vadovas skubantiems išvykti ir norintiems pasinaudoti svetima patirtimi narpliojant neatrasto miesto subtilumus. Knygos puslapiuose telpa daugybė „londonietiško“ gyvenimo realiųjų: pradedant nuo to, kuo skiriasi angliški elektros lizdai nuo lietuviškų, kur pigiai apsipirkti (nurodomi net parduotuvių pavadinimai), kaip išvirti lietuvišką vakarienę – Anglijoje būvės nekrakmolingos, todėl verdant cepelinus prireiks papildomai įberti krakmolo, o kad surastumei raugintų agurkėlių baltai mišrainei – teks pavargti. Kraustymasis iš vienos vietos į kitą kelis sykius per metus – įprastas dalykas, o „skvotauti“ Anglijoje „nelegalu, tačiau nėra neteisėta“ (p. 217). Pagrindinė anglų gyvensenos ašis, be abejo – svaras, kurį uždirbti atvykėliui lietuviui taip pat nelengva, kaip ir susirasti butą ar patikimą darbą ir tikėtis, kad neliksi apgautas gatvėje, nes „kai kurios apgaulės tokios neįtikėtinos, kad keliaudamos iš lūpų į lūpas ir iš užstalės į užstalę įgavo emigrantiškų legendų statusą“ (p. 133). Grįžtant prie įsidarbinimo temos negalima praleisti praktiško autorės pastebėjimo, kuris ne vienam svajojančiam apie emigraciją gali skambėti viliojamai: „Tokių vietų, kur angliškai nekalbanti darbo jėga yra labiau vertinama – gana daug“ (p. 27). Todėl ar reikia dar daugiau? Ar tai nėra svajonių šalis? Knygos pabaigoje pateikiamas trumpas žodynėlis leidžia skaitytojui aiškiau suprasti sąvokas, tokias kaip kas yra „Asda“, „baba-jus“, „čikininė“, „karbutseilai“, „sitingas“ ir daugelį kitų, paminėtų knygoje, tačiau nelenškai suprantamų Lietuvoje.

Londone esi atvykėlis tarp atvykėlių. Tik problema yra ta, kad vieni jų atvykėliais laikomi „labiau“. Tačiau dažniausiai ta problema iškyla ne jiems patiems, o tiems, kurie tokio skirstymosi imasi atsižvelgdami į išorinius žmonių bruožus, dažniausiai – į odos spalvą. Šiuo atveju autorė savo pastebėjimais apie lietuvių ir jų elgesį nuteikia ne taip optimistiškai: „Garantuojau – jei-

gu Londone gyvenantys tamsesnio gymio žmonės pasimokytų lietuvių kalbos, progų skūstis rasizmu turėtų apščiai“ (p. 90). Pasaulis, šiuo atveju Londonas, atviras lietuviams, tačiau jie patys, deja, ne visada pasirengę priimti svetimas kultūras, nes, kaip teisingai pastebi knygos autorė – „didžioji mūsų dalis iki atvykdami į Londoną kitos spalvos žmogų regėjo nebent televizoriaus ekrane, tad sunkiai susidoroja su užduotimi dalytis su jais ta pačia erdve, važinėti tais pačiais autobusais bei kartu apsipirkinėti „asdose“ ar „primarkuose“ (p. 127). Todėl spalvinga kultūrų įvairovė, apie kurią, dar nepasiekus Londono ar bet kurios kitos šalies, noriai klausomasi su pasigėrėjimu, čia dažniausiai praranda lietuvių susikurtą pasakišką vertę.

Kokiais kriterijais reikėtų remtis nustatant šios knygos vertę? Pirmiausia knygos tema nėra nauja. Emigracijos tema kalba Andrius Užkalnis knygoje „Anglija: apie tuos žmones ir jų šalį“, Birutė Jonuškaitė „Baltų užtrauktukų tango“ ir dar keletas kitų autorių. Kiekvienas jų emigracijos patirtį vertina subjektyviai, atlasdami vis naujų, o kartais panašių taškų. Ne išimtis ir šis „Emigrantės dienoraštis“. Vertinant kūrinį literatūriškumo aspektu gelbsti tai, kad neįmanoma griežtai apibrėžti šios sąvokos ribų, o verčiant puslapį po puslapio vietoj „literatūriška“ norisi sakyti „kūrybiška“. Knygos patrauklumas slypi autorės gebėjime jungti opią lietuvių visuomenės situaciją (emigraciją) ir Londone išskylančias buitines smulkmenas, viskam nestokojama optimistiško lengvumo. Ginčytis nederėtų tik dėl vieno – kaip negalima įvertinti emigracijos patirties, vertingos ar mažiau vertingos, nes ji kas kartą unikali, taip nederėtų nustatinėti knygos vertės temos atžvilgiu, nes šiuo atveju autorė dalijasi asmenine patirtimi ir pastebėjimais – rašo savo gyvenimo svetur dienoraštį, o netinkamų ar blogų dienoraščių iš esmės negali būti (arba nebūna). Todėl

pati knygos antraštė, tinkamai ir tiksliai parinkta, tarsi iš anksto apsigina prieš bet kokius galimus priekaištus dėl pasikartojimų ar per daug subjektyvaus požiūrio.

Ir vis dėlto gal ši knyga – tai tikros istorijos apie mūsų emigravusius artimuosius, o gal net apie mus pačius – jau išvykusius ar vis dar slapčiomis svajojančius apie „ne-

atkastus“ Londono lobius. Tai elementariausios, bet drauge svarbiausios pamokos prieš „didžiąją gyvenimo kelionę“ į svetimus kraštus. Tad galbūt su maža viltimi ir šypsena reikėtų tikėti, kad knyga sustabdys nuo kelionės bent tol, kol bus iki galo perskaityta.

Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ

Lietuvos atstovavimas Švedijoje pagal R. Motuzą

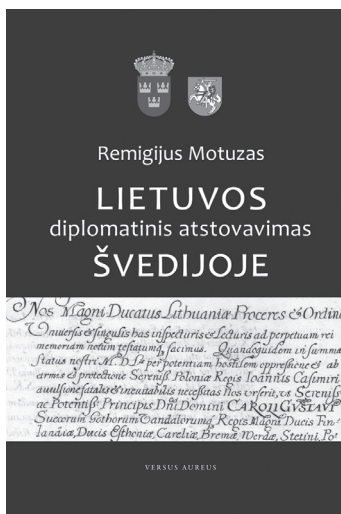
Motuzas Remigijus. *Lietuvos diplomatinis atstovavimas Švedijoje*. Vilnius: Versus aureus, 2011. 670 p.

2011 m. vasarą Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijoje įvyko diplomato Remigijaus Motuzo knygos „Lietuvos diplomatinis atstovavimas Švedijoje“ pristatymas. Knygą vertino istorikai, diplomatai, literatūros tyrinėtojai. Išsami knygos recenzija pasirodė „Istorijos“ žurnale¹. Recenzijos autorė Sigutė Radzevičienė yra įsitikinusi, kad „Remigijaus Motuzo, Lietuvos Respublikos ambasadoriaus Švedijos Karalystėje 2006–2011 metais, knyga „Lietuvos diplomatinis atstovavimas Švedijoje“ – ne tik svarus istorijos tyrimo rezultatas, bet ir sektingas pavyzdys Lietuvos diplomatijos praktikoje“.

Recenzijos autorės ilgamečiai tyrimai Lietuvos diplomatijos Skandinavijos šalyse (1918–1940 m.) paskatino pažvelgti į šią knygą Lietuvos diplomatijos Švedijoje ištirtumo aspektu ir įvertinti jos indėlį į istoriografiją.

1. Knygos pavadinimas, sąranga, chronologija, terminija ir viso to išliekamoji vertė

1. 1. Kokia žinia skaitytojui siunčiama knygos pavadinimu?

Lietuvos diplomatinis atstovavimas Švedijoje. Pirminis pavadinimo žodis skaitytojui sako, jog bus kalbama apie I Lietuvos Respublikos arba II Lietuvos Respublikos laikus arba apie abi Lietuvos Respublikas ir Lietuvos diplomatinę tarnybą (toliau – LDT). Chronologiškai toks darbas turėtų apimti 1918–1940 m. ir/ar 1990 m. iki šiandien bei LDT laikus (1940–1990).

Antrasis, trečiasis ir ketvirtasis pavadinimo žo-

džiai reikėtų, kad bus kalbama apie Lietuvos tiesioginį ir netiesioginį karinių, strateginių, politinių, diplomatinį, ekonominių, finansinių bei kultūrinių Lietuvos interesų atstovavimą, kurio esmę sudaro moralinės, politinės bei juridinės paramos paieškos sprendžiant skaudžiausias ir svarbiausias Lietuvos užsienio politikos problemas. Tačiau ar iš tiesų taip yra?

Vos atsivertę knygos turinį pastebėsime, kad knygos pavadinimu mums siūsta žinia klaidinga. Iš tiesų knygoje bus kalbama apie laikus nuo „paskutinio apleidėjimo laikų“ iki šių dienų. Regis „paskutinio apleidėjimo laikais“ dar nebuvo nei Lietuvos, nei diplomatinio atstovavimo, tad akivaizdu, kad pirmoji knygos dalis nieko bendra nei su Lietuva, nei su diplomatinio jos atstovavimu neturi. Kad knygos pavadinimu skaitytojui siunčiama žinia būtų teisinga, reikėjo koreguoti arba pavadinimą, arba teksto turinio chronologines ribas, arba ir viena, ir kita.

Tiesa, pratarinėje autorius lyg ir pasiteisino dėl tokio knygos pavadinimo, kad nuo knygos sumanymo iki pasirodymo jis keitėsi. T. y. nuo siauresnio varianto (Lietuvos atstovybės Stokholme istorija) pereita prie platesnio (Lietuvos diplomatinis atstovavimas Švedijoje). Tačiau nei pirmas, nei antras variantas neapima viso knygos turinio.

1. 2. Knygos sąranga ir jos santykis su chronologija bei periodizacija

Knygą sudaro pratarinė, devynios dalys, pabaiga, santrauka švedų kalba ir du priedai. Pratarinė knygoje atliko įvado funkciją. Joje atskleistas knygos objekto ištirtumo lygis, naujumas, aktualumas, pristatyti šaltiniai ir istoriografija, apibrėžti tikslai ir uždaviniai. Pratarinėje skaitytojas supažindintas su visomis autoriaus perskaitytomis Skandinavijos istorijos ir su Lietuvos ir Švedijos diplomatinio santykių istorija susijusiomis knygomis², išleistomis po 1990 metų, pabrėžiant, kuo

kiekviena iš jų reikšminga Lietuvos ir Švedijos diplomatinio santykių istorijai. Nepadarė tik vieno dalyko – nuorodų į išvardytų istorikų darbus. Manytume, kad sąmoningai, nes tada visiems būtų aišku, kad pasirinkta knyga tema daug rašyta ir kad knygos autorius vargu ar dar ką gali pasakyti. Tiesa, kai kurių istorikų (Vaidoto Mažeikos³) bei literatūrologų (Janinos Žėkaitės⁴) darbų pratarinėje R. Motuzas iš viso nepaminėjo. Manytume, kad irgi sąmoningai, nes abu autoriai dirbo užsienio archyvuose ir savo darbuose panaudojo jų medžiagą.

Knygoje aptariamais aštuoni „atstovavimo“ periodais: 1) nuo paskutinio apleidėjimo iki XX a. pradžios; 2) 1914–1918 m.; 3) 1918–1923 m.; 4) 1923–1927 m.; 5) 1927–1936 m.; 6) 1937–1940 m.; 7) 1940–1990 m.; 8) 1990–2011 m. Skaitytojui belieka spėlioti, kodėl autorius išskyrė būtent šiuos periodus, nes nei pratarinėje, nei kiekvienos knygos dalies pradžioje savo argumentų (juo labiau kriterijų, kuriais remiantis yra būtent tokia periodizacija) neįdėstė ir sumanymo nepaaiškino.

Jau minėjome anksčiau, kad pirmasis periodas nieko bendra nei su Lietuvos, nei su diplomatinio atstovavimu neturi, nes ši tema nėra išsamiai išanalizuota. Antrasis periodas taip pat turi mažai bendra su Lietuvos diplomatinio atstovavimu. Geriausiu atveju galime kalbėti apie lietuvių (ir jų interesų) atstovavimą Švedijoje, bet ne daugiau (apie tai išsamiau 2 šios recenzijos dalyje – S. G.). Be to, chronologinę ribą pradėti 1914 metais nėra jokio pagrindo, nes pirmieji lietuviai, siekiantys atstovauti tautiečių interesams, Švedijoje apsilankė tik 1915 metais. Taigi antrąją knygos dalį turėtų prasidėti ne 1914, o 1915 metais.

Iš tiesų tik trečiojoje dalyje galima kalbėti apie Lietuvos diplomatinį atstovavimą Švedijoje, tačiau trečiosios dalies pavadinimas („Atstovybės veikla Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, pripažinimo ir įsitvirtinimo laikotarpiu“) taip pat klaidina skaitytoją.

Pirma, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo laikotarpiu (1918 m.) Lietuva neturėjo diplomatinės atstovybės Švedijoje. Apie jos atsiradimą galima kalbėti tik nuo 1919 m. sausio 12 d., kai Jonas Aukštuolis buvo paskirtas atstovauti Lietuvai Švedijoje (ir tai tik tuo atveju, jei nesivadovausime R. Motuzo 77 puslapyje pateikta apibrėžtimi⁵). Iki tol Lietuva diplomatinio atstovo Švedijoje neturėjo⁶. Antra, kalbėti apie atstovybės veiklą 1921–1923 metais, kai atstovybės Stokholme Lietuva neturėjo, taip pat nelogiška, nes atstovybė tuo metu buvo Kopenhagoje ir iš jos buvo atstovaujama Lietuvai Švedijoje.

Ketvirtosios, penktosios ir šeštosios dalių periodizacija su nedidelėmis korektyvomis pasiskolinta iš šios recenzijos autorės⁷. Penktosios dalies chronologinės ribos (1927–1936 m.) nekeltų abejonių, jei ne chronologines ribas neatitinkantis pavadinimas „Diplomatinio atstovavimo ypatybės 1927–1936 metais“. Pati didžiausia šio „atstovavimo ypatybė“ buvo ta, kad nuo 1927 m. birželio 27 d. iki 1929 m. kovo 15 d. Lietuvai Švedijoje niekas neatstovavo. Teisybės dėlei reikėtų pasakyti, kad atstovavimas buvo pavestas Lietuvos atstovui Rygoje, tačiau skiriamuosius raštus Bronius Dailidė Švedijos karaliui įteikė tik 1929 metais. Taigi autorius padarė tą pačią klaidą, kaip ir formuluodamas trečiosios dalies pavadinimą.

Ypač keistai skamba aštuntosios dalies pavadinimas „Lietuvos ir Švedijos santykiai 1940–1990 metais“, kai prieš tai buvusi dalis pavadinta „Diplomatinio santykių nutraukimas [...]“. 1940–1990 metais galima kalbėti nebent tik apie lietuvių ir švedų santykius. Šios dalies pavadinimas būtų pateisinamas tik tuo atveju, jei tekste būtų bent kiek dėmesio skirta oficialiai Švedijos pozicijai Baltijos valstybių atžvilgiu. Akcentas pavadinime į dviejų šalių santykius nevalingai perša mintį, kad Švedija ir po 1940 m. okupacijos ir aneksijos pripažino Lietuvos diplomata Švedijoje, nuolat ir be paliovos gynė Lietuvos interesus.

Iš tiesų Švedijos politikai uoliai saugojo Švedijos interesus (kurių pagrindas buvo neerzinti ir nepykdyti Sovietų Sąjungos).

Paskutinė – devintoji – diplomato knygos dalis skirta 1990 m. savo nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos santykių su Švedija laikotarpiui 1990–2011 m. Tiesa, pagal dalies teksto turinį dalis turėtų vadintis Švedijos diplomatinis atstovavimas Lietuvoje. Be kita ko, devintosios dalies pavadinimas taip pat netikslus, – nutraukus santykius juos galima tik iš naujo užmegzti. Sąvoka „atgimimas“ čia nelabai tinka.

Devintosios dalies poskyris „Švedijos parama įtvirtinant Lietuvos nepriklausomos valstybės statusą“ atitinka savo pavadinimą tik nuo jo vidurio (p. 527). Apskritai šį poskyrį reikėjo dalyti į dvi dalis, nes jos pirmoje pusėje kalbama apie santykių „atšildymo laikotarpį“, o tik po 1991 m. sausio 13 d. įvykių – apie paramą Lietuvai. Pati mintis pavadinti skyrelį „Švedijos parama“ rodo didelę nepagarbą Lietuvai, nes parodo ją kaip pasyviąją pusę, kurios „nepriklausomos valstybės statusą“ turėjo įtvirtinti kažkas kitas, bet ne ji pati. Nors tai atitinka visos dalies turinį, kur svarbu atskleisti Švedijos diplomatinį atstovavimą, o ne Lietuvos. Iš 22 šio poskyrio puslapių (nuo 521 iki 533 psl.) tik 2,5 puslapio skirta „Lietuvos diplomatijai“ atskleisti.

Paskutinis knygos poskyris pavadintas „Dvišaliai santykiai po Lietuvos ir Švedijos diplomatinio santykių atkūrimo 1991 m.“. Skaitytojas tikrai galėtų tikėtis rasti bent jau sąlyginę šio dvidešimties metų laikotarpio periodizaciją. Tačiau šis poskyris sukonstruotas remiantis ambasados informacija (archyvu) ir švedų šaltiniais bei istoriografija. Skaitytojas, turintis skaičiuotuvą, galės suskaičiuoti kone pamečiui Švedijos teiktą finansinę paramą Lietuvai, pasirašytas įvairias bendradarbiavimo sutartis.

Atidžiau įsigilinus į tekstą būtų galima išskirti kelis Lietuvos ir Švedijos santykių po 1990 metų laikotarpius. Pirmasis –

1990–1991 m. – klaidų Lietuvos ir Švedijos dvišaliuose santykiuose taisymo laikotarpis. Šiuo laikotarpiu Švedijos politikoje Lietuvos atžvilgiu vyravo tas pats atsargumas (kad tik neužrūstintus Sovietų Sąjungos), kaip ir 1945–1946 m. Antrasis 1991–1992 metais – diplomatinį santykių užmezgimo laikotarpis, kai abiejose šalyse įsteigiamos ambasados ir paskiriami diplomatiniai atstovai.

Nuo 1993 m., recenzentės akimis žiūrint, galima būtų išskirti prasidedantį praeities įveikos (autorius tai vadina „istorinės praeities įvertinimu“) periodą dvišaliuose santykiuose, kuris truko iki 1994 m. pabaigos. Tai būtų trečiasis laikotarpis (1993–1994 m.). Įveika pradėta nuo Švedijos pozicijos Lietuvos atžvilgiu 1940–1990 m. inventorizacijos ir įvertinimo. Šis procesas tęsėsi iki 1994 m. rugpjūčio, kol buvo valstybiniu mastu (Švedijos užsienio reikalų ministrės) atsiprašyta Lietuvos ir jos piliečių dėl to, kas įvyko 1946 metais. Drįsčiau manyti, kad tai lūžinis momentas Lietuvos ir Švedijos santykiuose po 1991 metų.

1994–1997 m. drąsiai galėtų būti pavadinti santykių sutvirtinimo (penktuoju) laikotarpiu, kurio pabaigą vainikavo „vizų režimo panaikinimas“ (1997 m. vasario 10 d.), rodantis Švedijos pasitikėjimą Lietuva ir jos piliečiais. 1997–2004 m. Švedija tapo Lietuvai pavyzdžiu rengiantis narystei ES (šeštasis laikotarpis), o 2004–2011 m. – partnere (nuo 2010 ir energetikos srityje) ir didžiausia investuotoja Lietuvoje (septintasis laikotarpis).

Peržvelgus knygoje nagrinėjamo laikotarpio periodizaciją akivaizdu, kad ji yra ten, kur ji yra istoriografijoje. Ten, kur iš istoriografijos nieko pasiskolinti negalima – skaitytojui pateiktas nestruktūruotas žirklių ir klijų metodu sukonstruotas tekstas. Analogiška situacija ir su teksto struktūravimu. Teksto struktūravimui priekaištų nėra tik ten, kur buvo ką perpasakoti arba percituoti, t. y. autorius panaudojo jau esančią struktūrą ir perkėlė ją į savo tekstą.

Skaitytoją ypač vargina tekste neretai pasitaikantys chronologiniai šuoliai iš vieno amžiaus į kitą ar iš vieno dešimtmečio į kitą. Pateiksime pavyzdžių. 23 puslapyje autorius kalba apie Zigmantą Vazą ir Valdovų rūmus, tada persōka į šiandieną ir pasakoja apie Valdovų rūmų atstatymą. 46–49 puslapiuose iš XIX a. persōkama į XX–XXI a. ir kalbama apie „istorinio kultūrinio palikimo“ įamžinimo dalykus. 135–136 puslapiuose nuo 1923 m. persōkama prie 1924–1926 m. ir vėl grįžtama į 1923 metus. 281 puslapyje iš XX a. 4-to dešimtmečio persōkama 8-tą ir 10-tą XX a. dešimtmečius ir XXI a. Chronologinių šuolių esama ir 346 bei 402 puslapiuose. Autorius, ateityje norėdamas pateikti įdomią papildomą informaciją skaitytojui, gali rinktis du būdus: pirmasis – pateikti ją pratarinėje (arba įvade), antrasis – perkelti ją į nuorodas.

1. 3. Teksto terminija ir darbo etika

Istorinio teksto, o autorius R. Motuzas būtent į tokio teksto autorius pretenduoja, labai svarbu korektiškai vartoti istorines sąvokas, terminus. Kiekvienas istorinis laikotarpis turi savo politinio ir ekonominio gyvenimo terminus, kurie skaitytojui byloja, kad tai yra tas, o ne kitas istorinis laikotarpis.

Jau aptardami knygos struktūrą ir periodizaciją pastebėjome, kad autorius vartojamiems terminams ir sąvokoms bei jų atitikčiai esamam turiniui skyrė labai mažai dėmesio. Tai ypač matyti pirmojoje knygos dalyje, skirtoje ryšiams iki XX a. pradžios. Netinkami terminai vartojami kalbant apie administracinę LDK teritorijos suskirstymą. 34 puslapyje teigiama, kad XVII a. LDK buvo sudaryta iš „rajonų“ (tai tarybinių laikų (XX a.) terminas). Iš tiesų LDK buvo suskirstyta į pavietus. Analogiška klaida padaryta 47 puslapyje, tik ten LDK pavietai pavadinti „Lietuvos sritimis“.

Nekorektiški terminai vartojami tiek kalbant apie XIV a., tiek apie XX a. laikotarpį.

Pvz., XIV a. kuriamos „verslo įmonės“ (p. 19), XVII a. vyksta Vilniaus „okupacija“ (p. 29), Lietuvos universitetas tampa Kauno universitetu (p. 165), o Tautų Sąjunga – Jungtinėmis Tautomis (p. 330)⁸.

22 puslapyje teigiama, kad Žygimantas Augustas yra Lietuvos karalius. Iš tiesų jis buvo Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis. Tekste esama ir kitokių paraterminologinių naujadarų, nevartotinų mokslinėje literatūroje, pvz., „Lietuvos–Lenkijos–Švedijos karalius“ (turėtas omenyje Žygimantas Vaza, p. 23). Neteisingai įvardytos ir LDK pareigybės, – p. 24 Karolis Chodkevičius pavadintas Lietuvos karo vadu. Turėtų būti LDK kariuomenės vadas. Dar viena tokio pobūdžio netiksli mintis yra 30 puslapyje. Autorius teigia, kad „Kėdainių unijos sutartį pasirašė 1134 Lietuvos senatoriai, pareigūnai, karininkai ir į Kėdainių stovyklą atvykę bajorai“. Įvardijant pasirašiusius autorius suplakė į vieną gretą luomą ir profesiją. Iš tiesų tarp pasirašiusių vyravo bajorai ir dvasininkai, karininkų tarp jų nebuvo. Analogiška situacija ir su Švedijos istorijos terminais. Švedijos parlamentas (Riksdagas) 21 ir 22 puslapyje vadinamas Seimu.

Terminijos klaidų yra ir kalbant apie XX a. Lietuvos diplomatinio atstovavimo istoriją. Pirmosios klaidos akis bado jau pratarmėje. 13 puslapyje neteisingai užrašytas Lietuvos centrinio valstybės archyvo pavadinimas (vadinamas Lietuvos valstybės archyvu). 14 puslapyje net dvi su terminų vartojimu susijusios faktinės klaidos. Pirmoji, Švedija pasiuntinybės Lietuvoje (konkrečiai – Kaune) neturėjo (pasiuntinys visada rezidavo Rygoje). Kaune rezidavo tik Švedijos reikalų patikėtinis (*Charge d’Affair*). Antroji Lietuvos Respublika 1919 m. Stokholme ambasados neturėjo. Diplomatams pravartu žinoti, kad 1918–1940 metais Lietuva **ambasadų neturėjo**, tik atstovybes ir pasiuntinybes. Atstovybėms vadovavo reikalų patikėtiniai (*Charge d’Affair*), o pasiuntinybėms – nepaprastieji

pasiuntiniai ir įgaliotieji ministrai. 1919–1921 m., 1924–1927 m. Lietuva Stokholme turėjo atstovybę, o 1930–1940 m. – pasiuntinybę. Tačiau skaitytojai klaidinami ne tik pratarmėje, bet ir toliau tekste (p. 351, 474).

Lietuvos istorikai R. Motuzo tekste galėtų pasitikrinti savo reitingus. Autoriaus favoritais, kurie nusipelnė gražių epitetų, tapo J. Jurginis (p. 21), B. Makauskas (p. 23)⁹, A. Šapoka (p. 28)¹⁰, Č. Laurinavičius (p. 208)¹¹ ir kiti.

Kai kurie LMA akademikai didžiai nustebę, kad jie yra tik „istorikai“. 21 puslapyje minimas akademikas J. Jurginis, o 24 ir 31 puslapiuose – istorikas A. Tyla. Autoriui norėčiau pasakyti, kad A. Tyla taip pat yra akademikas. Dar keisčiau nutiko su B. Dundulio vardo ir pavardės minėjimu vien nuorodose. Jo darbai perpasakoti tekste (p. 21), bet pavardė tekste nė karto nenurodyta. Jo pavardės nerasime ir pratarmėje, kur pristatomi istorikai (ir ne tik), kurių darbais rėmėsi knygos autorius. Ten, kur reiktų paminėti B. Dundulio vardą ir pavardę, teigiama „istorikai tvirtina“ (p. 22). Sunkoka net paaiškinti tokį B. Dundulio pavardės ignoravimą tekste. Tai tik keletas pavyzdžių, tačiau tokių atvejų tekste apstu.

Neretai autorius tekste teigia, kad „istoriografijoje tvirtinama“, o nuorodos į tvirtintojus taip ir nėra arba nurodomas šaltinis¹². Dar keisčiau, kad tekste dažnai yra nuorodos į senąsias Lietuvos istorijos sintezes, kurių autoriai yra A. Šapoka, Daugirdaitė-Sruogienė, bet ne į šių dienų autorių (pvz., Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, A. Kuncevičius).

470 puslapyje labai kontrastuoja tekstas su nuotrauka. Tekste kalbama apie deportuotą į Sibirą lietuvių, o nuotraukoje matome 1950 metais Stokholme besilinksminančius tautiečius. Netikslios kai kurios ikonografijos metrikos. 127 ir 239 puslapiuose įdėtos iškarpas iš dienraščio „Lietuva“, tačiau nenurodyta, kad šių ištraukų komplektas ne paties autoriaus sudarytas, o greičiausiai paimtas iš

I. Šeinių archyvo. Pabrėžtina, kad egzistuoja praktika, jog po kiekvieno iškarpa turėtų būti tiksli metrika.

1. 4. Knygos išliekamoji vertė

Knygos išliekamoji vertė pamatuojama įvairiais kriterijais. Vieniems knyga svarbi, nes atitransportuoja sunkiai Lietuvos tyrėjui ar skaitytojui pasiekiamus šaltinius ar istoriografiją bei padeda įveikti kalbos barjerą (juk ne kiekvienas lietuvis moka švedų kalbą). Antriems labiau rūpi knygoje išsakyti vertinimai bei pateikiamos naujos koncepcijos. Tretiems – ką iš esmės naujo sugebėjo pasakyti skaitytojui ir tos srities tyrėjams. Dar kitiems knyga gali pasirodyti svarbi, nes apima labai platų laikotarpį ir sutrumpina besidominčiojo Lietuvos ir Švedijos santykiais kančias blaškantis nuo vienos monografijos prie kitos. Tad kuo vertinga ši knyga?

Lietuvos ir Švedijos santykių tyrėjams pirmiausia ši knyga vertinga dėl joje panaudotos naujos medžiagos iš Švedijos karališkojo archyvo bei iš I. Šeinių asmeninio archyvo. 118–119 puslapiuose aprašytos Lietuvos atstovavimo/neatstovavimo Švedijoje 1921–1922 m. peripetijos ir J. Savickio paskyrimas atstovu ir Švedijai, o 119–123 puslapiuose – I. Šeinių diplomatinė veikla Švedijoje 1922 metais ir pastangos, dėtos 1922–1923 m., kad Lietuva vėl atidarytų atstovybę Stokholme¹³.

Nauja informacija Lietuvos skaitytojui apie Lietuvai suteiktą kreditą žemės ūkio kooperatyvams (p. 171–179). Autorius, remdamasis Švedijos karališkojo archyvo ir I. Šeinių asmeninio archyvo medžiaga, labai išsamiai atskleidė visą kredito gavimo istoriją. Šioje istorijoje yra dvi labai įdomios detalės: pirmoji – Švedija kreditui pareikalavo Lietuvos vyriausybės garantijos, nes nepasitikėjo Lietuvos banku, ir antra – Pagalbos kredito sutarčiai reikėjo Lietuvos Seimo pritarimo. Seimo stenogramose tokio svarstymo ir juo labiau pritarimo neteko rasti¹⁴.

Nauja knygoje informacija apie Švedijos garbės generalinį konsulą Kaune Ulriką Pihlbladą (p. 182), paskirtą 1928 metais. Paaiškėjo, kad Lietuvoje jis savo veiklą pradėjo gerokai anksčiau – 1924 m., kai buvo paskirtas Švedijos visuotinės eksporto draugijos atstovu Švedijos ir Lietuvos ekonominiams ryšiams gerinti. Iš esmės dabar aišku, kad Švedijai negavus degtukų monopolio Lietuvoje 1924 metais, U. Pihlbladas turėjo atlikti parengiamuosius darbus trestui ateiti į Lietuvą. Istorija rodo, kad jam tai puikiai pavyko. 1930 metais Švedų degtukų trestui pavyko supirkti visus Lietuvos degtukų fabrikus, smarkiai nusmukdyti degtukų eksportą, pabloginti degtukų kokybę (nes naudota pigesnė žaliava) ir nuolat skųstis vyriausybei, kad ji nekovoja su žiebtuvėlių įvežimu ir naudojimu.

Recenzentei, kaip Lietuvos konsulinio tinklo tyrėjai (ypač Skandinavijoje), labai vertinga yra R. Motuzo iš Švedijos karališkojo archyvo pateikta medžiaga, atskleidžianti Igno Šeinių Lietuvos konsulinio tinklo viziją. Paaiškėjo, kad I. Šeinius pritarė E. Galvanausko minčiai, kad konsulatus reikia pirmiausia steigti uostuose. Vėliau tą mintį išplėtojo ir tuose pačiuose miestuose konsulatus steigti siūlė Jurgis Savickis¹⁵. Gaila, kad autorius nepamastė, kodėl kituose miestuose (išskyrus Stokholmą) 1927 m. konsulai taip ir nebuvo paskirti.

Aiškinantis Axelio Eriko Mathiaso Sjöborgo poziciją 1926 m. svarstant Klaipėdos krašto Seimelio narių skundą Tautų Sąjungos Taryboje (p. 207), autoriui pavyko atskleisti kai kurias naujas detales, kurios iki šiol istoriografijoje nebuvo žinomos¹⁶. Skaitytojui tikriausiai bus įdomi autoriaus aptarta diskusija Švedijos spaudoje Vilniaus klausimu 1924 metais tarp švedų socialdemokratų lyderio Hjalmaro Brantingo ir Sokalo – Lenkijos atstovo Tarptautinio darbo biuro Taryboje (p. 209–211).

Skaitytojui ir tyrėjui, ieškančiam naujų vertinimų, bus įdomios dvi naujos R. Mo-

tuzo iškelto versijos: pirmoji – dėl Lietuvos atstovybės Stokholme 1924 m. atidarymo, ir antroji – dėl jos uždarymo 1927 metais. Pradėsime nuo pirmosios.

146 puslapyje autorius pateikia naują versiją¹⁷, kodėl 1923 m. (turėtų būti 1924 m. – S. G.) buvo atidaryta Lietuvos atstovybė Stokholme. R. Motuzas mano, kad Seime 1923 m. lapkričio 27 d. papriekaištavus, kad Skandinavijoje nėra konsulatų, o Lietuva daug ko galėtų pasimokyti iš skandinavų žemės ūkio srityje, atstovybė Stokholme buvo atidaryta. Būtų galima sutikti su R. Motuzo versija: a) jei Stokholme būtų atidarytas konsulas, kurio paskirtis – intensyvinti dvišalius ekonominis santykius, tačiau buvo atidaryta atstovybė ir b) jei priekaištai būtų susiję konkrečiai su Lietuvos konsulatų nebuvimu Švedijoje. Jei R. Motuzas būtų pasižiūrėjęs, kaip buvo pasielgta su atstovavimu Danijoje, būtų pastebėjęs, kad po šio raginimo buvo įsteigtas karjeros vicekonsulatas Kopenhagoje, o ne Stokholme.

R. Motuzas, išnagrinėjęs tris istoriografijoje egzistuojančias (Janinos Žekaitės, recenzijos autorės ir Vytauto Žalio) Lietuvos atstovybės Stokholme uždarymo aplinkybių versijas ir pateikęs savų pamąstymų, pritarė Vytauto Žalio pateiktajai, kad atstovybė uždaryta taupymo sumetimais. Tačiau tolimesnis R. Motuzo tekstas (p. 248) leistų suabejoti autoriaus pasirinkimu. Praėjus keliems mėnesiams po atstovybės Stokholme uždarymo, A. Voldemaras pareiškė nuomonę švedų diplomatui, kad „norėtų atskiros ministro posto Stokholme atkūrimo“. Ar tai turėjo reikšti, kad po dviejų mėnesių jau nebereikėjo taupyti? Be to, 1928 m. tiek Dovas Zaunius, tiek Jurgis Savickis Švedijos diplomatui Kaune aiškino, kad Lietuvos atstovybės Stokholme atidarymo kliūtis yra Voldemaras, o ne finansų stygius. Prielaidą, kad vis dėlto ne finansų stygius ar jų taupymas buvo pagrindinės atstovybės Stokholme uždarymo priežastis, sustiprina ir P. Reuterwårdo Švedijos

URM rašytas pranešimas, kuriame teigiama, kad atstovybė Stokholme buvo uždaryta „dėl Voldemaro ir paskutiniojo ministro Stokholme nesutarimų“ (p. 248), o „naujojo paskirti neleidusios finansinės priežastys“ (p. 249). Tačiau apmaudžiausia, kad R. Motuzas, tiek daug žodžių pasakęs apie A. Voldemaro „lietuvišką politiką“, nepastebėjo, kad jos ašimi tapo valstybės, palaikančios Lietuvą (ar bent jau remiančios) jos diplomatinėje kovoje dėl Vilniaus, o švedai, užleidę Lenkijai nenuo- latinio nario vietą Tautų Sąjungos Taryboje, buvo labai „prolenkiški“¹⁸. Taigi neteisūs nei vienas iki šiol rašiusių autorių, tikroji atstovybės uždarymo priežastis buvo į gerą pusę pasikeitę Švedijos ir Lenkijos santykiai po H. Brantingo mirties.

Iš tiesų R. Motuzo knygoje nauja tai, kad atskleistas ne tik laikotarpis prieš Lietuvos atstovybės Stokholme uždarymą, bet ir po jo (nuo 1927 m. rugpjūčio iki 1929 m. kovo). Šių duomenų Lietuvos centriniame valstybės archyve nėra, todėl Švedijos karališkojo archyvo duomenys tiek tyrėjui, tiek skaitytojui labai vertingi.

Aštuntoji knygos dalis turi išliekamąją vertę jau vien dėl to, kad pirmą kartą viename tekste susisteminta visa su lietuvių ir Lietuvos diplomatų veikla Švedijoje susijusi medžiaga, kuri bus įdomi ne tik Lietuvos ir užsienio skaitytojui, bet ir tyrėjams.

2. Klaidos, netikslumai ir kiti nebūti dalykai

Tenka apgailestauti, kad autoriui nepavyko išvengti faktinių, korektūros, logikos bei politinių klaidų. Taip nebūtų nutikę, jei knygos leidėjai būtų pasirūpinę ne tik kalbos, bet ir moksliniu redaktoriumi. Tekste taip pat nemažai netikslumų. Kai kur jie radosi dėl redagavimo, kai kur dėl to, kad autorius per daug pasitikėjo šaltiniais, o kai kur dėl to, kad be atodairos citavo istoriografiją, neįsigilinęs į kontekstą. Dėl to vienur tekstas kelia

liudną šypseną, kitur pyktį dėl aplaidžiai atlikto darbo, o kai kur – net baimę, kad parašytas tekstas kitų šalių istorikų ateityje gali būti panaudotas prieš mus pačius.

2.1. Lietuvių kilmės teorija pagal R. Motuzą

Istoriografijoje žinomos įvairios lietuvių kilmės teorijos. XV a. susiformavo ir iki XVIII a. buvo populiariausia **romėniškoji** lietuvių kilmės teorija. Plačiausiai ją išdėstė Janas Dlugošas. Iš vokiškos istoriografijos atėjusi ir tapusi populiariausia XVII–XX a. pradžioje buvo **gotiškoji** ir **heruliškoji** lietuvių kilmės teorija. XVI a. ją plėtojo Aleksandras Gvanjinis ir M. Strijkovskis, o nuoširdžiausias jos skelbėjas buvo Albertas Vijūkas-Kojelavičius. Iš vokiečių istoriografijos atėjo **graikiškoji** lietuvių kilmės teorija (kūrėjai Albertas Stadienis, Gobelenas Persas). Jos esmė – lietuvių ir graikų kalbos asmenvardžių bei vietovardžių panašumas. XIX a. dėl panašumo į sanskritą radosi **indiškoji** lietuvių kilmės teorija. Šią teoriją plėtojo Vincas Krėvė-Mickevičius ir Antanas Poška. J. Basanavičius sukūrė **trakiškąją** lietuvių kilmės teoriją. Jos esmė – lietuviai yra į Pabaltijį atsikėlę trakų ir frygų genčių palikuonys. XX a. Juozas Gabrys-Paršaitis sukūrė **hetitiškąją** lietuvių kilmės teoriją. Lietuvos mokslininkai, ieškoję lietuvių protėvynės, kildino juos iš **indoeuropiečiams** priklausiusių baltų. Tokios lietuvių kilmės teorijos egzistavo iki pasirodant R. Motuzo knygai.

Dabar lietuvių istoriografija turės dar vieną lietuvių kilmės iš **skandinavų** teoriją. Šios teorijos pagrindą sudaro faktas, kad „lietuvių protėviai po paskutiniojo apledėjimo atsikraustė iš Skandinavijos, o po kelių tūkstantmečių, susimaišę su naujais atėjūnais indoeuropiečiais, virto baltais“ (p. 17). Teorijai sutvirtinti remiamasi G. Česnio atliktais palilgalvių žmonių kaukolių tyrimais (p. 17). Pabrėžtina, kad jokie iki šiol atlikti archeolo-

gų bei kalbininkų tyrinėjimai tokiai teorijai pagrįsti argumentų neteikia¹⁹.

2. 2. „Visa tiesa“ apie pirmųjų lietuvių atstovų paskyrimą ir veiklą Stokholme 1915–1918 metais

Antroje knygos dalyje (p. 51) autorius teigia, kad Pirmojo pasaulinio karo metais „Lietuvių šviesuomenės atstovai taip pat suskubo Stokholme įsteigti visuomenines organizacijas ir ėmėsi aktyvios veiklos [...]“. Recenzentės nuomone, nutylėtas labai svarbus faktas, kas delegavo tuos atstovus į „įsteigtas visuomenines organizacijas“. O faktas yra esminis. Atstovus delegavo Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpiti (toliau – Lietuvių draugija). Dar svarbiau yra žinoti, kuri šios draugijos dalis delegavo atstovus – likusioji Vilniuje ar pasitraukusi į Rusijos gilumą. Čia vėl autorius daro klaidą. 52 puslapyje autorius teigia, kad Vilniuje įsikūrusios Lietuvių draugijos Centro komitetas įsteigė savo skyrių Stokholme. Tai visiškai netiesa. Skyrių įsteigė ir atstovą paskyrė į Rusiją pasitraukusios Lietuvių draugijos dalis (centras Voroneže, paskui Petrograde), vadovaujama Martyno Yčo. Lietuvių draugijos atstovai (vadovas Antanas Smetona) Vilniuje dėl Vokietijos okupacijos buvo atkirsti nuo pasaulio ir savo delegatų niekur siųsti negalėjo. Tos klaidos autorius nebūtų padaręs, jei bent kiek atidžiau būtų išsižiūrėjęs į 53 puslapyje paties įdėtą dokumentą, kuriame aiškiai parašyta jo sudarymo vieta „Petrapolis“. 53 puslapyje padaryta dar viena klaida. R. Motuzas teigia, kad pirmuoju „atstovu Stokholme“ buvo Ignas Šeinius. Tai netiesa. Pirmuoju Lietuvių draugijos atstovu Stokholme buvo paskirtas Jonas Aukštuolis. Jonas Aukštuolis atvyko 1915 metų pabaigoje²⁰ ir jau 1915 m. gruodžio mėnesį „Lietuvių balse“ pasirodė jo laiškas. I. Šeinius (į Stokholmą) ir J. Savickis (į Kopenhagą), kaip Lietuvių draugijos atstovai, buvo paskirti tik 1915 m.

gruodžio 21 d. (spaudoje minima 1915 m. gruodžio 22 d. data)²¹. Autorių greičiausiai suklaidino Centro komiteto išduoto pažymėjimo data (p. 53). Tiesa, 56–57 puslapiuose autorius kalba jau visai kitaip: „netrukus J. Aukštuoliui talkinti dar buvo paskirtas I. Jurkūnas-Šeinius“. Tai reiškia, kad pirmasis buvo ne I. Šeinius, o J. Aukštuolis, I. Šeinius buvo atsiųstas „talkinti“ vėliau.

57 puslapyje klaidingai teigiama, kad I. Šeinius ir J. Aukštuolis yra „pirmieji neoficialūs Lietuvos diplomatiniai atstovai Stokholme“. Jie ne „Lietuvos diplomatiniai atstovai“, jie buvo Lietuvių draugijos atstovai/igaliotiniai. Pirmuoju neoficialiu (diplomatinio) atstovu galima vadinti tik Jurgį Šaulį²², kurį reprezentuoti Lietuvos reikalų į Stokholmą delegavo Lietuvos Taryba.

Netiesos pasakyta ir apie Pirmąją lietuvių konferenciją Stokholme. Joje tikrai nedalyvavo nei I. Šeinius, nei Jonas Aukštuolis. Tuo autorius būtų galėjęs įsitikinti, jei atidžiai būtų išsižiūrėjęs į M. Yčo atsiminimuose 2 tome tarp 176 ir 177 puslapių įdėtą nuotrauką, kurioje buvo tik trys asmenys – Juozas Gabrys-Paršaitis, Martynas Yčas ir Stasys Šilingas²³. Kitaip kam tada būtų reikėję deleguoti J. Aukštuolį, jei jis čia jau būtų dalyvavęs, būtų tereikėję tik paskirti²⁴.

56 puslapyje dar viena klaida. R. Motuzas kalba apie 1915 metais įkurtus du komitetus (Švedų komitetas Lietuvai ir Pagalbos Lietuvai komitetas), kai iš tiesų buvo įkurtas tik vienas. Saulius Pivoras savo tyrimuose nepadėjo taško teigdamas, ar tai buvo du komitetai, ar tiesiog tas pats, tik skirtingai vadintas²⁵. Į šį klausimą galėjo pabandyti rasti atsakymą R. Motuzas, tačiau jis nesuprato S. Pivoro teksto esmės. Toliau tekste randasi dar daugiau šio komiteto pavadinimų. 58 puslapyje jis vadinamas „Švedų ir lietuvių šelpimo komitetu“, o 59 – ir „Švedų ir lietuvių šelpimo komitetu“, ir „Pagalbos Lietuvai komitetu“. Skaitytojas tikrai pasimes skaičiuodamas, kiekgi tų komitetų Stokholme buvo, – vienas,

du, trys? Skaitytojas visiškai bus supainiotas 66 puslapyje, kur autorius teigia: „1917 m. spalio 27 d. buvo įkurta Švedų-lietuvių draugija.“ Tai nebuvo nauja organizacija, o atnaujinta ir sustiprinta ta, kuri neformaliai jau veikė nuo 1915 metų.

67 puslapyje, aptariant Trečiąją lietuvių konferenciją Stokholme, vėl prikalbėta netiesos. Autorius teigia, kad 1918 m. pradžioje „iš Rusijos lietuviai į Stokholmą taip greitai atvykti nesugebėjo“. O iš tikro iš revoliucijos apimtos Rusijos jų niekas neišleido²⁶.

71 puslapyje teigiama, kad 1918 m. sausio 8 d. buvo sumanyta paskelbti Lietuvos nepriklausomybę. Iš tiesų 1918 m. sausio 8 d. Vilniuje padaryti papildymai 1917 m. gruodžio 11 d. dokumento pirmajai daliai (kur įtraukta Steigiamojo Seimo Vilniuje sankcija). Dokumentas pateko į J. Aukštuolio rankas, buvo perduotas „Lietuvių balso“ redakcijai ir paskelbtas. J. Aukštuolis „Lietuvių balse“ 1918 m. sausio 8 d. pavadino „amžiais minima ir aukso raidėmis įrašyta mūsų tautos istorijoje“²⁷.

2. 3. Atradimai, kurių nebuvo

55 puslapyje šios recenzijos autorės mintys, išsakytos monografijoje „Skandinavija Lietuvos diplomatiškoje 1918–1940 metais“, perfrazuotos taip, kad autoriui būtų patogiau pirmajam „atrasti“ „moraline motyvacija grįstą lietuvių diplomatiją“ Skandinavijoje 1915 metais. Autorius, cituodamas recenzentės monografijos tekstą, neišsigilino, kas buvo „juridine motyvacija“ grįstas atstovavimas (tai išsamiai pakomentuota recenzentės monografijos 20 p. 1 nuorodoje) ir kuo jis skiriasi nuo moraline motyvacija grįsto. Esminis skirtumas – Lietuvių draugija neturėjo juridinio tautos atstovavimo pagrindo, jį galėjo turėti tik tautos rinkti atstovai į atstovaujамąją instituciją (šiuo atveju Dūmą). Tokią teisę galėjo turėti tik Rusijos Dūmų lietuvių atstovų komitetas, jei jis būtų tokį atstovą

Pavadinimas

R. Motuzo citata	Recenzentės [S. Grigaravičiūtės] citata
Istorikės Sandros Grigaravičiūtės vertinimu, ši konferencija „su išlyga galėtų būti laikoma moraline motyvacija pagrįstos lietuvių diplomatijos pradžia“.	„Kalbėdami apie 1915–1917 m. lietuvių diplomatią, turėsime mintyje moraline motyvacija pagrįstą diplomatią, nes dėl politikų nesutarimų juridinės motyvacijos pasiekti nepavyko, nors toks variantas ir buvo įmanomas.“
Motuzas R. Lietuvos diplomatinis atstovavimas Švedijoje, Vilnius: Versus aureus, 2011, p. 55.	Grigaravičiūtė S. Skandinavija Lietuvos diplomatiijoje 1918–1940 metais, Vilnius: Saulabrolis, 2002, p. 20.

delegavęs. Tačiau nedelegavo. Teisybės dėlei skaitytojui norėčiau pateikti tikslią citatą iš recenzentės monografijos ir palyginti su esama R. Motuzo knygoje (žr. lentelę).

64 puslapyje R. Motuzas mini „atradimą“ – Antrosios lietuvių konferencijos Stokholme protokolą, kuris buvo įteiktas Petrapilyje rusų užsienio reikalų ministrui. Tai joks atradimas. Šį faktą pirmoji paskelbė 1994 metais istorikė Aldona Gaigalaitė²⁸.

2. 4. Įgaliotinis, atstovas ar pasiuntinys?

Trečioje knygos dalyje (p. 77.) teigiama, kad „valstybės pripažinimas *de facto* laikomas sąlyginiu, bet negalutiniu įsisteigusios valstybės ar jos vyriausybės pripažinimu. Su tokia valstybe diplomatiniai santykiai palaikomi tik skiriant įgaliotinius, bet diplomatinį atstovų neskiriama“. Tai prieštarauja autoriaus 57 psl. išsakytai minčiai, kad J. Aukštuolį ir I. Šeinių 1915 m. galima laikyti „pirmaisiais neoficialiais Lietuvos diplomatiniais atstovais Stokholme“ (apie tai minėjome anksčiau). Pagal 77 puslapyje išdėstytą logiką J. Aukštuolio, 1919 m. sausio 12 d. paskirto atstovauti Lietuvai Švedijoje, diplomatinio atstovu vadinti taip pat negalime, tačiau, prieštaraudamas pats sau, autorius 82 puslapyje paskirtąjį Lietuvos at-

stovą Švedijoje J. Aukštuolį vadina „Lietuvos diplomatinio atstovu“.

Aiškumo dėlei pažiūrėkime, kas buvo rašoma to meto dokumentuose. Pirmuosiuose oficialiuose J. Aukštuolio siunčiamuose į Kauną dokumentuose (ataskaitose URM) rašoma ne „Lietuvos atstovybė Stokholme“, o „Lietuvos valstybės atstovas prie švedų karališkos valdžios“²⁹. Toks pavadinimas buvo įrašytas ir J. Aukštuolio dedamame antspau-
de. Tai autorius būtų nesunkiai pastebėjęs, jei būtų gerai išsižiūrėjęs į 86 puslapyje esančios iliustracijos užrašą viršuje „Représentant de l’Etat Lituanien auprès du Gouvernement Royal de Suède“ ir po J. Aukštuolio parašu apačioje. Tai reiškia tik viena, kad Jonas Aukštuolis buvo paskirtas reikalų patikėtinio titulu ir savo skiriamuosius raštus įteikė Švedijos URM³⁰. Autoriui greičiausiai būtų buvę aiškiau, jei rašydamas trečiąją knygos dalį būtų žvilgterėjęs į aštuntoje dalyje (p. 488) minimą faktą apie I. Šeinių paskyrimą „atstovu įgaliotiniu Lietuvos reikalams Skandinavijos valstybėse“ 1955 m. vasario 15 d. Tada būtų galėjęs mąstyti pagal analogiją.

Panašios painiavos dėl diplomatinį rangų yra ir daugiau. 245 puslapyje neteisingai įvardytas I. Šeinių rangas. Autorius kartoja Vytauto Žalio daromą klaidą³¹, vadindamas Igną Šeinių „nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru“. Iš tiesų Ignas Šeinius

buvo tik reikalų patikėtinis (*Chargé d'Affaires*) ir, nors „ministro titulo“ (t. y. nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliojoto ministro) labai siekė, 1926 m. jam jo gauti nepavyko. Išsamiau šiuos faktus yra aprašiusi J. Žėkaitė³².

Faktinių klaidų esama ir įvardijant Vytauto Gylio turėtas pareigas bei titulus (p. 351). Vytautas Gylys 1924–1926 m. buvo Lietuvos diplomatinis atstovas Kopenhagoje, o karjeros konsulas. Analogiška klaida ir su V. Gylio veikla Londone 1930–1932 metais. Ten jis buvo Lietuvos generalinis konsulas. 1934–1937 m. V. Gylys buvo reikalų patikėtinis Lietuvos atstovybėje prie Tautų Sąjungos, bet ne Klaipėdoje. Būtų labai keista, jei Lietuva savo uoste turėtų diplomatinę atstovybę.

Kai kurie autoriaus teiginiai (aštuntoje dalyje) be teisinio komentaro labai klaidina skaitytoją. 415 puslapyje teigiama, kad I. Šeinius 1940 m. „netiesiogiai vėl tapo Lietuvos diplomatinės tarnybos nariu“. Klausimas, kokių pagrindų? 433 puslapyje teigiama, kad „1944 m. liepos 11 d. Lietuvių komitetas buvo legalizuotas, siekiant jį paversti savotiška Lietuvos pasiuntinybe Švedijoje“. Vietoj tokių pareiškimų verčiau autorius būtų atlikęs nuodugnią Lietuvos diplomatų statuso ir jo kaitos Švedijoje analizę. Tada skaitytojui tikrai būtų aišku, kas turėjo teisę atstovauti, o kas „moraliniu pagrindu“ atstovavo Lietuvai ir lietuviams Švedijoje.

2. 5. Tarp Stokholmo ir Kopenhagos

Trečioje knygos dalyje (p. 97–105) autorius klaidina skaitytojus svarstydamas Spaudos biuro Stokholme perkėlimo į Kopenhagą 1919 m. motyvus. Jis teigia, kad tai rodo „besikeičiančią Lietuvos užsienio politikos kryptį“. Tai tiesa, tačiau tolimesni aiškinimai, kad biuras labai gerai dirba, kad jį gerai vertina politikai, visai ne vietoje. Iš tiesų 1919 m. viduryje ir pabaigoje buvo peržiūrima, kiek naudos teikia esamos atstovybės, o

jos (Lietuvos atstovybė Kopenhagoje ir Stokholme) jau buvo praradusios savo pagrindinę tarpininko arba ryšininko su Antantės diplomatais paskirtį ir informacijos į kitas atstovybes perdavimo funkciją³³. Tikrąsias priežastis galima įžiūrėti tik matant visą to meto politikos užsienio valstybių atžvilgiu formavimo kontekstą. Vien bandymas paaiškinti šiuos procesus žvelgiant pro siaurus dvišalius lietuviškai švediškų akinius nieko neduoda.

Trečioje dalyje (p. 118) autorius klaidina skaitytojus teigdamas, kad „atstovybė 1921 m. kovo 10 d. persikėlė į Kopenhagą“. Tą pačią klaidą kartoja 119 puslapyje. Lietuvos atstovybei Kopenhagoje buvo neformaliai perduotas Lietuvos atstovavimas Švedijoje. Niekas ir niekur atstovybės neperkėlė, ją tiesiog uždarė³⁴. Dar autorius pamiršo pasakyti, kad Lietuva apie metus laiko Švedijoje iš viso nebuvo atstovaujama, nes tik 1922 m. J. Savickis, reziduojantis Kopenhagoje, oficialiai perėmė atstovavimą Švedijoje. Klaidingų duomenų apie Lietuvos atstovybės Stokholme veiklą yra ir 151 puslapyje. Autorius teigia, kad atstovybė pradėjo veikti Stokholme 1923 m. pabaigoje. Iš tiesų tik atstovas dirbo Stokholme, o atstovybė veikti pradėjo 1924 m. pradžioje, kai ten oficialiai buvo įsteigta (nuo 1924 m. sausio 1 d.) ir gyventi persikraustė Ignas Šeinius su šeima³⁵.

2. 6. Lietuvos ir Švedijos paskirti konsulai

Tenka apgailestauti, kad R. Motuzas menkai tesusipažinęs su jau skelbta medžiaga apie Lietuvos konsulatus Skandinavijoje 1921–1940 metais (prieduose yra informacija ir apie Skandinavijos šalių konsulus Lietuvoje³⁶). Tai matyti iš jo 122–123 puslapiuose daromos išvados, kad pažadas įsteigti Švedijos konsulatą Kaune 1923 m. „šiuo laikotarpiu tai buvo svarbus pasiekimas“. Nereikėtų pamiršti, kad Švedija savo garbės konsulą Kaune pa-

skyrė 1920 metais. Tiesa, jis savo pareigas pavedė kitos šalies (Olandijos) konsului, tačiau konsulinis atstovavimas Lietuvoje, nors ir ne karjeros konsulato lygiu, buvo³⁷. Tad kažin ar tai toks svarbus pasiekimas. Kiek vėliau tekste (p. 170), kalbant apie 1923 m. rudenį Kaune surengtą parodą, minimas Švedų garbės konsulas Schimas Loeffas (tiksliau – Schimm van der Loeffas, Olandijos garbės konsulas, kuris buvo įgaliotas atstovauti ir Švedijos interesams). Tačiau nieko neminima apie karjeros konsulą ar konsulatą.

Svarbiau, mūsų manymu, šioje Švedijos konsulo paskyrimo ar nepaskyrimo situacijoje buvo suvokti, kad, kol Lietuva neturi savo **tikro** karjeros konsulato Stokholme, o garbės konsulas tapo Lietuvos atstovo Danijoje pastumdėliu (keista būtų manyti, kad šių aplinkybių švedų politikai nežinojo), tol Švedijos karjeros konsulo skyrimo tikėtis buvo neverta. Švedija, kaip ir kitos valstybės, steigė savo konsulines ir diplomatinės atstovybes naudodamasi reciprociteto principu, t. y. steigė tokio pat lygio atstovybę, kokią buvo įsteigusi atstovą siunčianti valstybė. Tad Švedija, matydama, kad Lietuva iš esmės Švedijoje 1921–1922 m. turėjo tik garbės konsulą, Lietuvoje turėjo taip pat tik garbės konsulą. F. Ahlseliui (Lietuvos garbės konsului Stokholme) savo pareigų atsisakius, Švedija apskritai nematė būtinybės steigti karjeros konsulatą (Kaune), nes jai visai pakako esamo garbės konsulo paslaugų.

Nenorėtume sutikti ir su 143 puslapyje išsakytu autoriaus teiginiu, kad 1923 m. buvo „išspręstas Švedijos konsulato Kaune įsteigimo klausimas“, nes **karjeros** konsulas tuo metu taip ir nebuvo paskirtas.

Daug netiesos pasakyta apie Švedijos konsulo Klaipėdoje skyrimą. 197 puslapyje R. Motuzas kalba apie Švedijos konsulo Klaipėdoje paskyrimą „tinkamu laiku“. Iš tiesų Švedija 1923 m. turėjo vicekonsulą Klaipėdoje Karlą Wiesę, tik jis egzekvatūrą buvo gavęs ne iš Lietuvos vyriausybės. Iš Lietuvos

vyriausybės kaip Švedijos vicekonsulas Klaipėdoje egzekvatūrą K. Wiese gavo 1926 m. rugpjūčio 7 dieną (paskirtas buvo 1926 m. liepos 6 d.)³⁸.

Kalbant apie Lietuvos konsulų Švedijoje ir Švedijos konsulų Lietuvoje skyrimus išivėlė keletas netikslumų. 187 puslapyje autorius mini E. Erlandsonui – Lietuvos garbės konsului Gėteborge – Švedijos vyriausybės suteiktus įgaliojimus pradėti eiti savo pareigas. Diplomatu turėtų būti žinoma, kad tokie „įgaliojimai“ vadinami egzekvatūra. 191 puslapyje neteisingai parašytas Švedijos konsulo Kaune vardas ir pavardė. Jis yra ne Ernestas Holgrenas, o Ernstas Holmgrenas³⁹. 288 puslapyje teigiama, kad Gėteborgo banko direktorius F. Grönwallis buvo Lietuvos garbės konsulas. Lietuva Gėteborge turėjo du garbės konsulus: Erlandą Erlandsoną ir G. A. Renkwitzą⁴⁰. F. Grönwalis buvo Švedų ir lietuvių draugijos narys, o Lietuvos garbės konsulu niekada nebuvo.

Aštuntoje knygos dalyje (p. 414) R. Motuzas pateikia Lietuvos konsulų Švedijoje veiklos po 1940 m. rugpjūčio 8 d. vertinimus ir nesutinka su šaltiniuose bei istoriografijoje esamais. Autorius nesutinka su I. Šeinaus (bei šios recenzijos autorės) nuomone, kad po sovietinės okupacijos garbės konsulai išsilakstė „kaip pelės po šluota“, ir kaip pavyzdį pateikia garbės generalinį konsulą Gėteborge Erlandą Erlandsoną. Drįsčiau priminti knygos autoriui, kad E. Erlandsonas buvo asmeniškai suinteresuotas padėti lietuviams, nes jo dukterė buvo ištėkėjusi už lietuvių K. Plonaičio. Tai jis ir pats mini knygoje 413 puslapyje. Nesąžininga būtų lyginti E. Erlandsoną su kitais garbės konsulais Danijoje, Norvegijoje, kurie asmeninio intereso padėti lietuviams neturėjo, bet padėjo jiems, nes iš tiesų liko lojalūs ir dirbo Lietuvai. Iš 11 konsulų Švedijoje lietuviams padėjo tik vienas, tad ar verta dar ginčytis, kad ne visi konsulai dingo „kaip pelė po šluota“ (p. 414), manyčiau, kad ne.

2. 7. Ko nepasakė skaitytojui R. Motuzas, kalbėdamas apie Lietuvos pripažinimą ir Lietuvos bei Lenkijos santykius?

Trečioje knygos dalyje autorius skiria nemažai dėmesio Lietuvos juridiniam pripažinimui ir Lietuvos bei Lenkijos santykiams. Skaitant tekstą matyti, kad R. Motuzas nėra įsigilinęs į Lietuvos pripažinimo ir Lietuvos bei Lenkijos santykių peripetijas, o juo labiau, – į teisinius niuansus. Dėl to tekste radosi niekuo nepagrįstų teiginių. Pavyzdžiui, 105 puslapyje teigiama, kad Lietuvą 1921 m. pripažinti buvo delsiama „dėl konflikto su Lenkija“. Jei iš tiesų Lietuvos konfliktas su Lenkija buvo kliūtis (karo padėtis tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo panaikinta tik 1927 m.), didžiosios valstybės Lietuvą *de jure* būtų pripažinusios tik 1927 metais arba visai nebūtų pripažinusios.

135 puslapyje kalbama apie 1923 m. kovo 15 d. Ambasadorių konferencijos sprendimą, nustačiusį Lenkijos sienas, tačiau ne žodžiu neužsimenama, kad Lietuva 1922 m. lapkričio 18 d. nota pati paprašė Ambasadorių konferencijos Lenkijos sienas nustatyti pagal Versalio taikos 87 straipsnį. Tiesa, ambasadoriai turėjo atsižvelgti į tam tikras sąlygas, į kurias priimdami sprendimą, deja, neatsižvelgė. Tai skaitytojui R. Motuzas turėjo pasakyti, nes be šios informacijos 211 puslapyje visiškai neaišku, kodėl Ūstenas Udenas laikėsi nuomonės, jog „Lietuva pakenkė sau prašydama Ambasadorių konferencijos nustatyti tarp jos ir Lenkijos sienas“⁴¹.

2. 8. Lietuvos neutralitetas ir ginklų pirkimas Švedijoje

Penktoje knygos dalyje (p. 312) autorius teigia, kad 1938–1940 m., Lietuvai pasirinkus neutraliteto politiką, užsakymų ginklų gamybai Švedijoje nebuvo, ir deda nuorodą į

recenzijos autorės monografijos „Skandinavija Lietuvos diplomatinėje 1918–1940 metais“ 152–153 puslapius. Tai visiškai netiesa. Tiek nurodytuose puslapiuose, tiek prieduose (7 priedas, p. 243⁴²) aiškiai matyti, kad Lietuva tiek 1938, tiek 1939, tiek 1940 m. pirko ginkluotės reikmenis Švedijoje, ir tai „tik dar kartą įrodo, kad Švedija Lietuvai 1930–1940 m. buvo ginklų užsakymų vieta“⁴³. Oficialioji švedų statistika neberodė ginklų pirkimo, o Švedijos archyvo duomenys rodė, kad 1938 m. pirktą ginkluotės už 239 534 kronas, 1939 m. – už 168 308 kronas, o 1940 m. – už 13 713 kronų⁴⁴.

2. 9. Kai nebūti dalykai tampa būti

364 puslapyje autorius, neįsigilinęs į šaltinius, teigia, kad 1939 m. kovo 28 – balandžio 1 d. Kaune buvo surengta Švedų kultūros savaitė. Iš tiesų tokia savaitė buvo planuojama rengti, tačiau įrodymų, kad ji buvo surengta, nėra. Manychiau, jog autorius dar kartą turėtų atidžiai peržiūrėti į to meto spaudoje aprašomus faktus. Galimas dalykas, kad savaitė buvo atšaukta, nes Lietuva tuo metu tikrai nebūtų turėjusi kada švęsti, nes buvo tepraėjusios vos 3 dienos, kai buvo praradusi Klaipėdą. Klaipėda buvo tas miestas, per kurį būtų turėję atvykti švedų kultūros savaitės dalyviai, o po ją jau žygiavo Hitlerio naciai.

2. 10. Kaip Švedija „gynė“ Lietuvos nepriklausomybę 1940–1990 metais

Septintojoje knygos dalyje (p. 411) yra labai įdomi Švedijos poziciją Baltijos valstybių atžvilgiu 1940–1990 m. ginanti medžiaga, kuri leidžia skaitytojui manyti, kad Švedija nepripažino Baltijos šalių inkorporavimo į Sovietų Sąjungos sudėtį *de jure*. Skandinavijos šalių istoriografija ilgus metus darbovosi norėdama įrodyti pasauliui, kad Baltijos šalių inkorporavimo į Sovietų Sąjungą jos nepripažino arba, jei ir pripažino, tai tik *de facto*. Recenzentės išanalizuota Danijos

archyvo medžiaga⁴⁵ leidžia daryti prielaidą, kad Danijos ir Norvegijos pozicija skyrėsi nuo Švedijos pozicijos, kuri buvo pakankamai aiški – nėra Baltijos valstybių, yra tik Baltijos problema. Tai patvirtina švedų istoriografija⁴⁶. 1940 m. lapkričio 6 d. švedai notoje Sovietų Sąjungai paaiškino, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos prijungimas prie Sovietų Sąjungos buvo savanoriškas ir Švedijos vyriausybė pripažino visus iš to išplaukiančius pasikeitimus, reiškė inkorporavimo *de facto*, kaip cesijos akto, pripažinimą ir tarptautinės diskusijos pabaigą⁴⁷. Inkorporavimo pripažinimas *de jure* įvyko 1941 m. gegužės 30 d. po Švedijos ir Sovietų Sąjungos sutarties dėl „abipusių ekonominių pretenzijų Lietuvai, Latvijai ir Estijai“⁴⁸. Palyginti su Švedija, Danijos pozicija ilgiausiai buvo neaiški. Tiek Danija, tiek Norvegija Baltijos šalių inkorporavimą į Sovietų Sąjungą pripažino tik *de facto*, todėl ir atkurti santykius su Lietuva sekėsi nepalyginamai lengviau.

Lietuvos skaitytojui turėtų būti mažiausiai aišku, kodėl Lietuvos diplomatas, kuris turėtų atstovauti Lietuvos pozicijai, taip uoliai bando pateisinti švedus. Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas Stasys Antanas Bačkis savo atsiminimuose labai aiškiai yra pasakęs, kad „Švedija **pripažino** Baltijos valstybių inkorporaciją į Sovietų Sąjungą“⁴⁹. Ne Lietuvos diplomato darbas švedus teisinti.

Aštuntoje dalyje bene didžiausias trūkumas, kad nematyti oficialiosios Švedijos pozicijos Baltijos valstybių atžvilgiu. Perskaičius tekstą šia tema nieko neišmanančiam skaitytojui susidaro įspūdis, kad Švedija ir po 1940 m. okupacijos ir aneksijos pripažino Lietuvos diplomatą Švedijoje, nuolat ir be paliovos gynė Lietuvos interesus.

2. 11. Politinės klaidos, kurių niekada neturėtų daryti Lietuvos diplomatai

516 puslapyje autorius, lygindamas 1989 m. lapkričio 8–12 d. Švedijos URM vizitą į Baltijos šalis su Švedijos URM vizitu į Lietuvą 1937 metais, daro labai didelę politinę klaidą, kuria labai greitai netruks pasinaudoti Rusijos istorikai, aiškindami, kad Lietuvos SSR yra nepriklausomos Lietuvos teisių perėmėja. 1937 metais Švedijos ministras vyko į nepriklausomą Lietuvą, o 1989 m. vyko į okupuotą kraštą – Lietuvos SSR. Tai du skirtingi dalykai. Jų sugretinimas į vieną eilę sako tik viena, kad autorius nesupranta, kad Lietuvos SSR užsienio reikalų ministerija atstovavo **okupanto** (t. y. sovietų) interesams.

Devintoje knygos dalyje, recenzijos autorės manymu, labai svarbu buvo skaitytojui pasakyti, kad ne Lietuva 1990 m. buvo dvišalių santykių užmezgimo iniciatorė, o Švedija. Ne Lietuvai reikėjo Švedijos palankumo, o Švedija siekė „sušildyti“ (p. 524) ir „normalizuoti“ (p. 525) santykius su Lietuva bei „pakeisti Švedijos pabaltijiečiams nepalankią užsienio reikalų politiką“ (p. 521). Tuo būtų parodytas **esminis skirtumas** tarp situacijos 1917–1918 m. ir 1990 m. 1917–1918 m. Lietuvai reikėjo Švedijos paramos, o 1990 m. Švedija prašė „leisti atidaryti Vilniuje Švedijos konsulato Leningrade padalinį“. Tačiau tik Vytautas Landsbergis suvokė, kad tai būtų pakartotinis Lietuvos okupacijos pripažinimas (p. 524), juk tai būtų **Švedijos konsulato, įsteigto Sovietų Sąjungoje (ne Lietuvoje), padalinys**. Kitaip tariant, sovietai būtų turėję dar vieną argumentą teisinėje diskusijoje, jei tokia būtų kilusi.

Baigiamosios pastabos

Išsiaiškinus knygos sąrangą, jos koreliaciją su chronologija, periodizacija ir knygos pavadinimu, akivaizdu, kad knyga peržengia savo nagrinėjamo objekto chronologiją mažiau siai kokiais trimis tūkstančiais metų. Iš tiesų knyga turėjo apimti lietuvių veiklą Švedijoje nuo 1915 metų, kai atvyksta Lietuvių draugijos atstovai/įgaliotiniai į Stokholmą, ir baigtis 2011 metais, kada baigta rašyti ši knyga. Chronologinių rėmų peržengimas privertė autorių gilintis į tuos laikotarpius, kurie reikalauja nuodugnesnių istorinių žinių ir terminijos įvaldymo. Dėl to radosi terminijos ir kitų faktinių klaidų. Tam tikrų laikotarpių Lietuvos ir Švedijos santykių tyrimų stoka pakenkė teksto loginei struktūrai, o tiksliau, jis liko nestruktūruotas, tik sudėliotas chronologine seka ir sukonstruotas remiantis vienu iš seniausių klijų ir žirklių metodu.

Knygos išliekamąją vertę lemia iš esmės du dalykai – pirmas – naujos, iš Švedijos karališkojo archyvo bei kitų tyrėjams mažiau prieinamų archyvų, medžiagos panaudojimas tekste ir antras – didelės apimties isto-

rinės medžiagos sutelkimas vienoje vietoje, sudarantis galimybę Lietuvos ir Švedijos santykiais besidomintiems asmenims apie juos sužinoti perskaičius vos vieną knygą.

Išnagrinėjus autoriaus knygoje padarytas klaidas, netikslumus bei nebūtus dalykus galima būtų padaryti keletą išvadų. Pirma, autorius diplomatas, imdamasis rašyti diplomatinio atstovavimo istoriją, turi puikiai išmanyti su diplomatija susijusius terminus, jų nepainioti ir neklaidinti skaitytojų kalbėdamas apie tai, ko nebuvo. Antra, autoriui diplomatui privalu gerai išmanyti pagrindinių Lietuvos užsienio politikos problemų (Vilniaus ir Klaipėdos) istoriją ir juridinio pripažinimo niuansus, kad bet kada galėtų atsikirsti savo oponentui. Trečia, autorius diplomatas turi gerai pasverti, ar jo pasakytas teiginys ar vertinimas nepadarys žalos Lietuvai.

Apibendrinami visas recenzijoje išakytas mintis ir pastebėjimus galėtume autoriui diplomatui Remigijui Motuzui palinkėti ateityje garbingai atstovauti **Lietuvos interesams** ir būti „sektinu pavyzdžiu Lietuvos diplomatinės praktikos“.

Nuorodos

1. Radzevičienė S. Išskirtinė knyga apie Lietuvos diplomatinę Švedijoje, *Istorija*, t. 83, nr. 3. Prisijungimas per internetą: http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=395%3Aasigut-radzeviciene-iskirtin-knyga-apie-lietuvas-diplomatij-v-edijoje&catid=23%3Aistorija83&Itemid=385.
2. Pratarmėje istoriografija neatskirta nuo šaltinių ir literatūros kūrinių.
3. Vaidoto Mažeikos monografijoje, remiantis Danijos archyvų medžiaga, išsamiai atskleista, kaip buvo derinama Skandinavijos valstybių politika Baltijos valstybių atžvilgiu. Iš jos buvo daug galima sužinoti ir apie Švedijos politiką Lietuvos atžvilgiu. Žr. Mažeika V. *Danijos santykiai su Lietuva 1918–1940 metais*, Vilnius: LII, 2002.
4. Janina Žekaitė išleido net dvi monografijas, skirtas Lietuvos diplomatomis Švedijoje – I. Šeiniui ir J. Savickiui. Žr. Žekaitė J. *Jurgis Savickis*, Vilnius: Pradai, 1994; Žekaitė J. *Ignas Šeinius*, Vilnius: LLTI, 1999.
5. „Valstybės pripažinimu *de facto* laikomas sąlyginis, bet negalutinis įsisteigusios valstybės ar jos vyriausybės pripažinimu. Su tokia valstybe diplomatiniai santykiai palaikomi tik skiriant įgaliotinius, bet diplomatinę atstovų neskiriama“, p. 77.
6. Iki 1919 m. sausio pabaigos Lietuva apskritai nebuvo valstybė. Valstybe ir tarptautinės teisės subjektu ji tampa 1919 m. sausio pabaigoje.

7. Grigaravičiūtė S. *Skandinavija Lietuvos diplomatiijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saula-brolis, 2002, p. 84–222.
8. 1934 m. Jungtinių Tautų dar nebuvo. Ši orga-nizacija įkurta tik 1945 metais.
9. Bronius Makauskas vadinamas „įžymiu Lie-tuvos istoriku“ (p. 23).
10. Adolfas Šapoka vadinamas „vienu iš popu-liariausių ir kūrybingiausių Lietuvos istorikų“ (p. 28).
11. Česlovas Laurinavičius vadinamas „žymiu istoriku“ (p. 208).
12. 114 puslapyje, po teiginio, kad atlikta istori-ografijos analizė, nuoroda dedama į periodinį leidinį „Lietuva“.
13. Iki šiol apie tai buvo užsiminusi tik Janina Žekaitė. Žr. Žekaitė J. *Ignas Šeinius*, Vilnius, 1999, p. 125.
14. Grigaravičiūtė S. Atstovavimo Lietuvai Skandinavijos šalyse problemų svarstymai Lietuvos Respublikos Seime 1920–1927 metais, *Parlamento studijos*, 2005, nr. 3, p. 33–51.
15. Grigaravičiūtė S. *Lietuvos konsulatai Skan-dinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU lei-dykla, 2007, p. 85–87.
16. Iki šiol buvo žinoma tik Lietuvos centrinia-me valstybės archyve prieinama informacija.
17. Visos kitos versijos perpasakotos iš recenzijos autorės monografijos „Skandinavija Lietuvos diplomatiijoje 1918–1940 metais“ (p. 84–87).
18. Žekaitė J. *Ignas Šeinius ...* p. 127; Grigara-vičiūtė S. Sprendimas tarptautiniuose santy-kiuose: teorija ir praktika (Istoriko atsakomy-bės aspektu), *Istoriko atsakomybė*. Straipsnių rinkinys, Vilnius, 2002, p. 41.
19. *Lietuvių etnogenezę*, Vilnius: Mokslas, 1987. 254 p.; Girininkas A. *Baltų kultūros ištakos*, Vilnius, 1993; Girininkas A. *Baltų kultūros iš-takos II*, Klaipėda, 2011.
20. 81 puslapyje neteisingai nurodyta J. Aukš-tuolio („kaip Draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti Centro komiteto atstovas“) atvyki-mo į Švediją data. Draugijos pavadinimas taip pat netikslus. Ji turėtų būti vadinama Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpiti.
21. [Įvadinis straipsnis]. *Lietuvių balsas*, 1915, gruodžio 25, nr. 29, p. 1.
22. Grigaravičiūtė S. *Skandinavija Lietuvos di-plomatijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saula-brolis, 2002, p. 37.
23. Yčas M. *Atsiminimai. Nepriklausomybės ke-liais*, 1990. 2-as leid., t. 2, p. tarp 176 ir 177.
24. Apie J. Aukštuolio atsiuntimą autorius kal-ba 56 puslapyje prieštaraudamas pats sau.
25. Pivoras S. Juozas Gabrys, Karlas Lindhage-nas ir lietuvių – švedų ryšiai XX a. pradžioje, *Is-torija*, t. 74. Prieiga per internetą: <http://www.istorijoszurnalas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=193&Itemid=61>.
26. Grigaravičiūtė S. *Skandinavija Lietuvos di-plomatijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saula-brolis, 2002, p. 44.
27. Grigaravičiūtė S. 1918 m.: sausio 3 ir vasario 16 Lietuvos istorijoje, *Istorija*, 1998, t. 38, p. 58.
28. Gaigalaitė A. Lietuvos Tarybos diplomatija. Mokslinės konferencijos *Iš Lietuvos diplomati-jos istorijos* medžiaga, Kaunas, 1994, p. 22–38.
29. 1919 m. vasario 5 d. J. Aukštuolio raštas URM, LCVA, f. 923, ap. 1, b. 39, l. 80–83.
30. Atsakymą į klausimą, ar J. Aukštuolį gali-me vadinti diplomatinio atstovu, paliksime tarptautinės teisės specialistams. Mūsų ma-nymu, – galime.
31. Žalys V. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*, I tomas, Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 493.
32. Žekaitė J. *Ignas Šeinius*, Vilnius: LLTI, 1999, p. 125.
33. Grigaravičiūtė S. *Skandinavija Lietuvos di-plomatijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saula-brolis, 2002, p. 63, 66.
34. Tame pačiame pastate uždarius atstovy-bę pradėjo veikti Lietuvos konsulatas Stok-holme.
35. Grigaravičiūtė S. *Skandinavija Lietuvos di-plomatijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saula-brolis, 2002, p. 98.
36. Grigaravičiūtė S. *Lietuvos konsulatai Skan-dinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU lei-dykla, 2007, p. 188–198.

37. Grigaravičiūtė S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU leidykla, 2007, p. 192–194.
38. Grigaravičiūtė S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU leidykla, 2007, p. 195.
39. Grigaravičiūtė S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU leidykla, 2007, p. 170.
40. Grigaravičiūtė S. *Lietuvos konsulatai Skandinavijoje 1921–1940 metais*, Vilnius: VPU leidykla, 2007, p. 182.
41. 1922 m. lapkričio 18 d. Lietuva prašė Ambasadorių konferencijos nustatyti Lenkijos sieną remiantis Versalio 87 straipsniu ir pridūrė, jog tai darydami ambasadoriai atsižvelgtų į 1920 m. spalio 7 d. pasirašytą Suvalkų sutartimą ir G. N. Curzono nustatytą liniją. Žr. Grigaravičiūtė S. *Skandinavijs Lietuvos diplomatijoje ...* p. 120. Kai Ambasadorių konferencija sprendimą (kurio prašė Lietuva) priėmė (1923 m. kovo 15 d. atiduodama Vilnių ir Vilniaus kraštą Lenkijai), Lietuva jo nepripažino.
42. Grigaravičiūtė S. *Skandinavijs Lietuvos diplomatijoje ...* p. 243.
43. Grigaravičiūtė S. *Skandinavijs Lietuvos diplomatijoje ...* p. 153.
44. Grigaravičiūtė S. *Skandinavijs Lietuvos diplomatijoje ...* p. 153.
45. Grigaravičiūtė S. Udenrigs-Ministeriet Akter on Latvians' activities in Denmark in 1946–1972, *Vēsture: avoti un cilvēki. Proceedings of the 17th International Scientific Readings. History XI*, Daugavpils: Saule, 2009, p. 116–123.
46. Gerner Kristian. Between Sweden und Russia: the Baltic rimland, *Journal of Baltic studies*, 1986, vol. XVII/3, p. 194–206.
47. Kangeris Karlis. Die Baltikum im Rahmen der schwedisch-sowjetischen Beziehungen in der Zwischenkriegszeit, *Studie Baltica Stockholmensia*, Uppsala, 1991, vol. 8, S. 364.
48. Kangeris Karlis. Die Baltikum im Rahmen der schwedisch-sowjetischen Beziehungen in der Zwischenkriegszeit, *Studie Baltica Stockholmensia*, Uppsala, 1991, vol. 8, S. 364.
49. Bačkis S. A. Lietuvos diplomatinė tarnyba (1940 06 15–1990 03 11), *Istorija*, 1997, t. 36, p. 10.

Lietuvos Respublikos (LR) Prezidentė ir lietuvių išeivija

2011 m. rugsėjo 22 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 66-osios sesijos debatuose Niujorke dalyvaujanti LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus Bano Kimoono surengtų darbo pietų metu Lietuvos ir pasaulio aktualijas aptarė su Austrijos, Ukrainos, Čekijos, Kazachstano, Kirgizijos, Mongolijos, Latvijos ir Estijos prezidentais, taip pat kalbėjosi su JAV Prezidentu Baracku Obama ir valstybės sekretore Hillary Clinton.

2011 m. rugsėjo 28 d. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė įteikė skiriamuosius raštus Lietuvos nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui Švedijos Karalystėje Eitvydui Bajarūnui. Prezidentė pabrėžė, kad aktyvus regioninis bendradarbiavimas, geri ir stiprūs santykiai su šiaurės valstybėmis yra viena pagrindinių Lietuvos užsienio politikos krypčių. 48 metų E. Bajarūnas darbą Užsienio reikalų ministerijoje pradėjo 1994 metais. Per savo diplomatinę karjerą ambasadorius dirbo patarėju Lietuvos misijoje prie NATO Briuselyje, vadovavo URM Užsienio politikos planavimo skyriui bei dvišalių santykių ir Europos šalių departamentams. 2005–2008 m. diplomatas ėjo Lietuvos gene-

ralinio konsulo pareigas Sankt Peterburge. Prieš paskiriamas į Stokholmą, E. Bajarūnas dirbo Užsienio reikalų ministerijos politikos direktoriumi. Lietuvos ir Švedijos diplomatiniai santykiai atkurti 1991 m. rugpjūčio 28 dieną. Diplomatas yra penktasis Lietuvos ambasadorius Švedijoje.

2011 m. spalio 7 d. Oficialaus vizito į Kazachstaną išvykusi LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė lietuvių moterų tremties vietoje – lageryje ALŽIR (Akmolinskij lager žon izmenikov rodiny – Akmolinsko Tėvynės išdavikų žmonių lageris) atidengė atminimo akmenį. Po ceremonijos įvyko Prezidentės susitikimas su Kazachstano lietuvių bendruomene. Lietuvos vadovė pabrėžė, jog istorinė atmintis, tremtyje kentėjusių ir žuvusių žmonių likimai yra patriotiškumo, tautos vienybės ir taurumo pamoka, kurią privalome perduoti ateities kartoms. Ceremonijos išvakarėse su Kazachstano Prezidentu Nursultanu Nazarbajevu susitikusi valstybės vadovė sutarė, kad Kazachstanas perduos Lietuvai lietuvių tremtinių bylų archyvą. Po ceremonijos susitikusi su Kazachstano lietuvių bendruomenės atstovais Prezidentė pabrėžė, kad jie yra svarbi mūsų tautos dalis. Šalies vadovė padėkojo jiems už lietuviybės puoselėjimą. Kazachstane gyvena apie 6 tūkstančius lietuvių. Daugelis jų – lie-

tuvių tremtiniai ir jų palikuonys. Taip pat yra neseniai atvykusių lietuvių dirbti šios šalies bendrovėse ir įgyvendinti tarptautinių projektų. Šiuo metu veikia dvi lietuvių organizacijos – Karagandos visuomeninis susivienijimas „Lituanika“ ir Almatos lietuvių kultūros draugija „Aidas“.

2011 m. lapkričio 20 d. Tęsdama Atvirų erdvių renginius, Prezidentūra miesto gyventojus ir svečius pakvietė į parodą „Lugano ežero pakrančių menininkų palikimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“. Kelis šimtus metų dešimtys Šveicarijos menininkų dirbo ir kūrė LDK, palikdami gilius iki šiol išlikusius pėdsakus bene pusšimtyje vietovių. Paroda yra dalis projekto „Lietuva–Šveicarija: atstatant šimtmečius trukusį ekonominį ir kultūrinį bendradarbiavimą“.

2011 m. gruodžio 16 d. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė susitiko su Baltarusijoje veikiančių lietuviškų Peleos ir Rimdžiūnų mokyklų mokiniais bei jų mokytojais. Šalies vadovės teigimu, lietuvių bendruomenės ir mokyklos Baltarusijoje yra pagrindiniai lietuviybės centrai, saugojantys ir puoselėjantys savo kalbą, kultūrą ir papročius. Pasak Prezidentės, pavasarį įsigaliosiantis supaprastintas pasienio judėjimas Baltarusijoje gyvenantiems lietuviams suteiks daugiau galimybių palaikyti ryšius su tėvyne, aplankyti artimuosius bei pasisemti lietuviškos kultūros. Jau tradiciniameu tapusiame kasmečiame kalėdiniame susitikime Prezidentė taip pat domėjosi svarbiais lietuvių bendruomenei klausimais. Šalies vadovė Baltarusijos lietuviams palinkėjo šviesių ir prasmingų artėjančių švenčių, o vaikams, tęsdama „Knygų Kalėdų“ akciją, padovanojo lietuviškų knygų. Lietuviškų mokyklų mokiniai Prezidentei įteikė naminės duonos ir savo bei mokytojų nuotrauką.

2012 m. sausio 11 d. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė įteikė skiriamuosius raštus Lietuvos Respublikos nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui, Lietuvos nuolatiniam atstovui prie ESBO Giedriui Čekuoliui. Pre-

zidentės teigimu, Lietuvos pirmininkavimas ESBO sėkmingai praėjo, tačiau mūsų valstybės darbai šioje organizacijoje nesibaigė. Visus 2012 metus Lietuva priklausys ESBO trejetui, kurį, be šiuo metu pirmininkaujančios valstybės, sudaro praėjusiais metais pirmininkavusi ir ateinančiais metais pirmininkausianti valstybės. Taigi šiemet Lietuvos atstovų ESBO uždavinys – užtikrinti pirmininkavimo metu nuveiktų darbų tęstinumą. G. Čekuolis yra dirbęs įvairiuose Užsienio reikalų ministerijos padaliniuose, ėjęs Lietuvos ambasadoriaus pareigas Ispanijoje, Prancūzijoje, taip pat Tunise, Maroke ir Andoroje.

2012 sausio 16 d. LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė įteikė skiriamuosius raštus Lietuvos Respublikos nepaprastajam ir įgaliotajam ambasadoriui Rusijos Federacijoje Renatui Norkui. Prezidentės teigimu, Rusijos vaidmuo reikšmingas tiek regioniniu, tiek globaliu lygmeniu, tad naujam ambasadoriui tenka labai atsakingos pareigos atstovaujant Lietuvai šioje šalyje. Prieš paskyrimą į Rusiją Renatas Norkus ėjo Lietuvos nuolatinio atstovo prie Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos pareigas. Anksčiau diplomatas dirbo įvairiuose Užsienio reikalų ir Krašto apsaugos ministerijų padaliniuose, taip pat Lietuvos atstovybėje JAV bei misijoje prie NATO. 2003 m. R. Norkus apdovanojtas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi.

2012 sausio 23 d. LR Prezidentūroje žinomi visuomenės, kultūros veikėjai, jaunimo organizacijų, verslo ir valdžios atstovai pristatė vasarą įvyksiantį pasaulio lietuvių jaunimo susitikimą. Šalies vadovės Dalios Grybauskaitės globojamas pasaulio lietuvių jaunimo susitikimas įvyks 2012 m. liepos 12–15 dienomis. Planuojama, kad jame dalyvaus per 3000 žmonių iš viso pasaulio. Pasak Prezidentės, šis įvykis padės visame pasaulyje ir Lietuvoje gyvenančius jaunos žmones sujungti vienam tikslui – bendraujant ir bendradarbiaujant kurti geresnę Lietuvą.

Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės ir institucijų prie LRV santykiai su lietuvių išėivija

2011 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Užsienio lietuvių departamento direktorius Arvydas Daunoravičius susitiko su Kaliningrado srities švietimo ministre Anastasija Chrebtova. Susitikime Kaliningrade žadėta pagerinti Lietuvos mokytojų padėtį. A. Daunoravičius informavo ministrę, kad Lietuvai didelį susirūpinimą kelia problemos, nuolat išylančios Kaliningrado srityje dirbantiems lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojams iš Lietuvos. Pagrindiniai sklandaus lituanistinio švietimo organizavimo trukdžiai yra Rusijos vizų gavimas ir sienų kirtimas bei leidimų būti pasienio teritorijoje panaikinimas. Užsienio lietuvių departamento direktorius A. Chrebtovai taip pat pasiūlė apsvarstyti galimybę lietuvių kalbai Kaliningrado srities švietimo įstaigose suteikti pasirenkamosios užsienio kalbos statusą.

2011 m. spalio 3 d. Už tarptautinio lygio mokslo pasiekimus ir bendradarbiavimą su Lietuva buvo apdovanoti trys užsienio lietuviai. Mokslo premijas gavo JAV gyvenantys edukologas Vytautas J. Černius, radiotechnikos inžinierius Arvydas Klierė ir istorikas Saulius A. Sužiedėlis. Premijomis siekiama paskatinti užsienyje dirbančius lietuvių mokslininkus būti Lietuvos mokslo ambasadoriais ir su iškiliais lietuvių kilmės mokslininkais supažindinti Lietuvos visuomenę. Edukologas, psichologas Vytautas J. Černius, Templio universiteto (*Temple University*) profesorius emeritas, apdovanojamas už indėlį plėtojant pedagoginę psichologiją ir mokslo pasiekimų sklaidą Lietuvoje. Kalifornijos technologijos universiteto tyrėjas, radiotechnikos inžinierius dr. Arvydas Klierė

premijos nusipelnė už pasiekimus kosminės erdvės tyrimų srityje ir bendradarbiavimą su Lietuvos mokslininkais. Istorikas, genocido tyrėjas Saulius A. Sužiedėlis, Milersvilio universiteto (*Millersville University*) profesorius emeritas, įvertintas už mokslo pasiekimų ir patirties sklaidą. Švietimo ir mokslo ministerija iškiliausiems užsienyje gyvenantiems lietuviams mokslo premijas skiria jau penktus metus. Iki šiol premijas yra gavę penkiolika mokslininkų. Premijų tikslas – skatinti išėivijos mokslininkus puoselėti lietuviybę ir siekti, kad jie garsintų Lietuvą, palaikytų glaudžius ryšius su Lietuvos mokslo bendruomene, aktyviai dalyvautų užsienio lietuvių bendruomenių veikloje. Mokslo premijos dydis – 13 tūkst. litų.

2011 m. spalio 13 d. Lietuvos ambasadorius Portugalijoje Algimantas Rimkūnas Albufeiros mieste oficialiai atidarė Lietuvos konsulatą pietiniame Portugalijos regione Algarvėje, kuriam vadovauja Lietuvos garbės konsulas Carlosas Sousa e Silva, kuris taip pat yra Albufeiros miesto tarybos pirmininkas. Tai jau antrasis Lietuvos garbės konsulas Portugalijoje. Nuo 2010 m. Lietuvos konsulas Vidurio ir Šiaurės regionuose, vadovaujamas garbės konsulo Jorges Antaso De Barroso, reziduojančio Vizėjaus mieste. Atidarymo ceremonijoje A. Rimkūnas atkreipė dėmesį, kad konsulato atidarymas Albufeiroje vyksta tuo metu, kai pažymimas Lietuvos ir Portugalijos diplomatinių santykių atkūrimo 20-metis. Jis pabrėžė, kad Portugalija niekada nepripažino Lietuvos aneksijos, ir sakė tikįs, kad garbės konsulato atidarymas prisidės prie Lietuvos ir turizmu bei žemės ūkiu garsėjančio Algarvės regiono ryšių plėtojimo, paskatins abipusį turizmą.

2011 m. spalio 22 d. Seimo Pirmininkė Irena Degutienė pasveikino dvidešimtmetį mininčią Maskvos lietuvių kultūros draugiją. Seimo Pirmininkė reiškė viltį, kad Maskvos lietuvių tarpusavio bendravimas ir toliau

remsis pagarba ir pasitikėjimu, o prireikus – paguodos žodžiu ir ištiesta pagalbos ranka.

2011 m. lapkričio 12 d. Su darbo vizitu Jungtinėje Karalystėje viešintis užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis atidarė naująją Lietuvos ambasados Londone pastatą. Ambasada įsikūrė centriniame Londono rajone Vestminsteryje, netoli parlamento ir kitų valstybės valdžios institucijų. Čia taip pat įsikėlė Turizmo informacijos centras, skirtos patalpos lietuvių bendruomenei. Į iškilmingą atidarymą susirinkusiems svečiams – britų pareigūnams, verslo ir kultūros veikėjams, Londono diplomatinio korpuso ir Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenės atstovams – Klaipėdos universiteto ansamblis „Žuvėdra“ pademonstravo nuotaikingą Lotynų Amerikos šokių programą. Naująją pastatą ambasados reikmėms nutarta įsigyti 2007 metais. Tuo metu Užsienio reikalų ministerijai vadovavo Petras Vaitiekūnas. Buvo konstatuota, kad senasis namas blogos būklės, neatitinka Šengeno teisyno reikalavimų bei ambasados poreikių, jo pertvarkyti ekonomiškai neapsimoka. Pastato trūkumai ypač išryškėjo Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, kai itin išaugo ambasadoje apsilankančių Lietuvos piliečių skaičius. Apie 1,5 tūkst. kvadratinį metrų ploto naujasis pastatas nupirktas 2007 m. už 60 mln. litų, lėšos buvo skirtos iš Vyriausybės investicijų programos. Rekonstrukcija pradėta pernai rugsėjį, darbų vertė – apie 11,7 mln. litų. Šias išlaidas planuojama padengti pardavus senąjį 843 kvadratinį metrų ploto pastatą. Naujosiose patalpose įrengtos erdvios interesantų aptarnavimo salės, sumontuota elektroninė klientų srautų valdymo sistema, yra liftas neįgaliesiems, erdvūs pokalbių kambariai, užtikrinta reikiama įslaptintos informacijos apsauga. Nuo šiol bus sparčiau priimami ir tvarkomi Lietuvos ir užsienio piliečių dokumentai – konsulinėms paslaugoms teikti vietoje anksčiau buvusių dviejų langelių įrengti septyni.

2011 m. gruodžio 5 d. Nuolatinė atstovybė prie Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) minėjo Lietuvos įstojimo į UNESCO dvidešimtmetį ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 100-ąsias mirties metines. Ta proga UNESCO būstinėje Paryžiuje buvo pristatyta M. K. Čiurlionio paveikslų reprodukcijų ir nuotraukų paroda siekiama tarptautinei auditorijai atskleisti kosmopolitišką ir įvairiapusę šio lietuvių kompozitoriaus, dailininko ir fotografo kūrybą. Parodos atidaryme dalyvavo Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis, užsienio valstybių diplomatai, UNESCO darbuotojai, Lietuvos garbės konsulai Prancūzijoje, lietuvių bendruomenės atstovai.

2012 m. sausio 28 d. Lietuvos ambasadorius Jungtinėje Karalystėje Oskaras Jusys Maskate įteikė skiriamuosius raštus Omano vadovui sultonui Qaboosui bin Saidui Al Saidui. Nuo skiriamųjų raštų įteikimo akimirkos Lietuvai Omane atstovaujama per Lietuvos ambasadą Jungtinėje Karalystėje. Lietuvos ir Omano bendradarbiavimas pastaraisiais metais suintensyvėjo – nuo 2010 m. vyksta reguliarios šalių užsienio reikalų viceministrų konsultacijos, 2010 m. balandžio mėnesį darbą pradėjo Lietuvos garbės konsulas Maskate Aneesas Issa Al Zadjali, rengiamos tarptautinės sutartys dėl investicijų skatinimo ir oro susisiekimo. Lietuvos ir Omano diplomatiniai santykiai užmegzti 1992 m. rugsėjo 22 d.

2012 m. vasario 13 d. Prancūzijos kultūros ministerijoje Lietuvos ir Prancūzijos kultūros ministrai A. Gelūnas ir F. Mitterranda's, pasidžiaugę sėkmingai prasidėjusiu šalių bendradarbiavimu kultūros srityje, paskelbė renginių ciklo „Kelionė į Lietuvą“ (*Voyage en Lituanie*) pradžią.

Prancūzijos kultūros atstovams, diplomatom, Lietuvos senosios ir naujosios kartos išeivijos atstovams pristatyta programa, kurioje – Lietuvos istorijos, šiuolaikinio meno ir medijų, literatūros, kino renginiai.

Renginį pratęsusi Mūza Rubackytė atliko tris M. K. Čiurlionio preliudus ir F. Schuberto bei F. Listo „Girių karalių“. Svečiams taip pat pristatytas Lietuvos kulinarinis paveldas buvo puikiai įvertintas senas ir turtingas šios srities tradicijas turinčioje šalyje.

2012 m. vasario mėn. Lietuvos atstovybės Europoje ir už jos ribų organizavo iškilmingus Valstybės atkūrimo dienos minėjimui skirtus renginius. Priėmimuose, koncertuose ir kitokio pobūdžio šventiniuose renginiuose aktyviai dalyvavo užsienio valstybėse gyvenantys lietuviai, aukšti užsienio šalių vyriausybių, parlamentų, kitų valstybinių institucijų atstovai, iškilūs verslo, kultūros bei meno veikėjai, asmenys, nusipelnę Lietuvos valstybei ar prisidėję prie glaudžių dvišalių santykių puoselėjimo. Lietuvos ambasadoje Dubline vasario 15 dieną surengtame iškilmingame Valstybės atkūrimo dienos minėjime dalyvavo Airijos parlamento ir vyriausybės nariai, visuomenės veikėjai, diplomatinio korpuso ir Airijos lietuvių organizacijų atstovai. Lietuvos ambasadorius Airijoje Vidmantas Purlys pažymėjo, kad panaši Lietuvos ir Airijos istorinė patirtis siekiant nepriklausomybės ir demokratinį vertybių įtvirtinimo yra patikimas pagrindas bendram veikimui abiem valstybėms rengiantis pirmininkauti Europos Sąjungos Tarybai 2013 metais. Minint Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, vasario 15-ąją Rumunijos užsienio reikalų ministerijoje vyko knygų „Lietuvos istorija“ rumunų kalba (autoriai: Silviu-Marianas Miloiu, Florinas Anghelis, Veniaminas Ciobanu, Zigmantas Kiaupa) ir „Lietuvos ir Rumunijos santykiai. Diplomatiniai dokumentai (1919–1944)“ rumunų, lietuvių ir anglų kalbomis (autoriai: S. M. Miloiu (koordinadorius), F. Anghelis, Dalia Bukelevičiūtė, Alexandru Ghiša, Ramojus Kraujelis, Bogdan-Alexandru Schiporas) pristatymas. Renginyje už nuopelnus plėtojant Lietuvos ir Rumunijos kultūrinius ir istorinius ryšius Lietuvos Respublikos užsienio reikalų minis-

terijos garbės ženklą „Lietuvos diplomatijos žvaigždė“ apdovanotas knygų bendraautoris, Targovištės Valakijos universiteto profesorius, Rumunijos, Baltijos ir Šiaurės šalių studijų asociacijos prezidentas S. M. Miloiu. Naujai paskirtas Lietuvos ambasadorius Rusijoje Renatas Norkus vasario 15-osios vakarą Valstybės atkūrimo dienos proga sveikino gausiai ambasadoje Maskvoje susirinkusius svečius. Šventę papuošė čia atidaryta jauno lietuvių dailininko Solomono Teitelbaumo tapybos darbų paroda. Lietuvos ambasada Ispanijoje vasario 15 dieną surengė jaunos lietuvių pianistės Paulinos Dūmanaitės koncertą, kuriame skambėjo kompozitoriaus Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir kitų autorių kūriniai. Lietuvos atstovybės Liublianoje vasario 16 dieną organizuotame priėmime svečiai turėjo unikalią progą savo akimis pamatyti ypatingą eksponatą – „Mappa mundi“ („Pasaulio žemėlapis“) pergamento fragmentą, kuriame greta kitų miestų ir pilių XIV amžiaus pabaigoje schemiškai pavaizduotas Vilnius. Tai seniausias žinomas Lietuvos sostinės atvaizdas. Fragmentas saugomas Slovėnijos Respublikos archyvuose. Vasario 16-osios proga sveikindamas susirinkusiuosius Aramo Chačaturiano namuose-muziejuje Jerevane, Lietuvos ambasadorius Giedrius Apuokas pažymėjo sėkmingą Armėnijos ir Lietuvos santykių plėtrą, ypač pabrėždamas kultūrinių ryšių suaktyvėjimą. Šia proga jaunosios atlikėjos iš Armėnijos Diana Mesropyan (smuikas) ir Anahita Arushanyan (fortepijonas) atliko Balio Dvariono kūrinius. Lietuvos ambasada Baltarusijoje 94-ąsias valstybės atkūrimo metines pasitiko vasario 16 dieną Baltarusijos nacionaliniame muziejuje surengtais Renesanso laikų šokiais ir dainomis, pritraukusiomis gausų būrį lietuvių bendruomenės, Baltarusijos valdžios, diplomatinio korpuso, meno, inteligentijos ir žiniasklaidos atstovų. Šia proga susirinkusiesiems buvo pristatytas iš Lietuvos dailės muziejaus atvežtas Valentino Vankavičiaus

tapytas vieno turtingiausių bei įtakingiausių savo meto žmonių visoje buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje Vaitiekaus Puslovskio (1762–1833) portretas. Gruzijoje iškilmingas minėjimas surengtas vasario 16 dieną Tbilisio nacionaliniuose jaunimo rūmuose, kuriuose 1918 m. vykusiam Transkaukazo Seime Gruzijos atstovai paskelbė savo šalies nepriklausomybę. Į renginį surinkusius Gruzijos parlamento, Užsienio reikalų ministerijos, kitų ministerijų, vietos savivaldybių, diplomatinio korpuso atstovus, lietuvių bendruomenių narius ir kitus garbingus svečius pasveikino Lietuvos ambasadorius Gruzijoje Jonas Paslauskas ir Gruzijos vicepremjeras, Europos ir euroatlantinės integracijos ministras Giorgijus Baramidzė. Minint Lietuvos valstybės atkūrimo šventę Suomijoje, tradiciškai buvo prisiminti Lietuvos valstybei ir jos nepriklausomybės atkūrimui nusipelnę asmenys. Lietuvos ambasados Suomijoje, Lietuvos bičiulių Donelaičio draugijos, Suomijos lietuvių bendruomenės, Lietuvos ir Suomijos kultūros fondo bei Prekybos asociacijos atstovai padėjo gėlių ant suomių tautosakininko profesoriaus Augusto Roberto Niemio kapo Helsinkio Hietaniami kapinėse. Lietuvos ambasada Suomijoje vasario 16-ąją taip pat surengė šventinį liutnios muzikos koncertą Helsinkio katedros kriptoje. Koncerte Elenos Čičinskaitės ir Kathrinos Brandt duetas atliko viduramžių ir baroko muzikos programą. Po koncerto svečiai buvo pakviesti į Lietuvos valstybės atkūrimo dienos skirtą priėmimą. Laikinas Lietuvos reikalų patikėtinis Egipte Giedrius Jokubauskis vasario 16 dieną priėmė laikinosios Egipto vadovybės sveikinimus Valstybės atkūrimo dienos proga, skirtus Lietuvos žmonėms, Prezidentei Daliai Grybauskaitei ir Lietuvos ambasada Egipte. Vasario 16-osios vakarą Niujorko Šv. Petro bažnyčioje taip pat surengė Lietuvos generalinis konsulas Niujorko ir nuolatinė misija Jungtinėse Tautose. Gausiai susirinkusius Niujorko lietuvius, JAV

žydų organizacijų atstovus, užsienio šalių diplomatinį atstovybių vadovus, atvykusius Seimo narius pasveikino Lietuvos nuolatinis atstovas Jungtinėse Tautose ambasadorius Dalius Čekuolis. Norvegijos ambasadoje vasario 16 dieną dalyvavo gausūs svečių būrys iš Norvegijos karaliaus rūmų, Užsienio reikalų ministerijos, Norvegijos lietuvių bendrijos valdybos, taip pat kai kurių didžiausių šalies įmonių atstovai, dalis Lietuvos garbės konsulų Norvegijoje. Lietuvos ambasadorius Švedijoje Eitvydas Bajarūnas vasario 16 dieną Valstybės atkūrimo dienos proga susirinkusiuosius sveikino Švedijos armijos muziejuje. Čia buvo galimybė susipažinti su muziejuje veikiančia nuolatine ekspozicija, kurioje demonstruojama ir keletas LDK eksponatų. E. Bajarūnas taip pat dalyvaus vasario 18 dieną Švedijos lietuvių bendruomenės, globojant Lietuvos ambasada, Stokholme organizuojamame Vasario 16-ajai skirtame minėjime. Ukrainoje, Chersono mieste, vasario 16 dieną pradėtas Vasario 16-ajai ir Kovo 11-ajai skirtas renginių ciklas. Chersono srities O. Gončaro bibliotekoje Valstybės atkūrimo dienos proga surengtas Lietuvos Respublikos dienos organizavo Lietuvos garbės konsulas Chersono ir Nikolajevo srityse Viktoras Popovas. Lietuvos ambasada Argentinoje vasario 16 dieną kartu su Lietuvos garbės konsulatu Santa Fė provincijoje Valstybės atkūrimo dienos minėjimą surengė Rosarijo mieste. Šventės metu atidaryta Lietuvos grafikų darbų paroda. Renginyje sveikinimo žodį tarė Lietuvos ambasadorius Argentinoje Vaclovas Šalkauskas. Jis viešnagės Rosarijuje metu taip pat susitiko su miesto vadovais ir aptarė galimas bendradarbiavimo kryptis. Šalia Tel Avivo esančio Netanjos miesto merijoje vasario 16 dieną vykusiam Lietuvos valstybės atkūrimo dienos minėjime išievių iš lietuvių bendruomenės atstovus sveikino Lietuvos ir Izraelio tarpparlamentinio bendradarbiavimo grupės pirmininkas Zeevas Bielskis, Netanjos miesto merė Miriam Fier-

berg-Ikar, Lietuvos ambasadorius Izraelyje Darius Degutis.

2012 m. vasario 17 d. Hamburge oficialiai atidarytas Lietuvos garbės konsulas, vadovaujamas garbės konsulo Kurto Huberto Bodewigo. Atidaryme dalyvavo Lietuvos ambasadorius Vokietijoje Mindaugas Butkus, Hamburgo federalinės žemės vyriausybės patarėjas Wolfgangas Schmidtas. Garbės konsulas įsikūrė Vokietijos techninės inspekcijos TÜV patalpose. Šiaurės Vokietijos TÜV direktorius Guido Rettigas atidarymo metu pabrėžė naujojo Lietuvos garbės konsulo plačius ryšius Hamburge ir aplinkinėse Vokietijos federalinėse žemėse. 2000–2002 m. K. H. Bodewigas buvo Vokietijos federalinio susisiekimo ir infrastruktūros ministras. Šiuo metu jis yra Hamburge įsikūrusio Baltijos jūros forumo valdybos pirmininkas, taip pat eina Europos Komisijos įgaliotinio jūros klausimais pareigas.

2012 m. vasario 21 d. Lietuvos ambasadorė Vietnamui Lina Antanavičienė Hanojuje įteikė skiriamuosius raštus Vietnamo prezidentui Truongui Tanui Sangui. Po iškilmingos skiriamųjų raštų įteikimo ceremonijos įvyko dvišalis Lietuvos ambasadorės ir Vietnamo prezidento susitikimas. Jo metu pašnekovai aptarė svarbiausius dvišalio bendradarbiavimo klausimus. Lietuvos ambasadorė atkreipė dėmesį į Lietuvos ir Vietnamo bendradarbiavimą transporto srityje, taip pat apžvelgė aktyvesnių ryšių kultūros ir švietimo srityse plėtojimo galimybes. Lina Antanavičienė – trečioji Lietuvos ambasadorė Vietnamui. Ji reziduoja Pekine.

2012 m. vasario 22 d. Lietuvos ambasadorius Maskvoje Renatas Norkus įteikė skiriamuosius raštus Rusijos prezidentui Dmitrijui Medvedevui. Po iškilmingos ceremonijos Kremliuje Lietuvos ambasadorius su Rusijos prezidentu aptarė svarbiausius dvišalio bendradarbiavimo klausimus. R. Norkus pažymėjo, kad Rusija yra Lietuvos kaimynė, todėl svarbu palaikyti gerus kaimyniškus

santykius ir toliau puoselėti aktyvų dvišalį bendradarbiavimą tiek valstybės institucijų, tiek verslo, kultūros bei kitose svarbiausiose kasdienio gyvenimo srityse. Dmitrijus Medvedevas teigė, kad tikisi konstruktyvaus, pragmatiško ir abiem šalims naudingo dialogo įvairiose srityse, įskaitant prekybą, humanitarinę veiklą, taip pat bendradarbiaujant Kaliningrado srityje. Anot Rusijos prezidento, tik toks dialogas sustiprins šalių tarpusavio pasitikėjimą.

2012 m. kovo 5 d. Darbo vizitą JAV pradėjęs švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius susitiko su Vašingtono lietuvių bendruomenės atstovais bei lituanistinės mokyklos pedagogais ir aptarė švietimo ir lietuviybės išsaugojimo klausimus. Pokalbio metu G. Steponavičius žadėjo lituanistinėms mokykloms pagalbą metodine medžiaga, pažymėdamas, jog neseniai buvo priimtas sprendimas perduoti neformalųjį lituanistinį ugdymą ir švietimą Švietimo ir mokslo ministerijai. Atsakydamas į Vašingtono lituanistinės mokyklos direktorės Ilonos Verbušaitienės klausimus, ministras patvirtino, jog ministerija, suprasdama profesionalių mokytojų trūkumą sekmadieninėse lietuviškose mokyklose, skirs daugiau dėmesio metodinės medžiagos parengimui, kad lietuvių kalbos mokyti galėtų ne vien profesionalūs pedagogai. Ministras pažymėjo, jog reikia sukurti bendradarbiavimo tiltus tarp mokytojų iš Lietuvos mokyklų, kuriose veikia nuotolinio mokymo programos, ir užsienio lituanistinių mokyklų mokytojų, kad būtų galima geriau suprasti užsienyje gyvenančių vaikų poreikius ir galimybes. Tai pirmas toks Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro vizitas JAV, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę.

2012 m. kovo 12 d. Lietuvos atstovybės kartu su lietuvių bendruomenėmis užsienyje organizavo įvairius 22-osioms Nepriklausomybės atkūrimo metinėms skirtus renginius, į juos gausiai rinkosi išeiviai iš

Lietuvos, aukšti užsienio valstybių pareigūnai, diplomatinio korpuso, verslo, kultūros ir meno atstovai.

Lietuvos generalinis konsulas Sankt Peterburge kovo 11 dieną pakvietė tautiečius paminėti Nepriklausomybės dieną dainuojant ir stebint istorinius filmus. Šventinį vakarą pradėjęs Sankt Peterburgo lietuvių bendruomenės moterų choras atliko keletą Atgimimo laikotarpio dainų, kurioms noriai pritarė visi susirinkusieji. Vėliau vyko Raimondo Vabalo filmo „Skrydis per Atlantą“, pasakojančio Stepono Dariaus ir Stasio Gireno didvyriško skrydžio per Atlantą istoriją, peržiūra.

Lietuvių bendruomenė Berlyne Nepriklausomybės dienos minėjimą surengė Lietuvos ambasados Vokietijoje patalpose.

Lietuvos ambasadorius Berlyne Mindaugas Butkus, sveikindamas susirinkusius tautiečius, skatino bendruomenę ir toliau stengtis vienijant skirtinga veikla užsiimančius lietuvius ir puoselėti neformalųjį švietimą. Šventės metu surengta tradicinė interaktyvi viktorina „Ar gerai pažįsti Lietuvą?“. Po jos įvyko ataskaitinis Berlyno lietuvių bendruomenės metinis susirinkimas, kuriame aptarti 2012 metų veiklos planai.

Kovo 11 d. Jungtiniame meno klube Dubline iškilmingą minėjimą ir klasikinės muzikos koncertą „Sielos simfonija“ surengė Airijos lietuvių bendruomenė. Jo programoje klasikinius kūrinius atliko Airijoje gyvenančios atlikėjos Jurgita Čepkauskė ir Loreta Mackelaitė. Tą pačią dieną Šv. Andriejaus bažnyčioje tautiečiai rinkosi į iškilmingas šv. Mišias, skirtas Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienai. Jas aukojo Airijos lietuvių sielovados kapelionas kunigas Egidijus Arnašius.

Lietuvos ambasada Rusijoje Nepriklausomybės dieną paminėjo kovo 9 dieną Jurgio Baltrušaičio namuose Maskvoje. Renginyje dalyvavo Maskvos lietuvių bendruomenės, Lietuvos verslo klubo nariai,

studentai, studijuojantys lietuvių kalbą, kiti garbūs svečiai.

Izraelyje Nepriklausomybės atkūrimo diena paminėta kovo 6 dieną kartu su Lietuvos ir Izraelio diplomatinį santykių užmezgimo 20-osiomis metinėmis, kai šalyje su oficialiu vizitu lankėsi Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Audronius Ažubalis. Iškilmingame ambasados organizuotame priėmime dalyvavo Kneseto, Izraelio vyriausybės, verslo, kultūros, akademinio pasaulio atstovai, žurnalistai, Izraelyje akredituoti diplomatai, gausus būrys litvakų ir lietuvių bendruomenės narių.

Ambasada Estijoje vietos lietuvius į Nepriklausomybės atkūrimo dienos minėjimą pakvietė kovo 9-ąją. Juos savo ir Audroniaus Ažubalio vardu sveikino Lietuvos ambasadorius Estijoje Juozas Bernatonis. Sveikinimo žodį tarė ir Estijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Rasa Cecilija Untė.

Tą pačią dieną Kovo 11-oji paminėta Argentinoje, kur Lietuvos ambasada surengė tradicinį priėmimą, skirtą lietuvių bendruomenei ir Lietuvos draugams. Priėmime dalyvavo lietuvių organizacijų Argentinoje vadovai, vietos lietuviai, Argentinos žydų organizacijos AMIA atstovai, kultūros veikėjai.

Lietuvos ambasada Suomijoje Nepriklausomybės atkūrimo dieną paminėjo jos išvakarėse, Helsinkio šv. Henriko katalikų bažnyčioje surengdama vargonų muzikos koncertą, kuriame Lietuvos muzikos ir teatro akademijos dėstytojas, tarptautinių konkursų laureatas Balys Vaitkus atliko populiarių Lietuvos ir užsienio autorių kūrinius.

2012 m. kovo 12 d. Barselonoje atidarytas Lietuvos konsulas, jam vadovauja naujasis Lietuvos garbės konsulas Ispanijoje Jordi Sumarroca i Claverolis. Jo veikla apims visą Katalonijos regioną. Pristačiusi Lietuvos ūkio pasiekimus ir galimybes, ji pabrėžė jau esančius ekonominius saitus ir paragino plėtoti tolesnį Lietuvos ir Katalonijos regiono verslo bendradarbiavimą.

Visuomenėje

2011 m. rugsėjo 19 d. Kunigas Donatas Klimašauskas iš Šiaulių vyskupijos paskirtas lietuvių katalikų kapelionu Salfordo vyskupijoje (Mančesteryje) ir Midlando rajone Jungtinėje Karalystėje. Salfordo vyskupas paskyrė kun. D. Klimašauską reziduoti prie St. Marie's ir St Joseph's parapijos Mančesteryje.

2011 m. rugsėjo 20–22 d. Vokietijoje, lietuviškoje Renhofo pilyje, vyko tarptautinė konferencija „Demokratijos link: efektyvi diasporos pagalba“ (sutrumpintai „Democracy and Diaspora“). Renginyje subūrė Lietuvos, Baltarusijos, Moldovos ir Ukrainos diasporų Vakarų Europoje lyderius ir intelektualus. Reaguojant į Vidurio Rytų Europos regiono politinius įvykius ir tendencijas, pirmuoju tokio pobūdžio renginiu buvo siekiama įtraukti minėtų posovietinių valstybių diasporas į visuomeninį gyvenimą, pilietinės visuomenės kūrimą ir demokratinį vertybių sklaidą savo kilmės šalyse, šioms diasporoms perduodant lietuvių bendruomenių Vakarų Europoje patirtį. Konferenciją organizavo Europos lietuvių kultūros centras Vokietijoje (ELKC) bei Vytauto Didžiojo universitetas (VDU). Projektą rėmė Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programa. Konferencijoje dalyvavo lietuvių, baltarusių, moldavų bei ukrainiečių bendruomenių ir organizacijų lyderiai iš Jungtinės Karalystės, Airijos, Prancūzijos, Estijos bei Vokietijos. Paskaitų, kūrybinių dirbtuvių ir apskritojo stalo diskusijų metu jie įgijo žinių apie demokratiją ir jos sėkmingo veikimo mechanizmus, susipažino su kitų organizacijų taikomomis veiklos vykdymo bei plėtros galimybėmis, pasidalijo istorine patirtimi, aptarė konkrečias veiklas, kuriomis galima prisidėti prie demokratinio procesų pažangos bei pilietinių iniciatyvų kūrimo savo

kilmės šalyse. Konferenciją oficialiai atidarė ir susirinkusiuosius pasveikino Europos lietuvių kultūros centro direktorius Rimas Čuplinskas. Įvadinę paskaitą tema „Bežemių Tėvynės ilgesys. Egzilinės patirtys“ skaitė Kaune veikiančio Lietuvių išeivijos instituto direktorius prof. Egidijus Aleksandravičius. Baltarusijos diasporą Europoje ir jos veiklą konferencijos dalyviams pristatė Estijoje gyvenantis organizacijos „Naujasis Baltarusijos kelias“ įkūrėjas ir vadovas, diasporos aktyvistas Pavelas Marozau. Apie Moldovos situaciją, emigraciją ir jos funkciją prisidedant prie šalies demokratinimo procesų kalbėjo Prancūzijoje gyvenantis mokslininkas, aktyvus Prancūzijos moldavų bendruomenės narys dr. Dorinas Dusciacas. Ukrainos diasporos veiklą Didžiojoje Britanijoje pristatė Ukrainiečių instituto Londone direktorius Andy Hunderas. Lietuva, Baltarusija, Ukraina ir Moldova – pokomunistinės Europos šalys, jungiamos bendro siekio įvesti arba skatinti demokratiją, tačiau šiame procese pasiekusios labai skirtingus etapus. Moldova ir Ukraina nepriklausomybę kaip ir Lietuva atgavusios 1991 metais, tačiau šiame procese darbuojasi sunkiau ir yra purtomos įvairių politinių krizių. Baltarusija vis dar suspausta diktatūros gniaužtu ir tiek politiškai, tiek ekonomiškai smarkiai atsilieka nuo kitų Europos šalių. Viena popietė buvo skirta jaunimo dialogui ir praktinėms užduotims, kurios turėtų tiesioginį stiprų poveikį perspektyviai diasporos bendruomenių ir organizacijų veiklai. Kūrybinę dirbtuvę, apžvelgiančią demokratijos teoriją ir identifikuojančią netikėtus jos trūkumus, surengė Europos humanitarinio universiteto Vilniuje prorektorius, politologas dr. Darius Udrys. Apie korupcijos paplitimą posovietinėse valstybėse bei jos žalą demokratinimo procesams kalbėjo „Transparency International“ Lietuvos skyriaus direktorius Sergejus Muravjovas. Skaidrios ir kokybiškos žiniasklaidos svarbą siekiant kurti demokratiniais pagrins

dais grįstą valstybę pristatė VDU Viešosios komunikacijos katedros profesorė Aukšė Balčytienė. Paskaitų ir kūrybinių dirbtuvių metu vyko aktyvios diskusijos, dalyviai vieni kitus supažindino su sėkmingomis patirtimis, pasidalijo praktiniais pasiūlymais ir priėjo prie bendros išvados, jog tokie patirčių mainai pagilina kiekvienos šalies diasporos žinias, praplečia veiklos galimybes ir yra labai reikalingi. VDU Pasaulio lietuvių akademijos koordinatorė Vida Bagdonavičienė nagrinėjo diasporų ir tėvynės šalių bendrų veiksmų galimybes, interesų bendrumus ir skirtumus. Šiuo metu Vakarų Europos valstybėse jau gyvena ir į jas kasmet dėl skirtingų priežasčių iš posovietinių šalių išvyksta didelis skaičius aktyvių žmonių. Jie kuria savo bendruomenes ir organizacijas, tačiau ne visi jų turi pakankamai patirties ir įgūdžių, kad veiksmingai pajėgtų išlaikyti aktyvius ryšius su savo tėvyne, prisidėtų kuriant demokratinės permainas, perduotų savo gebėjimus ir patirtis, įgytus Vakaruose.

2011 m. rugsėjo 30 d. Londono Britų bibliotekoje vyko renginys „Czeslaw Milosz: Mind of a Great Poet“, skirtas lietuvių kilmės lenkų poetui, rašytojui ir vertėjui, 1980-ųjų metų Nobelio premijos laureatui Česlovui Milošui (Czeslaw Milosz). Šis skaitymų, interpretacijų ir asmeninių refleksijų vakaras apibrėžė šios asmenybės indėlį į XX amžiaus literatūrą ir politiką, jo nemažėjančią kūrybos svarbą bei aktualumą žymint poeto šimtmetį.

2011 m. spalio 3–4 d. Madride vyko rašytojo, Nobelio literatūros premijos laureato Česlovo Milošo šimtosioms gimimo metinėms paminėti skirtas simpoziumas. Į renginį atvyko Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius Mindaugas Kvietkauskas, kartu su Viktorija Daujotyte parengęs šiemet išleistą monografiją „Lietuviškieji Česlovo Milošo kontekstai“. Simpoziume taip pat dalyvavo biografinę knygą lenkų kalba apie Č. Milošą išleidęs literatūros kritikas ir žurnalistas Andrzejus Franaszekas, poetas

ir Č. Milošo poezijos vertėjas į ispanų kalbą Xavieras Farré, Navaros universiteto dėstytojas Álvaro de la Rica.

2011 m. spalio 13–16 d. Londone vyko Frieze meno mugė bei daugybė ją lydinčių meno renginių. Mugę supančių renginių programose dalyvavo ir lietuvių menininkai: „White Space“ galerija pristatė fotomenininką Antaną Sutką, „Serpentine“ galerijos organizuotame menininkų maratone dalyvavo Jonas Mekas.

2011 m. spalio 14 d. Jonas Mekas Londono Serpentino galerijos rengiamame menininkų maratone kartu su menininku ir aktyvistu Davidu Elliu pristatė Orvido sodybą – unikalią vietą, kuria jungiasi gamta ir žmogaus sukurti objektai, tvarka ir chaosas, tikėjimas ir akmuo.

Vilius Orvidas (1952–1992) – Lietuvos skulptorius ir pranciškonų vienuolis, gyveno netoli Salantų ir sukūrė didžiulę aplinkos instaliaciją, kurią įvardijo kaip „dvasinį centrą“, Lietuvoje ji žinoma kaip Orvidų sodyba. Savo kūrinių Vilius statė iš akmenų, išverstų medžių, sovietinių ginklų nuolaužų. Kadaisė sodyboje ant akmenų krūvos stovėjo sovietinis tankas ir lėktuvas.

2011 m. spalio 21–22 d. buvo pristatoma Marcelijaus Martinaičio poezija Mančesterio ir Lankasterio literatūros festivaliuose. Ištraukas iš šiais metais anglų kalba pasirodžiusių „Kukučio baladžių“ (leidėjas – „Arc Publications“) skaitė knygos vertėja Laima Vincė.

2011 m. lapkričio 9 d. Minint Lietuvos ir Latvijos diplomatinį santykių atkūrimo 20-metį, Rygoje prie Laisvės paminklo buvo išskleista 387 metrų ilgio Lietuvos vėliava. Vėliavą išskleidė Anykščių Antano Vienuolio gimnazijos moksleiviai kartu su Rygos lietuvių mokyklos auklėtiniais, latvių ir ukrainiečių mokyklų atstovais.

2011 m. lapkričio 9–10 d. literatūros kritikas ir vertėjas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktorius Mindaugas

Kvietkauskas dalyvo Czeslawo Miloszo simpoziume UCL SSEES (*School of Slavonic and East European Studies*), kur skaitė pranešimą tema „Poetas kaip tarpininkas. Miloszas ir vietos atmintis“.

2011 m. lapkričio 8–12 d. Danijoje vyko Petro Geniušo ir Liudo Mockūno dueto koncertinis turas. Jo metu buvo pristatytas visiškai naujas, specialiai M. K. Čiurlionio metų minėjimo progai sukurtas projektas „Jūra miške“, kuriame pirmąkart bendradarbiavo trys iškiliūs lietuvių kūrėjai: pianistas Petras Geniušas, saksofonininkas Liudas Mockūnas ir lietuvių menininkas bei kompozitorius Artūras Bumšteinas, šiam projektui sukūręs vaizdinę projekciją.

2011 m. lapkričio 26 d. Lietuvos ambasada Nyderlanduose ir šios šalies lietuvių bendruomenė Amsterdame jau antrus metus iš eilės surengė Nyderlanduose gyvenančių lietuvių menininkų kūrybai pristatyti skirtą renginį „LTart.NL“. Menininkų projektą Amsterdamo parodų centre „Tobacco Theater“ atidarė Lietuvos ambasadorius Nyderlanduose Vaidotas Verba.

2011 m. gruodžio 17 d. Amerikos lietuvių bendruomenės pastangos išsaugoti šimtameitę Aušros Vartų bažnyčią Manhatane baigėsi nesėkme. Aukščiausiosios instancijos teismas Niujorko valstijoje nusprendė, kad vietos arkivyskupija turi teisę nugriauti uždarytus maldos namus. XX amžiaus pradžioje Manhatane lietuvių emigrantų lėšomis pastatytą Aušros Vartų bažnyčią Niujorko arkivyskupija uždarė 2007 metais. Aktyvūs vietos lietuviai dėl šventovės išsaugojimo kovojo beveik penkerius metus: bylinėjosi teismuose, kreipėsi į bažnytinės teisės nusižengimus nagrinėjančias institucijas Vatikane, prašė diplomatų, JAV ir mūsų krašto valdžios atstovų, Katalikų bažnyčios pagalbos. Niujorko valstijos apeliacinis teismas nusprendė, kad parapijiečiai neturi pagrindo ginčyti arkivyskupijos sprendimo nugriauti uždarytą Aušros Vartų bažnyčią, nes už griovimą bal-

savo Bažnyčios patikėtinių taryba, o veiksmus sankcionavo vyskupas. Arkivyskupijos advokatas Peteris J. Johnsonas jaunesnysis aiškino, kad teismas pripažino išskirtinę hierarchinę Katalikų bažnyčios prigimtį. Anot jo, arkivyskupas elgėsi kaip ypatingas patikėtinis, turintis visus įgaliojimus atidaryti ir uždaryti parapijas.

2012 m. sausio 10 d. Kaliningrade prie Liudviko Rėzos paminklo paminėtos šio lituanisto, teologo ir tautosakininko bei Karaliaučiaus universiteto profesorius 236-osios gimimo metinės. L. Rėzos biografijos, visuomeninės bei mokslinės veiklos faktus susirinkusiems priminė Lietuvos kultūros atašė Kaliningrade Romanas Senapėdis. L. Rėzos draugijos pirmininkas Valdas Ryžkovas priminė mažiau žinomus šios asmenybės biografijos faktus, o Kaliningrado dailininkas Jevgenijus Pečerskis pasidalijo prisiminimais apie paminklo L. Rėzai pastatymą 2005 metais.

2012 m. vasario 4 d. Grandioziniu renginiu „Turbūt ne dėl savęs esu“ Čikagos lietuviai paminėjo Lietuvos Nepriklausomybės dieną ir poeto Justino Marcinkevičiaus mirties metines. Daugiau kaip 800 žiūrovų talpinanti salė Čikagos Lemonto priemiesčio gimnazijoje tokio žmonių antplūdžio dar nematė. Įvairių menų derinys vainikavo iškilingą Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės dienos bei lietuvių tautos dainiaus J. Marcinkevičiaus mirties metinių paminėjimą. Renginiui buvo pradėta ruošti net prieš metus. Renginį organizavo kunigas Valdas Aušra, „Dainavos“ choro meno vadovas ir dirigentas Darius Polikaitis, režisierė Asta Zimkienė, parodos kuratorė keramikė Nora Aušrienė, „Dainavos“ choro valdybos pirmininkė Asta Švedkauskaitė, valdybos narė Jolanta Urbietienė bei koncertmeisteris Ričardas Sokas.

2012 m. vasario 16 d. šalia Tel Avivo esančio Natanjos miesto merijoje įvyko šventinis Lietuvos valstybės atkūrimo dienos minėji-

mas. Gausiai susirinkusius išeivių iš Lietuvos bendruomenės atstovus sveikino Lietuvos ir Izraelio Tarpparlamentinio bendradarbiavimo grupės pirmininkas Z. Bielski, Natanjos miesto, kuriame yra įsikūrę daugelis išeivių iš Lietuvos, merė Miriam Feirberg-Ikar, Lietuvos ambasadorius D. Degutis. Tarp gausių svečių buvo Lietuvos rabinas H. Burnšteinas. Iškilmingo minėjimo metu oficialiai buvo paskelbta apie Izraelio ir Lietuvos draugystės asociacijos ISRAELITA įsteigimą. Asociacijos ISRAELITA steigėjai yra naujos kartos litvakai, išeiviai iš Lietuvos, atvykę į Izraelį per pastaruosius kelis dešimtmečius. Inicijatyvinės ISRAELITA grupės vadovas J. Katzas perskaitė draugystės asociacijos steigimo deklaraciją. Deklaracijoje pabrėžiama, kad „vienintelis galimas gerų santykių tarp dviejų tautų atkūrimo ir įtvirtinimo kelias – draugystė ir bendradarbiavimas“. Asociacijos ISRAELITA tikslai yra plėtoti visapusišką dviejų tautų ir valstybių bendradarbiavimą, prisidėti prie abipusių kultūrinių, sportinių ir meninių ryšių palaikymo, padėti mokslo, pramonės ir verslo ryšių plėtrai, skatinti palankų Lietuvos pristatymą Izraelyje, glaudžiai bendradarbiauti su visomis abiejų šalių suartėjimo siekiančiomis organizacijomis. Ambasadorius D. Degutis perskaitė Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko A. Kubiliaus sveikinimą. Asociacijos ISRAELITA nariai taip pat kreipėsi į Lietuvos visuomenę kviesdami įsteigti atitinkamą giminingą organizaciją Lietuvoje. Iškilmingo minėjimo metu įvyko praeityje garsios Lietuvos roko grupės „Raganiai“, kurios nariai yra ir asociacijos ISRAELITA atstovai, koncertas, jauniosios litvakų kartos atstovų meninis pasirodymas, pristatyti litvakų dailės ir fotografijos kūriniai.

2012 m. vasario 24 d Seinuose surengtame Lenkijos lietuvių draugijos suvažiavime aptarta organizacijos veikla ir lietuvių tautinei mažumai aktualūs klausimai. Lenkijos lietuvių draugija buvo įsteigta 1957 metais.

2012 m. vasario 25 d. vyko iš įvairių Vokietijos kraštų tautiečius kasmet suburiantis Lietuvos Nepriklausomybės minėjimas Hiutenfelde. Lietuviškoje Renhofo pilyje bei Hiutenfeldo miestelio savivaldybės salėje vykusį renginį organizavo Vokietijos lietuvių bendruomenė, Vasario 16-osios gimnazija bei Europos lietuvių kultūros centras. Giedant Lietuvos, Vokietijos ir Europos Sąjungos himnus, drauge su šiomis vėliavomis Hiutenfeldo danguje suplevėsavo lietuviškoji Gedimino pilies bokšto trispalvė. Pilies vėliava, joje plevėsavusi 2011 metais, šių metų sausio 1-ąją buvo perduota saugoti Vasario 16-osios gimnazijai. Šį sprendimą priėmė aukščiausi Lietuvos Respublikos Vyriausybės pareigūnai, Švietimo ir mokslo bei Krašto apsaugos ministerijos. Po šios simbolinės akcijos svečiai buvo pakviesti dalyvauti akademinėje šventės programoje, vykusioje Renhofo pilies salėje. Po muzikinio Gimnazijos mokinių įvado organizatorių vardu susirinkusiuosius pasveikino bendruomenės valdybos pirmininkas Antanas Šiugždinis ir dr. Bronė Narkevičienė. Akademinę šventės dalį tęsė svečių sveikinimo žodžiai. Pirmasis juos tarė LR Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Emanuelis Zingeris. Seimo narys džiaugėsi po daugelio metų vėl sugrįžęs į Hiutenfeldą, kuriame 1989 m. – tuo metu vienintelėje laisvoje lietuviškoje salelėje Vakarų Europos širdyje – jo iniciatyva buvo įkurtas Sąjūdžio informacinis biuras. Po akademinės programos duris svečiams atvėrė Renhofo pilies fotogalerija, kurioje atidaryta nauja paroda „Mūsų didelis mažas pasaulis. Vasario 16-osios gimnazijos dienoraštis“. Parodą organizavo Europos lietuvių kultūros centras Vokietijoje, atidarė ELKC direktorius Rimas Čuplinskas ir parodos globėjas, ambasadorius Mindaugas Butkus. Parodoje eksponuojamos 34 nuotraukos, tarsi dienoraštis vaizduojančios Gimnazijos buvusių ir esamų mokinių, mokytojų ir bičiulių užfik-

suotas ypatingas Gimnazijos akimirkas. Paroda siekiama atspindėti įsimintinus Vasario 16-osios gimnazijos istorijos momentus, bent epizodiškai aprėpti didelę šios mažos mokyklos praeitį, pažvelgti į šį lietuvišką švietimo ir kultūros židinį jį pažinusių ar aplankiusių žmonių akimis. Po akademinės ir kultūrinės renginio dalies Hiutenfeldo katalikų bažnyčioje vykusias lietuviškas šv. Mišias laikė vyskupas Eugenijus Bartulis iš Šiaulių. Liturgijoje dalyvavo katalikų kunigas Vidas Vaitiekūnas iš Dorsteno bei evangelikų kunigai Valdas Jelis iš Hageno ir Ričardas Baliulis iš Hamburgo. Vakare minėjimo dalyvių laukė meninė šventės dalis ir bendras pobūvis. Svečiai rinkosi į Hiutenfeldo savivaldybės salę, kurioje jau sklido pirmieji muzikos garsai, kvepėjo šviežutėliai cepelinai bei Vokietijos lietuvių jaunimo tradiciškai siūloma kava ir pyragai. Šventėje dalyvavo apie 400 svečių iš Lietuvos ir Vokietijos.

2012 m. kovo 4 d. Londono lietuvių katalikų Šv. Kazimiero bažnyčia šventė savo 100 metų jubiliejų. Lietuvių Šv. Kazimiero parapija Londone buvo įkurta 1894 metais, tačiau tuomet ji buvo bendra lietuvių ir lenkų bažnyčia bei parapija, aptarnaujama Lenkijos jėzuitų, tačiau dėl skolų po metų uždaryta. Vėliau dvejus metus parapijiečiai rinkosi paprastame bute ir ten drauge su kunigais meldavosi. Vienas iš kunigų prancūzas A. Lechertas 1896 metais įsigijo arklides ir įkūrė jose bažnyčią, netrukus tas pats kunigas atstatė vienintelį lietuviškai kalbėjusį kunigą J. Vaitį. Po šio poelgio įtūžę lietuviai nukeliavo pas vyskupą su prašymu paskirti bendruomenei lietuvių kunigą, kai bažnyčią įkūręs A. Lechertas atsikratė kito lietuviškai kalbančio kunigo ir pats ėmėsi vadovauti parapijai. Vyskupas parapijai paskyrė dar vieną lietuvių kunigą – V. Varnagirį, kurį vėliau pakeitė kun. B. Šlomas. Iki 1902 metų lietuviai mišias laikydavo vokiečių bažnyčioje. 1912 metais iškilmingai atidaryta Šv. Kazimiero bažnyčia bei parapija. Nuo 1894 metų lietuvių parapijai vadova-

vo gausybė skirtingų kunigų, kol 1999 metais į Londoną atvyko kunigas Petras Tverijonas. Šiuo metu kunigas vis dar patarnauja Londono lietuvių bendruomenei ir labai džiaugiasi, kad šiemet bažnyčia paminėjo tokį reikšmingą jubiliejų.

Lietuvių išeivijos institute

2011 m. spalio 20 d. Lietuvių išeivijos institute vyko konferencija „Pasaulio lietuviybės idėja: šiuolaikinės migracijos patirtys“. Tarpdisciplininėje konferencijoje dalyvavo įvairių sričių mokslininkai ir tyrėjai, besidomintys tarptautinės lietuvių migracijos bei lietuviškojo tapatumo problemomis. Konferencijoje buvo tyrinėjama ir pristatoma pasaulio lietuviybės idėja šiuolaikinės migracijos procesų kontekste, pasaulio lietuviybės samprata kaip lietuviškojo tapatumo modelis. Konferencijoje taip pat buvo diskutuojama apie EURO tapatybę, valstybės migracijos politiką ir jos įtaką migrantų tautiniam tapatumui, dvigubą pilietybę, šiuolaikinių migrantų lietuviškojo tapatumo transformacijos / transformacijų įvairovę, globalios Lietuvos strategiją.

2011 m. lapkričio 18 d. Lietuvių išeivijos institute vyko mokslinė konferencija „Išeivijos paveldas Lietuvoje“. Konferencijos tikslas buvo pristatyti ir aptarti pagrindines su lietuvių išeivijos palikimu susijusias problemas (atpažinimo, kaupimo, saugojimo, tvarkymo, viešinimo). Renginyje dalyvaujantys mokslininkai, archyvarai, bibliotekininkai, muziejininkai bei kiti išeivijos paveldo tyrinėtojai supažindino su savo institucijose saugomu išeivijos palikimu, taip pat diskutavo egzodo paveldo Lietuvoje tyrimų ir sklaidos problemų klausimais. Konferencijos metu buvo pristatytas Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos parengtas užsienio lietuvių archyvų tvarkymo ir naudojimo planas.

2012 m. sausio 10 d. Lietuvių išeivijos institute buvo įteiktos Broniaus Bieliuko

stipendijos. Lietuvių fondo JAV įsteigtas stipendijas Lietuvių išeivijos institutas jau šeštą kartą (nuo 2001 metų) skiria Vytauto Didžiojo universiteto studentams. Broniaus Bieliuko vardinės stipendijos tikslas yra remti gabius, gerai besimokančius studentus, skatinti aktyviau dalyvauti mokslinėje ir visuomeninėje veikloje. Šiais metais stipendijos skirtos VDU Istorijos katedros „Migracijos politikos ir lietuvių diasporos istorijos“ magistrantūros studijų programos pirmakursiams Sigitai Kupscytei, Laurai Liutkutei ir Lukui Rimkevičiui.

Informacijos šaltiniai:

www.delfi.lt
www.bernardinai.lt
www.prezidentas.lt
www.iseivijosinstitutas.lt
www.urm.lt
www.alfa.lt
www.lrv.lt
www.lietuviams.com
www.pljs.org
www.adamkuslibrary.lt

Parengė Giedrė Milerytė
Įteikta spaudai 2012 m. kovo 20 d.

Mūsų autoriai

Ieva BIRMANTAITĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Lietuvių literatūros katedros magistrantė
El. paštas i.birmantaite@hmf.vdu.lt

Ingrida CELEŠIŪTĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinių mokslų fakulteto doktorantė
El. paštas i.celesiute@smf.vdu.lt

Darius JUODIS
Lietuvos istorijos instituto doktorantas
El. paštas rez.muziejus@gmail.com

Sandra GRIGARAVIČIŪTĖ
Lietuvos edukologijos universiteto
Studijų prodekanė, docentė
El. paštas sandra.grigaraviciute@leu.lt

Ieva KRIPIENĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Sociologijos katedros doktorantė
El. paštas
i.kripiene@smf.vdu.lt

Daiva KUZMICKAITĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Lietuvių išeivijos instituto
mokslo darbuotoja
El. paštas d.kuzmickaite@pmdf.vdu.lt

Giedrė MILERYTĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Istorijos katedros doktorantė
El. paštas g.mileryte@hmf.vdu.lt

Asta PETRAITYTĖ-BRIEDIENĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Lozoraičių muziejaus vedėja, daktarė
El. paštas a.briediene@hmf.vdu.lt

Saulius PIVORAS
Vytauto Didžiojo universiteto
Viešojo administravimo
katedros docentas, vedėjas
El. paštas s.pivoras@pmdf.vdu.lt

Vija PLATAČIŪTĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto
doktorantė
El. paštas v.plataciute@pmdf.lt

Linas SALDUKAS
Vytauto Didžiojo universiteto
Lietuvių išeivijos instituto
mokslo darbuotojas
El. paštas l.saldukas@hmf.vdu.lt

Juozas SKIRIUS
Lietuvos edukologijos universiteto
Visuotinės istorijos katedros profesorius
El. paštas juozas.skirius@leu.lt

Ilona STRUMICKIENĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Lietuvių išeivijos instituto
mokslo darbuotoja
El. paštas i.strumickiene@hmf.vdu.lt

Rūta ŠLAPKAUSKAITĖ
Vilniaus universiteto
Anglų filologijos katedros lektorė, daktarė
El. paštas ruta_slapkauskaite@yahoo.ca

Kristina ŪSAITĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Istorijos katedros doktorantė
El. paštas k.usaite@hmf.vdu.lt

Sigita ŽEMAITYTĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Istorijos katedros magistrantė
El. paštas s.zemaityte@hmf.vdu.lt

Ingrida ŽINDŽIUVIENĖ
Vytauto Didžiojo universiteto
Anglų filologijos katedros docentė, vedėja
El. paštas i.zindziuviene@hmf.vdu.lt

Reikalavimai straipsniams

Akademiniis žurnalas *Oikos* (gr. kalba „namai“) yra skirtas šiuolaikinės migracijos, Lietuvos migracijos politikos, diasporos istorijos ir kultūros problemoms aptarti. Leidinyje spausdinami originalūs moksliniai ir apžvalginiai straipsniai, recenzijos, archyvinų dokumentų publikacijos.

Straipsniai skelbiami lietuvių ir anglų kalbomis.

Straipsnių apimtis – iki 1 autorinio lanko (40 000 spaudos ženklų), recenzijų – iki 0,25 autorinio lanko (10 000 spaudos ženklų). Dėl didesnės apimties publikacijų reikia iš anksto susitarti su redakcija. Tekstai redakcijai pateikiami A4 formato *Times New Roman* 12 šriftu, 1,5 eilutės intervalu.

Žurnalui *Oikos* teikiami straipsniai yra vertinami dviejų redaktorių kolegijos pasiskirtų recenzentų.

Leidinyje skelbiami tik anksčiau neskelbti straipsniai. Jie turi atitikti akademiniams straipsniams keliamus reikalavimus. Juose turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, pristatyta analizuojamos problemos tyrimų būklė, pateiktos tyrimo išvados, nurodyti šaltiniai ir literatūra. Prie lietuviškai skelbiamo mokslinio teksto turi būti pri-

dėta santrauka anglų ir lietuvių kalbomis (600–1000 spaudos ženklų). Prie nelietuviškai skelbiamo straipsnio būtina santrauka lietuvių kalba.

Pastabos ir nuorodos pateikiamos straipsnio pabaigoje, numeracija ištisinė. (Nuorodos ir pastabos daromos per insert/endnote.) Nuorodos straipsnio pabaigoje pateikiamos pagal tokią schemą:

- **Nurodant knygą:** autoriaus pavardė, vardas, leidinio pavadinimas, leidimo vieta, leidykla, leidimo metai ir puslapis, iš kurio cituojama. Prireikus nurodomas leidinio tomas.
- **Nurodant straipsnį iš knygos:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, knygos pavadinimas, leidimo metai, leidykla, puslapis, iš kurio cituojama.
- **Nurodant straipsnį iš periodinio leidinio:** autoriaus pavardė, vardas, straipsnio pavadinimas, periodinio leidinio pavadinimas, leidimo metai, numeris, puslapis, iš kurio cituojama.

Citatos išskiriamos dvigubomis kabutėmis nekeičiant šrifto ir neišskiriant tekste kitaip.

Lietuviškame tekste nelietuviški asmenvardžiai rašomi originalo forma. Pirmą kartą tekste yra pateikiamas visas vardas, pavardė, toliau galima rašyti tik to paties asmens pavardę. Dažniausiai vartojami vietovardžiai, apie kuriuos žinių galima rasti prieinamose enciklopedijose, lietuvių kalba rašomi tradiciškai, pagal tarimą. Reti ir negirdėti pavadinimai, neturintys transliteracijos, rašomi originalo rašyba.

Bendradarbiai ir autoriai siųsdami savo straipsnį turi nurodyti savo vardą, pavardę, atstovaujamą instituciją, mokslo laipsnį, el. pašto adresą, telefoną.

Oikos redaktorių kolegijai pateikiamas kompiuteriu surinktas tekstas ir išspausdintas vienas straipsnio egzempliorius.

Straipsnius, recenzijas prašome siųsti į Lietuvių išeivijos institutą (S. Daukanto g. 25, LT-44249 Kaunas, el. paštas isc@fc.vdu.lt). Informacija tel. (8 37) 32 78 39) arba redaktoriaus pavaduotojai Daliai Kuizinienei el. paštu d.kuiziniene@hmf.vdu.lt.

Žurnalas recenzuojamas ir dedamas tarptautinėse EBSCO publishing duomenų bazėse <http://www.epnet.com/>.

oikos 2012 Nr. 1 (13)

LIETUVIŲ MIGRACIJOS IR DIASPOROS STUDIJOS

ISSN 1822-5152

Leidžiama du kartus per metus

Redaktorė *Zita Kutraitė*

Serijos dailininkė *Kornelija Buožytė*

Maketuotojas *Linas Vaškevičius*

Išleido „Versus aureus“ leidykla

Rūdninkų g. 10, LT-01135 Vilnius

info@versus.lt | www.versus.lt

Spausdino UAB BALTO print

Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

info@baltoprint.com | www.baltoprint.lt